

SZENTMIHÁLYINÉ SZABÓ MÁRIA

ÖRÖK TÁRSAK

REGÉNY

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET R.-T. KIADÁSA
BUDAPEST

FENNTARTUNK MINDEN JOGOT, A FORDÍTÁS, SZÍN-
PADRA ALKALMAZÁS ÉS FILMESÍTÉS JOGÁT IS.

COPYRIGHT BY SINGER & WOLFNER
Irodalmi Intézet Rt.,
Budapest
1938

I.

Előbb tele torokból harsant, aztán összeszorított ajkak mögött hullámozott a kacagás. Vadgerle bugáshoz hasonlóan surrant a jókedv teremről-teremre.

Lihegve menekült üldözői elől a csuklyás, fekete köpenybe rejtőzködött asszony. Fekete álarcát szorosán arca elé tartotta gyűrűtlen kezével. Ügyesen kerülgette a nehéz, faragott bútorokat és időnként cselet vetett üldözőinek.

Mintha óriás gyermekek hajították volna fel az égre, s most már nem tudnák lecsalogatni fényes labdájukat, úgy lebegett a telehold Fogaras vára felett. Körülötte megbújtak az udvarházak. A sziklahegy oldalához simultak s nem érezték a havasok torkából kiásított hideget. De csak a porumbáki udvarház ablakaiból zuhogott fényesség az Olt szalagjára. Ott muzsikáltatott harmadnap óta a fejedelemségét mulatozással gyászoló Brandenburgi Katalin.

A két férfi egyszerre kapott a fekete kámzsa után. De az egyiket nem vezette szerelmes szándék. Kemény János mellbevágta a Zierotin utódaként settenkedő morvát. Részegen dőlt hanyatt egy kereveten. Hogy puhát ért a feje, megtorlás helyett horkoló mámorba szédült.

Egyedül maradt a talpig feketébe burkolt asszony és Bethlen Gábor hűséges embere. Pillanatra megremegett Katalin kezében a fekete álarc. De aztán dévajon, elváltoztatott hangon kérdezte:

— Mit akar kigyelmed ilyen együgyű udvari dámatól? Hiszen kigyelmed a nagy Kemény János! Im-

már nemsokára öreg házas ember? Mi keresni valója van mulatozásunkban?

Térdet hajtott Kemény. Komolysággal felelt a tréfára.

— Vigadásában háborítani nem kívántam felségedet. De lovam nyergelve s magam immár indulóban vagyok. Tudni szeretném, milyen hírt vihetek Rákóczy Györgynek, Váradra?

Megtámaszkodott egy cseresznyefaberakással ékesített, sötét tölgy pohárszék mellett az asszony. Kámzsája baljóslatú redőkben vette körül karcsú alakját. Úgy érte a zeneszó mellett a józanság, mintha hideg vizet loccsantottak volna a szeme közé. S Kemény érezte, hogy sikerült visszahoznia sorsának forduló útjára.

— Ha Rákóczy hamar bé nem jöhet, öreg Bethlen István igen megerősödik. Mind szultán, mind császár pártolja.

Rákóczy nevének említésére vérhullám szökött fel az asszony halvány nyakán. Bethlen István hatalomrajutásának gondolata azonban mellbevágta. Erősebben fogózott a pohárszékbe s fejét hátrahajtotta a közepén csillogó, vertarany serlegre. Kilépett a tréfalkozás korlátaiból:

— Ezerszer inkább Rákóczy György legyen a fejedelem, mint Bethlen István.

— Tudtam, hogy megérti felséged az okos szót.

Erőtlenül engedte le lárvét tartó jobbját az asszony. Zöldes, árnyékos sápadtság lepté el az arcát, mintha felfordult volna a gyomra. És Kemény János tudta, kire gondol. Nem lepté meg a támadó hang:

— De akkor bejön véle az a kálvinista apáca is!

— Hitvestársa.

— S ha fejedelem leszen, társa lesz a hatalomban is.

Kemény hallgatott. Látta a titkos mérközéseket. Mindig érezte Katalin alulmaradását. Nem akart Lo-

rántfy Zsuzsanna mellett színt vallani. Csak annyit mondott nagy óvatosan:

— Rákóczy uram bizonyosan nem marad adósa felségednek, ha pártjára áll. Mindenkoron párolás embernek ismertem. Azért küldte éppen őt felséged elé maga képiben a mi áldott urunk is.

Nagyot lélezett az asszony. Körülötte tivornya zajongott. Eszüket vesztve lármáztak a maskarába öltözött udvarbeliek. Bortól gőzölögtek a drága portai szőnyegek. De Katalin letolta magáról csuklyás burkolatát. Mélyen kivágott ruhában, felhevült arccal állt Kemény előtt. Messzire dobta a fekete álarcot. Szívében felújultak az erőszakkal elaltatott emlékek. Láta magát csipkefelhős menyasszonyi díszben. S látta a délceg, fehérselyem dolmányos magyar urat, — néhány napra vőlegényét, pár percre hitestársát. Újra érezte azt a remegő vágyat, azt az örökre kimondatlanul maradt reménységet, amellyel kezét nyújtotta Rákóczynak, hogy az Bethlen Gábor helyett a nászágyhoz vezesse. S mintha elfelejtette volna a folytatását, most nem akart tudni róla, hogy a kivont kard érintetlenül maradt kettőjük között ott, ahova bátyja letette; csak a bevonulás és várakozás izgalmait ízlelte újra meg újra. És végképpen soha meg nem semmisülő reményéből fakadó fellobbanással nyújtotta kezét Keménynek:

— Vigye hírül kigyelmed, hogy Brandenburgi Katalin Rákóczy Györgyöt kívánja utódjául!

Felvillant az öröm Keményben. Hirtelen odatar- totta az előre elkészített térítvényt az asszony elébe. S Katalin remegő kézzel írta alá, aztán elfordult. Felnyögött, mint aki szenved, de már gyógyulást vár. Eltámolygott a heverőig, ahol nagy horkanásokkal aludt a részeg morva. Lerogyott és két kezébe támasztotta szédelő fejét.

Kemény János úgy ugrált le a sziklába vajt lépcsőkön, mintha félne, hogy visszahívják. Egy iramban vágatott Gyeróvásárhelyig. Csak akkor torpant meg,

mikor előtte járó csatlósa hahózással jelentette, hogy lovasokkal találkozott.

Kemény János megelőzte többi szolgáját. Mire a találkozás helyére ért, már kivált a közeledők közül egy alacsony, tömzsi ember. Nehézkesen ült köpcös lován, de vidáman hunyorgatott Keményre:

— Talán bizony útonálló kigyelmed csatlósa, kapitány uram? Hiába mondom, hogy a fejedelemhez, meg Katharina ő felségéhez készülődök Fejérvárra, nem akar tovább engedni. Pedig a portáról jövök, nagy izenettel.

— Ha Katharina ő felségéhez igyekszik kigyelmed, ugyan egyet se lépjen Fejérvár felé. Igen nehezeltene, ha Bethlen Istvánnál elébb lisztelkedne, mint nála. Fogarasban mulat, a porumbáki-udvarházban. Rendelek kigyelmed mellé egy katonát. Hé, Török János! Kíséred Schulitz uramat ő felsége elé. Légy jó vigyázással, le ne forduljon ő kigyelme arról a hízott bögölyről.

összenevettek. Paroláztak. Kemény János indult tovább Várad felé. Schulitz pedig követte az útmutató katonát. El-elbóbiskolt nyergében. Csak akkor riadt fel álmából, mikor az Olt már közelében harsogta az ébresztőt. Nyújtózott és utána kiáltott a katonának:

— Héj, barátom! Mikorára érek ő felsége elébe?

Elhúzta száját Török János. Szívesebben követte volna urát Váradra. De úgy érezte, küszöbig kell kísérmie a professort, ha már rábízták. Megsarkantyúzta lovát:

— Ha nekiiramodik az a vén tehén, délebed táján igen csak megérkezünk.

Jólelkűen mosolygott a kis ember. Senki nem ismert volna rá arra a bőszt vallatóra, arra a bűnbánást követelő parancsolóra, ki Bethlen Gábor temetése előtt a püspökökkel együtt úgy ráolvasta Katalinra minden vétkét. Megsimogatta lova nyakát. Megtörölgette nagy

keszkenőjébe izzadt arcát. Kérlelni kezdte a hízott állatot:

— Csak még kicsinyég tarts ki lovacskám. Aztán megpihenhetsz Porumbák alatt. Szénával-szalmával ugyan nem vendégel ő felsége, mivelhogy engem hoztál elibe, de tán ez a jó vitéz megemberrel egy-két harapással.

Ám a ló nem mutatott kedvet az ügetéshez. Tempósan, kényeskedve lépkedett, mintha kedvet kapott volna a katona lovától. De, míg az fürgén szedte a lábát, a professor szürkéje nem nagyon haladt. A katona káromkodott. Már maga sem hitte, hogy utólérje urát.

Porumbák még nem látszott. Megbujt a vár alatt, mint csibe a kotlóstyúk oltalmában. De Fogaras várának tornyai már kirajzolódtak az őszi égre. Mögöttük égbenyúló sziklákon szikrázott az örök hó. S a professor Istent dicsérő lélekkel nógatta lovát. Szeretett volna mielőbb túlesni küldetésén, hogy aztán mehesse öreg Bethlen István elé ...

... Négy nagy ablak ólomkarikái szűrték be a dél-élelőtti napot. De a toronyszobában még minden aludt. Hervadtán lógtak a székekről a sebtében ledobált ruhák. Egy fekete selyemálarc hevert a szekfűs török-szőnyegen, mintha üres szemével kíváncsiskodva tekintetne széjjel. Tárogató síp támaszkodott az aranyozott kárpittal bevont falhoz. S Brandenburgi Katalin ébenfa clavicemballója rávicsorította fogait a halk lépéssel járó hoppmesternére.

A német asszony nyitogatni kezdte a kerek táblákat. Tulajdon kényes kezével tépett fel négyet is egymásután. Nem hívott frájt s még a szolgáló úrfiaknak sem kiáltott. Maga igyekezett mielőbb megtisztítani a levegőt, melyben megülledett a nehéz borok, felhevült testek és nehéz, fűszeres füstölők szaga.

Félrerúgta sarkával a hegyes csuklyájú köpenyt. Katharina fejedelemasszony tegnap esti öltözete úgy

hevert itt, mint egy üres báb. Kártyák tarkállottak szerte a szőnyegen, ahogy az egyik idegen játékos kezéből kiütötte őket Kemény János haragos marka. Az udvarmesternő megkerült egy vörösbortócsát. Alig, hogy elkezdte a tisztogatást, már be is látta, hogy egyedül semmire sem megy. Tapsolt hát és három ajtó felé is indult volna, hogy mielőbb segítséget szerezzen.

De a szolgálattelvők mind a hosszúra nyúlt éjszaka mámorában fetrengtek. Aludtak a kamarások és a frájok. Aludtak az este érkezett főemberek egész kíséretükkel együtt. Fogaras vára olyan volt az őszi nap-sütésben, mintha elátkozottan szendergett volna maga is.

A bodorított hajú, magas asszony hervadt arca rángásokkal fejezte ki a bosszúságot. Tükrös legyezőjével hessegette maga elöl a nehéz illatokat. Pillanatig még habozott a negyedik ajtó előtt, de aztán megragadta a súlyos kárpitot. A tárgyúrú megmozdult. Bethlen Gábor koronás kígyója vonagló testtel engedte beljebb az uszályát rugdosó hoppmestemét.

Félhomály settenkedett a mennyezetes ágy körül. A zöldbrokát függönyök félrevonva ernyedeztek alá. Halálsápadt arccal, hanyatt feküdt a duzzadt selyem vánkosokon Katalin. Aranyosan csillogó haja összecsomózva terült el körülötte. Magasra vont szemöldökével olyan volt, mintha utolsó álmát aludna.

Bársony papucsában halkán lépkedett bizalmasa. Katalin keze mégis megvonaglott. Szívére rándult s az asszony egyetlen mozdulattal fel is ült. Tágranyított szemében rémület világított. Szívéről keskeny arca mellé kapta tenyerét s a kifordított ujjak megfészkelődtek a füle mögött, mintha hallgatózott volna. Hangjából iszonyat csendült:

— Sír?

A hoppmesterné szarkalábos arca a bőséges púder alatt is színt változtatott. Szánalom és bosszúság vál-

togatta egymást szívében is. Mintha álmából felsíró gyermekhez beszélne, becéző szóval guggolt a fejedelemasszony elébe:

— Ki sírna itt, felséges asszonyom? Igen vigadoztunk az elmúlt éjszakán.

Katalin az ágy fejtől nyíló ajtó felé mutatott. Még most sem engedett a feszült, hallgatózó arc keménysége.

— Ott, bent a feredőben ... Tudod, amerre levittek ...

Vidám mosolyt erőltetett a hoppmesterné. Közelebb hajolt asszonyához. De a szíve rendetlenül verte a riadót

— A feredő emide nyílik, felséges asszonyom. Fogarásban vagyunk immár. Itt felséged birtoka. Ne cserelje a helyet még álmában sem Fejérvárral. Ott maradt immár nekünk minden nyomorúságunk.

Sóhaj szakadt Katalin szívéből. Márványsima keblét megemelte a könnyebbedés. Kihajolt ágyából és körülnézett, mintha csakugyan meg kellene győződnie saját szemével is, hogy maga mögött tudja Fejérvárt halottaival és élő ellenségeivel együtt.

Szája legörbült. Lehúzta magához bizalmasa fejét. Úgy súgta a fülébe a mindennapi vallomást:

— Én nem hihetem, hogy megholt volna. Ha meg csakugyan kimúlt, visszajár a lelke. Mert én mindétig hallom a sírását. Úgy jajong, úgy panaszol, hogy facsarodik tőle a szívem.

Türelmetlen kézzel akarta visszafektetni a hoppmesterné. Vékony szemöldökét kígyózóvá tette a tehetlenség.

— Majd bizony már egy csecsemő lelke jár vissza. Ide se találna a kis szerencsétlen. Jó helyt van az ott, ahova letettük.

— Szemeddel láttad, hogy megholt?

— Magam is kapartam rá a földet. De, ha sokat emlegetjük, erőt adunk nékie. Holtakat nyugodni kell

hagyni, felséges asszonyom. Idestova esztendeje, hogy világra jött a szegény lányka. Fű nőtt a sírján, immár el is száradt. Mit bolygatjuk a szóval?

— Igaz. Mit bolygatjuk?

Vidámódó szemmel nézett széjjel Katalin. Aztán még egyszer füléhez rántotta a kezét.

— Bizonyosan mondhatod, hogy senki nem nyivákol itt körülöttem?

— Hacsak hortyogást nem hall felséged. Mert alszik az egész vár. Magam is aludnék, ha ablakom alatt vissza nem verné a szikla az országút felől jövő lódobogást. De ez mindig megébredt. Most meg már halom, hogy fűjják is a vár alatt az érkezőt.

Kapkodni kezdett. Kisegítette Katalint az ágyból.

— Hiába na, ha én nem lennék, senki nem szolgálná felségedet. Ilyenkor is félholt valamennyi, mikor egyik követség a másiknak adja a kilincset.

Katalin fanyar arccal eszmélt a jelenre. Az átmulatott éjszaka kísértete távolodni kezdett. Közeledett a ma. Élő ellenségek vették körül. Minden új arc csak új kellemetlenséget hozhatott számára. Már-már azon gondolkozott, hogy újra visszatér a rettenésekkel átszótt alvásba. De a vár megélenkült. A mulatozó szolgálattevők mulasztásukra eszméltek. Nagy sürgésforgás akart nappali rendet teremteni az éjszakai dorbézolás tanúi között. A félrevont függöny résein át látta Katalin, hogy egymásnak ütődnek. Mámoros fejfelőlótott-futott kamarás úrfi és fráj egyaránt. S bár a ledobált maskara öltözeteket összeszedték, a tarka kártyák szétszórtan vigyorogtak a török szőnyegen továbbra is.

De az ügyes kezek között hamarosan eltűnt Katalin halálos sápadtsága. Vontarany szoknyát adtak karcsú testére. Arannyal átszótt felümegett átrácsolta a fűzőváll ékköves zsinórozása. Aranyhajának tömegét igazgyöngy hálóba szorították. Ahogy megindult körülötte az élet, magától rózsásodott tejszínfehér arca.

Pillanatról-pillanatra változott rettegő bűnösből fejedelmi szépségű asszonnyá. Nem látszott rajta sem az özvegység, sem a gyáva Csáky távozása miatt érzett szomorúság. Most egyszerűen kíváncsi gyermek volt. Vendéget várt és előre találgatta, ki jöhet elűzni unalmát és lidérces látomásait?

Míg legyezőjét kezébe vette, az elébe térdelő, tükröt tartó frajra nevetett:

— Mit gondolsz, Leni, ki lesz a vendégünk? Tán bizony maga az öreg maskara?

Óvatosan felelt a lány, mint aki már gondol a jövőre is.

— Nem gondolnám, hogy a kormányzó úr erre fordulna.

— Kormányzó úr? Nincs már kormányzó úr! Idestova egy hónapja, hogy fejedelemmé választatta magát ő kigyelme.

Leste a körülötte felvonulók vonásait, mintha cáfolatot várna. S ezt is megkapta a két Bornemisszától. Kardjára ütött László, a hetyke legény:

— Fejedelmet pedig csak egyet esmérünk Erdélyországban. De az az egy nem Bethlehem István, hanem a mi felséges asszonyunk.

Katalin nyújtózott, mint a verőfényben kedvét találó macska. Mégis csalta tovább a szót:

— Ezt csak most mondja kigyelmed. De bezeg, ha Rákóczy György alájön Váradról, rögvest pártjára áll az öreg Bethlehemnek.

— Én bizony soha. Hiszen maga sem tudja, hogy lett fejedelem. Kapkod a vén toportyán, hogy ki ne maradjon a zsákmányból. Fiát, vejét Rákóczyhoz szegődteti, felségednek hitet fogad, maga meg nagy alattomban megválasztatja magát. De hiszen, lesz ennek még böjtje. Mert esmérek valakit, aki alájön, ha eljön az ideje. Majd szétüt az a valaki a vetélkedők között, meglátja felséged.

Ujjahegyét Bornemisszai Ferencnek nyújtotta.

Karjával könnyedén Lászlóra támaszkodott. Úgy lépkedett a két testvér között Katalin, mintha trónus felé haladna. Leült a címerével díszített, oroszánlábú karosszékbe. Szíve felmelegedett. Tudta, kire céloz Bornemissza, de hallani is akarta a nevet.

— Nem nagyon fog már én mellettem senki ez országban. Árva asszony mellett ki is ütne pártot?

— Ugyan rossz néven venné Csáky uram, hogy ilyen becsmérve vélekedik hűségéről felséged!

Katalin lehajtotta fejét. Át meg átjárta szívét az öröm. Büszke hódítóként egyenesedett ki újra.

— Csáky István egy ember. Hiszem is, hogy hívem mindhalálig. De egymagában nem bírhat ennyi ellenemmel.

Egymás mellé állt a két Bornemissza. Mögéjük lépett a marcona Pettényi is. Mintha hűséget fogadnának, úgy néztek szembe Katalinnal.

Szótlanul vizsgálta sorba őket az asszony. Homlokán vékony ráncok ugrottak le szemöldöke közé, mintha megerőltetné agyát a gondolkozás. Aztán sorban rátette karcsú ujjait a három férfi kardmarkolatot szorongató jobbára.

— Jól van hát. Ha majd sor kerül rá, próbára teszem kegyelmeteket.

Pettényi szeme szikrázott:

— Csak intsen felséged. Megyünk, akire kívánja!

— Azt igen jól tudják kigyelmetek, hogy nékem hadaim nincsenek. Fővezérekké én nem tehetem kigyelmeteket. A magamforma árva asszonynak már csak elébb az egyes ellenséggel kell birkóznia.

Bornemissza László is tüzelni kezdett:

— Mutassa ki azt az egyes ellenséget felséged!

— Nékem már mutogatnom sem alkalmas. De hiszem, a hű szolgálta kérdezés nélkül is igen tudja, ki volt az ő urának legnagyobb ártalmára!

Az udvaron kürt harsant. Lódobogás halt el s

közeledő lépések hallatszottak. Kíváncsian fordult az egyre szaporodó udvarnép az ajtók felé.

Sötét ruhájában, dísztelen mentéjének ujját vállára rántva, Fekete Lőrinc lépett a Bornemisszák mögé. Halkan szólította meg Ferencet.

— Mirevaló biztatni ezt a szerencsétlen aszszonyt? ő már Erdély trónusára úgysem ülhet soha. Ha meg elleneivel akarnának küzdeni kigyelmetek, meg kéne harcolniuk egész Erdéllyel.

Felfortyanva fordult szembe Feketével Bornemissza Ferenc:

— Csak kigyelmed hallgasson. Mindenha rossz tanácsadója volt ő felségének.

— Én voltam rossz tanácsadója? Hiszen mindig mondtam, hogy nem kell az országnak. Ajánlottam, menne magyarországi jószágaiba. Nagyobb úr volna odaát, elhiheti kigyelmed. De meg békekesséesebb élete is lenne, mint így, hogy egyre beljebb veszi magát Erdélybe.

Még akart mondani valamit, de torkán akadt a szó. A feltáruló ajtón nem jött fényes kíséretű nagyr. Fekete talárjában, rövidlátó szemével hunyorgatva Schulitz doktor dörögte el az üdvözetet.

Katalin ajkába harapott. Villanó szemekkel nézett három hívére. S a két Bornemissza, meg Petényi úgy léptek előre, mintha rá akarnák vetni magukat Schulitzra,

Álmélkodva hallották, hogy mézes szó csordul Katalin ajkáról. Kinyújtott kézzel közeledett a prédikátorhoz:

— Ugyan mi jó hírt hoz nekünk a mi kedvelt hívünk? A portán járt kigyelmed, úgy-e?

Az udvari személyzet hitetlenkedve hallgatta a hangot. Még erősen élt emlékezetükben Bethlen Gábor temetésének előestéje. Hallották a prédikátor dörgő hangját s nyomában Katalin vinnyogó, bűnvalló kesergését. Azt is mindenki tudta, hogy a brandenburgi választónak levelet küldött a prédikátor és

feltárta benne a fejedelemasszony bűnös életét. Az asszonyokon átborzongott valami iszonyat. S a három hűséges keze erősebben fogta kardja markolatát.

Katalint nem zavarta az általános szörnyűködés. Kegyesen intett Schulitznak és maga mellett mutatott helyet.

De a férfi nem ült le. Őszi ködtől átmedvesedett talárját szorosabbra vonva, magyarázni kezdte jövetelét.

— Fermánt hoztam felségednek. A nagyvezirtől. Nem ide akartam ugyan elsőbbit jönni, de útközben Kemény Jánossal találkoztam, ő mondta, hogy közelebb esik felséged új szállása, mint a fejedelem ő nagyságáé...

Katalin felvonta szemöldökét. De parancsolt arcának és nyájaskodva kérdezte:

— Már melyik fejedelem? Tudtommal kettő is vagyon szegény Erdélyben, magunkon kívül is.

— Választott egy vagyon, Bethlehem István ő nagysága.

— Úgy. Hát Rákóczy Györgynek nem híve kigyelmed, valamint nekünk sem?

— Én mindenkoron csak egy úrnak tudok szolgálni.

— De annak aztán szívből, úgy-e? Jól vagyon így is. Kemény igazította hozzánk? Ugyan, ő maga nem fordult vissza?

— Úgy mondta, sürgős híradással kell lennie. De katonát rendelt mellém, az mutatta az utat idáig. Itt a fermán, felséges asszonyom, aztán hadd menjek el békességgel.

— Ugyan miért sietne annyira kigyelmed? Fáradt lehet, meg éhes is. Szolgálunk kigyelmednek jó magyaros étellel. Tartok ám itt híveimnek magyar konyhát is a sokat kárhoztatott német mellett.

— Nem igen vendégel engem felséged, ha a fermánt elolvassa.

— Ugyan már miért ne? Mit tehet kigyelmed

arról, amit a nagyvezír írt? Nem kigyelmed mondta néki tollba, mit írjon. Vagy igen?

— Ne játszunk a szóval, felséges asszonyom. Én bizony mindeneket a porta elé tártam. Mert én mindenkoron csak hazám békességét szolgálom.

— Akkoron is, mikor bátyámmal levelez kigyelmed?

Kutató pillantás keresett rémületet a tudós arcban. De Schulitz nyugodtan nézett szembe Katalinnal.

— Akkor meg legkivált. Mert akkor nemcsak Erdélyországot, de a kálviliai religiót is védelmembe veszem

Húr gyanánt feszültek a szavak kettőjük között. Mindenki érezte a nagy ellentétek mérkőzését. A tisztalelkű professor elszántan állt az ellenséggett asszony előtt. S a megalázott nő bosszúvágya átütött a mézes szavakon.

Katalin átvette a fermánt. Ujjai összezárultak a vastag pergamen tekercs körül. Úgy fogta, két kézzel, mintha terhet emelne.

— Mint tudja is kigyelmed, mink török írást nem tudunk. De talán szóval elébünk adhatja, mi van az írásban?

— Esmérem tartalmát. Azt csudálja a nagyvezír, hogy felséged elbocsájtott és nem fogadta meg tanácsaimat.

— Kigyelmed tanácsa pedig az, hogy hagyjuk el Erdélyt?

— Mint ahogy már megmondottam felségednek, most is csak azt mondhatom.

— És nem félt kigyelmed árulkodásának bizonyosságával hozzánk jönni?

— Sohasem féltem követni lelkiesméretem szavát.

— Talán bizony valami jó angyala van kigyelmednek, aki őrizi?

— Ha hiszi, ha nem, felséged, vagyon bizony

nekem. Még előre figyelmeztetés is tesz, ha valami baj fenyeget.

— De most nem figyelmezteti, úgy-e? Mert most igazán nem fenyegeti baj. Nagy sok tusakodásunkban magunk is beláttuk, kigyelmed sok nagy igazságát. Ha szíve visszafordulna hozzánk, örömet hallgatnánk okos szavára. Maradjon nálunk, lakozzék velünk kigyelmed.

Szinte gyermekes rimánkodással nyújtotta Schulitz elébe fermánt tartó kezét. S a tudós férfi lelkében ellágyulás dolgozott. Sokféle formában látta már ezt a szép arcot, de most úgy érezte, hogy ilyen őszintének, ennyire támasztkeresőnek nem mutatkozott soha. Mintha nagy elhagyatottságában hozzáfordult volna segítségért s el akarta volna hagyni rosszra biztató környezetét.

Kivette a fermánt az asszony kezéből s rátette egy ébenfa asztalkára. Dörgő hangja megszelídült, mint egy jóságos apáé:

— Itt ugyan még nem telepedhetek meg, mert elsőbbit jelentésem van a fejedelemnek. De, ha éjszakára szállást ad felséged, igen megköszönöm. Megtört ez a nagy út, hideg is nagyon már a hegyekben.

— Maradjon kigyelmed, ameddig jól esik. S ha távozni kíván, illő kísérettel szolgálok kigyelmednek. Gondolom, Bornemissza uramék, meg Pettényi uram útba igazítják.

Mintha elpattant volna a feszültség húrja, összevillant a három férfi szeme. S míg a gyanútlan prédikátor a megtért bűnösnek örvendező lélekkel ült a táblánál Katalin jobbján, titkos vetélkedéssel mérlegelte egymást a három férfi, mintha azt akarnák eldönteni, melyikük szerezhet több érdemet.

Egyformán szereztek. Mikor szállásra tért Schulitz, együtt kötötték gúzsba az alvót. Együtt dobták fel egy rázós szekérre. S a fagyos éjszakában együtt kísérték az Oltig. Egyformán elszaladtak, mikor megtámadta őket egy fegyveres csapat. Nem fordul-

tak vissza a megkötözött ember Istent hívó kiáltására. Csak akkor vetett titkon keresztet az egyik Bornemissza, mikor megcsobbant az Olt vize. összenéztek a kelő hold fényében. Megborzadtak egymás ábrázatótól. De azért még visszasonpolyogtak a mulatók közé. Sorba táncoltak Katalinnal és sorba elmondották remegő ujjakkal a kérdező kezének, hogy teljesítették kívánságát.

II.

Őszi díszben pompáztak az erdők. Lent, az Alföldön már hullatták lombjukat a poros akácok. De a nagy hegyek védelmezték a tarka leveleket s dicsekedve mutogatták a csodálatos színeket a fehér foszlányokkal átszótt, halványan szégyenkező égnek.

Kemény János lova panaszosan nyerített. Ura megállt a Kőrös mentén, a szikláról alázuhanó kis vízesés alatt s végre megitta a szomjas állatot. Valami furcsa érzés hosszú idő óta tiltotta a megállástól. Mintha mögötte járt volna valami. Sok magányos úton megszokta az egyedülletet. Tudott aludni a nyeregben s még erdőben is lovára bízhatta magát. Mégis, mióta Schulitz professzort Porumbák felé igazította, kísérete oltalmában is nyugtalanság űzte tőle az álmot. Legszívesebben visszafordult volna. Dö három nap, három éjszaka leste Katalin beleegyező szavát. Ezt mielőbb el kellett juttatnia Rákóczy Györgynek, mielőtt megmásíthatta volna az ingadozó aszszony. Újra nekibiztatta hát lovát, mintha minden késedelmes perc nagy veszedelmet idézhetett volna fel. De már elhatározta, hogy Váradról azonnal visszafordul. Talán még nem történt baj. S mikor végre a révi sziklakapun kirobogott, kezdett megnyugodni. Felnézett a kapu torkolatánál a gigászi, lilás-vörös köemberekre. Úgy nyújtottak kezét egymásnak, mint máskor. A tündérek várának titokzatos szirtjein sem látott változást. Mikor aláereszkedett a síkság felé, s

már csak az alatta szerénykedő Kálváriahegy választotta el Várad falaitól, magasra dobta nyestes süvegét. Úgy érezte, erős támaszt talál a várban.

A kőfalakon belüli pezsgett az élet. Hírvivők hozták-vitték a titkos leveleket. Rákóczy György a legmagasabb toronyszobában ütött tanyát. Innen lelátott nemcsak a nyüzsgő, színes táborra, hanem a kapukhoz is. Előre találgatta, melyik nyargaló hoz jó hírt, melyik rosszat?

Zsuzsanna életében először volt látszólag tétlen. Váratlanul érkezett Patakról. Kíséretet is alig hozott. S hiába akart munkát keresni, György pillanatra sem engedte magától asszonyát.

Beültette a toronyablak mélyedésében álló, pirosbársony székbe, ő maga kemény lépésekkel düböngött ablaktól ablakig. A szobában három titkos diák könyökölt az írópolcokon. Hol egyiknek, hol másiknak vetett írivaló mondatot a pataki nagyr.

— A kassai vicekapitánynak még hozzáteheted, Péter fiam:

Én most itt vagyok, bizony szép szálas és vitézlő néppel Kraszna és Külsőszolnokról, kik holnap jönnek hozzám, azzal leszünk nyolcezerén. Aztán átmegyünk a Meszesen a gubernátor hadának látogatására, kik az viadalhoz bizony mind kedvetlenek. Úgy vagyon, most is három vármegyével kínál, hogy vegyem el és bírjam, de ahoz nincs kedvem. Most, vagyon utolsó resolútiómmal Kolosváron Zólyomi uram, holnap megjő ő kegyelme s ha össze nem alkudhatunk, aztán egymáshoz fogunk.

Zsuzsanna felnyögött. György ijedten lépett széke mögé. Hátrahajtotta az asszony arcát, s úgy nézett a szemébe. A nagy, sötét pillák alatt könnycsepp remegett.

— Megint fájdalom háborgat, édes lelkem? Szaladj hamar felcserért, Gábor fiam!

A diák letette a tollat. Lódult volna, de Zsuzsanna bágyadt intése visszatartotta:

— Maradj csak. Az én bajomon nem segíthet felcser.

György lehajolt és felcsókolta a gördülni kezdő könnyet.

— Az segít majd, ha elmúlik ez a nagy bizonytalanság. Ha Erdély fejedelmi székében ül az én asszonyom.

— Inkább soha, mint ilyen áron.

— Még eddig ugyan nem sok kincsünk bánja. De bármibe kerül, vissza nem mehetek. Tudod, megírtam a rendeknek, hogy gubernátor uram hittel való fogadásában bizakodtam, mikor megindultam, de most már, ha életemnek el kellene is fogyni, nem engedek. Mert én arról nem tehetek, hogy ő kigyelme nagy hirtelenséggel magát választotta meg fejedelemnek. De majd csak kiderül az én igazságom is.

— Nagy, sok vérontás árán.

György Zsuzsanna elébe került. Vállára tette kezét. Komolyan nézett a szemébe:

— Nem hiszem, édesem. Ennek a mi hadunknak ugyan nagy kedve vagy az üstökvonáshoz és kedvvel menne, de úgy hírlík, gubernátor uramé nem örömet szállna hadba. Ha a felséges Úristen úgy akarja, még a hadakozást is elkerülhetjük. Hiszen tudod, hogy én az ő szent nevével indultam ki Patakról!

Zsuzsanna enyhültén tekintett urára.

— Tudom. De elhigye kigyelmed, olyan békeségben mi ennekutána soha nem leszünk, mint akkoriban voltunk.

— Békeségben mi nem voltunk soha. Akkoriban is nótázás veszedelme környékezett bennünket. Religióink védelmében is minden percben hadba szólíthat bennünket az Úr. Hiába is kerülnénk az ő akaratát, mindig megtanál. Mért hadakozzunk hát elene?

— Csak a magyar vér ontásától félek. Meg ez a szegénység... Míg alájöttem Patakról, láttam, mek-

kora ínséggel küzködik. Mi lesz véle, ha újra háború dülja?

— Úgy alkalmazzuk, hogy ne légyen bántódása. De te, édesem . . . Olyan nagy hirtelenséggel jöttél alá, hogy örömben meg sem kérdeztem: mi indított ki Patakról?

Zsuzsanna félrenézett. A titkos diákok tollat hegyeztek, tintát ritkítottak. Bár sok családi dolog tudói voltak, mindig megérezték, mikor a házastársak magukra akartak maradni. Gábor diák kérdően nézett urára. És György kiintette a szobából mindhármodjukat.

— Na, most aztán elmondhatod, édesem. Bár hiszen itt nem marad sokáig titok semmi. Valami megremíthette az én asszonyomat, hogy úgy ott hagyta a vártát.

— Alaghy uram képibe Bakos János atyámfia volt nálam.

— Mit akart véled az országbíró?

— Nem egyebet, minthogy általam kívánta inteni kigyelmedet, szerelmes uram. Úgy látszik, a nádor is megindul kigyelmed ellen!

— Eszterházy? Hát csak induljon! Legalább egyszer már igazi oka is lesz néki a marakodásra. Mert eddig ugyan nem volt. Mikoron elvette Dersfy Orsolyát, még csak értettem, hogy a Mágóchy-vagyonból szeretett volna érdemtelenül jussolni. De azóta már el is felejtette az első asszonyt. Van néki új. Szegény Thurzó Imre árván maradt asszonyával, meg annak vagyonával gyarapította magát. Hozzám semmi köze. Más békebontó köztünk nincs is, hacsak nem a religió.

— Éppen elégséges az.

— Igaz embereket ez ugyan meg nem háborít. Lám, Pázmány uram milyen jó szívvel van hozzám.

— Majd most válik el.

— Pál ecsém igen jó szándékát írja. Mert Pázmány uramnak magyar szíve vagyon. Hűségese a maga

religiójához, de azt is jól tudja, hogy itt, Erdélyországban, kálviliai fegyverrel védelmezzük mink a katolikus magyarságot is török-tatár ellen.

— Mégis fenyeget az országbíró.

— Hadd fenyegeessen. Mit tehet vélem? Elnótázza a javaimat? Ennek mindenkor ura a császár. Lám, szegény Bethlen Gábor halála után ugyan nyugodalomban voltam, mégis rámtörtek. Hát most legalább van okuk az irigyeimnek. Még jót is tettek vélem, hogy így utánam igazítottak, édesem. De most már el sem is engedlek magam mellől.

Zsuzsanna felegyenesedett. Mintha hívó szót hallott volna, felemelkedett. Megszínesedett halvány arca is,

— Már pedig én akkor indulok vissza.

— De biz nem mész te egy toppot sem. Hová mennél? Megyünk mind, együtt Erdélybe, a hadak nyomán.

— Hogy gondolja ezt kigyelmed? A gyermekeseket otthon hagytam. Gondoltam, addig nem eshet bántódásuk, míg kigyelmednek hírt nem adtam. De, ha ez az utolsó szava az én szerelmetes uramnak, akkor nékem nem itt a helyem.

Két kézzel fogta az indulni akaró asszony vállát Rákóczy György:

— A te helyed mellettem van.

— Kigyelmed mellett leszek én Patakon is. Erősítem, hogy onnan ne támadhassák. Mit gondol édes jó uram, mi lenne kigyelmedből, ha azt tudná, hogy három gyenge gyermekét, Patak várát ellenség fenyegeti? Hogy tudná véghez vinni azt, amit az Úr Isten parancsolatjából végezni akar?

György keblén majd szétpattant a mentekötő ék-köves csatja. Olyan indulat feszítette, hogy karjában is megmozdultak az izmok. Hogy ne maradjon meddő ez a tettkívánás, ölébe kapta feleségét. Körülrohanta vele a nyolcszegletű toronyszobát. Szinte eszelősen csó-

kolta kezét, arcát, fejkötője alól kibújó, megbomlott haját:

— Susánkám! Én kegyesem! Egyetlen asszonyom! Hogy te mindig eltanárod az igazi szót! Hogy te még akkor is segítesz engem, mikor bánatomra magamra akarsz hagyni!

Megtáruult az ajtó. A kopogást nem hallók egy pillanatig a belépőt sem vették észre. Kemény János poros ruhájában, a jó hírt hozók örömeivel toppant eléjük. Pecsétes írást lobogtatott. De, mikor a sírva-nevető házaspárt meglátta, hirtelen mozdulattal eldugta a levelet. Térdet hajtott és ki akart hátrálni. De György már meglátta:

— Maradj ecsém! Csak éppen búcsúzkodtam ettől az én idvességemtől, ettől az én fejedelemasszonyomtól. Most készül vissza, hogy erősítse Patakot, nehogy ott meggyengíthessen Eszterházy uram. Hát van több ilyen asszony széles e világon?

Kemény János arra a fejedelemasszonyra gondolt, akitől ő indult útra. Szegény Bethlen Gáborra gondolt, megcsúfolt, kijátszott urára. És lehajolva megcsókolta Zsuzsanna korállal hímzett, kékbársony szoknyájának szélét.

György kérdően nézett rá. És Kemény János igent intett neki. A levelet nem vette elő, csak akkor, mikor Zsuzsannát hintóba ültette az ura. Az udvarban jártas emberek szemével érdeklődve nézte, míg Rákóczy György áttanulmányozta Katalin térílványét. Nyomát sem látta rajta annak az indulatnak, amit Katalinból Rákóczy nevének említése kiváltott. Csak azt kérdezte György:

— Mit gondolsz, János ecsém, békeességben elérheti asszonyom Patakot?

— Semmi hadi hírt nem hallottam. Úgy vélem, nádor uram nem mer mozdulni. Táborban a török. Ha akármelyik fél megindulna, a török is alájönne Budáról, de meg Gyuláról is felnyomulhatna.

— Ezt pedig magam sem kívánám ...

György előtt a távozó Zsuzsanna könnyes szeme tündöklött. Törökdúlásnak nem lehet odadobni a sokat szenvedett szegénységet. Befejezte a mondanivalóját:

— Megírtam már a gubernátornak, hogy a keresztyén vérontás eltávoztatásáért cedáljon nékem. Dehát nem hallgat az okos szóra. Ugyan bolondot kínált cserébe: hogv mondjak le én a fejedelemségről, s ennek fejében nékem adja Váradot, meg a pártium három megyéjét, valamint Fogarast. Pedig hát Fogaras nem is az övé, hanem asszonyodé.

— Egyebe sincs már odabent a jámbornak.

— Igaz volna, hogy Csáky uram tőtözködött minden kincseivel?

— Hát bizony minden aranyát, értékes marháját néki adta már a szerencsétlen. De meg viszi tőle más is, aki közelibe férközhetik.

— Hol lakozik most?

— Fogarasba méné. Ott hagytam nagy mulatozás közben. Még vendéget is küldtem néki. Igaz, hogy abban nem sok öröme lészen.

— Na ugyan?

— Schulitz doktor jött a portától. Fermánt hozott nékie. Inti a nagyvezír mi asszonyunkat, hogy becsülje meg a professor oktatását.

— Szeretnék magam is szót váltani Schulitzzal. Igazítsd hozzám, ecsém, ha látod. Úgy tudom, nagy szava vagyon a brandenburgi választónál.

— Jön a gubernátorhoz, mihelyt Katalin asszonytól szabadul. Ha ugyan szabadul...

Kitört a férfiből a napok óta hordozott rossz érzés:

— Bár soha el ne igazítottam volna Fogarasba!

— Ha hírt hozott...

— Hírt hozott, de inkább vöttem volna el tőle magam. Sok idegen lator van szegény asszonyom körül. Hígyje el kigyelmed, nem is volna tán gonosz, ha rá

nem vennék. De sokszor megcsalódott pedig, — mégis annak hisz mindig, akinek nem kéne.

Rákóczy már nem figyelt oda. A toronyablakból új követ érkezését látta. Nem bírt magával. Felszakította az ajtót és az őrtállókat félretolva, maga ment Bethlen István gróf elé. Keblére ölelte a kedves barátot és úgy leste a hírt.

Fáradtan emelte fejét György válláról a kis gróf. De a szeme jó szavakat kísért csillogásával:

— Muharrem basa köszönti kigyelmedet, nagy uram. Mindenekben szolgálni kívánja nagyságodat.

— Köszönöm, fiam, Most aztán pihenj, nagy utat tettél.

— Ha meg nem sérteném, haza szeretnék ugrani Ecsedre. Valami hidegrázás bánt. Igen kívánkozom az ágyba.

Jóságosan simította ki az ifjú szőke haját homlokából Rákóczy György:

— Ágyat ugyan itt is tanálhatnál. De Széchy Mária jobban megápolgat, mint az én vén felcserem. Hintóm ugyan most ment vissza asszonyommal, de egy jó szerével azonnal indíthatlak, ha kívánod. Ha aztán jobbul leszel, térj vissza sok jó segítséggel.

Bethlen Istvánnal Kemény is kivonult. György egyedül maradt a sokszemű szobában. De már nem érezte azt a lankadságot, amit Zsuzsanna érkezése előtt alig tudott távortartani magától. Mintha mögötte állandó támaszul ott lett volna felesége két gyenge karja. S ez a két gyenge kar úgy védte, úgy segítette, mint serdülő korában a zborói sziklafal, ha medvével viaskodva nekivetette a vállát.

Ez a kép egyszerre eszébe juttatta, hogyan lehetne eloszlatnia a kényszerű tétlenséget. Tapsolt és hamart kiáltott. S egy óra múlva fergetegesen viharzott be a Meszesbe. Farkast üzött, medvét hajtott, nehogy ember ellen vezesse harcikedve.

III.

Hó alatt szunnyadt Patak környéke. A Bodrogban csak ritkán zizzent a nád az ordasok lába nyomán. Békével pihentek ősz óta. Nem zavarta őket a vár urának szenvedélyes gyorsasága.

A várban éjjel-nappal virrasztott a katonaság. A pattantyúsok letisztogatták az ágyúcsöveket. Rákóczy Ferkó minden reggel maga nézte meg az ércorkú fülemilét, hogy nem dugult-e be a szája? Hűségeseen kísérgette Saltzenberger mester is kedvencét. Ferkó azt hitte, ő tartja az ágyúk között a rendet. S a mester vigyázott, nehogy a kisfiú észrevegye, milyen gonddal vizsgálgat ő maga.

Soha ilyen kemény őrizetet még nem ismertek Patakon. Zsuzsanna álmában is untalan arra rettent, hogy hátha árulás nyitja meg a várat. Gyakran kapta magára prémes otthonkáját. Rövidszárú szattyán csizmát húzott. Apró lábai mély nyomokat hagytak a Verestorony bástyáján felhalmozódó hóban. Babonás virrasztó katonák meg-megrezzentek, mikor eléjük kanyarodott a márványlépcsőkön. Hóköpeny rakódott rá, mire leért a felvonó híd előtt éberkedő őrszem'g. Aztán rohant vissza és biztatta a kályhafűtőket, hogy dugják serényen a szalmát és a tőzeget. Meleget árasztott minden terem. Mintha minden pillanatban harsanhatna a kürt a fehérsapkás tokaji csúcs alól.

Zsuzsanna haza várta az urát.

De csak a hírnökök jöttek. Rákóczy Györgyöt nem tudta megmozdítani őrhelyéről a várakozás. Valósággal újra élte ifjú korának életbe induló küzdelmét. Akkor a rátörő rokonság ellen kellett megvédenie birtokát, — most nagyobb örökséget védelmezett már. Bethlen Gábor fejedelmi székét akarta, ezért harcolt, ezt követelte minden erejével.

A várakozó asszonyt lassan meghódította ez az erős akarás. Minden küldönc megerősítette hitében,

hogy Györgynek csakugyan Isten rendelte ezt az örökséget. Csak egy-egy néma fohászban árulta még el, hogy szívesebben maradt volna Patak asszonya. De minden oldalról megnyilvánult már a vágy, hogy Rákóczy György erős keze kormányozza Erdélyt. És az otthon féltő hitves szorongását legyőzte a nagyra hivatott férfi ereje.

Még most is várta Györgyöt, de most már a kudarcától féltette. Azért melegedett minden helyiség, azért fénylett éjszakánként minden ablak, hogy ha mégis balsors hajtaná haza a gazdát, érezze a várakozók szívének dobbanását már előre is. Érezze, hogy várták, szeretettel fogadják és mindenért kárpótolni kívánja az otthon.

Rákóczy Zsigmond szavak nélkül is érezte anyja rejtett szándékát. Görgey Jób apjával volt, a táborban. A nyolc esztendő fiú átvette a hű komornyik teendőjét. Este bekészítette apja hálójába a török sarut, nyestes hálóköntöst. Reggel ezüst tálban forró vizet vitt be a konyháról, ahogy Jóbtól látta. Törülközők, kimenő csizmák, dolmányok és nadrágok mentek át kezén az inasok kezéből. Megvizsgált mindent, nehogy hiányosságot érezzen az apja. Csak azután ment az iskolába, rendesen később, mint bátyja.

Ifjú Rákóczy György semmit nem vett át anyja és öccse várakozó szorongásából. Felejthetetlenül vésődött emlékébe a koraőszi nap, mikor Erdély követői fejedelmhívóban jártak Patakon. Mindig büszke fejét egy vonallal még magasabbra emelte, önérzetes szemében néha már a gög is jelentkezett. De csak az iskolában. Mert otthon Zsuzsanna nem tűrte a fennhéjázást. György annyira nem gondolt apja visszatérésére, hogy még végig gondolni sem tudta volna ezt. Inkább türelmetlenkedett, hogy még késik az erdélyi bevonulás, amit olyan bizonyosra vett, mikor Váradra indultak. Nagy csapás volt számára, hogy anyja sürgetésére

vissza kellett jönniük. Még nagyobb, hogy Zsuzsanna újra megjárta Váradot s mégsem vitte őket.

December első napjaiban már végsőkig feszült a várakozás húrja. Naponként két követet is küldött asszonyának György, — de Zsuzsannának még ez sem volt elég. A december harmadiki segesvári gyűlés napján úgy járta körül a várat, mintha minden percben kezdődhetnék az ostrom.

Negyedikén és ötödikén még mindig csak régi híreket hoztak Váradról a nyargalok. Hatodikán reggel már nem bírta a várakozást. Bár óvatossága mást parancsolt volna, megnyergeltette hófehér arabs lovát. Ritkán ült nyeregbe, vadászatokra még ritkábban kísérte el urát. De most úgy érezte, megfullad, ha otthon kell még maradnia. Két fia között előrevágtatott kísérői közül. Kucsuját is levette, hogy vágja a jeges szél forró homlokát.

Nem akart messze menni. Mégis a tokaji hegy-csúcsot vette irányul. S mikor a sziporkázó havon lovasmenet jött szembe vele, azt hitte, a maga csapátának tükörképe csupán.

Mert vele szemközt is asszony lovagolt. Fűzőld törökbugyogó buggyant a keskeny törökös csizmákra. Kíséretét messze maga mögött hagyva, kurjantva dobta a levegőbe oldalt felcsapott kalpagját az asszony. Lova lába nyomán szikrázva repült levegőbe a milliónyi éles, jeges szilánk. Vágtatva előzött meg mindenki mást. Nyihogva rántotta szügyébe fejét a fehér portai paripa, mikor Széchy Mária megtorpantotta Lorántfy Zsuzsanna előtt.

A két asszony pillantása találkozott. Zsuzsanna szorongását feloldozta a másik szempárból kilobbanó győzelmi öröm. Mielőtt észrevette volna, mit akar vendége, Széchy Mária kihajolt a nyeregből. Könnyeket harmatozott pirosbársony keztyűjére.

— Asszonyom! Nagyságos asszonyom! Immár ki-

gyelmed a mi nagyasszonyunk. Zólyomi sógor meghozta a hírt Ecsed várába.

Zsuzsanna feje mélyen meghajolt. Mielőtt a hírhozónak köszönetet mondhatott volna, Istennel beszélt. Győzedelmes öröm helyett alázatos megadással fogadta a hírt. Aztán kezét nyújtotta Széchy Máriának. Magához vonta karcsú testét. Hálálkodva szorította az izgalomtól remegőt.

— Köszönöm néked, hogy nem hagytál még tovább is kétségben.

A lovak maguktól fordultak a vár felé vezető útra. A két Rákóczy-fíú átvágtatott Bethlen Istvánné kísérei közé. Nem tudtak betelni a kapott hírral. Apjuk ugyan még nem küldte el a maga követét, de tudták, hogy az első szóra indulnak Váradra. S onnan tovább be, Erdélybe!

Györgyöt végsőkig izgatta ez a lehetőség. Zsigmond a búcsúzás szomorúságával nézett Patak felé. Kis életének minden szépsége itt talált rá, az Öreg falak között. Most úgy érezte, mindent itt kell hagynia.

Ebből a szomorúságból volt valami Zsuzsanna pillantásában is. Mikor az őrtálló leeresztette előtte a felvonó hidat, egy pillanatig meghökkent. Hátha utoljára jön be ezen a drága, megszokott úton? De aztán a búcsúzkodás fájalmát elvette ura örömének megsejtése.

Az őrség sorba állt. Rákóczy Ferkó kipirult arccal várakozott a filemile mellett. Közelében idegen ruhás katona ödöngött. Zsuzsanna felvont szemöldökkel mutatott rá?

— A kassai kapitány embere légyen?

Chernél György közelebb hajolt.

— Úgy mondja, tisztelkedni jött. De azt hiszem, hírek után szaglászik.

Zsuzsanna egyszerre érezte azt a sok alattomos kísérletet, amelyekkel ura terveit keresztül akarták húzni. Mintha nem a kérdő arcú Chernelnek, nem is

a tisztelettel közeledő kassai küldöttnek, hanem magának a nádornak, a császárnak felelne, szokatlan szilajsággal kiáltott az ágyúmasternek:

— Nosza, rajta, Saltzenberger mester. Szólítsa az összes pattantyúsokat! Jöjjenek a muskétások is! Lőj-jék az örömet Patak várából! Immár mi jó urunk Erdély fejedelme!

A kassai kapitány embere megfordult. Egy csatlós már vezette is gőzölgő lovát. Rávetette magát és kidübörgött a felvonó hídon, mintha attól félt volna, hogy nyomába küldi golyóbisát Patak minden ágyúja.

Zsuzsanna átölelve vitte fel vendégét. A gazdát váró meleg befogadta Széchy Máriát. Csak bent, Zsuzsanna ágyasházában borzongott össze. Meg is tántorodott. Ijedten fogta fel karjába a ház asszonya.

— Marika, hiszen te beteg vagy.

— Én nem, hanem István. Negyedik hét óta nem alhatom miatta.

Könnyes lett a csodálatos sötét szem. Zsuzsanna ijedten gombolta ki fűzőld dolmányát.

— Hogy hagyhattad hát ott?

— Most könnyebben van. Mikor a hírt megkaptuk, rögtön talpra szökkent. Jönni akart. De nem engedhettem. Olyan gyenge, mint a harmat. Maga sürgetett, hogy jöjjenek hát én nagyságodhoz, ha már ő nem jöhetett.

Zsuzsanna megilletődve simogatta az asszony fejét.

— Miattam hagytad el beteg uradat, gyermekesedet?

— Krisztinka nem beteg. Vékonyka ugyan az istenadta, de igen eleven. Szegény apjának ő minden öröme.

Zsuzsanna intett Zsofkanak. A fürdőházban víz fortyogása hallatszott. Étekhordók sürgése is hírül adta, hogy mindenről gondoskodott ifjú vénasszonya.

— Be szívesen magam mellett tartanálak, Mari-

kám. De ha így van, az asszonynak ura mellett a helye. Hintómmal küldlek vissza Ecsedre.

Eldőlt a szőnyeggel bélelt székben Széchy Mária. Most látszott, hogy megsoványodott s arcát is a hideg csipte vörösre. Sápadság terjengett rajta a kékes folatok között.

— Még lóval is bajos a járás, Susánkám . . .

Szégyenkezve nézett fel s a másik asszony kezére hajolt.

— Bocsásson meg nagyságod, rájár a szám.

— Néked én mindig a te Susánkád maradok. S te nékem az én hú nevelt lányom, úgy-e, Marika?

— Nagyságod a fejedelemasszony. Hála a jó Isten ő szent felségének, hogy most már mindenk előtt az.

Vékony ránc vésődött Zsuzsanna szemöldöke közé. A másik jutott eszébe. Brandenburgi Katalin, az idegen asszony. Hányszor megalázta. Hányszor akarta vele éreztetni, hogy alattvalója. Vájjon mit csinál most, hogy ország-világ előtt felébe került?

Mintha kitalálta volna gondolatát, Katalinról kezdett beszélni Mária:

— Azért is küldött olyan nagy sietve István, mert igen nagy gondban volt, hogy Katharina valami fordítást csinálhat. Dehát, úgy látszik, megjött az esze. Ipám uram leköszönt, a porta nagyságod fejedelmi ura mellé állt. S a német asszony képibe Kemény János mondta ki, hogy Rákóczy Györgyöt választja, ismeri fejedelmének, a maga igényét is ráruházta s minden értékével védi. István háromszor is elmondatta Zólyomival, mert hinni sem akarta, hogy ez így legyen.

Zsuzsanna homlokán mélyebbre vésődött a ránc. Mintha a kivívott győzelem örömét elvették volna tőle. Mintha diadal helyett alamizsnát kapott volna. Szorongó sejtelem kezdett befészkelődni az agyába. Olyan képeket látott, amelyeket esztendők óta felejteni igyekezett. Marikával együtt szenvedett, együtt iparkodtak

elhessegetni a brandenburgi nász idején ezeket a képeket. Akkor Marika volt a gyenge s ő tudott neki erőt adni. És most, mintha megcserélődött volna a szerep. Marika otthon őrzi, ápolgatja beteg urát. Ő meg elengedte idegenbe a magáét. Azóta talán már be is indult Erdélybe György. A hírt sem ő küldte...

Szája köré is beárkolódott a kedvetlenség vonása. Kint az ágyúk egyre lötték a világnak az üzenetet. Ujjongó hangok éltették a vár urát. De Zsuzsanna borzongva húzódott vissza a gondolattól, hogy megmutatkozzék hűségesei előtt.

Mária kezébe hajtott fővel ült. A nagy csendességben egyszerre felriadt. Mintha a másik asszony vívódása eszébe juttatott volna valamit:

— Azóta már a fejedelem is hírt vett.

— Régen lehetett az ...

— Igencsak most. Mert Zólyomi együtt indult Segesvárról Kékedi Zsigmonddal. Előbb, mánt én ide, aligha érkezhettek Kékedi Váradra. Néki nagy vargabetűt kellett csinálnia. Én meg egyenesen jöhöttem a befagyott ereken át.

A déli napfény bepillantott a Lórántffy-címeres ablaktányérokon. Megszínesítette Zsuzsanna halvány arcát. Levette róla a szomorúságot egy láthatatlan erő.

Odalépett Máriához. Hajlékony karjával felsegítette a székből és átvezette a .heverőhöz. Maga húzta le csizmáskáját. Végigfektette és állig betakarta. Megcsókolta a homlokát.

— Pihenj kicsinyég, lelkem. Aztán megferedsz s jó bőven ételhez látsz. Alkonyatkor vissza is fordulhatsz.

Mária dűnnyögött valamit. De már aludt. És Zsuzsanna óvatos lépésekkel ment, ihogy előkészítse a váradi utat. Mert most már hinni akarta, hitte is, hogy nemsokára hívni fogja az ura.

A lovagteremben felgyülekezett a vár népe. Mikor a fejedelemasszonyt meglátták, Chernél György szájá-

ból harsant az első éljen. Zsuzsanna meghajtott fővel lépkedett a kis asztalkára helyezett bibliához. Ráejtette homlokát arra a versre, amely urát elvezette innen. Aztán intett az udvari papnak. Felzendült a boltívek alatt a hálaadó zsoltár:

*Örvendezzetek!
Az erős Istennek
Énekeljetek
Dicséreteket,
Szép énekeket
Az ő nagy nevének!*

Zsigmond áhítatos lélekkel, könnyekkel küzdve énekelt. György csak néha szőtte bele a maga vékonyka hangját. A kis Ferenc száját tátogatta, mert a szöveget még nem ismerte. Zsuzsanna lehajolt hozzá és érthetően ejtette a szavakat, hogy utána tudja mondani a kisfiút. De Ferkó nem igen igyekezett. Fészkelődött anyja mellett és látszott, hogy mondani akar valamit.

Az ágyúk dörögtek. Mámoros hangulat váltotta fel az áhítat perceit. Chernél sietett, hogy megnyissa áldomásra a pincét. És Zsuzsanna ölbe kapta türelmetlen kisfiát. Sietett vele ki, a Vöröstorony bástyájára, ahonnan először látták a feléjük jövő sorsot. Most kikémlelt az országútra, hogy nem jön-e még György követe?

A durrogás már kicsalta Patak egész lakosságát a várfalak alá. Megindultak a szomszédos községek lakosai is. Gubában, ócska szűrben, kopottas szőttekben a kapuk felé szállingózott a jobbágyság. Távolabb lovak, hintók, szánok tünedeztek. De magányos lovast még nem mutatott az országút.

A két idősebb Rákóczy-fiú a várudvaron gyűjtött őrtüzek között forgolódott. Hosszúra nyúlt árnyékuk imbolyogva kísérte őket. György magasra emelt fővel, hetykén járt-kelt. És Ferkónak újra eszébe jutott a mondanivalója.

Közelebb húzódott anyjához. Arcát hozzásimította Zsuzsanna arcához. Szemét elrejtette a barna fürtökben.

— Édesanyámasszony! Kérdenék valamit.

Szorosabban fogta a vékony testet az anya. Megkereste ajkával a kérdező puha ajkat.

— Hadd halljam, csillagom.

— Igaz az, hogy édes apám uram után György bátyám lesz a fejedelem?

Az asszony eltolta magától kisfiát. Rettenet futott át a szívéen.

— Ki mondta ezt néked?

— György bátyám mondta. Azt mondta, hogy édes apámuram nagyobb ember, mint Bethlenem Gábor volt. De ő meg még édes apámuramnál is nagyobb lesz, ha fejedelemmé választják!

Zsuzsanna legszívesebben végigvert volna legidősebb fián. Ha közelében éri, meg is paskolta volna a nagy nap örömére. Minden erejét összeszedte, hogy gyermekes csacsogásnak érezze ezt a beszédet. De a bosszúság befészkelődött a szívébe.

— Örüljön György bátyád, ha valaha is akkora léssen, mint édesapátok ő nagysága. Bethlenem Gábornak meg nyomába sem léphet.

— Hát én? Én nagyobb leszek, mint Bethlehem Gábor?

— Te az én csillagom vagy, Ferkóm. Nem elég neked, ha az én szerelmes fiam vagy?

Vezette lefelé a lépcsőkön, mert maga mellé akarta rendelni két nagyobbik fiát. Szólni akart az udvari papnak is, hogy idejében törje le György nagyravágását. De Ferkó dünyögését mégis hallotta:

— Már pedig szebb az, hogy Rákóczy Ferenc, Erdély fejedelme, mint az, hogy Rákóczy György ...

Zsuzsanna úgy érezte, a nagy tisztesség olyasmit is elvett már tőle, amire nem számított. Gyermekai szí-

vét öregítette meg idő előtt. Beléjük ültette a versengést és nagyravágyást.

Aztán vigasztalódva fordult gondolata Zsigmond felé. Zsigmond bizonyosan nem akar fejedelem lenni. Nem számít arra, mi lesz apjuk halála után. Hiszen ma reggel is kikészítette számára a meleg vizet, ha talán hazatér.

Pedig ez a fia azt is megérezte, hogy ez a hazatérés kudarc lett volna.

IV.

Ifjú Rákóczy Györgynek sokáig kellett várakoznia, míg végre fejedelemi szerepében tündökölhett. Bár Széchy Mária távozása előtt megérkezett apja követe is és tudatta a nagy hírt, szó sem lehetett arról, hogy Erdélybe máris meginduljanak.

Rákóczy György minden lépését megakasztotta egy láthatatlan kéz. Jól ismerte ezt a kezet, de soha nem láthatta előre, mikor milyen csapást akar rá mérni. Távol is volt tőle Eszterházy nádor erőszakos lénye. Úgy küzdött ellene, mintha lábába harapó kígyó lett volna. De máskor meg úgy, mint a keselyű ellen. Mindig érezhette, hogy körülötte kereng és gátakat rak elébe.

Mégsem csüggedt. Pázmány volt számára az a titkos erő, amely megghiúsította a nádor szándékait. György a váradi várakozás ideje alatt sokszor idézte emlékezetébe első bécsi útját. Soha nem felejthette el azt az órát, mikor Nagyszombatban ott kellett hagyania Pál öccsét. Gyakran látta virrasztó éjszakákon az ifjú pap kemény, éles arcélét. Érezte azt a rettenő fájdalmat is, mikor egyetlen mozdulattal eltávolította tőle öccsét. S mégis, ha Pázmányra gondolt, soha nem haragudott, hogy Pál inkább hozzá tartozott már, mint családjához. Inkább hídnak érezte öccsét. Mintha láthatatlanul ott termett volna mindig, amikor szükség

volt reá. S a nádor ungorkodását a hűséges testvér közbenjárására, de meg maga kívánságára is ellensúlyozta a császárnál a hajdani ifjú papból első főpappá lett Pázmány cardinális.

Ám Zsuzsanna mégsem mozdulhatott Patak várából. Eszterházy egyre közeledett feléje. Hálót vont, mint egy mérges pók. A választás hírére Nyitrán ütött tábort. Januárban már Lócse falain kívül pihent serege. És Rákóczy Pál tudatta Zsuzsannával azt is, hogy Kassa felé vonultában megszállt nála Eszterházy nádor. Zsuzsanna kitalálta a többbit, amit sógora elhallgatott. Szakadatlanul gyártatta a lőszert. Új ágyúkat öntött Saltzenberger mester. Most már igazán bevehetetlen vár lett Patakból.

S az asszony ebbe az erősítésbe vezette le fájdalmát. Mert hiába hessegette magától a rossz szót, egyre több oldalról jött feléje a gonoszkodó pletyka. Asszonyok súgták a katonáktól hallott újságokat. Senki nem mondta Zsuzsannának, de mégis értésére adták maguk a szétrebbenő beszélgetők, hogy Katalin segítsége nélkül nem lett volna fejedelem Rákóczy György.

Zsuzsanna a várakozás napjaiban gondolatban igyekezett követni az urát. Hessegette, üzte magától a rossz érzéseket, mint annak idején, mikor Berlinben járt György. Hittel hitte, hogy nem vétkezik ellene, — de még így is nehéz volt, hogy nem oszthatta meg sorsát.

György pedig, a harci készülődés közt, a választás híreit várva is egyre Patak felé forduló lélekkel erősítette magát. Hiába reménykedett abban, hogy a beiktatásra már magával viheti családját. Eszterházy megghiúsította minden szándékát. Mégis úgy érezte, mikor karácsony előtt Erdélybe megindult, hogy mellette ott halad a sziklafalak között Zsuzsanna is. Bár a lábbadozó kis gróf ült mellette a hintóban, azon kapta magát, hogy nem hozzá intézi a szót:

— Meglásd, édesem, minden rendbe jön.

Az ifjú megrezzent, ő is családja felé szállt gondolatban. De most hűséges arcával teljesen fejedelme felé fordult.

Az idősebb férfi nyíltan nézett rá:

— Vagy te úgy néha, hogy azt hiszed, melletted vagyon távoli hitestársad?

Felcsillant István szemében a megértés:

— Bizony, gyakran társalkodok az én asszonyommal.

— • Úgyszintén magam is. íme, most is őt biztattam hangos fennszóval, pedig voltaképpen magamat biztattam. Igen nehéz nékem ilyen útra indulni az én hitvesem nélkül. De nem hívhattam. S ha hívtam volna, akkor sem indult volna. Azt írta a minap is, hogy gazdálkodni kíván nádor uramnak.

Fellángolt a kis gróf szeme:

— Ezért lesz mindeneknél nagyobb fejedelem Rákóczy György! Mert ilyen asszony vagyon mellette.

Hálásan fogta meg társa kezét György.

— Jó, hogy ezt tudja valaki. Mert én igen sokszor érzem. Meg is köszönöm mindennapon az én Istenemnek, hogy mellém rendelte. Meg is böcsülöm mindhalálíig. Héj, ha most vélem jöhetne. Ha láthatná a két szép szemével, meg láthatnák a gyermekeseim is, hogy hűséget fogadok Erdélynek!

— Tudja ő azt úgylis. Én asszonyom gondolata is vélem jár, pedig lám, kislányunk Ecseden fogja.

— Csak nem beteg a kis Krisztinka?

— Betegnek nem mondhatom, de így télüdőben könnyen baja eshetik. Jobb, ha anyja szeme vigyázza.

Havas köntösben dideregtek a sziklák. A Kőrös völgyében jégpáncél feszült a mindig csacsogó folyam szájára. Néma csendben ment tovább a hintó. György tovább gondolkozott a rá váró nehézségeken. Magában találgatta Zsuzsanna tanácsát. A kis gróf pedig feleségétől és gyermekétől apja felé fordult. Kényelmetlen érzés fogta el. Most áll majd először szemtől szembe

vele, mióta elhagyta. Megbocsájt-e? Hiszen Absólonnak nevezte, mindenki előtt. Apját megtagadó, rossz fiú gyanánt élt az öreg Bethlen István kesergő szívében... Ezt a gondolatot nem oszthatta meg fejedelmi barátjával. Vigyázott, nehogy Rákóczy megsejtsé bánatát. Hiszen ő tudta legjobban, hogy György nem volt hibás apja ellen elkövetett vétkében. Még álmában sem gondolt a fejedelemségre, — ők kínálták fel neki, Zólyomival együtt. Akkor még senki nem gondolhatott arra, hogy a véletlen segítségével apja legyen rövid időre fejedelem. Adott szavát ő már nem másíthatta meg. De Rákóczy sem fordult volna vissza az elkezdett útról...

Mintha Zsuzsanna az ifjú felé irányította volna ura gondolatait, György egyszerre megragadta a kis gróf kezét.

— Kibékítlek apáddal, ne félj. Arra is gondom leszen, hogy minden illendő tisztességet megkapjon ő nagysága. Senkinek nem akarok én ártani, s mindenemű tisztviselőt meghagyok előbbeni hivatalában, háborgatás nélkül. Békességet akarok én hozni Erdélynek, nem pedig len viszálykodást. Követni akarom mindenben mi nagy urunk országlását. Csak az én Istenem adjon hozzá való bölcsességet, — akaratom immár legyen rá.

Ifjú Bethlen István fellélezett. Újra érezte azt, ami mindig elbékítette: mintha nagybátyja, Bethlen Gábor helyett György vezetné apai kézzel. Erős volt ez a kéz, támasztadóbb, mint öreg Bethlen István gyenge jobbja. Ha rábízta magát, soha meg nem bánta.

De azért belefájult a szívébe, mikor karácsony szombatján Fejérvár színe előtt Rákóczy felesküdt. Mögötte állott s így látnia kellett, hogy szemközt vele fehérbeborult hajjal igyekezett délcegre húzni magát apja. Míg György az esküt mondta, könnybe borult a szelíd kék szempár. Az öregedő férfi remegő ajka meglengette az őszes szakállat is. Búcsúzkodott rövid fe-

jedelemségétől a kormányzó. S bár Rákóczynak minden tiszteletet megadott, elkerülte a fia bocsánatkérő tekintetét.

István sokszor gondolta, hogy mennyivel könnyebb a Zólyomi helyzete, ő apát bántott meg, az csak apóst. Zólyomi kényelemben ül Váradon, de neki a kíváncsi szemek keresztüzében kell végigjárnia a hálátlan fiú útját. Csak akkor enyhült szomorúsága, mikor harmadnapon végül mégis kezet adott neki haragvó atyja. S a kis gróf úgy borult az ünneplő sokaság előtt a remegő kézre, mintha apró gyermek nyert volna érdemtelenül bocsánatot.

Ez a pillanat csitította el Györgyben is azt a békétlenséget, amit a nagy ünnepek alatt érzett. Hiába lövöldöztek a tarackok, hiába zengett körülötte diadalmi ének. Hiányzott Zsuzsanna hűséges pillantása. Nagy lakomák alatt önkénytelenül is előrehajolt és végignézett az asszony nép során. Hiába, Zsuzsanna arca nem világított feléje. Karácsony szombatján, a székesegyházban nélkülözte legjobban. Beszélt, hitet tett, törvényt javasolt és mások javaslatát hallgatta, — de egyre érezte a nagy ürességet magában. Az ünnepek alatt meg éppen erővel kellett magát visszahívnia a jelenbe. Mindig a ritka, együtt töltött karácsonyokat idézgette, mikor együtt örülhettek az isteni kised születésének. A körülötte zengő énekből kicsendült feléje Zsuzsanna áhítatos hangja, látta kisfiái komolykodó arcát s mégis Eszterházy mesterkedéseire kellett gondolnia. Még ünnepnap sem adhatott pihenőt íródeákjainak, íratta a temérdek levelet. Keresztezte mindenütt a nádor szándékait.

Szakadatlanul tevékenykedett. Útnak indította a portán az évi adót. Ajándékokkal is megtoldotta. Erősítést küldött Zólyominak, de közben követséget állított össze, hogy a császárt is megnyerje a békének. A hajdúkat folyton szemmel tartatta és vigyázott rájuk. Futárt indított Eszterházyhoz is. A fejérvári palotában

újra az ország sorsát intézte egy erős férfikéz. S kevesen tudták, hogy bekopogtatott oda egy gyenge asszonyi ujj is. Bebocsájtást kért Rákóczy György fejedelemehez Bethlen Gábor özvegye. Kemény Jánost küldte maga előtt.

Györgyöt meglepte ez a látogatás. Katalint a távoli Fogarasban tudta. Nem is gondolt arra, hogy ilyen farkasos időben megmozduljon a kényeskedő asszony. Hitetlenkedve fogadta Kemény Jánost:

— Csak nem indult asszonyod hóban-fagyban útnak? I üü ;

— Már itt is várja nagyságod rendelését.

— Ezt igen sajnáljuk.

Írószobájából tróntermébe indult Bethlen Gábor. Aztán meggondolta a dolgot. Visszafordult az ajtóból s az előcsarnok felé lépett. Kinyújtott kézzel ment az egyedül várakozó Katalin elé.

Bethlen Gábor özvegye gyászban álldogált a márványoszlop mellett. Mintha soha nem viselt volna keblét mutogató ruhát, vagy kilétét titkoló maskarákat, talpig omlott fejéről a kendervászon burkolat. Alatta is tisztos, fekete ruha tanúskodott az illendőségről.

Rákóczy György megenyhülten látta ezt. Most, mikor beteljesült akarata, elfelejtette, hogy nem is olyan régen elégtételszerzés vágya lódította ki Patakból. Elhalványodott a sok sértés emléke is, amivel Zsuzsannát akarta megalázni a másik. Pillanatig sem érezte, hogy kettesben marad az asszonnyal, ha Kemény távozik. Annyira maga mellett érezte feleségét, mintha testben is ott ült volna közelében Zsuzsanna.

— Jöttem, hogy köszöntsem Erdély nagyurát.

Tétován indult az asszony hangja, mintha félne, hogy visszautasítják. De György bátorítóan közeledett feléje. Ujja hegyénél fogva bevezette az írószobába. S nem a trónterembe ugyan, de a mellette levő oszlopos szobába kísérte, ahol Bethlen Gábor bizalmas követeket fogadott.

Csak akkor felelt az üdvözlésre, mikor leomlott mögöttük a portai szőnyeg. Meghajolt Katalin előtt s az oroszlanlábú székhez irányította:

— Ki, hogy lehettem, elsősorban felségednek köszönhetem.

Az asszony körülnézett. Ajkába harapott. Sok parázna emlék settenkedett a szőnyeggel borított falak között. Mintha Zierotin árnya is átsuhant volna. Amarra meg az ágyasház ... A feredőszoba ...

Halálsápadtra változott. Most igazán szánalmas volt fekete ruhájában, az eléktelenítő kendervászon alatt. Kapkodva szedte a lélekzetet.

— Üldöztek. Ellenemre törtek. Senki más nem volt jó szívvvel irányomban, csak kigyelmed. Ha meg gondolom, az én áldott uramon kívül soha, senki nem is volt jóakaróm nagyságodon kívül.

Pillanatig el is hitte Rákóczy György ezt a panaszt. De aztán igazságérzete fellázadt.

— Kemény János bizony igaz embere felségednek. Mit is sokszor megbizonyított. Meg úgy hallom, igen nagy embere Schulitz uram is. Ha gyakorta talán gorbán is mondja meg az igazságot, csak azért teszi, hogy felségedet oltalmazza a hízelkedőktől. Igen kívánnék már magam is szemben lenni evvel a jeles férfúval.

Fürkészve nézett az asszonyra. Már hallott Schulitz eltűnéséről.

Katalin hátra dőlt. Lehunyta a szemét. De aztán erős dac rázta fel a közelgő aléltság kapujából. Magában könnyen elintézte Schulitzot. Szolga volt. Hite szerint hűtlen szolga. Meglakolt érte.

Kitért a kérdésnek látszó kívánság elől. Összetette sápadt kezeit:

— Úgy-e meg fog oltalmazni nagyságod? Úgy-e, nem hagyja, hogy ellenemre törjenek?

— Senki nem törhet felségedre, hacsak nem en maga. Őrizkednie kell a rossz tanácsadóktól. Akkor magam is meg tudom őrizni mind magát, mind javait.

Ott lebegett közöttük Csáky István neve. De egyik sem mondta ki. György nem akarta megalázni az asszonyt azzal, hogy hír szerinti kedvese nevét megemlítse. Katalin pedig nem akart felidézni másik férfit, mikor végre békességesen együtt volt azzal, aki után újra mohó vággyal esengett.

Minden idegében borzongott. Legszívesebben odavetette volna magát az előtte álló férfi keblére. De Rákóczy György annyi méltósággal, tisztelettel és mégis uralkodó fölényel állt előtte, hogy erőt vett magán. Belekapaszkodott az üldözöttség köntösébe. Teljesen beburkolta magát vele.

— Bethlen István uram máig sem hagy békén. Üldöz, zsarol szakadatlan. Ez az öregember az én legnagyobb ellenségem. Nem is tudom, mit akart az én felséges uram, hogy ilyenre bízta az országot, gyenge feleségét. Ez tán még akkor is kifosztott volna, ha gyermeket adott volna nekem az Isten. Ha Bethlen Gábor örökébe maga fia ülhetett volna.

Idegenül csengett az asszony hangja, mert zavarta valami. A sokszor hallott sírás újra felcsendült a feredőház felől. De elszánt akarása leküzdötte a feltörő félelmet.

György hallgatott. Nem talált szavakat. Hiszen, ha Bethlen Gábornak gyermeke lett volna, nem állhatnának szemben ők ketten mostani formájukban. Ha az asszonyt le is ültette lovagiassága, most mégis ő az, aki uralkodik. De a Bethlen Gábor fia ...

Egyszerre felébredt benne a mélységes tisztelet. Meghajtotta fejét. Szinte hódolattal mondta:

— Bethlen Gábor fiának trónusát magam védelmeztem volna legjobban.

Fellélekzett az asszony. Most már biztos volt a dolgában.

— Meg is hiszem. Nagyságodnak két szép fia vagyok ...

Három. Isten kegyelméből kis Ferkóm a harmadik ...

— Három. Hogyne védelmezte volna hát egy gyenge gyermek örökségét...

Kinyújtotta kezét. Esengve mutatott a mellette álló székre:

— Üljön le nagyságod. Beszéljen nekem a fiairól. Melyik a kedvence? Az első, úgy-e?

Felengedett György gyanakodása. Most már úgy ült az asszony mellé, hogy tudta, miről beszélhet veszélytelenül. Büszkeség csendült a hangjában:

— Kedvencem nekem mind a három. Szeretem őket egyaránt. Feleségem ugyan el-elmondogatja Györgyre, az üdösebbikre, hogy az az én fiam, én meg Zsigmond fiamat nevezem az övének. De egyformán szeretjük őket. Még tán legkivált a kis Ferkót, mert az a legkisebb. De higye el felséged, ha választani kéne köztük, igen nagy gond szakadna ránk.

— Istenem!

Katalin összekulcsolta két virágszerű kezét, mintha imádkoznék.

— Már pedig én arra gondoltam, megkérem nagyságodat, engedje valamelyiket az udvaromba Milyen jó lenne egy ilyen fiúgyermeket gondozni, ápolgatni...

Megkeményedett György arca:

— Ezek bizony már csak a mi ügyeletünkben maradnak. Még zsengek ahhoz, hogy más udvarába adjuk őket, — ahhoz meg üdősek, hogy tanulás nélkül, csak kedvtelésre lézengjenek. Igenis szigorú oskolába vannak fogva. Azon gondolkozom, hogy Fejérvárt is emeltetek egy udvari oskolát nékiek, nehogy Patak után tudatlanságban nőjjenek fel.

Míg beszélt, maga előtt látta Katalin udvarát. Iszonyodva gondolt arra, hogy a gyermekek valamit is sejtсенek az idegen asszony környezetének léhaságából. Bár udvarias szavakba burkolta a visszautasítást, mégis ütögette kezével a szék karját, hogy nyomatékot adjon elhatározásának.

Katalin rátette a kezét a napbarnított ököltre:

— Na, ne haragudjon hát rájuk nagyságod. Hiszen nem is akarnának azok én hozzám jönni. Tán még el sem tudnám őket csalogatni.

Mosoly szaladt át György arcán:

— Van köztük olyan is, akit bizonyosan nem. Zsigmond fiam annyira oda vagy on az anyjáért, hogy szalad utána, kedvét lesi, mint valami lánygyermek. Anyja is hiába tagadja, csak az neki a legkedvesebb. De persze, ki nem mutatná egy világért sem.

Katalin felkapta a fejét. Mintha valami játékot kapott volna, úgy kezdett becézni egy gondolatot. Annyira megtetszett ez neki, hogy már meg is elégelte mára a beszélgetést. Kezet nyújtott Györgynek.

— Tudom, sok ügyes-bajos dolga van nagyságodnak. Nem is kívánom tovább tartóztatni. Újólág védelmét kérem hát. Cserébe az athnámé ügyét eligazítom a töröknél. A porta még nem felejtkezett el szegény Bethlen Gábielről...

Újabb nagy ígélet, újabb nagy ajándék volt ez György számára. Míg a másik terembe kísérté az asszonyt, azon gondolkozott: mivel is viszonozza. S egyszerre eszébe jutott valami. Míg Katalin Kemény kíséretében távozott, tapsolt komornyikjának.

Görgey Jób deres feje megjelent az ajtóban.

— Jób fiam, készen vannak-e már a fedeles kupák, amiket ötvöztettem?

— Tizenhatot reggelen adott be az ötvösmester. Még négy hátra vagy on.

— Gondod legyen rá, hogy nyolcat ezekből az özvegy fejedelemasszony kapjon kézhez.

— S a többiekkel mi legyen?

— Tizenkét fedeles kupa megy asszonyunknak Patakra. Várj hát, ne siess! Az aranyak készen vannak-e?

— Éppen most hoztak egy zsákocskával mutatába.

— Hadd lássam!

Portai selyemmel vont kenderzsákban maga nevével és képével vert aranyakba merítette kezét az új fejedelem. Kedvtelve nézegette csillogó képmását. Kócsagtollas fővegben, páncélban, fejedelmi jogarral ábrázolta a mester. így még nem is látta őt Zsuzsanna.

Elmosolyodott.

— Rendeld ide Mikót, meg Kékedyt. Aztán hozz elő a kincsházából tizenkét szép egybejáró kupát, meg vagy harminckét ezüst tálat is.

— Az özvegy fejedelemnének?

Felcsattant György hangja:

— Hogy gondolsz olyat? Gazdasszonyunknak küldöm, Patakra. Meg a háromszáz aranyat is, hogy adhasson belőle követ uraiméknak, amiért elkísérik. Mert most már behozatom őket Erdélybe! Hallod Jób! Jön asszonyunk az ifjú urakkal!

Görgey Jób szégyenkezve hajtotta meg fejét:

— Áldassák az Isten ő szent felsége! Csakhogy ezt is megérhettük!

Ment, hogy megszólítsa a követeket. De mentében az ékesen faragott ajtóoszlopra akasztotta az ajtószőnyeget. Mintha ki akarta volna szellőztetni ura otthonát az idegen asszony után.

V.

A befagyott Tisza ragyogó hidat ajándékozott a Patak felől érkezőknek. Fejedelmi volt a kíséret és ujjongott az öröm: ifjú Rákóczy György végre élvezhette az örömet, hogy Patak egyszerűségéből indul a fény felé. De még most sem teljesülhetett be egészen színes álma. Erdélyt még nem láthatta. A tavaszt Váradon kellett tölteniük. Csak a Kálvária dombjára vágthatott fel öccseivel és tanítóival. Csak onnan nézhetett a távolban kéklő hegyek felé. A szik-

lakapuk még nem tárultak meg a Rákóczy-család előtt, hogy végre beengedjék őket a Kőrös-völgyébe. Zsuzsanna közelsége megsokszorozta György erejét. Erős akarattal egyengette a békesség útját. Hiába kísérletezett Eszterházy, hogy józanságát megzavarja, Györgyöt nem tudta eltéríteni szándékaitól. Mindenütt kitért a harc elől. De, ha valahol mégis összeütközésre került a sor, a kedvetlen császári hadak húzták a rövidebbet. A nádor bőszytgetni akarta az új fejedelmet. Javaiban is háborgatta. Megdúlatta Szerencset, hadakat küldött Szatmárra és Kálióba és Rakamaznál sáncokat hányatott. György erre azzal felelt, hogy elküldte Tholdalaghy Mihályt a budai nagyvezirhez. Segítségét kérte.

Fényes kísérettel indította útnak és gondoskodott, hogy mindenütt híre menjen ennek a követségnek. De négyszemközt más nyelven beszélt Tholdalaghy val. Behívatta Zsuzsannát is a tanácskozásra:

— Szeretem, ha hallod édesem, mit végezzünk, hogyan gondolom.

Vállon ragadta hű emberét.

— Jól értse meg kigyelmed a szót. Távol áll tőlem, hogy a törököt bevonjam a háborúságba. Elég baj, hogy szemben áll most is magyar a magyarral, — a portát nem uszítom magam véreire. De nem árt, ha Eszterházy uram ennek ellenkezőjét hiszi. Hadd ijedezzen. Hadd tudja háta megett a nagyvezir hadát. Kigyelmed meg csak szálmentén bánjon a törökkel. Legyen a nagyvezir udvarlására, de vigyázzon, nehogy megindítsa seregét. Előtte inkább kisebbitse a bajt. Csak azt vigye ki nála, hogy hírelje ő is: ha szükségben leszünk, segítségünkre jön. De nehogy mozduljon, csak akkor, ha magunk hívjuk. Ámbátor valami csekély sereget azért behozhat magával színlelésből kigyelmed.

Tholdalaghy Mihály éles pillantása feszülten figyelte a fejedelem arcát. Nyugodt hangon, szinte

szenvtelenül beszélt Rákóczy s a török szokásokat jól ismerő főúr mégis urára ismert. Mintha Bethlen Gábor hangját hallotta volna nagy távolságról. Mintha a nagy fejedelem bölcsessége irányította volna. Úgy érezte, nem lesz nehéz feladat, amit ura szab elébe.

— Csak valami bizodalmas embert szeretnék én magam mellé. Olyan tyató félét, aki érti a törökök nyelvét. Olyan szaladj-ide, szaladj-oda fickót, akit nem sokba vesz más, de nekünk igen hasznos lehet.

Zsuzsanna megmozdult az ablakmélyedésben. Az udvaron játszó Ferkót nézte. Büszkén lépkedett tollas fővegében. Vállához egy botra szúrt almát szorongatott, mintha fejedelmi jogar lett volna. És Zsuzsanna, ennek a gyermekének nem tudta megtiltani ezt a játékot. Ha György tette volna, kenyérvízre fogta volna délben. De Ferkó olyan édes pávászkodással járt-kelt, hogy csak mosolyt ébresztett, nem haragot. Nézte, de azért figyelte a férfiakat. Mindent hallott, értett s Tholdalaghy szavai hirtelen felidéztek előtte Pált, a kis törpe tyatót. Még most sem hívta magához, pedig megígérte neki. Teljes szívével akarta most már, hogy végre beváltsa ígérését.

Élénken fordult urához:

— Én tudnék olyan embert, aki jó kísérője lenne Tholdalaghy uramnak, meg nagyságod minden portai követének.

— Na ugyan?

— Emlékszik-é nagyságod Pálra, a kis törpe lyatóra? Ravnón vagy, onnan küldte Szenei Molnár uram ügyében annak idején hozzám kigyelmed. Beszél törökül, mint a vízfolyás. De termete miatt nem veszi komolyan a török. Inkább udvari bolond félének nézi, ha látja is. Az ilyen ember sok helyre befurakodik.

— Mondasz valamit, édesem. Írass hát Ravnóra, hogy küldjék alá ezt a te emberedet. De erre az út-

jára nem kísérheti Tholdalaghy uramat. Mire nádor uram hadain átaljő, tán nyárra is fordul az idő.

Pál sokkal hamarabb befutott, mintsem a nyár érkezett volna. Lantos fiú képében tette meg a nagy utat s híreket hozott Zsuzsannának: Rakamaznál megindult a nádor hada. Zsuzsanna Bethlen Istvánhoz fordult ezzel az értesüléssel. S mielőtt a fejedelem fülébe jutott volna a hír, a kis gróf Zólyomival együtt rajtaütött a nádor hadain. Györgynek csak a diadalhírrrel kedveskedtek.

A fejedelem összevont szemöldökkel hallgatta Zólyomi lekesült áradozását:

— Megtapasztaltuk azokat a híres rakamazi sáncokat. Nádor uram Pál öccse, meg Bornemissza védelmezték őket. Meg sem mondhatom, milyen nagy dühösséggel harcoltak. De öt óra ütésnyi idő alatt kivetettük őket. Batthyányit harmadmagával eligazítottuk Kassára, hogy mondjon hírt a gazdájának.

Indulatosan járt-kelt Rákóczy.

— Parancsolatjuk nem volt erre kigyelmeteknek! Nem kívántam háborúságot.

Villant Zólyomi szeme, de nyugalmat erőltetett magára:

— Nem várhattunk parancsolatot. Láttuk, hogy zörgölődik, készülődik a tábor. Nem tűrhettük, hogy előzködjön a nádor.

György maga sem érezte komolyan a haragot, de mindenáron tartani akarta a látszatot:

— Kigyelmetek igen heveskedők. Jól van, na, tudom, a fiatalságban nem lehet annyi megfontoltság, mint a meglett emberben. De azért vigyázni kell. Ilyen alkalom lángba boríthatná ezt a szegény országot.

Ajkát harapdálta Zólyomi. A kis gróf bágyadtan álldogált mellette. Nagy lakomát csaptak a rakamazi győzelem után s ilyenkor mindig kornyadozott

az ivástól. Senki nem hihette volna, hogy oroszlánként harcolt pár nappal azelőtt. György megsajnálta, olyan elesettnek látszott. Közelebb lépett hozzá és vállára tette a kezét. Zólyominak beszélt, de a kis grófot biztatta:

— Egyébként, ha már így fordult, köszönöm kigyelmeteknek ezt a győzedelmet. Aztán legalább bánhatja-é nádor uram, hogy belénk kötött?

István hálásan kapta fel a fejét. A jóságos szavak magához térítették. Végigsimított a vállán nyugvó erős jobbon.

— Most is kövérek a harcsák és kecségék a Tisza vizébe hullott császáriaktól!

Zólyomi is érezte ,hogy a fejedelem dorgálásában sok az öröm is.

— Kosztosokat is hozunk a fejedelemasszony ő nagyságának! Sok jámbor asszony gyermeke esett fogságba! Nagy diadallal, megeresztett zászlókkal kísérik a mieink Váradra őket.

György szívét megdobogtatta valami vad öröm. Nem kereste a háborúságot, nem futott a győzelem után s máris diadallal koszorúzta a gondviselés. Végre Zólyomi is megkapta a teljes elégtételt a kemény szavakért. György hozzálépett. Mélyen a szemébe nézett és két kézzel szorította meg a kezét:

— Igaz hívünknek ismertük meg kigyelmedet. Bizakodunk is minden tettében. Csak a nagy heveség lehet ártalmára, ezt el ne felejtse. Mert minékünk mindenkoron Bethlen Gábel jár az eszünkben. Kétszer is meggondolta, mielőtt fegyvert vont. És lám, uralkodása alatt nem tapodta ellenség Erdélyország földjét!

Elgondolkozva ült vissza székébe. Mintha tanácsot kért volna valakitől, elmélyedve vonogatta homlokán ujjait. Aztán egyszerre felnézett:

— Mikor érkeznek a foglyok?

— Azóta tán itt is vannak. Diadalmenetet akarok vélek járni Várad várában.

Tegyék kigyelmetek. Jussuk van hozzá. De annakutána szólítsák asztalomhoz az előkelőbbjét. Tartsuk tisztességgel valamennyit.

— Vasra az ebekkel!

Zólyomi kardjára ütött és magánkívül ordított,
György emelt hangon utasította rendre:

— Tudjuk, mit s miért teszünk. Nyugodjon meg kigyelmed akaratunkban. Vasra csak azt verjük, aki valami gázságot követett el a mi katonáink ellen. Haszontalan kosztosra nincs is szükségünk. Elbocsátjuk a lakoma után urukhoz őket!

Zólyomi tajtékozott dühében:

— Nádor uram meg fogva tartja a békeköveket!

— Lelke rajta. Mink nádor uram fegyverével nem harcolunk, hanemha a magunkéval. Van valami főbb ember a foglyok között?

— Eszterházy Pál, a nádor öccse.

— Na lám. Hiszen akkor nem eshetik bántódása a követeinknek. Hadd vigyék hírét, hogy emberség van az erdélyi fejedelemben.

Bethlen István rajongó pillantása még jobban felbőszítette Zólyomit. Epésen húzta le száját:

— Nagyságod parancsol. Még tán meg is ajándékozza a foglyait.

— Jó, hogy eszünkbe juttatta kigyelmed. Hé, Jób fiam! Fuss a kincstáros után. Mondd meg néki, hogy minden fogoly kapjon egy aranyat emlékébe.

Zsebébe nyúlt. Kötött erszényének gyémántokkal ékes aranykarikáját félrevonta és kivett belőle egy aranyat. Elolvasta a felírást, mintha először látná életében:

*Non est currentis, neque volentis, sed est misere-
rentis Dei.*

Imádság volt a szívében, de azért látta, hogy Zólyomi nehezen gyűri le háborgását. Időt adott neki, hogy kifújja magát. Aztán Zsuzsannához fordult:

— Mit gondolsz, édesem, György úrfink beállhat a diadalmenetbe?

Zsuzsanna tiltakozása szinte rémület volt:

— Minek? Hiszen nem volt része a győzelemben! Elbizakodottá tenné.

— De az sem árt, ha tudatában van a méltóságának.

— Néki méltósága csak kigyelmed után van. ő még csak egy ifjú tanuló, mint öccse. Mégis ugyan pöffeszkedik, ha szerét ejtheti.

Megint gondránccok vonódtak György homlokára. Próbálta végigjárni élete útját s újra meglátta, hogy mindig akkor győzött, mikor érezte erejét. Önbizalmat kívánt nevelni fiaiba is.

— Lehet, hogy György pöffeszkedő, de a te Zsigmond fiad meg nagyon is kicsire húzódó. Hadd legyenek hát részesei mindketten a kigyelmetek diadalának.

Zsuzsanna anyai szívében most visszatükröződött kicsi fia sóvárgó szeme. Nem tudta visszafojtani kiáltását:

— Akkor mindahárman! Édes jó uram, hadd lovagoljon kicsi Ferkónk is bátyjai nyomában. Hiszen már jól megüli a Pejkót a lelkem!

Vidámság terült szét Rákóczy György arcán. Felkelt székéből és meleg szívvel lépett Zólyomihoz:

— Dávid ecsém, jobb szeretném, ha nyergedbe vennéd a mi kis csemeténket. Maga lován még baja eshetnék a mi legzsengébb fiúknak.

Tágranyílt szemmel nézett a haragos férfi urára. Aztán, mintha megértette volna szándékát, meghajtott a fejét:

— Jól teszi, hogy rám bízza nagyságod. Olyan jó helyen lesz nálam a kis úrfi, mint fészkében a sas fiókája.

György mélyen nézett Zólyomi szemébe.

— Még csak azt akarom mondani, hogy bennem megbízhatnak kigyelmetek. Nádorral én békét kigyel-

metek tökéletes amnesziája nélkül nem kötök. Hiába kívánja, hogy kezét-lábát csókolják a császárnak. Meg nem engedem, hogy megalázza az én híveimet. De ki-gyelmetek is vegyék eszükbe, hogy ha hajlandóságot mutat az egyezkedésre, meg kell fognunk a kezét. Nem jó a húrt feszíteni, mert elszakad. Magyart magyar ellen ne buzdítgassunk, mert annak csak a török, meg a császár látná hasznát. . .

... Folytatta tovább békeművét, mintha maga Bethlen Gábor irányította volna. Bárhogy igyekezett Eszterházy, nem tudta félrevezetni a császárt, mert Pázmány Péter résen állt. Mindig újabb, meg újabb bizonyosságot tett igaz magyarságáról. S mikor a császár végre elismerte Rákóczy György fejedelemségét, Rákóczy is kötelezte magát titkos pontokban is, hogy a kassai egyezményt megtartja, a török veszedelmes törekvéseit a császárnak megjelenti s hogy Erdélyből a töröknek semmit sem idegenít el.

Mikor ezt a titkos szerződést aláírta, hangosan is kimondta a fogadalmat:

— Erdélyből a töröknek semmit el nem idegenítekt

Zsuzsanna már mindent összecsomagoltatott. Előre örült, hogy a békekötés aláírásának napján akár azonnal indulhatnak Erdélybe. Meg akarta lepni urát a gyors felkészüléssel. S mikor nagy örömmel átjött a vár udvarán, hogy jelentse munkája eredményét, szíven ütötte egy durva kiáltás.

— Újra megy Rákóczy a szép asszony után!

Egyik csatlós vigyorgó arca fehéredett el a fejedelemszöny látásától. Körülnézett, hogy nem éri-e valahonnan büntetés. Aztán behúzódott egy kiugró kőpillér mellé. Legszívesebben ott maradt volna, míg a várt vihar eldörög a feje felett.

De Zsuzsanna nem gondolt megtorlásra. Halványra váltan ment tovább. Bár hallotta a szavakat, de nem jutottak még be az agyába. Csak a vi-

gyorgó arc volt számára olyan szokatlan, olyan megdöbentő, hogy gondolkozni kezdett a kiáltás értelmén is. S mikor végre felfogta, megtántorodott tőle.

Mióta Patakról végleg kijött gyermekeivel, úgy érezte, mintha felhőkön járna s felette nagy fényességgel tündökölné egy kápráztató nap. Nem azt a férfit látta viszont, akit azért hagyott el, hogy támadás ellen védelmezze. Ez a György most már egy ország sorsának irányítója volt. Sok alakban ismerte eddig, — látta nagynak és látta kicsinek is. De mindig beléphetett érzéseibe a maga érzéseivel, gondolataiba a maga gondolataival. Volt úgy is, hogy megsejtette, zárkózottsága milyen nagy tusakodásokat leplez s ilyenkor nem igyekezett fellebbentem ezt a titkot őrző szőnyeget, míg ő maga félre nem vonta. Bízhatott abban, hogy megkérdezése nélkül úgy sem cselekszik.

De mostanában sokszor úgy érezte, mintha ismeretlen férfi járna mellette. Valami kimondhatlan volt közöttük, ami néha ráncba húzta György homlokát. Valami elháríthatatlan gát várakozott Erdélyben, ami mindig megakadályozta, hogy végre ők is bevonuljanak. Míg Magyarország felé, török dolgában, minden intézkedésében tanácsot kért tőle az ura, megtörtént, hogy elhallgatott, ha erdélyi főemberekkel beszélve, felesége hirtelen benyitott. Zsuzsanna visszahúzódott. De szívében nőtt a fájdalom. Mintha a fejedelemségnek nagy ára lett volna s ezt egyedül ő fizette volna meg, házáséletük szépségének elvesztésével.

Hiába próbálta elhárítani magától a gyanút, mégis mindig visszatért, mert tapasztalhatta, hogy György akkor titkolózott előtte, ha Katalinhoz kapcsolódtak gondjai.

Így történt, hogy hetek óta gyűlő szorongása könnyekbe oldódott, mikor a toronyszobában György magához ölelte. Nem vigasztalták a férfi szavai, inkább kínozták. Pedig ragyogó szemmel biztatta a fejedelem:

— Na, édesem, most már még csak egy utam va-

gyon Erdélybe. Annakutána aztán már együtt megyünk bé, az országgyűlésre.

Zsuzsanna szorongása alakot nyert. Megy hát György és egyedül megy újra ...

Eltorzult szép arca s újra leperdült szeméből egy könnycsepp, ura simogató kezére.

A fejedelem meghökkent, mintha megégette volna valami a kezét. Meglazította az ölelést s kinyújtott karjával gyöngéden messzebb tolta az asszonyt, hogy a szemlébe nézhessen.

— Ellenedre vagyon, hogy elmegyek, édesem? Tudod, ország dolgában megyek.

— Csak menjen is kigyelmed.

Nem a szavakban, de a hangsúlyban volt valami, ami megütötte a férfi szívét. Lehanyatlott a keze és hitetlenkedve nézett az asszonyra.

— Zsuzsanna! Te így még soha sem szóltál hozzám!

Az asszony elfordult. Mélységesen szégyenkezett s mindenáron erőt akart venni felindulásán. Szavak születtek, de kimondatlanul haltak el újra. Semmit nem talált, amivel szenvedését megmiagyarázhatta volna, összeszorította az ajkát, nehogy kitörjön belőle az igazság, hogy félti a fejedelemségtől eddigi szép életüket, félti szennyes lelkek gyanújától szerelmüknek hófehérségét.

Kint zajongani kezdett a várnép. Zólyomi és a kis gróf fegyverforgatással hajszolták maguktól a pihenés napjait. Felharsogott György diadalmas hangja és a kis Ferkó ujjongása. Mintha Zsigmond szelídebb kiáltását is hallotta volna Zsuzsanna. Pillanatig látta is a képet: bizonyosan kardot adtak kezükbe Zólyomiak és oktatták őket a fogásokra. Kutyák csaholtak. Lovak nyerítettek. A madarászok sólymokat idomítottak s a pecérek kopókat tanígtattak. Élt a váradi várudvar s mindenből kivette részét a fejedelem három gyermeke.

Az anya már eddig is érezte, hogy a tanulás ma-

rad a folytonos izgalmak miatt. Máskor azonnal küldött fiaiert és meghatározott órákra korlátozta a fegyvergyakorlatokat. De most nem kívánta rendre inteni őket. Csak állt György előtt és minden erejével küzdött maga ellen.

Rákóczy úgy érezte, bezárult előtte egy mindig nyitott ajtó. Hiába nézett felesége szemébe, nem találta meg benne az aranypontokat. Zöldessé változott és titkolt érzések tették szokatlanná. Olyan idegen volt ez a szempár, hogy idegenné vált tőle maga az asszony is.

Rákóczy szívében olyan egyetlenül és minden távolságon át legyőzhetetlenül uralkodott Zsuzsanna, hogy nem tudta nyomon követni az érthetetlen bánatot. De azt látta, hogy valami közénk állt és meg akarja rontani életüket. Érezte, hogy valami módon úrrá kell válnia ezen a szenvedésen, mert különben elvesz benne életének minden támasza. De nem tudta szóval áthidalni az érthetlent. Csak nézte az asszonyt és tehetetlenségében bele feszítette markába a körmét.

A szótlán nézés elől elbujt Zsuzsanna szeme. Még így is azt érezte, mintha György belátna gondolatai közé. Szégyenkezett és igyekezett felejtetni a sok durva gyanúsítást, meg az elharapott szavakat és elhallgatásokat, ha közeledtére félrerebbentek a suttogok. Imádkozott, hogy adja vissza neki Isten azt az erőt, amivel valamikor megvigasztalta az elgyötört Károlyi Zsuzsannát, s megvigasztalta önmagát. Próbálta ismételtetni sokszor egymásután, hangtalanul, csak szívének vágyakozó erejével:

— Az asszony hitiben van a férfi erőssége...

Lassan közeledett hozzá a megnyugvás. Soha nem kételkedett ura hűségében. Soha nem volt oka gyanakodni reá. Nem Györgyöt féltette, de ő maga borzadt Katalintól, aki annyiszor igyekezett megalázni. Mintha harc volna kettőjük között. Ő maga fegyvertelenül áll, — a másiknak minden fegyvert meg-

adott a romlottság, ő még csak nem is panaszkodhatja urának, hogy fáj a sok álnok gyanúsítás, hiszen Györgyben kételkednie nem szabad ... Györgyben hinnie kell, nehogy elgyengüljön ...

Mosolyogni próbált. Hátralépett a heverőhöz és leült a tigrisbőrre. De még most sem nézett az urára. Karcsú testén remegések száguldottak át, mintha valami láthatatlan korbács suhogna rajta.

György elébe térdelt. Átölelte a vonagló vállat. Mintha valami megnyílt volna előtte s parányi fényt látott volna egy átláthatatlannak hitt sötétségben. Nem volt bizonyos a dolgában, így csak tapogatózva próbált teljes fényt gyűjtani:

— Susánkám, én téged kímélni akarnálak, mindennemű pizsoktól.

Felkapta fejét az asszony. Hitetlenkedve hallgatta. Eltalálta volna szenvedésének okát az ura? Biztatni szerette volna, hogy beszéljen tovább. De torkát még most is szorította egy titokzatos kéz. Csak könnytől zöldessé vált szemével esengett.

A fejedelem nézte hitvesét. Úgy ült mellette, mint egy gyermeklány. Keze összetéve az ölében, haja kikuszott a bársony fejkötőcske alól. . Puha ajka megmegvonaglott, vékony ujjai egymásba kapaszkodtak. S most észrevette György, hogy kis ujján bemélyül a húsba a gyűrűcske, amit valamikor ő hozott vissza Ónod várából...

Egyszerre a kicsi Zsuzsannát látta, akit ölében hozott el anyja ravatala mellől. Elpárolgott szívéből a bizonytalanság. Sejteni kezdte, mi lehet az oka felesége szenvedésének. Eltévedt gyermekké vált egy percre a mindig erős asszony. Nem tudta, milyen utakon bolyongott, de azt érezte, hogy vissza kell vezetnie oda, ahonnan elindult: az ő hűségese szívére.

Nagy tenyerébe fogta a vékony ujjakat. Simogatni kezdte őket, aztán magához vonta az asszonyt. Hangja komoly volt, szinte szomorú.

— Zsuzsannám, milyennek esmértél engem tizenöt esztendei házaseletünk alatt?

Felelet helyett csak ráfektette arcát ura kezére az asszony. Áradó szívében megindult sok boldogságos óra felszabadító emléke. A simogató ujjak elvették a bánat erejét. Gyönyörúséges kábulat szállt reá, mintha lidérces álomból ébresztgetné ura gyöngéd hangja. De ajkát még jobban összeszorította, nehogy egyetlen elröppenő szó megsejtethesse urával, milyen utakon barangolt kétségbeesésében.

György nézte az asszonyt. Próbálta még jobban követni titkolt szenvedését. Rácsókolt a megvörösödött szemhéjra, hogy ajka lezárta az asszony szemét. Rengetni kezdte két karjában, de a hangja most erősebbé vált.

— Ha úgy esmértél meg, hogy nékem te vagy az első ezen a világon, akkor azt is tudhatod, mit s miért akartam. Akkor tudhatod, hogy dicsőséget nem keresem, hanem az Úristen parancsolatjának kívántam mindenképpen engedelmes követője lenni. De, ha néked bánatot szereztem véle, akkor ez nem lehetett Isten akarata. Akkor nékem nincs kedvem tovább hadakozni! Odavágom az egész fejedelemséget a gubernátornak! Vagy, bánom is én, legyen akárkié. Üljön a trónusra Katalin, de meg akár Csáky István! Én nem veszködöm tovább, ha a te lelked békességét háborítom véle!

Olyan meggyőző volt ez az egyre emelkedő hang, hogy Zsuzsannát felébresztette kábulatából. Már nemcsak szégyenkezett, hanem meg is ijedt. Milyen vihart támasztott akaratlanul, maga ellen küzdve is, a férfi lélekben! Hogy eltérítette nagy terveitől, sok erőfeszítéssel kivívott győzelmétől! S beleszédült, mikor végig gondolta, hogy az ura le tudna mondani érette harcának minden eredményéről. Képes volna visszahúzódni s odadobni mindent gyenge, bűnös kezekbe ... De hiszen akkor... Akkor rajta fordul meg, jó kezekbe ke-

rül-e Erdély, az ország, a szegény magyarság sorsa ... Az ő erején fordul meg: áldás indul-e be a hegyeken túlra, vagy kárhozat?

Megdöbönt a maga jelentőségétől. Zokogás tört fel a torkából. Lehajolt és megcsókolta ura ökölbe szorított jobbját:

— Tudja kigyelmed, hogy mindenkor alázatos szolgálója vagyok az én uram akaratának ...

György felugrott. Homloka ráncba húzódott. Megállt az asszony előtt. S életükben soha ilyen kemény hangon nem beszélt asszonyával, mint most, mikor rázuhogtatta panaszát:

— Nem kell nékem alázatos szolgáló! Van nékem belőle elegendő! Egyik itt mar meg, másik ott károsít, ahol érhet. Nékem asszony kell! Elettárs kell! Nékem olyan hitves kell, aki még a siron túl is az enyém marad! Olyan asszony kell nékem, aki soha bennem nem kételkedik, hanem mindétig hisz nékem... Aki még akkor is hisz, ha mások feketítenek ...

Összerezcent Zsuzsanna, mintha fájó sebére rátört volna ura erős ökle. De ez a fájdalom gyönyörűsége volt. Hiszen így volt... így éltek ők eddig, ebben a mennyei közösségben. Csak most rátört a Katalintól kapott sok megaláztatás emléke... nem tudta felfogni, miért kedvez urának ez az asszony, mikor eddig ellenségüknek mutatkozott?

Györgyöt egyik ablaktól másikig lendítette háborgása, ő is az elmúlt éveket látta. Hányszor mutatkozott ő kicsinek és gyöngének hitvese előtt! Milyen szégyenletes volt lengyelországi nagy futása, — s milyen megváltó az a megértés, ahogy Zsuzsanna fogadta ... Mindig azt érezte, hogy az az óra változtatta erős férfivá és az fordította meg az életét. Zsuzsanna erősítette annyira is, hogy ha már elindult, nem fordult vissza, hanem minden akadályon át kiharcolta, kivárta magának a fejedelemséget. Vele együtt minden lehet még

belőle, — nélküle semmi... Nem tűrheti, hogy valami átok megfossa legnagyobb kincsétől.

Karjában megfeszültek az izmok, mintha láthatatlan ellenséggel birkózna. S mikor útja újra visszavezette, megállt a heverő előtt:

— Hiszem és vallom, hogy nélküled én semmi nem vagyok. De azt is tudd meg, ha te mellettem: állsz, meg-sokasodik az én erőm... Elébed adom hát: jössz-e vélem úgy, mint eddig? Vagy inkább szereted, ha visszafordulunk?

Sikoltásszerűen tört ki Zsuzsannából a félelem:

— Nem! Nem akarom, hogy kigyelmed nagy sok fáradozása hiábavaló legyen. Menjen csak, menjen, mikor s hova rendeli az Úr Isten! Én meg követem. Segítem. Soha nem kérdezősködöm . . .

Alázatosan keresztbetette karját a keblén. Meghajolt György előtt:

— Kigyelmed beszédéből úgy értelmezem vékony elmémmel, hogy a férfiú fátuma az asszony... Nem kívánok én kigyelmednek rossz fátuma lenni.

Györgyben ujjongás zengett győzedelmi dalt. Valami határtalan felszabadulást érzett. Szerette volna megmutatni, de most nem tudott birkózni a rátörő szavakkal. Bűnösnek is érezte magát, mert belátta, hogy szokása ellenére nem közölt mindent asszonyával.

Nem ült Zsuzsanna mellé. Az asztalhoz zuhant. A faragott kecskelábak mentén szétvetette combját s megtámasztotta talpát a keresztfában, hogy ne tudjon mozdulni. Ha most ide nem rögzíti magát, odarohan az asszonyhoz és csókokba fulasztja az egész szomorúságot. Már pedig annak most nincs ideje. Most másképpen kell beszélniük. Olyan volt, mint bíró a vádlott előtt, — pedig vádlottnak érezte magát, aki védekezésre készül:

— Mit tennél te, ha valamelyik gyermekedet rút bűnnel vádolnák?

Zsuzsanna tétován nézett széjjel. Nem várta ezt a

hangot. Csak nem került valami hamisságba György? ösztönösen védeni próbálta már:

— Mindenekelőtt kinyomoznám, ha csakugyan bűnos-é?

— S ha bűnosnek találnád?

— Bizony maga javáért igen megbüntetném.

— Hát látod, olyan járatban vagyok most én is, mint az apa, aki gyermeke bűnét keresi. Felmenti, ha ártatlan, de megítéli, ha vétkes.

Fellélekzett Zsuzsanna.

— Nem tudtam, hogy ítékezni megy kigyelmed.

Kérdezni szeretete volna, milyen ügyben, de még nem tudott átlépni azon a falon, ami olyan váratlanul ereszkedett középük. De György mondta, kérdés nélkül is:

— Írtam volt néked, hogy eltűnt Schulitz doktor, a Bethlen Gábor nagy embere. Azóta is hiába kerestem. Bizony, meg kell lakolnia, aki bűnos a halálában.

Az asszony agyán átvillant, hogy a kis gróf Katalint gyanúsítja. De nem tudta volna kimondani. Mondta György magától is:

— Elhamarkodottan ítélni nem akarok. De, ha Katalin tétette el láb alól, bizony mondom, meg fog lakolni érte. Csakhogy erről elsőbbit meg kell bizonyosodnom. Isten ő szent felsége kegyelméből immár fejedelem vagyok. Így hát apja vagyok az én népemnek. Míg Bethlen Gábor árva felesége Erdélyben vagyon, felette is én tartok ítéletet. De, ha miben ártatlan, nem bütethetem érte.

— Gondolja kigyelmed, hogy színt fog vallani?

— Ha ő nem, majd színt vall más. Ha meg senki, úgy ország színe előtt tartok törvényt. Annyit már tudunk, hogy Fogarasban, a porumbáki udvarházban látták utoljára Schulitz uramat. Katalin hát felelni köteles érte. Nemcsak nekünk, hanem a brandenburgi választónak is. Ő állította húga mellé támaszul.

— Akkor meg alattvalója volt...

— Katalinnak már nincs alattvalója. Itt már csak az erdélyi fejedelemnek vannak gyermekei.

Felállt. Kihúzta magát. Fejedelmi alakja felett olyan méltóságos volt komoly arca, hogy Zsuzsanna újra úgy érezte: kiragyogott felette a nap és szinte elvakítja az a tűz, ami a komoly férfi szemében ég.

Valami arra ösztökelte, hogy térdre boruljon előtte. De a másik, erősebb érzés meg azt parancsolta, hogy mellé álljon. Felemelkedett és újra oldalára lépett. Magasra emelte fejét és érezte, hogy nő. Nagyobb lesz a férfi mellett, nemcsak testben, de lélekben is. Előre nézett, mintha tisztán akarná látni György útját. Határozottan, szokásosnál erősebb hangon mondta:

— Menjen hát kigyelmed! S ha valaha gyengeségen kapna, üzzön el magától. Mert akkor én nem leszek méltó, hogy Rákóczy György felesége lehessen!

Felbúgott végre Györgyből az öröm. Úgy szorította szívére asszonyát, mint aki szörnyű álomból ébredve, maga mellett találja halottnak hitt kedvesét. Szemük itta egymás arcát. Simogató ujjaik végül megpihentek, szorosán összefonódtak. És György szélnek eresztette újabban szokásos zárkózottságát. Régi hangján, a Patakon otthonos hangos gondolkozással mondta Zsuzsannának:

— Tisztába akarom hozni Munkács ügyét is. Csáky kezében nagy veszedelmet jelentene. Még szegény öreg Bethlen István is védelmezte előle. De, ha Katalin néki ajándékozná, késő volna hadakozni ellene. Meggyesre rendeltem a munkácsi tiszteket. Látni akarom, kire s miben számíthatok. De bizony legszívesebben Balingra, a fogarasi várnagyra bíznom az őrizetet...

Zsuzsanna kulcsos kosara után nyúlt.

— Menjen hát nagyságod. Én várok, ameddig jónak látja bemenetelünket.

— Nékem lesz örömnep, ha végképpen magam mellett tudhatlak, édesem.

Indult az asszony. De még egyszer összesimult az

arcuk. Felszabadultan, kitörő örömmel érezték, hogy ármányos incselkedés volt közöttük minden hallgatás.

VII.

Rivalgó ujjongás kísérte a gyulafejevári palotába Rákóczy Györgyöt és családját. Nem volt már ellenfél Bethlen István kis serege sem. Mindenki elégedetten őrizte az új fejedelem kegyeit és azon gondolkozott, hogyan fordíthassa maga felé még jobban.

A váradi kis diadalmenet emléke elmosódott a Rákóczy-fiúk szívében. Most már csak ez élt, ez a nagy. György esténként lehunytt szemmel is a kolozsvári főtéren felsorakozott ünneplő sokaságot látta. Könyörgött, hogy az országgyűlésen ne a karzaton kelljen ülni, testvéreivel s a nevelőkkel. Szeretett volna apja mellett lenni, vagy legalább is anyja oldalán, a trónszékkal szemközt. De Zsuzsanna határozottsága most már nem gyengült:

— Oda mentek, ahova mondtam!

György még valami kis engedményt keresett:

— Nem illendőbb volna-e, ha édesanyámasszony ülne apámuram ő nagysága mellett, mink meg szemközt?

— Én trónusra soha nem ülök.

Keményen csengett az asszony hangja és György úgy érezte, neki is felelet volt. Feltett szándéka volt, hogy Zsuzsannát társfejedelemmé választatja. Erről szeretett volna most beszélni. Régen dédelgette ezt a tervet magában és most már meg is akarta valósítani. De mintha szavak nélkül is kitalálta volna szándékát, fiához fordulva, urának felelt meg Lorántfy Zsuzsanna.

— Elég volt Erdély trónusán az asszonyból. Férfi kell oda, hogy rend lehessen. Hadd heverjen az a palást, a kincsházban. Az én vállamra bizony nem terítik.

— Nem is azt gondolnám. Újat, hozzád illendőt!

Kedveskedve emelte felesége arcát tenyerébe Rákóczy György. Friss volt, jókedvű és adakozó lelkű. Útban volt az athnamé. Már megjelentették érkezését a követek. A török hát elfogadja fejedelemnek . . .

Zsuzsanna azt szerette volna mondani, hogy soha nem ül arra a helyre, amelyen házasságtörő hitves, gyermekgyilkos anya, hű emberét megölető asszony ült. De György csillogó szemét látva, még látszatát is el akarta kerülni a titkos féltékenységnek. Urához simult és gyermekeik előtt fonta karját erős nyakára:

— Kigyelmed is beláthassa, jobb lesz az úgy, hogy szemközt ülök az én szerelmetes urammal, így mindenkoron láthatom színe változását. Jobban tudom olvasni gondolatát, mintha nyakamat kell forgatnia, ha látni akarom!

György meglepetve nézett rá. Erre nem is gondolt. Arra vágyott, hogy minden külső dísszel felékesítve érezze közelében asszonyát. S most ráeszmélt, hogy bizony jobb lesz, ha bármikor belenézhet a szemébe. Ha onnan olvashatja a tiltakozást, vagy biztatást, rosszalást, vagy erősítést.

Ifjú György még várakozott. De apja hirtelen rákiáltott:

— Hallottad, hogy édesanyád ő nagysága nem akarja. Már pedig, amit ő nem kíván, azt soha nem fogjuk ellenére tenni, sem én, sem az én fiaim! Megértetted?

Györgynek szólt, de Zsigmond rajongó hangja válaszolt:

— Megértettem, édesapám uram!

A fejedelem megsimogatta a fiú szőke haját. Legszívesebben megcsókolta volna átszellemült arcát. De nem akarta már becézni ,a növekvő gyermekeket. Kis Ferencet emelte hát magasba és meglóbázta a levegőben.

— Fussatok, fiúk, szaporán. Helyezkedjete el a fejevári palotán. Ennekutána ez lesz otthonotok.

György ragyogó szemmel indult, de Zsigmondon meglátszott a tétovázás. Anyjára nézett, mintha tőle várna feleletet kínzó kérdésére. És Zsuzsanna megértette a gyermek lelkéből kisíró vágyat. Megsimogatta ura kezét:

— Kigyelmed engedelmével bizony Patakot sem tagadjuk meg. Ha ország gondja engedi, elcsaljuk oda nagyságodat, pihenőre.

György most elképzelni sem tudta, hogy valaha pihenésre vágyik. De jólelkűen ráhagyta.

— Úgy, úgy. Pihenni majd Patakra megyünk.

Zsigmond megnyugodva fogta kézen kis öccsét. És Rákóczy is átölelte asszonyát.

— Most van vagy egy órai időm, követ-érkezésig. Ezalatt nézzünk szét, édesem, hol kívánnál lakozni? Erre akár ne is menjünk, — ezekben a termekben lakozott a német asszony.

Most már nyíltan beszéltek róla. Neve nem volt titkos gondolat. Nem zavarta kimondatlanságával ketőjük szívét.

Zsuzsanna csak megszorította a jóságos kezét.

— Gondolom, Károlyi Zsuzsanna ágyasházában sem kívánsz lakozni.

— Lakozni nem, de örömet benéznék oda.

Úgy lépett be a szenvedő asszony otthonába, mintha kripta titkát kutatná. Dohos szag lebbent a réggen szellőzetlen falkárpitokból. A superlátos ágy le volt takarva a karulmadaras címerrel díszített, brokát takaróval. Semmi nem árulta el, hogy itt sóhajtotta ki lelkét a fájdalomban élő fejedelemasszony. Rend volt és tisztaság, mintha utoljára szeretettel mindent régi helyére rakosgatott volna egy gyöngéd kéz, mielőtt behúzta az üresen maradt szobára a faragott ajtót.

Újra érezték mindketten Bethlen Gábor gondoskodó jóságát. Mindkettőjüknek zsoltár zendült a fülébe. Összefont kézzel, imádkozva álltak, míg az utolsó hangok is el nem haltak bennük. Aztán tovább néze-

gettek az emlékekkel telt ágyasházban. Lassanként megszokta szemük a félhomályt. És Zsuzsanna megrendülve vette észre, hogy megbújva a fakuló, zöldes brokát ágykárpit mellett, ringatható bölcső állt a fal mentén. Másik oldalon meg nagyobb rácsos ágyacskát borított a lehulló függöny.

Belefájult a szívébe. Gyermekeinek elvesztését régen nem érezte ilyen élénk fájdalommal, mint ebben a percben, mikor a gyermektelenül maradt szegény anya soha nem szűnő bánatát megsejtette. Nála az üres bölcső új lakókat kapott. A Lórántfy-címerben őrzött két arany hárslevélhez Isten kegyelme megadta a harmadikat is. Károlyi Zsuzsanna meg soha nem talált kárpótlást.

Kitámolygott a szobából, mert félt, hogy hangoosan sírja el magát. Urát meg akarta kímélni ettől a szomorú látványtól. Az első szobában erőltetett élénkséggel nézett széjjel:

— Milyen otthonos ez a ház. Látszik, hogy nemcsak élt, hanem munkálkodott is benne a szegény felséges asszony.

Két ablak között körtefából készült asztal álldo-gált, rajta íróláda. S másik két ablak közt varróláda nyitott ajtaja mutogatta belsejét. Közepén skófium aranyból elkezdett kardkötőben rozsdásodott egy horgolótű. Ez lett volna Károlyi Zsuzsanna utolsó ajándéka Bethlen Gábor számára.

Drága, perzsa szőnyeggel letakart asztalon értékes művű, szintén nyitott ladikok sorakoztak. Még egy állványon is találtak ezüst ládácskákat. De ezek felborulva, félredűtve tanúskodtak, hogy kutatott bennük valaki.

Nem mondták ki, de egyszerre gondolták, hogy Katalin motozta meg, micsoda értéket találhatna még elődje otthonában?

Az ajtónál tartottak már, mikor György fojtott hangon megkérdezte:

— Nem kívánnál valami emléket vinni, édesem?

Zsuzsanna habozott egy pillanatig. Úgy érezte, hogy jobb itt hagyni mindent s most már örökre ráhúzni az ajtót a vigasztalan szenvedésre. De, mintha Károlyi Zsuzsanna eléktelenült arca biztatóan bólintott volna feléje az esztendő ködbevesző távolságán át. Mintha ő maga kínálná, hogy válasszon valamit, ami rá emlékeztet, s nem a másik asszonyra. Nem az idegenre, aki csak bűneinek emlékét hagyta a gyulafejevári palotában.

Zsuzsanna a varrodobozhoz lépett. Lehajtotta a nyitott fedelet. Megforgatta a zárban a csikorgó, rozsdás kulcsot. Hóna alá vette s úgy lépte át a küszöböt, mintha valami terhes ajándékot vinne magával, amivel neítí tud mit kezdeni. Aztán folytatta tovább a keresést.

A palota távoli udvarházában talált két nagy üres szobát, mellette benyíló személyzeti kamrákat. Szűkebbek voltak pataki otthonánál, de mégis emlékeztettek rá. Ezt szemelte ki magának és urának. S a közelben ürítettet ki szobákat fiainak és nevelőjüknek is. Messze igyekezett a régi udvartartásnak még a levegőjétől is.

De a múlt még visszajárt. Nemcsak hírek hordozták, hanem Katalin a maga fergeteges lényével behozta a valóságban is.

Minden tanú színt vallott már. Schulitz meggyilkolásának tényét nem lehetett elleplezni. De a brandenburgi választó titkos követe kérést tolmácsolt: nagy néven venné a választófejedelem, ha nem ítélnék el a gyilkosság miatt testvérhúgát. Gustáv Adolf is ilyen értelemben járt közben.

György most már mindenki más előtt Zsuzsannával tanácskozott.

— Kutyaszorítóba kerültem, édesem. A protestáns uralkodókkal nem húzhatok ujjat. Másrészt meg nem engedhetem büntetlenül futni a gyilkosságra bűjtoga-

tót. Csak tudnék tőle szépszerével megszabadulni, bizony megköszönném a felséges Úristennek!

— Miben maradtak kigyelmetek?

— Annyira már mentünk, hogy ígéretet tett, miszerint Csákyt nem fogadja vissza szolgálatába, sőt kincseit is visszahozatja tőle. Dehát ehhez két ember kell. Soha nem egyezik abba bele Csáky, hogy visszaadja, amit ingyen szerezhetett.

— Most mit hall kigyelmed Katalin felől? Megül Fogarasban?

— Éppen ez a baj, hogy úgy hírlik, bekívánczik Fejérvárra.

Zsuzsanna gyenge ütést érzett a szívéen. Aztán fel-emelte fejét:

— Engedje bé kigyelmed. Mondja szemébe, hogy ismeri a bűnét. Aztán eresse szabadon. Hadd menjen, amerre lát!

György úgy nézett feleségére, mintha kinyilatkozást hallana. De még visszatartotta valami:

— Ez bizony nagyon jól történne. Nem rontaná itt a levegőt tovább. De ...

Nekiindult szokott járásának. Vérpiros ruháján csillant az aranyos hímzés, ahogy fordulóknál ráesett a napfény. Fejedemi volt hatalmas alakja, érett, férfias arca. S ahogy Zsuzsanna előtt megállt, mégis olyan volt, mint egy tanácstalan kisfiú.

— Bizony, bevallom, nem szívesen állok szembe véle... Tudom, te sem örülsz néki, ha bejön...

Zsuzsanna mosolygott. Nyíltan kínálta szemét urának, hogy nézzen be a szívébe rajta.

— Úgy beszéltük, hogy erről nem szólunk többet. Most csak ország dolgáról beszélünk. Azt pedig kigyelmed köteles vinni. Magam majd elmegyek a gyermekekkel valamerre. Váltig könyörögnek, hogy mutassak nekik valamit Erdélyországból. Hát mutatok. Mert látni azt az asszonyt még sem kívánám.

Mikor a családjával benépesült hintó elindult,

Rákóczy György úgy érezte, hogy egyedül maradt. Pedig a palota hangos élettel volt tele. Gondolatban mégis Zsuzsannát kísérgette. Vájjon csakugyan megnyugodott már? De akkor meg mitől volt olyan sápadt, mikor utoljára megcsókolta?

Legszívesebben futott volna felesége után. De Katalint már bekérte. Nem hagyhatta cserben, hiszen a portánál nagyon kezére járt, a választást is az ő szava döntötte egyhangúvá. Fogadni kell. De...

Szerette volna kikiáltani a világba, hogy mégis boldog most, asszonya távozásával. Csak ebben a percben eszmélt rá, miért ment el Zsuzsanna. Attól nem félt, hogy urát megejtheti Katalin. De ő maga undorodott attól, hogy egy levegőt szívjon a romlott, képmutató, gyilkosságra bujtogató asszonnyal. Hát akkor meg kell szabadítani tőle végképpen a tiszta hitvest!

Zsuzsanna is kínzó képektől gyötörve húzódott a hintó bársony párnái közé. Zsigmond aggódva emelte anyjára nagy szemét. György egyre forgatta a nyakát, hogy lásson valamit a körülötte tavaszodó hegyekből. Kis Ferkó szakadatlanul kérdezősködött. De most öntudatlanul adott feleletet az anya. Gondolatban ura mellett volt. Érezte, hogy nehéz harc vár reá s szeretett volna mellette állni. De azt is tudta, hogy közelsége csak elmérgesítené a helyzetet. Hiszen Brandenburgi Katalin minden módon kimutatta, hogy nem kívánja társaságát. S ő sem ... ő sem...

Kezébe hajtotta fejét. Halántéka elviselhetetlenül lüktetett. Kis Ferkó el akarta húzni a vékony ujjakat, hogy újra kérdezzen. De Zsigmond átölelte kis öccsét, ölébe húzta és halk szóval magyarázni kezdett neki.

Zsuzsanna elpihent. Minden gondolatával Györgyöt fonta körül. Egész lelkével visszaszállt Fejérvárra. Ott volt, míg György öltözködött. Látta, ahogy a fényes kíséret megérkezik a palota elébe. Bethlen Gábor díszhintójából most dugja ki keskeny lábát Katalin ... Vájjon elébe megy ura? Nem ... Nem

megy elébe. Csak a palotán várja, a nagy szalában, ahol egyetlen karosszék áll most a sötétmelegszín alapú török szőnyeggel letakart emelvényen.

Itt megakadt a látomás. A fejfájás szünni kezdett. Elbóbiskolt az asszony, mintha egy jóságos kéz elvette volna tőle a távolbalátás titokzatos adományát s elvezette volna a kárpitokkal bevont teremből ki, messze, Patak várának Vöröstornyába, ahonnan annyiszor leste ura érkezését.

... Rákóczy György pedig felemelkedett székéből. Fejet hajtott a nagy díszben pompázó asszony előtt.

Katalin felvont szemöldökkel nézett körül, mint ha keresne valakit. Azonnal észrevette, hogy csak egy trónszék van a nagy teremben. Átvillant szemében a diadal. De György nem nyújtotta kezét, hogy felvezesse, hogy maga helyét neki adja át.

Pillanatig tanácstalanul állt, aztán hátrafordult és intett kíséretének:

— Várákoztatok kicsinyég. Magunk kívánunk szemben lenni a fejedelem ő nagyságával.

Hívóan nézett Györgyre. A hoppmesterné már visszahátrált. Kemény János igyekezett felfogni a fejedelem pillantását, mintha figyelmeztetni akarná. De György nem vette észre ezt az igyekezetet. Elfoglalta a ráváró nehéz feladat. Semmit nem látott az asszony csábító szépségéből, s mégis kínos bizonytalanságot érzett, ami ritkán tört reá s így annál keservebb volt. Még most sem döntött: a bűnössel álljon-e szemben, vagy a segítővel? Lelépegetett az emelvényről s ösztönösen kezét nyújtotta Katalinnak. Vezette át a mellékterembe, ahol már egyszer beszélgettek ők ketten. Helyet mutatott neki egy magashátú, faragott székben. S mintha egyedül csak ez segíthetne Zsuzsanna nevével kezdte a beszélgetést:

— Feleségem nem időzik Fejérvárott. Így csak magam tisztelkedhetek felséged előtt.

Megvillant az asszony zöldes szeme. Hátravetette

fátyolát. Festéktelen arcán csak az izgalom pírja égett. Ragyogó fénnel borította el az odaadás vágya. Odavetette magát a fejedelem keblére. Átfogta nyakát és puha ajkával a fülét kereste. Mielőtt lefejtette volna magáról a férfi, esengve suttopta:

— Küldje el! Űzze el végképpen maga mellől! Nem való nagyságod mellé!

György kiegyenesedett. Az asszony testének közelsége megdermesztette. Mintha kígyó kúszott volna egyre feljebb a szíve felé, meg is borzongott. Érdes lett a hangja:

— Kiről beszél felséged?

— Nagyságod együgyű asszonyáról! .. . Nem való Lórántfy Zsuzsanna nagyságod mellé. Nem méltó arra, hogy trónuson üljön! Hiszen nem tud segíteni! Csak én! Egyedül csak én!

— Hallgasson felséged, mert megfelejtkezem arról, hogy ki áll előttem!

Már lefeszítette nyakáról az asszony karját. Lódított is rajta. De Katalin ezt sem vette sértésnek. Megvonaglott, mintha a férfi durva érintése reménységet ébresztett volna benne.

— Ha én kigyelmed mellé állok, pártjára hódítom mind ez egész világot! Gusztáv Adolf sógorom. A választófejedelem testvérbátyám. Jó rokonom mindakettő. Megláthassa, nem lesznek háládatlanok .. . Csak azt az asszonyt Űzze el magától nagyságod! Nagyot fordulhat még Erdélyben a világ! De még Magyarországon is! Csak mi ketten fogjunk össze!

Újra közeledett, de György megragadta csuklóját. Vonta az ajtó felé. Félig ijedten, félig vágytól égve rettent fel Katalin:

— Mit akar nagyságod?

— Átadom annak, akihez ettől a perctől kezdve tartozik. Schulitz gyilkosát a bakónak.

Sikoltás röppent el a palotában. A függönyök felfogták a hangot, de mégis akadtak rések, ahol

hallgatózó fülekre talált. Ettől kezdve úgy lapultak az ajtóhoz a kíváncsiak, mint az őszi legyek. De Rákóczy György most nem követte Bethlen Gábor példáját. Nem járta sorba az ajtókat. Dörgött tovább:

— Köszönheti a svékus királynak, meg Brandenburg fejedelmének, köszönheti Bethlen Gábel nevének, hogy eddig is nem tettem. De immár min-
dennek vagyon határa. Senki ne mondhassa, hogy szép asszony szerelméből vette magának Erdély trónusát Rákóczy György. Elnótáztatom minden va-
gyonát!

Katalin kiegyenesedett. Megnőtette a gúny és az udvari nevelés. Törekeny termete fejedelmivé változott :

— Mégis csak igaz hát, hogy fukar, meg háládatlan Rákóczy György. Lám, mivel fizeti vissza, hogy megsegítettük?

György most Zsuzsanna aggódó arcát látta. Biztatva intett feléje:

— Nehéz szót mondott felséged. De jól eltalálta. Háládatlan nem akarok lenni. Bátyjaura ő fenségét sem akarom csúffá tenni, mert nem érdemelné magyar embertől. De a bűnért fizetni kell. Mondja meg felséged maga, mit tehetek? Hiszen én felségednek sohasem hihetek. Mindenkor hátba támadhat hűsége Munkács felől.

Csáky említése új hűrt zendített az asszonyban. Most, hogy asszonyi közeledése a legdurvább formában is visszautasítást kapott, egyszerre mérhetetlenül kezdett vágyódni Csáky után. Úgy érezte, ha keblére borulhatna, ha csókjait érezhetné, még talán visszanyerhetné önbizalmát. Még elfelejtené, hogy végleg megalázták benne az asszonyt. S ha együtt lehetnek, ha szabadon írhat bátyjának, majd lerombolja Rákóczy György minden tervét.

Alázkodást színlelt, összetett kézzel rimáncodott:

— Engedjen hát ki kigyelmed. Bátor...

Hangja felcsattant. Kihúzta magát újra:

— Bátor én bűnös nem vagyok. Hitvány szolgának halál a bére. Ha a kutyám megmar, agyonüttem. Ezt tettem Schulitzzal. De látom, hogy ezt használja ellenem kigyelmed. Mert mindenáron magának akarja kaparintani Munkács várát.

— Nékem nem kell! Erdélyországnak vagyon rá szüksége. Testálja az országra kigyelmed, aztán menjen békességgel. Használja holtáiglan, ahogy özvegyhez illik.

— Megyek is. Meg is írtam már Eszterházy uramnak is, hogy sem lelkem üdvösségére, sem világi életben becsületesre, nyugodalmamra nem élhetek Erdélyben. De Munkácsot mégsem hagyom az országnak. Mert én azt másnak szántam. Azt hittem, értené az okos szót kigyelmed. Hiába kértem, nem adta egyik fiát sem Fogarasba, hozzám. S én mégis jó szívvel vagyok kigyelmed fiai iránt. Láttam is már őket, Medgyes felé nyargaltukban. Ajándékot hoztam mind a háromnak. De szívemet legkivált Zsigmond vette meg. Úgy szándékoztam, hogy fiammá fogadom, minden földi javam urává teszem. Dehát, ha nem akarja kigyelmed ...

György csak azt érezte, hogy van megoldás: el lehet távolítani a bűnös asszonyt a választófejedelem megharagítása nélkül. Meg lehet szerezni Munkács várát s nem mondhatja rá senki, hogy magának akarta. Mert az apa nem tilthatja meg, hogy fiának testáljon valaki.

Mintha Zsuzsanna arca elhalványult volna előtte. De asszonyi finomságokig nem tudott emelkedni. A feleletét leső asszonynak azt mondta hát:

— Adjon felséged térítvényt, aztán majd meglátjuk, mit tehetünk. De nékem Munkács még a fiam útján sem kell ingyen. Ne higgye, hogy ki akarom forgatni javaiból. Háromszázezer forintot megér

Munkács vára. Ha férjhez menne valamikor felséged, azonnal kifizeti Zsigmond fiam felségednek, vagy maradékinak. Munkács várába meg tiszteességgel elkísértetem. De azt megmondom, hogy Csáky uram bé nem teheti a lábát a várba. Ha ezt megtudom, nem akasztom meg a nótázást. Mert akkor már tudom, hogy ellenemre tör, felségeddel együtt!

Katalin úgy érezte: rés nyílik a köréje fonódó háló szemei között. Csáky fényes szemét látta csilanni. Kapott az ajánlaton.

— Ha diákot hív, akár azonnal írást is teszek!

Olyan készséges volt, annyira minden kívánságának elébejövő, hogy György egészen megnyugodott. Lerázta magáról a kínos percek emlékét s csak arra gondolt, hogy végre békesség lesz körülötte. Megkönnyebbült szívvel bocsátotta útjára Katalint. Alig várta, hogy Zsuzsanna visszatérjen. Mégis elmulasztotta az érkezés perceit. A kancellárral tárgyalt türelmetlenségében, így hitvese egyedül támolygott fel szobájába. Most már igazán újra rátört a szenvedés. De, mielőtt elhatalmasodott volna rajta, felrezzent ura közeledő lépésire. Erőt vett magán. Végigsimított sajtó homlokán és mosolygó arccal ment elébe. György vidáman lobogtatta feléje a térítvényt.

— Na, megszabadultunk örökre a német aszszonytól. Nem kíván egyebet, mint hamarosan kimenni Magyarországra. Ráadásul megszereztük Munkácsot is!

Hitetlenkedve hallgatta Zsuzsanna:

— Ideadta volna? Mit kívánt érte?

— Mondhatnám, semmit. Zsigmond fiúkat kívánja fiává fogadni. Rátestálja a várat.

Fájdalmasan húzódott le az anya ajka. Mintha könnyörtelen kéz nyúlt volna ki legkedvesebb gyermekéért. Akaratlanul is sóhajban szállt el a kérdés:

— Zsigmondot?

György csupa diadal volt. Nem érezte Katalin mérgezett szándékát;

— Jobb is szeretem így Györgyé lesz Erdély, az öccse meg kívülről örködik, örülj hát, édesem! Munkács várába sok munkát, sok álmatlan éjszakát épített be az én jó apám. Megtérül most az unokájának. Pukkadozhat mérgében Eszterházy Miklós, hogy mégis miénk lesz Mágóchy Ferenc hagyatéka!

Szinte gyermekes öröm csillog a szemében. És Zsuzsanna nem ellenkezett. Meghajtott fővel olvasta végig Katalin adakozó írását.

VIII.

Érett kalászokat hullámoztatott az átfutó szellő. Báránnyfelhős ég felé röpködtek a pacsirták. Gyöngyöző énekük még a marcona katonák szívét is gyönyörködtette. De Brandenburgi Katalin nem hallotta a nyár kis dalosát.

A hintó dagadó ülésén csak arra gondolt, hogy végre véget ér a szörnyű bojt. Ha egyszer dereka köré fonódik Csáky István izmos karja, felejtí a régít, a másikat, az első magyart. Ahogy szívében utálatot érez a hullóvérű Rákóczy íránt, úgy felejtí teste is a sokszor marcangoló vágyat.

A hoppmesterné békésen szunyókált. Maga sem bánta, hogy az erdélyi hegyek közül a magyar síkságon forognak alatta a kerekék. Még azt sem érezte, hogy a fogarasi havasok hűs levegője helyett az Alföld ontja körülöttük az izzó meleget. Sok bűn emléke nyomta a lelkét. Soha nem tudhatta, mikor kerül bűnhődésre a sor. Mintha régi hazájához közelebb érve, könnyebbült volna ez a teher. Régen nem érezte ilyen biztonságban magát.

A hintóban csak Kemény János volt kedvetlen, mert Katalin egész úton sajnálta tőle a jó szót. Nehezen tudta összeszedni az útravalót. Bár Ibrányi Mihály vezetése alatt 180 főnyi kíséőjük volt, mégis aggódva tekingetett jobbra-balra: nem üt-e rajtuk

Csáky? Türelmetlenségében sürgette volna az utat s már előre azon gondolkozott, hogy Beregszászon megakasztja az időzést, nehogy Csáky idő előtt odaérkezzen. De, mintha kitalálta volna gondolatát, Katalin felnyitotta szemét. Ellenségesen méregette ifjú kísérlőjét.

— Igen töri derekunkat ez a cudar szekér. Rákóczy uram bizony adhatott volna jobbat is.

— Maga hintóját igazította felségednek. Nincs néki különb ennél.

— Nincs, mert fukar, hitvány, nem trónusra való. Bezzeg volt Bethlen Gábrrielnek.

Kis bajuszát megpödörte Kemény. De csak hal-
kan mondta:

— Volt. Páváskodik is benne Csáky István!

— Hallgass! Mi közöd hozzá?

— Nékem ugyan semmi. Istennek hála, nem én takargatom felséged tárházát. Én nem tudom, ki mit művelhetett benne.

— Az az én gondom! Tiéd meg az legyen, hogy Beregszászban legalább egy hétig illendően időzhessék. Mindenem fáj ettől a keserves úttól.

— Jobb pihenése esnék felségednek Munkácsban. Egy hajításnyira van Beregszásztól.

— Ezt is Rákóczy iránti hűséged mondatja véled. Miért, hogy te engem még most is rabul akarsz tartani, mint Fogarasban?

Minden önuralmára szüksége volt Keménynek, hogy az eltorzult arcú asszonynak illendően felelhessen.

— Nem tartottam soha rabul felségedet, sőt mindenekben javára, böcsületire igyekeztem. De bizony soha mán ezentúl nem szolgálom s ha idvezült uramat nem tekénteném, olyat cselekednék, kiből mások is megtanulnák, miként adják meg a jó szolgáltnak becsületét.

— Ki a hintómból. Előre! Fuss és lásd, hogy illendő szállásom legyen,

— Magam is iparkodom közeléből, felséges asszonyom. Avagy vissza ne hívjon felséged, nagy bánatjára.

Kétfelé volt eresztve a fedél és Kemény hirtelen átvette magát az alacsony hintóoldalon. Csatlósa azonnal hozta vezetéklovát. Füstölögve iramodott előre.

Ibrányi Mihály utána rúgtatott.

— Hová igyekezel?

— Megint rájött a bolondja az én asszonyomra. Kerüljék kigyelmetek, amiben lehet. Én meg ugrok szállást csinálni Beregszászba.

Ibrányi vállat vont. Nevetve adta tovább Kékedy Zsigmondnak Kemény mondását. De nem nevetett Beregszászon, amikor Katalin félholtak tetette magát. Egyik napról másikra halasztódott az utazás. Aztán egyszer csak fegyveres sereg robogott elő. Lónyay Zsigmond mellett Csáky István napbarnított arca kevélykedett.

A kísérő főurak összenéztek. De aztán Ibrányi méltósággal lépett az érkezők elé:

— Mi járatban vannak kigyelmetek?

Lónyay Zsigmond kevélyen nézett el az erdélyiek feje felett:

— Illendőnek látjuk, hogy visszaforduljon Rákóczy György uram serege. Császár ő felsége semmiképpen meg nem engedi, hogy az ő atyjafiát, az erdélyi fejedelemasszonyt, császár birodalmában foglyul tartsák.

— Foglyul nem tartjuk. Parancsolatunk van, hogy maga várába, Munkácsba kísérjük.

— Majd bekísérjük mink, Csáky István urammal.

— Csáky uramnak pedig semmi keresete Munkács várába. Írásban adta a fejedelemasszony.

— Az az írás, amit Erdélyben adott, Magyarországon immár semmis.

— Kigyelmetek lelke rajta, ha mink mégis be-
tartatjuk kigyelmetekkel.

Lónyay és Csáky összenéztek. Verekedést fel-
idézni egyik sem mert. Kemény már úgysis előre vitte
Ballingnak, Munkács kapitányának a fejedelem ize-
netét. Ibrányi is engedett hát merevségéből:

— Különben felőlünk jöhetnek kigyelmetek Le-
leszig. Ott, a konventben megszáll a felséges asszony.
Majd megmondja ő maga, hogy igaz úton járunk.

Csáky szeme felvillant. Mielőtt Lónyay felelhe-
tett volna, ő maga fogadta el ezt az ajánlatot. S a le-
leszi kolostor fehér boltívei alatt olyan gyötrő szom-
júsággal ragadta karjába Katalint, hogy elaltatta még
azt a kis húzódását is, ami eddig visszatartotta a szó-
szegéstől.

Az örökösben elfáradt erdélyi urakat meg-
előzve, reggel lóra kaptak. Mikor Ibrányiék a dobo-
gásra felébredtek, Katalin nevetve kiáltott vissza ne-
kik:

— Várjanak kicsinyég kigyelmetek, míg vissza-
jövünk. Nyulat üzünk Csáky urammal.

Piros kalpag volt a fején. Kedvenc kopóját már
előrevitte a félszemű Pettényi. Uszályos ruhája is
vérvörös volt, mintha egy óriás pipacs virított volna
ki Munkács alatt.

De Ibrányi nem virágnak látta, hanem úgy nézte,
mint egy hóhérruhába öltözött boszorkányt. Kur-
jantva intette lóra seregét. Színleg elfogadták a vadá-
szat ürügyét. Kutyákat eresztve, vágattak a szerel-
mes párral ellenkező irányban. Követték az este el-
indított társzekereket Munkács vára felé.

Katalin hallotta a lármát és még jobban rugdosta
lova oldalát. Nyúl is szökkent fel előttük. Keresztül-
futott az országúton és eltűnt az aranyló vetésben.

A ló felhorkant. Felvetette két hátulsó lábát. Az
asszony előrebukott. Mire Csáky mellé ért, már ki is
zuhant magas nyergéből. Elterült az országúton.

A férfi szitkozódva térdelt le a porba. Ha most Katalin meghal, vége minden szándékának. De az asszony feleszmélt a simogató kéz alatt. Megnyújtogatta tagjait és emelkedni próbált. Sikerült. Mégis halálravált az arca:

— Rossz ómen. Meglátja kigyelmed, bajunk esik. Valósággal felrángatta Csáky. Vezetéklőért kurjantott. Rásegítette a mindenét fájlaló asszonyt.

— Látszik immár Munkács vára. Csak még ez egyszer szedd össze magad, édes angyalom. Tudod, mit mondott a prépost, hogy senki mástól ne félj, csak ezektől a hátad megett járó ebektől! Most már védelmez a császár, védelmez a papság s védelmezlek én magam!

Katalin összeszorította fogát. Nyeregbe emelte Csáky. Szoroson melléje kormányozta lovát s lépésben igyekezett vele a vár felé. Az asszony úgy elkábult, hogy pillanatokra azt sem tudta, hol van és ki nógatja egyre gyorsabb tempóra. Mintha egyik fogásból a másikba esett volna. De, ha fájdalmai szüntek, ráeszmélt szerelmese közellétére. S még a kínokat is elnyomta benne az, hogy tartozik valakihez.

Már feltünedeztek Munkács ormai. Kibontakozott a trachitszikla is. Csáky már látta a külső várövet s a leeresztett felvonóhidat. Éppen egy lovas vágatott át rajta.

— Siessünk, gyöngyöm. Csak bé kell ugratnunk a hídon.

Megkapta Katalin lovának kantárját s szélesebben rúgta neki. De a lovak visszahőköltek. A felvonóhidat nagy csörömpöléssel húzták magasba a láncok. S a vár fokáról izmos férfitenyér közül szállt alá a hang:

— A fejedelemasszony minden kíséreti bent van az várban. Jöhet utánuk, illendően fogadjuk. De csak őt magát!

Katalin megismerte a hangot. Balling volt ez, Fo-

garas volt kapitánya. A szavakat nem értette. Kérdően nézett társára. Csáky fogcsikorgatva látta, hogy a vízárkon belül társzekerek vonulnak. Kanyarodnak mögöttük a fejedelmi hadak is. Rekedten magyarázta Katalinnak:

— Egérutat vettek a gazoki Tán még estenden előttünk indultak. Most aztán minden java bévül van felségednek, maga meg kívül.

Átszellemülten nézett a férfitra Katalin. Nem törődött a várbeliekkel. Pedig egyre sűrűbben támaszkodtak katonák és erdélyiek a várfalakhoz. Mégis odasimult Csáky vállához:

— A legfőbb javam idekint maradt.

Fanyaloga fogadta a kedveskedést Csáky. Eltolta magától az asszonyt.

— Sok látója van enyelgésünknek. Hallgassuk inkább, mit üvölt ez az eb?

Újra alászállt Balling medve hangja:

— Küldje hátrébb felséged kísérőjét és jöjjön bé egyedül! Nincs ellenünkre!

Élesen csendült az asszony hangja és visszaverték a trachit sziklafalak:

— Ha Munkács vára az alatta levő hegygel egészen finum arannyá válna is, Csáky István nélkül én beléje nem megyek.

Csáky a sáncárkot mérlegelte. Kétségbeesett kísérletnek látszott, mégis hátráltatta lovát, hogy beleugrasson. Úgy gondolta, talán át tud kapaszkodni a túlsó partra s ezzel maga mellé hódítja az őrség egy részét. De Balling résen volt. A legöregebb tarackból hármat lövetett a levegőbe.

Mennydörögve verték vissza a falak a hangot. Katalin lova félreugrott. De az asszony most erős kézzel fogta. Halálsápadtan kérlelte Csákyt:

— Látod-é, hogy mindnyájan veszettek. Ne kísértsük Istent tovább. Van még erősebb hatalom is Rákóczy uramnál.

Mintha ezt akarta volna cáfolni, ledörgött Bal-ling szava:

— Felséged házanépét foglyul ejtem. Magam pedig ennekutána minden erőmmel az erdélyi fejedelmet kívánom szolgálni, mert hogy megszegte a szerződést felséged!

— Kemény János tette! ő rugaszkodott elébem. Héj, ha kézbe kapom!

Dühtől vonagló arccal fordult vissza Csáky. Gúnykacaj csendült a várfalokról s a férfi úgy érezte, ezer szem pillantása fúrja a hátát, mikor poroszkálni kezdett az országúton.

Katalin feje sajgott. Minden porcikájában érezte az esést. De csak azon gondolkozott, hogy újra megnyerje a férfi szerelmét, ölelésének lázát. Utána vágatott.

— Nem vagyok olyan koldus, mint gondolja kigyelmed. Tarczal felett még én vagyok az úr. Vessen hát Munkács, de Tarczalt az én szerelmesemnek adom. Akarja kigyelmed?

Arcán keskeny sérülésből szivárgott a vér. Az esés nyomán az út pora is felszállt s beszennyezte kenőcsökkel gyengéddé tett halántékát. De Csáky mégis úgy fordult vissza hozzá, mintha Tündér Ilona lovalgolna mellette.

— Tudod, szerelmem, hogy egy szál ruhában is ... Minden javad nélkül is ... Mindhalálig szeretlek.

S magában már azon gondolkozott, hogy is biztosíthassa minél jobban a bő bort ontó tarczali uradalmat magának?

— De most hova-merre?

— Hát hozzám, Rákosra. Ott van asszonyom is. Gazdálkodik az én szerelmesemnek.

Pillanatra sem irtózott meg Katalin attól, hogy Csáky feleségével találkozhasson. Mintha egy távoli,

megközelíthetetlen asszonyon akarná megbosszulni magát, szinte kivirult ettől a gondolattól:

— Nagyon jól vagyon. Tán még majd ruhával is kiségit, ha ráparancsolsz?

A cinkosok egymásra mosolyogtak. Felszabadult szívvel poroszkáltak tovább Rákos felé. S megérkezésük új könnyeket fakasztott Forgács Éva mindig harmatozó szeméből.

IX.

— Nem fáradott még el kigyelmed?

Zsuzsanna mosolyogva nézte urát. Rákóczy György írások közt lapozott. Bár már régen eljött a lefekvés órája, nem tudott megválni írópolcától. Komolyan emelte fel szemét a lapokról:

— Isten ő szent felsége őrizzen engem attól, hogy megfáradjak. Nékem úgy kell a gyepelőt tartanom, mint a jó kocsisnak. Még szundítanom is csak úgy lehet, ha agyam ébersége vigyázattal vagyon. Soha nem tudom, merről támad ordas, honnan keresztezi róka az utamat. Még a nyulakra is vigyázkodnom kell, mert azok meg rémületükkel vihetik bajba a szegény országot.

— Deésre úgy tudom, pihenőbe jöttünk. Vagyis vadászatra. Kigyelmednek az a pihenés.

Karosszékében ült az asszony. Puha saruba bujtatott lába egy bársonypárnán pihent. Egy órával azelőtt tette oda legkisebb fia, mielőtt nyugovóra tért.

— Incelkedsz vélem, édesem. Pedig elhiheted, hogy a vadászat csakugyan pihenő énnekem. Mikor a Szamos mentén lefelé vágatok, nem egy jó plánum világít elébem. Ha meg felveszem magam medvesre, elhiheted, hogy a váiakozás óráiban sem alszom. Ilyenkor veszem számba, mit végeztem, mit hagytam félbe, vagy mit kell újra elővennem.

— Bizony, két esztendő óta van miről számot

adni. Ha elgondolom, hogy még két ős sem fordult, mióta elhívták kigyelmedet, el sem akarom hinni, hogy ennyi mindent magunk megett hagyunk.

— Na, úgy-e, látod! Sok nagy ellenünktől megszabadított bennünket az Isten.

Zsuzsanna csak egyre gondolt, a nyugtalan aszszonyra. Ki is mondta:

— Katharina maga rohant bajba. Kigyelmed ugyan jót akart néki. De hát nem hallgatott az okos szóra. Ma is övé lehetne Munkács, ha Csákyhoz nem köti az életét.

— Katalint én már el is felejtettem. Nagyobb gond én rajtam a Zólyomi nyughatatlansága. Milyen szépen igazodik körülöttünk minden. Strassburgi uram maga szemivel látta, hogy Katalin ügyében nem voltam vétkes és Gusztáv Adolfus új szövetségekkel ígér támogatni. A nagyvezir nem tör ellenünkre. Eszterházy uram ugyan nem nyughatik, de Pázmány kardinális igaz emberem, kit is eléggé meg nem hállálhatok néki. Nem átallották a tavaszon jószágaimon a jobbágyságot ellenem lázítani, de ott is örködött felettem a te bölcseséged. Ha néked annyi eszed nem lett volna, hogy a télen az Ínségeseknek más jószágomról gabonát hozass, bizony könnyű lett volna a dolguk. Dehát a te okos fejed mindenkor előzködik.

Elvált végre az írópolctól. Feleségéhez lépkedett és áhítatosan simogatta végig magas homlokát. Zsuzsanna behajtotta fejét a kerges tenyérbe. Megpihent benne.

— Már pedig elhíheti kigyelmed, hogy nékem az ilyest nem az eszem mondja. Csak megfájdul valami bennem a nagy nyomorúság láttán. S addig nincs nyugodalmam, míg segítséget nem tanálhatok. Már pedig elhíheti, hogy a szegénységen van mit szánozkodni.

Keskeny kezét szívére vonta:

— Látja kigyelmed. Idebent furdal valami, hogy

meg ne pihenjek. Hogy soha nyugovóra ne térjek, míg csillapítani való bánatot tudok magam körül.

— Azért vágattál lóhalálában tavaly nyáron Ecsedre. Magad is beteg voltál, mégsem tarthattalak vissza.

— Hogyne vágattam volna! Szegény Marika egyetlenjét vesztette. Magában volt, mert István kigyelmed ügyében járt. Mit tudhat egy ilyen szegény asszony egyedül?

— Te tudtál, mikor minket ért a bánat.

Zsuzsanna elsápadt. Első gyermekének elvesztése még most is megrázta. Befogta a fülét:

— Ne beszéljünk erről, drága jó uram. Inkább azt mondja, miben maradt Zólyomival?

— Tudod, hogy Sziléziára akart törni. Kemény János erről nagy nehezen leverte. Meg akarják támadni a császárt Gusztáv Adolfussal, de ennek én még nem látom idejét. Nézd-e, mit ír Pál ecsém is?

Zsuzsanna maga ment az írópolcig. Figyelmesen olvasta sógora szép betűit. Összehajtvá tette le a polcra. Meglepetve kiáltott fel, mikor egy másik, kék papíron a kardinális írását ismerte meg:

— Nem is mondta kigyelmed, hogy Pázmány uram is írt.

— Még pedig keményen. Láthatod magad szemével, mennyire aggságoskodik.

Zsuzsanna nehezedő szívvel olvasta a kardinális finom szavait:

Ha Isten azzal ostromozza kigyelmedet, hogy békességes fejedelemségét, gyermekeit, feleségét, szép uraságát kard kockára bocsájtja, én nem tehetek róla. De még van ideje kigyelmednek.

— Értem hát, hogy nyughatatlanságot csinál kigyelmedben Zólyomi okoskodása. Dehát mindenképpen láthatják, hogy kigyelmed nem akar császár ellen törni. Láthatják, hogy még Váradra is ki nem megy.

Magam sem voltam Patakban, nehogy gonoszul magyarázzák.

— Pedig vágysz, úgy-e édesem?

Zsuzsanna kinézett az ablakon. Csillagos éjszaka borult a deési udvarház felébe. Békességes csend volt körülöttük s nem kellett a fejedelmek életét élniük.

— Ha kigyelmedet itt szolgálhatom, el vagyok én itt is. Inkább a két gyermek. Ferkó lefekvés előtt is könyörgött, hogy vigyem már haza. Még könnyes is lett az a két szép szeme a lelkemnek. Valami török szerszámot felejtett otthon, azt emlegeti. Ki tudja, hogy jutott éppen most ez eszébe. Ennekelőtte soha nem gondolt rá.

Jó szívvel ajánlotta: György:

— Küldjünk érte, édesem.

Zsuzsanna habozott:

— Ha nagyobb volna, büntetném biz én. De ennek a kicsinek; még tán meg lehetne ennyit tenni? Reggelen menesztem is valamelyik fiatal inast. Nem szeretem hallani, mikor hiába könyörög.

Nagy békességgel tértek nyugovóra. De az éjszaka-t megzavarta Etel asszony. Lábhegyen közeledett Zsuzsanna ágyához. Meg-megállt, mintha maga iszonyodna legjobban a hírtől, amit, át kell adnia. De aztán a távolból fülébe csendült a kis Ferkó nyöszörgése. Határozottan lépett Zsuzsannához és gyöngéden megérintette ujjait:

— Kegyelmes asszonyom! Kis urunk igen nyűgös!

Zsuzsanna azonnal ébredt. Szívére rándult a keze. Egy sarokban mécses küzködött a sötétséggel. S a halavány fénynél úgy látta, mintha Etel a régi formájában állna előtte. Nem látta őszes haját, sem a ráncokat arcán, homlokán. Olyan volt most, mint mikor az első szörnyű hírt hozta. Az anya agyában összemosódtak az eltűnt évek. Riadtan kérdezte:

— Kis Zigris?

— Ferkó úr ő nagysága igen nyughatatlan. Meg olyan nehezen szedi a levegőt.

Zsuzsanna saruba sem dugta lábát. Nyakánál megkötött patyolat ingében szaladva ment a legközelebbi ágyasházba. Etel ágya felbontatlanul várakozott. S a másik széles, de rövid ágyon láztól égő arccal fetrengett Ferkó. Zsuzsanna eléje térdelt. Ajkához kapta a forró kezét. Ráhajtotta fejét az izzó homlokra:

— Mi bajod csillagom? Rosszat álmodtál? Küldöm ám már Menyhértet a török szerszámodért?

Hörögve szívta a levegőt a gyermek. Folyton torkához kapkodott.

— Fáj valamid, lelkem?

A gyermek nem felelt. Sugárzó szemére ráfátyolozódott valami. Úgy látszott, nem ismerte meg anyját.

— Hamar a felcserért. Siess hát, Etel. Nem látod, milyen forrósága vagyon?

A hűséges asszony lába gyökeret vert. Keze imára kulcsolódott:

— Isten legyen irgalmas minékünk! Ha jól sejttem, nem segít a felcser. Gyík fojtogatja a kis úrfi torkát.

Zsuzsanna ránézett. Komoly volt ez a pillantás és parancsoló. S az asszony ész nélkül rohant, végig az alvó házon, be, egyenesen a fürdősmesterhez. Kezét tördelve rimázkodott:

— Hamar, hamar! Sietvén gyűjjön kigyelmed. Tüstént szörnyet hal kis Ferkó urunk!

Aztán roskadozott egyik ajtótól a másikig. Felzörgette a felcsert és hamart csapott a füves kamra őrzőjénél is. De Deésen huszadrésze sem volt Makovica kincseinek. Csak találomra kapott ki vagy öt üveget, meg egy csomó szárazfüvet az asszony és rohant vele a kisfiú felé.

Etel pedig arra gondolt, hogy minden hiába.

Nem egyszer látta már, hogy a gyermek torkába gyík kerül. Azt onnan teremtett halandó ki nem veheti. Egy pillanatig még habozott, aztán felzörgette Csulai prédikátort is. A megnyíló ajtón bekiáltott:

— Isten irgalmára vagyon szükség. Halódik a legkisebb úrfi.

A lótásfutásra György is felébredt. Meghallotta az udvari papnak kiáltott szavakat. Szívén találta a hír. Mire kisfia ágyához ért, már Zsigmond is ott térdelt öccse mellett. Szorongatta a forró kis kezét s hiába küldte nyájas szóval anyja:

— Nem megyek, édesanyám asszonyom. Hátha hasznára lehetek szerelmetes kis ecsémnek?

Zsuzsanna erőtlenül hagyta rá. Már délutánra járt az idő, mikor a sok kísérletezéstől és taláalomra adott orvosságtól elbágyadt gyermek először magához tért. A körülötte nyüzsgő tömeget meg sem látva, anyja felé nyújtotta a kezét:

— Hol van a törökszerszámom?

György hangtalan sírással kifordult. Este még szinte mindenhatónak érezte magát, — most meg nincs annyi ereje, hogy beteg gyermeke egyetlen kívánságát teljesítse. Zsigmond feljajdulva szaladt ki és összenyalábolta minden fegyverét. De Ferkó elfordult tőle:

— Nem kell. Ilyen nékem is van. De olyan senki másnak. Muharren basa küldte azt énnékem István bátyámtól. Azt akarom, mert azt elveszi tőlem György, úgy mondta.

A szülők összenéztek. Megrendülve és mégis megkönnyebbülve. Hiszen akkor megtörténhetik, hogy csak a harag zavarta meg a kis fiú agyát. György erősebb hangon kérdezte:

— Merre késik bátyád, Zsigmond fiam?

— Reggelen együtt jött velem az ajtóig. Aztán nem jött bé. S úgy mondja Jób, lóra kapott.

Jób komornyik ijedten jelentette:

— Sebtében nyergeltetett az úrfi. Kiabált, hogy sürgős útja vagyon.

Ferkó feleszmélt a suttogásra. Hörögve kapott a torkához:

— Ne engedjék Patakba! Elveszi a törökszerszámomat!

Elkékült az arca. Összeszűkülő légcsővéből már csak nagyritkán tört fel az elhasznált levegő. S akkor Zsuzsanna kétségbeesésében benyúlt a gyermek szájába. Vékony kis ujjával tágítani akarta fia torkát.

A duzzadt mandulákat valami furcsa, erős hárttyák burkolták be. Az anya ösztönösen szakította szét őket. S egyszerre hosszan, mélyen sóhajtott a gyermek. Elbékülve nyúlt végig párnáján. Könnyű verejtek lepte el homlokát. De lecsukódó szemét nem a halál zárta le, hanem a megkönnyebbülés.

Zsuzsanna hitetlenkedve nézte. Szétnyitotta ujjait, s el nem tudta képzelni, hogy ezek adtak segítséget. Felzokogva borult hátra ura mellére. A férfi ráhajtotta fejét az asszony gyötrődő homlokára. Sokáig, átölelkezve figyelték a gyermek egyenletes lélekzését.

A felcser halk hangja térítette őket magukhoz.

— Jobb volna magára hagyni a kis úrfit. Elszíj-juk előle a levegőt.

Zsuzsanna eddig is visszatartotta lélekzetét, de csak most érezte, hogy eddig is ezért tette. Elvonta magával az urát:

— Jöjjön kigyelmed. Nézze, immáron alkonyodik. Nyughasson le kicsinyég, vagy még jobb, ha eszik valamit.

— Nem tudnék én most enni, de egy falatot sem.

— Mégis jobb, ha távozunk. Etel néne majd vigyáz a mi kisfiúnkra és híradással lesz.

Átvitte a maga szobájába. Leültette a nagy karosszékbe. Maga meg melléje kuporodott, a pirosbár-

sony párnára. Térdére hajtotta a fejét és hangtalan imádsággal könyörgött gyermeke életéért.

Már lehanyatlott a nap a várost őrző sziklafalak mögött. Csend borult a fejedelem nyári lakhelyére. Mindenki elbékélten végezte a dolgát. Jób komornyik bekukkantott a hálójába. Aztán csendes kézzel teríteni kezdett két személyre az első szobában. A ház népe már sorba megvacsorázott.

Távrolról ütemes dobogás közeledett. Zsuzsanna hallotta, de nem tudott az ablakhoz lépni. Ura elszunnyadt és nem akarta háborgatni. Pedig térde zsidbadt, válla fájt már a rásúlyosodó kartól.

Györgyre gondolt, a szertelen fiúra. Talán csak nem Patakra indult?

S mintha feleletet kapott volna, az ablak alatt felcsendült legidősebb fia friss hangja:

— Mit csinál kis ecsém?

A feleletet nem hallotta. György megmozdult a kiáltásra. Rettenve nézett körül. Aztán ráeszmélt az elmúlt bajra és kinyújtotta két karját. Nagyot ásított:

— Tán még el is aludtam, édesem.

Zsuzsanna talpraugrott. Vitte már a nyugtalanság Ferkóhoz. Az ajtóból intett biztatóan a férfinak.

— Tüstént jövök, csak megnézem a mi szegény kis fiunkat.

Szembe találkozott Etellel. Fürkészve leste, nem hoz-e bajt. De az asszony szeme reménykedéssel telt meg.

— Nem háborgattam nagyságodat, mert egy húzómban aludt a kisúr. De most megébredt. György úrfi vagyon nála.

Ijedten gyorsította meg lépéseit Zsuzsanna. Hátha megint felzaklatja bátyja látása a gyenge gyermeket? Indulatosan akarta kiutasítani nagy fiát. De a betegszobába megnyíló ajtajában megtorpant. Hitetlenkedve, kábult fejjel nézte két gyermekét.

Kis Ferenc egyenesen ült a dagadó párnák kö-

zött és átszellemült kézzel tárta két karját bátyja felé. És György ünnepélyes lépésekkel közeledett öccséhez. Halálosan komoly arccal tartotta két tenyerén Bethlen Gábor fejedelmi süvegét, amely már megpihent Rákóczy György fején is. Magához szorítva a fejedelmi jogart vitte. Az ablak felől indult az ágy felé és Zsuzsanna a nap utolsó sugaránál gyönyörködő riadozással nézte, mennyire hasonlít fia apjának az aranyokra vert képéhez.

A kiságy előtt térdet hajtott Rákóczy György. És Ferkó alázatosan feléje tartotta fejét. S az erdélyi fejedelmek ékességét az idősebb testvér ráillesztette a kicsi verejtékes homlokára. Aztán lefektette a gyermeket és melléje tette a jogart.

— Én tégedet Erdély fejedelmévé tettelek.

Sírósan hajlott Ferkó szépen ívelt szája:

— Igazándiból? Nem csúfságból?

— Igazán és örökre. Apánk urunk után immár te leszel a fejedelem. Nékem nem kell sem süveg, sem pálcá, csak te meggyógyulj, kis öcsém.

Zsuzsanna tétován állt. Harag és rémület ütközött meg benne az ellágyulással. Ugyan jól őrzik Erdély fejedelmének ékességeit, ha gyermekek játékszere lehet belőlük! Hogy jutott hozzá György? Miért tette ezt? Ennyi jószág élne a gyakran annyira fékezhetetlen fiúban? Ilyen erős a testvéri szeretete, hogy lemondásra is képes érte?

Újra érkezett valaki az udvarházba. De a hangos szavakat elfojtották a magyarázkodók. Halkan lépdelt be, suttogva szólalt meg Kovacsóczy kancellár:

— Hol vagyon a fejedelem ő nagysága?

Zsuzsanna csendet intett. Kivonta magával a szobából a férfit. Kisírt szemének látása zavarba hozta az öreg főurat.

— Igen megriadtam, mikor György úrfi bevágatott. Ha pecsétet nem mutat, ki nem adtam volna néki a pálcát. Így is jöttem véle, de Deés alatt már

elébe rúgtatott. Úgy látszik, igen sietett ő nagyságához. Mire nagyurunknak a süveg? Elhoztam a palástot is, ha tán ítéletet akarna tartani.

— Hallgasson, kigyelmed, kancellár uram. Ne szóljunk most ő nagyságának. György fiunk gyermekésszel bolondot járatott kigyelmeddel. De higgye el, nem rossz szándékkal. Higgye meg, hogy jót akart az ő szívében. Majd elmondom későbbet. De légyen vigyázattal, nehogy a fejedelem meglássa kigyelmedet.

Dörmögve vonult félre a főúr. Legszívesebben végigvert volna a rakoncátlan fejedelmi sarjon. De Jób komornyik már elvezette. Pompás vacsorát rakott elébe. Aztán ment, hogy urának szolgáljon.

Györgyöt a folyosón találta Zsuzsanna. Ferkóhoz akart menni, de az asszony visszatartotta. Tanácstalan volt, mert nem akarta még elvenni beteg gyermeke örömét, viszont félt ura kitörő haragjától is, ha meglátja a hihetlent. Úgy pihent kisfia a párnákon, mintha egészségbe aludna át a fenyegető veszedelmet. Majd, ha mélyül az álma, lassan elszedik tőle azt, ami olyan boldoggá tette.

— Jöjjön édes uram. Harapjunk elsőbbit valamit. Magam is igen megéhültem. Ferkó most aluszik. Vacsora után bemegyünk és éjszakára öltöztetjük. Úgy látszik, megkönyörült rajtunk Isten ő szent fel-sége és hamarosan adja gyógyulását.

György már egészen felocsúdott a rémületből. Nekividulva mondta:

— Na, ha ezen túlesünk, csak kimegyek Váradra. Engem gyávának senki ne gondoljon. Még Pázmány uram se hihesse, hogy rettegek a császártól! Most már engem semmi vissza nem tarthat!

Jóízűen látott ételhez-italhoz. Jób nesztelen léptekkel szolgált körülötte. De Zsuzsanna torkán nem ment le falat. Még nem tudta felejtetni, milyen veszedelemben volt kisfia.

Már a gyümölcsöt csipegette a fejedelem. Ízes szőlőt tartott eléje Zsuzsanna. S akkor a nyitott ajtóban Etel vésztojásló alakja jelent meg.

— Jöjjenek nagyságtok. Ismét rajta vagyon a nyavaalya a kis úron.

Zsuzsanna ledobta a szőlőt. Ujjaira nézett. S mint aki biztos gyógyszer birtokában van, reménykedve szaladt, hogy segítsen.

Letérdelt az ágy elé. De kisfia szeme nem fordult feléje. Szorosan lezárta pilláit. Hörgő lélekezéséből keservesen kínlódott ki egy-egy szót:

— Legnagyobb ... minden Rákóczyak között... minden magyar között... Rákóczy Ferenc fe .je ... de ... lem.

Valósággal suttogta az utolsó szótagot. Az anya izgatott ujjai befurakodtak a cserepes ajkak között, hogy enyhülést hozzanak. De hiába szaggatta az újránőtt hárttyákat. Olyan mélyre hatoltak már azok, hogy nem érte el őket gyógyító anyai keze. Csak pillanatnyi megkönnyebbülést adhatott még kisfiának.

Tágranyílt a kékszem. Pillanatra megcsillant az értelem is Ferkó pillantásában. Anyjára mosolygott és magához szorította a jogart. Aztán elnézett a semmibe. Valamit látott, amit nem mutathatott meg már földi halandónak.

György megrendülten állt gyermeke felett. Zsuzsanna szívében bent maradt a zokogás. Mintha be kellene fejeznie valamit, amit nagy fia jóvátévő szíve elkezdett, felegyenesedett. Maga ment a kancellárhoz. Elvette tőle a fejedelmi palástot.

Rákóczy György nem nézte fejedelmi díszét a gyermekben. Főbeütöten érezte, hogy megszakadt benne valami. Most újra látta kisfiának ezer kedveskedő mozdulatát. Hallotta az édes hangot. S úgy érezte, gyenge kezével megragadta az ő kemény jobbját. Visszatartotta valamitől, amitől nem tarthatta volna

vissza emberi hatalom. Hiszen most már nem mozdulhat a temetési előkészületek miatt Erdélyből. . .

Zsuzsanna jött. Ráterítette a palástot a kis alvóra. Úgy, a palást alatt kulcsolta imára a két kis kezét. Aztán átölelte ura vállát. Zokogás rázta sudár testét, de a vigasztalás útját nyitogatta:

— Adjunk hálát az Istennek, szerelmetes uram. Kis fiúknak beteljesítette ő szent felsége szíve lenagyobb vágját. Ha életében nem tehetette, beteljesítette halálában. György fiúknak soha szemére ne vessük, hogy fejedelemmé tette a szegény kis Rákóczy Ferencet.

György agyához kapott. Csak most kezdte befogadni a hihetetlen látványt. Bekulcsolta ujjait felesége ujjai közé. Hangtalan imádsággal roskadt le gyermeke ágya mellett. S az asszony remegő testtel, könnytelen szemmel állt mögötte, mintha a maga fájdalmas anyai erejéből erőt akarna adni a csapás elviseléséhez.

X.

Lassan haladtak. Mindketten lábbadozók voltak még. Nem tudtak egészen ráeszmélni a történetekre. Hirtelen jött a csapás és mélyebb nyomot hagyott, mintha felkészülhettek volna rá. Zsuzsanna akaratából gyorsították a temetési előkészületeket. Nem akarta, hogy urát elfogja ország gondjától a bánat. De most, mikor Várad felé utaztak, már bánta, hogy miért nem adott szokásos időt a gyásznak. Mert Rákóczy György olyan volt, mintha még lélekben nem mozdult volna kifizia sírboltja mellől.

Kora ősz tarkította a fák lombjait. Kolozsváron túl, a nagy Mezőségen szénát csináltak a pirosruhás lányok. Kalotaszeg vidékén övbe tűrt fekete szoknyájuk körül felvirított a széles pirospánt, ahogy szemük elé kapott kézzel néztek a távolodó udvari menet után. Vágyakozó sóhajtások kísérték a fényes öltözetű lova-

sokat. Aztán lehuppantak a csúcsos petrencék árnyékába. Megakadt a munka. Csak arról folyt a szó, milyen könnyű az udvari fogatokban utazóknak. Még tán a bánat is messzire kerülte őket.

Csak egy öregember bölcsessége vetette közbe:

— Életnek-halálnak ők sem urai. Hal a számár, hal a császár. Lám, most temették legkisebb fiukat.

— Maradt még nekik. Meg adhat is az Isten. Hiszen efiak még eléggé.

György is ezzel vigasztalta magát. Megfogta a hintóban Zsuzsanna kezét:

— Csak abban reménykedhetnék, hogy kedves helyett még kedvesebbet ad az Úr. Hamarább megnyugodnék, ha tudnám, hogy ugrándozik még Patakon egy kis Rákóczy Ferkó.

Zsuzsanna szíve rettenve tiltakozott. Sokszor eszébe jutott a Lórántfy-címer két hárslevele. Hiába reménykedett, hogy hajthat harmadikat nemzetségük fája. Minden újabb hajtást lesodort a vihar. Akkor hát jobb, ha nem is lesi rügy fakadását, levélbomlását. Mert a száradást végigélni a legkeservesebb.

— Csak azokat tartsa meg az Isten, akiket magunkénak tudhatunk. Meg kell nyugodnunk akarátában.

— Nem tudom édesem, mi van vélem. Mindig úgy érzem, mintha még most is fogna az én kis fiam gyenge keze. Mennék is Váradra, maradoznék is. Sokat gondolkoztam Pázmány uram intelmein is. Ha Gusztáv Adolfus csatát veszejtene vagy egyszer, oda lenne minden becsületünk a császár előtt. Igaz, hogy még eddig soha nem vesztett.

Zsuzsanna sóhajtott.

— Nincs soha, jó uram. Vagyis csak addig vagyon, míg egyszer másképpen nem fordul. Mint ahogyan örökké sincs emberi végességben, csak az Isten ő szent felsége létében. Ember életében nincs soha és nincs örökké.

— Már pedig Gusztáv Adolfust soha eddig meg nem verték. S én még tudok valamit, ami örökkévaló, bárha halandók vagyunk is. Irántad az én érzésem soha meg nem másulhat. Hiszem, a tied sem irányomban.

Fogták egymás kezét. Imádságos lélekkel hittek összetartozásukban. Pedig talán éppen abban az órában dőlt össze az egyik Örökkévalónak érzett támaszuk. Fürth mellett Wallenstein megverte a svéd királyt. Eszterházy már azt hirdette, hogy teljesen tönkretették a felfuvalkodott svékust. De Pázmány lángesze nem engedte, hogy ebben bízva Rákóczy ellen forduljon a császár hada. És gyermeke halála Rákóczy t is engedékennyé tette. Nem fordult Ausztria ellen. Még mielőtt Gusztáv Adolf haláláról értesült volna, kijelentette a császár megbízottjának, hogy hajlandó a békére.

S ez a kijelentés becsületet szerzett neki Ferdinándnál. Mert Gusztáv Adolf halálát jól eltitkolták a svédek. Hónap hónap után jött s még senki nem tudott bizonyosat. Ausztriában azt rebesgették, hogy csak színlelik halálát, mert így akar rajta ütni Wallenstein. A protestánsok üldözése szünetelt, meg fellángolt. De Erdélyben áldást termett az igaz béke csendje.

Rákóczyék nem sokáig időztek Váradon. György igyekezett mindig maga mellett tartani hitvesét. Árvultnak érezte magát nélküle. Bethlen Istvánkat is alig látták. Széchy Mária mellett újra ott állt ugyan Zsuzsanna barátsága, mikor a fiatalasszony újszülött gyermekét is hamarosan sírba tette. De azután sokáig nem találkoztak. A kis gróf betegeskedett. S a mindig vidám Széchy Mária rettegve nézte szíve szerelmének hervadozását. Órákra sem hagyták el egymást. Úgy jártak a lombhullató őszben, úgy nézték az első hópelyhek szállingózását, mintha minden percből esztendőket akarnának kikényszeríteni.

Aztán ágynak dőlt ifjú Bethlen István. Fénytelen

szemmel nézte, milyen hős mosolygással forgolódik körülötte asszonya. Mária kivirult már újra. Világszép természetén rengett, ringott a halványkék brokát ruha. István kívánságára nap-nap után díszben járt:

— Ne sajnáld tőlem édesem! Miért ne gyönyörködjem benned, míg élek? Azután úgyis eleget gyönyörködik más.

Csókkal zárta lé a megadó szavakat mormoló férfiszáját az asszony.

— Hát csak nem kegyelmez nékem az én uram? Maga késlelteti gyógyulását az ilyen beszéddel.

Szél rázta Ecsed várának ablakait. Marokszámra rakodtak le a lány pelyhek az ólomkarikák mentén. Állandó félhomály volt nappal is a várban. A Kraszna nádját páncélba szorította a jég. El voltak zárva a viágtól.

A kis gróf a kezét nézegette. Átlátszó volt és csak az erek feketesége színesítette halványságát. Megfordította tenyerét is. Ujjával követett egy bemélyülő vonalat.

— Azt mondta nékem egy cigányasszony a múlt őszön, hogy ezt az árkot vigyázzam. Ha ez kiér, vége az életemnek. Már pedig igen kicsi híjjá vagy, ha vagy.

— István!

Sikoltott az asszony és befogta a fülét. Reszketett az egész teste. Mintha csontkéz zörgette volna Ecsed várának ablakait.

— Nézd édesem, szoktatni szeretnék magam kimúlásához. Ha nem gondolsz rá, nem lesz nyugodalmad. Apámuram ugyan nem kegyelmez néked. Téged okol, hogy Rákóczyhoz álltam. Pedig én csak szegény bátyám régi gondolatát követtem. Míg el nem vette a német asszonyt, maga is Rákóczy Györgyöt kívánta utódjául. Szegény, belátta, hogy én nem vagyok trónra való. Amilyen eszes volt, tán még azt is előre

tudta, hogy rövid életű leszek. Meg, hogy gyermekcse sem marad utánam.

Elkínzottan hallgatta Mária a beszédet. Cáfolni szerette volna, de ura erőtlensége elvette az ő hitét is. Csak simogatta a vértelen kezét.

— Ha meghalok, mindenki rád rohan, Marikám! Igen szép vagy, igen fiatal vagy, semhogy nyugton élhess. Lám, Dávid is milyen szemeket vet rád, pedig húgomnak a hitestársa. Én nem is kívánom. . . Sokszor megmondtam, hogy nem kívánom örök árvaságodat. Csak rendelne melléd az Úristen becsületes férfit. Úgy szeretnék beszélni a fejedelemmel, hogy fogja pártodat.

— Ne kínozd magad, István. Az én Susánkám soha el nem hagy engem. Mindenkoron hozzá húzódnak.

— Lórántfy Zsuzsanna most Erdély nagyaasszonya. Te meg az én halálom után csak egy árva özvegy maradsz. Ha apám nem is, de Péter ecsém aligha tűr meg jószágomban.

Széchy Mária követni sem tudta férje szavait. Szíve annyira tele volt rettegéssel, hogy nem hallgatta a jövőjét rendező szavakat. Így készületlenül találta, hogy István halála után csakugyan érkeztek a rokonok. Mielőtt Rákóczyhoz fordulhatott volna, mielőtt Zsuzsanna keblén elsírhatta volna fájalmát, már megjelent Behlen Péter. Elűzte mellőle hűségese szolgáit. Azzal az ürüggyel, hogy a temetés rendjét Íratja alá vele, lemondatta Ecsedről. Mária csak akkor vette észre, mit írt alá, mikor feleszmélve olvasni kezdte a sorokat.

— Az én uram azt kívánta, hogy Ecseden lakozzak.

— Ha kívánta volna, írásba tőtte volna. Különben is ott vagyon még sógorasszonynak Vajda-Hunyad, meg Déva vára. Egy árva asszonynak elegendő két ilyen nagy vagyon.

Értékelve nézegette a flandriai kárpitokat. Aztán fürkészte sógornőjét.

Mária csak annyit értett, hogy Zsuzsanna közelébe mehet. Megadóan hagyta rá:

— Megyek én hát Dévára, csak nyugodalmam lehessen.

Apósa és sógora összenézett. A benyiló teremben még ott feketét a komor színű portai szőnyegeken ifjú Bethlen István ideiglenes koporsója. A falon a címer ragyogott. Mintha minden erejét elvette volna halott szerelmese közelléte Széchy Máriának. Az öreg Bethlen István megérezte, hogy most kell ütni a vasat, gyorsan átvette a szót:

— De csak addig maradhatsz ott lyányom, valamíg megholt uradnak nevét viseled. Ha azonban gyászköntösödöt megváltoztatod, tartozol a mennyegzői lakodalom másnapján rögtön és azonnal visszaadni Hunyadot a Bábolna nevezetű udvarházzal együtt. Csak Déva várát bírhatod életed fogytaig.

Olyan messze volt Máriától az új férjhezmenés gondolata, hogy szinte megvetéssel írta alá a sebtében elkészített szerződést. Várta már az érckoporsót Eperjesről, hogy belehelyezhesse a halálában újra mosolygó arcúvá vált ifjú férjet. Csak akkor eszmélt rá újra, hogy nem a temetésről rendelkeztek, mikor újonnan érkező gyászlátóknak nagy hangon kezdte magyarázni öreg Bethlen István, hogy a fejedelem kívánságára a nagy Bethlen Gábor mellé helyezi örök nyugovóra fiát. Erre a szóra felsírt Széchy Mária. De nem a kijátszás miatt érzett bánat, hanem a hála sírt ki belőle. És még jobban vágyódott Zsuzsanna vigasztaló kezének simítása után.

Ez a sírás megrázta az apa szívét. Péter kiment az újonnan jöttekkel, hogy eldicsekedjen a fejedelem akaratából nagy pompával rendezett temetéssel. S most egyszerre megtört aggastyánná vált a kapzsi öreg. Idősebb fiának sok jósága, gyöngédsége tünedezett fel el-

mult napokból. Nem mérkőzhetett vele a rideg és haszonleső Péter. Odahúzódott menyé mellé és fejére tette a kezét:

— Soha nem felejthetem, édes lányom eleitől folyvást hozzám megmutatott leányi engedelmességgel való szelíd magadvisedet. Azt is jól tudom, hogy az én Istenben kimúlt szerelmes fiamhoz tökéletes szeretettel viseltetél s halála órájáig őtet tisztelted, becsülted.

Mária szívében felengedett a sok ellenérzés. Oda horult az öreg ember vállára és bűgő sírással gyászolta ifjú szerelmesét.

Bethlen István elgondolkozva simogatta az özvegy hajára terített fehér kendőt. Nyugtalanította, hogy Zótyomi még nem jelentkezett, összevont szemöldökének busa védelméből feszülten figyelt az ablakból minden érkezőt. De a halott látogatói között még hetek múlva sem volt felírva sógorának neve.

Székelyhíd vára büszkén emelkedett a falak mögött. Nem volt magas a domb, melyen lábát megvetette. De az első emelkedés volt a Tiszától kezdve s így messze nézhetett faláról tulajdonosa.

Albisi Zólyomi Dávid nagyobb úrnak érezte itt magát, mint Erdély hegyek között megbújó váraiban. Bár tudott sógora haláláról, nem igyekezett Ecsedre. Napestig várát erősítette s az Erdély felé eső oldalon titkos jövevényeket engedtek be hűségesei.

A sikság felől szekerek jöttek. Nyikorgó alkalmatosságok hordták a vermekből az élelmet jelentő acélos búza szemeket. Az Érmeilék kincseit sorba elhozták a közeli községek: nemzetségének székhelyéről, Albisről éppen úgy érkeztek a küldemények, mint a közeli Oltományból, a távolabbi Piskoltról. S a szekerek mellett kifelé fordított rojtos szőrű gubában, derekukon

megkötött, ütött-kopott gúnyákban, tatárképű, ferde szemvágású magyarok lépkedtek. Ha a téli úton alatomos gödör állt a szekerek elé, nekivetették erős vállukat. De olyan sokan körülvettek egy-egy szekeret, hogy nem is volt szükség ennyi emberre. Csak tessék-lássék segített legnagyobbrésze. Mintha akadályozta vo'na őket a ruházatuk alá rejtett fütykös, vagy egy-egy élesre fent balta.

Vörös kárpitokkal bevont szobájában kezét tördelve járt ablaktól ablakig Bethlen Kata. Reggeltől alkonyatig tízszer is magára kapta bundácskáját, hogy kimenjen a várfalak mentén szorgoskodó urához. De, ha Zólyomi Dávid kemény nézésére gondolt, fáradtan ejtette le a melegtető prémet. Nagy gyámollalanságában csak könny fakadt sötét szeméből.

Hatodik hete feküdt ravatalon testvérbátyja s még nem mehetett hozzá, hogy búcsúzkodjék tőle. Tudta, hogy már csak koporsóját láthatja, de még így is repülni szeretett volna hozzá. Vágyott sógorasszonya után is, hogy elkérdezhesse tőle a szelidszavú István utolsó óráit. Kit tudja, nem volt-e számára is búcsú-í?enete? De az első félénk kísérletek után nem merte kérésével megzavarni ura nagy munkáját.

Vénasszony settenkedett be a boltozatos folyosóról és leguggolt a zöld cserépkályha előtt. Odatapasztotta eres kezét a melegtető árasztó, virágos kockákra. Fogatlan innyére tapadó ajka sokáig mozgott, mielőtt szólásra tudott nyílani.

Inkább magának mormolta, mint asszonyának:

— Sok ember, temérdek férfinép! Többet megsznek, mint amennyit hoznak.

Katalin testvéri gyásza mellett sem tudta leküzdeni ugyanezt az aggodást. Mégis elfordult az öregtől és urasztalterítőt vett elő. Két szegletében már kivirítottak a szekfűs, tulipános hímzések. Remegő ujjai csak kusza öltéseket tudtak húzni a patyolatban. Meg-megállt fehér keze és újra csak az ablak felé for-

dult. De kilátni már nem lehetett. így kénytelen volt hallgatni a vénasszony fecsegését:

— Háborúba megy a mi urunk, úgy hírlík. Mikor így rajzik a férfinép, mindig csapolni igyekszik a vérit. Ugy vagyon az, hogy nem jó nékiek a pihenés. Igen-csak mingyár hadba kívánkoznak, ha egyest ehettek a hasukkal. Nem fogja őket a nyugodalom.

... Nem fogja a nyugodalom ...

Bethlen Kata szíve ugyanezt érezte. Zólyomi Dávidot sem fogta a nyugodalom. Mióta sorsát összeköttette vele az apai akarat, még alig volt egy nyugodt napjuk. Szép szót is nehéz kivárni Zólyomi Dávid erőszakos szájából. Dávid csak csókolni tudott, vadul, éhesen, — de mikor jóllakott, eltolta magától a hitvest s talán azt sem tudta, kit csókolt. Az asszony soha nem érezte, hogy ragaszkodna hozzá az ura. Mégis odaszédült széles mellére, ahányszor a férfi akarta.

Szerelmében több volt a rettegés, mint az öröm. Mikor a kíméletlen férfilépések megdobbantak az ajtó előtt, elsápadt. A vénasszony csodálatos gyorsasággal ugrott fel. S Bethlen Kata legszívesebben utána osont volna a vörös függönyök között. De félelménél erősebb volt a vágy. Hátha megértetheti urával, hogy Ecsedre kívánczok?

Zólyomi Dávid szokatlan jó kedvvel dörzsölte a kezét. Mentéjét odadobta a nyomában lépkedő hajdúnak. Pohárnoka kupát tartott elébe. Egy hajtásra kiitta és végigdőlt a medvebőrrel leterített kemény heverőn.

— Jöszte, asszony! Cudar hideg van odakint Hadd lám, mennyi meleget tartogatsz az uradnak?

Kata szeretett volna tüzes kemencévé válni. De a dévaj szótól még jobban ellankadt. Érezte, hogy ujj-hegyei megdermednek. Mintha jeges víz fordult volna rá egy cseberből, — kihült, mikor lánghalni vágyott.

De Zólyomi most nem szidta, nem toltta el magától. Magához húzta és enyelegve kezdett játszani gyöngyös főközője alól kibodorodó, lenge hajával:

Ha így gyűl a nép, holnapután megindulunk.

— Ecsedre?

Reménykedve nézte ura imádott arcát a kicsi asszony. Melegedni érezte a szívét. Hát mégis teljesíti kívánságát. S maga is jelét adja a kis gróf iránt érzett szeretetének.

— Ecsedre nem, angyalom. Még, ha csak magam mehetnék, megtenném szegény Istvánnak, bálor igen gyámoltalan ember volt ő kigyelme. De a kíséretnek nem lehet betömni a száját. Magad is csak elszólnád valakinek, hogy hadat gyűjt az urad.

Újra rettenés hűtötte le az asszony hálás érzéseit. Nem szólt. De leste ura beszédét, hogy meg is érthesse.

— Mán bizony csak egyenest Fejérvárra megyünk, a végtisztességre. Oda sem egyébért, hanem csak azért, hogy hátha akad még Rákóczy György hadában is bátor ember? Hátha akad Erdélyben is békességet unó, dicsőségre vágyakozó katona. Mert nékem ilyenre nagyon szükségem. Én a katonát nem étetni kívánom, hanem azt szeretem, ha maga szerzi meg az eleségit.

Végre megjött a hangja az asszonynak is:

— Vagyon most nekünk elég eleségünk.

— Vagyon, ha bent ülünk a sut mellett. De mit gondolsz, mit tud enni a harcos katona? Az én angyalaim nyersen szagatják szét a hízódisznót a szalonnájáért, nem sokadoznak, ha nincs kupa, hanem a csap alól isszák a bort. Asszony is kerül mindig, mindegyiknek, — ha egyebűn nem, hát az ura mellől.

Hanyatt dőlt. Levegőbe nyújtotta a karját. Megropogtatta izmait és egészséges farkasagyarait megvicsorgatta. Arcán keresztben piroslott a régi sebhely és homlokán éppen vart vetett egy új.

Az asszony reszketett. Mindig félt urától, de soha jobban, mint ilyenkor, mikor mámoros fővel szörnyűségeket mondott. Akadozó nyelvvel próbálta észretéríteni.

—Ha most békesség vagyon a császárral, mért készül hadba kigyelmed?

Felpattant Zólyomi és eltolta magától az asszonyt. Odaugrott az ablakhoz és sorba csapkodta a táblákat levegőre vágó lihegéssel. Nem az asszonynak ordította, hanem az egész világnak, magának Rákóczy Györgynek kiáltotta oda:

— Vénasszonnyá változik a férfiember Erdélyországban! Kedvemre sem verekedhettem két esztendő óta. Rákóczy múlt nyáron sem engedett Wallenstein ellen, pedig tán megfordítottam volna véle együtt a világot. Na, ha nem engedett, majd megyek most a német generális mellé! Annak bezzeg kell a bátor katona.

Kata csendesen sírdogált. Ujjai közül harmatcseppek hullottak sötét ruhájára. A nyitott ablakon becsapott a jeges, északi szél. És Zólyomi Dávid még felhevültebben ordította titkos gondolatait:

— Meghordoztattam a kardot a hajdúk közt. Mikor elindultak véle, csak úgy csepegett a vértől. De még rá sem fagyott, mire a hajdúkapitányok zsoldomba álltak. Izentem a budai basának is, hogy adjon engedelmet az átvonulásra. Ha az meglesz, indulok.

Felsírt az asszony.

— A fejedelem ellenére!?

Megfordult Zólyomi. Kékeslilás ábrázattal, dühöngve rázta az öklét.

— Nékem nincs fejedelmem! Ha igaz emberem volna Rákóczy, már izenettel lett volna, hogy nékem adja Ecsed kapitányságát. Eszébe sincs. Látod?

Kata elébe lépett és megforgatta előtte rettenetes ökleit:

— Evvel a két kezemmel emeltem trónusra Rákóczy Györgyöt, tulajdon ezzel billentem le onnét! Nem azért tettem fejedelemmé, hogy a sutba üljön, asszonyával enyelegjen, hanem azért, mert azt hittem, nyargalhatok alatta kedvemre. Mire a férfiú élete, ha

nem harcolhat? Mért adott az Isten bátorságot, ha nincs kinek megmutatni? De én megmutatom, micsodás ember albisi Zólyomi Dávid! Hé, Pethő fiam!

Sunyi legény lépett be meglepő gyorsasággal, mintha ura szava dróton rántotta volna be. Kétrét hajolva közeledett. Görbe lába megbotlott kardjában a nagy igyekezettől.

— Húzd ki magad, hé! Micsoda követ lesz belőled! Már pedig indulsz nyargalvást, Sennyei püspök-höz. Levelet nem viszel. A fejedbe kell beírni az izeneteimet. Mondd hát utánam: Rákóczy azért nem enged Munkács ügyében, mert a porta megtiltotta néki. De ha nékem a császári bizottság kijárja, hogy zsold fejében Tokajt és Lévát megkaphatom, ötezer embert viszek Wallenstein uram segedelmére.

Felcsillant a kis ember szeme. Mondta a szavakat Zólyomi után. Mire harmadszor mondta, még azt is hozzátette:

— Megyen az én uram az ördög ellen is. Kész megtámadni akár a fejedelmet is.

Kata felsikoltott. Két kezét tördelve vetette magát ura lába elé. Dávid legszívesebben félrerúgta volna a rimánkodó asszonyt. De valami mégis észretérítette. Félrefordult és azt mondta:

— Na, ezt már ne mondd. Ha akarják, gondolhatják, de én ezt nem izentem, hallod-é?

XI.

György felháborodva hallgatta végig a sunyi ember szavait. Undorodott az árulótól és legszívesebben börtönre vetette volna. De Pethő csak azt mondta el újra, amit Eperjesről már megizentek neki. A portáról is intést hozott Pál, a hűséges törpe. Hinnie kellett, hogy csakugyan ellene lázadt Zólyomi Dávid.

Lelke még tele volt Bethlen István elvesztésének

fájdalmával. Úgy érezte, hogy felesége után leghűségesebb embere ez volt. Mintha balkarját levágták volna s neki fél kézzel kellene ezután hadakoznia a sok látható és láthatatlan ellenség ellen. Ráförmedt Pethőre:

— Ha azt hiszed, hűtlen eb, hogy jutalmazom árulásodat, megcsalódsz. Mit tudom én, miben mondasz igazat? Jött-ment ember pletykálkodására én nem ítélek. Ha bejön Zólyomi uram, szemben leszek véle. Addig megvárhatod a tömlőcben, kiviláglik-e az igazságod?

Rávert öklével az ezüst asztali-harangra. Két ajtónálló ugrott be egyszerre. Intésére megragadták az árulót és elhurcolták. De Rákóczy nem nyugodott meg. Mert még az ajtóból is azt kiáltozta a sunyi kis gnóm:

— Megláthassa kigyelmed. milyen járatban vagyon Zólyomi. Parancsot adott minden emberének, hogy dúlva jöjjenek a temetésig.

György megcsóválta a fejét. S mintha az árulót akarnák igazolni, minden nap érkezett valaki, aki Zólyomi erdélyi útjáról tudott valamit.

Mint a fergeteg, úgy vágatott a téli utakon az ötszáz hajdú. Hol itt tünedeztek fel, hol ott. Nem keresték a járt utakat. Betörték a legeldugottabb kis falvakba is. Felverték a vermeket és megdulták a magtárakat. Udvarházak féltett kincseit prédálták meg. Égbemutató, karcsú fatornyok harangját zsákmányolták el s nem kímélték az egyházi kincseket sem. Űrvacsorai kehely éppen úgy martalékuk lett, mint a sikongva menekülő fehérszékely, öreg asszony elgyötört teste éppen úgy átkozta a vad lovasokat, mint hóra kitett, síró gyermekek utolsó jajgatása. Ellenség járta Erdély földjét és a nagy hegyek rettegve kiabálták át egymásnak a lármafák segítségével a veszedelem közeledését.

Rákóczy György mégis türtőztette magát. Tanácsosainak nem mondta az okát, csak Zsuzsannához vitte újra meg újra tépelődését.

— Nem szívleltem annyira, mint a kis grófot, de mégis, fiamnak tekintettem ezt a Dávidot is. Gondoltam, majd csak kiforr, mint a must és rendes bor lésszen belőle. Dehát ebből már soha. Mondd édesem, mit csináljak véle? Nékem nagyobb erőm vagy, mint nékie. Gyülevész tolvajokból álló hadacskáját könnyen szétverhetném. Csakhogy ennek császár is, török is egyaránt örvendezne.

Zsuzsanna hozzáigazította lépéseit ura nyugtalan mozgásához. Igyekezett megfogni nagy lendülettel mozgó kezét is, mintha már érintésével is csillapítaná a felgyült indulatot. Szelíd hangja olyan területre vezette a férfit, ahol megpihenhetett.

— Temetésre készülődünk. Nem is volna illendő hadakozást keresni. Hanem kigyelmed helyébe én beszélnék a fejével.

— De hiszen, azt nem köszönné meg.

Zsuzsanna György elébe állt. Szembefordult vele. Rámosolygott.

— Csakhogy én nem úgy beszélnék véle, mint kigyelmed most fejébe vette. Édes jó uram, emlékezhesen kigyelmed, hogy György fiunknak is jobban használnál, ha szívére beszél kigyelmed, mintha fenyegeti. Zólyomi is csak megmakacsolná magát.

— Én beszéljek szívére?! Én, akit úton-útfélen gyaláz?

— Kigyelmed maga mondja, hogy kiforratlan must. Időt kéne néki engedni. Utoljára is, sok nagy hűségig láthattuk.

Jób széttárta az ebédlő palota ajtaját. Négy személyre terített asztal várakozott rájuk. György hirtelen arra vette útját s vitte magával feleségét is. Zsuzsanna egy pillanatig vonakodott. De aztán megindult ő is urával. A szemközti ajtón a két fiú lépett be. Megálltak a magas támlájú székek előtt és elmondták az asztali imádságot.

György is ösztönösen lépett az asztalhoz. Imád-

ságba mélyült. Aztán újra ráeszmélt haragjára. Dühösen mártotta kanalát az aranyló tyúklevésbe.

A fiúk összenéztek. Zsuzsanna lehajtott fővel várakozott. Az étkefogók visszatartották lélekzetüket. Jób szemében felcsillant a reménykedés. S akkor Rákóczy György felfigyelt. Mintha elhaló hangot hallott volna messziről. Az esti harangszó szárnyán kisfia utolsó sóhajtása is beröppent a palotába. A kanál bent maradt a tányérban. Körülötte már újra összefutott az aranyos zsír.

Zsuzsanna ajka megmozdult. Ifjú Rákóczy Györgynek minden vére a fejébe szállt. Zsigmond szemében felcsillant a könny. És az apa felállt. Szinte undorodva fordult el az ételtől:

— Nem kell! Tudok is én enni azon órában, amikor ...

Görcs fogta össze a torkát és nem tudta befejezni a mondatot. Aztán erőt vett magán. Rákiáltott a fiúkra:

— Ti csak egyetek. Gyermeknek szüksége vagyon az erőre!

De a két ifjú már felállt, összesimult a válluk, mintha így akarnának ellenkezni az apai paranccsal. És Zsuzsanna szelíd hangja sorba simogatta családja tagjait:

— Hagyja őket, édes jó uram. Ők is emlékeznek még kis öccsükre. Ha jól esik nékiek, hadd tartózkodjanak keddi estéken ők is az ételtől, italtól.

Még eddig soha nem mondták ki ezt így, szavakba formáltn, — de hetedik hónap óta minden kedden este megállt a kanál Rákóczy György kezében. És ettől kezdve már nem is terített kedden vacsorára Jób. Néma emlékezéssel ültek a Rákóczyak, bárhol voltak is. Gondolataik a kisfiú felé szálltak, aki annyira szeretett volna fejedelem lenni...

Mintha a gyermek puha keze dolgozott volna az apa szívéen. A keddi esti beszélgetés visszhangzott

György szívében akkor is, mikor Zólyomi rendbe szedett hada megérkezett Gyulafejérvár elővárosába.

Három nap óta várták őket Rákóczy emberei. Chernél György, tanácsos urat megillető tiszteességgel kérte Zólyomit, hogy menjen vele a fejedelemhez.

Dávid szívéen ellentétes érzések dolgoztak. A hosszú nyargalás alatt szabadon eresztett érzései már elcsitultak. Kicsit bele is fáradt a zsákmányolás mindig egyforma kéjébe. S ahogy közeledett Fejérvárhoz, egyre jobban érezte azt is, hogy ifjúságának egyetlen társa, szívéhez nőtt barátja most örökre eltűnik az életéből.

A sok harcot kikényszerítő Zólyomi megállt a halál előtt. Ezzel az ellágyulással hallgatta Chernelt. Csak akkor kezdett újra füstölni, mikor már a fejérvári-palota lépcsőin felfelé lépkedett.

Úgy képzelte, elveszik a kardját. Olyan görcsösen fogta hát, hogy csak kezével együtt lehetett volna leszakítani az oldaláról. De az őrség dobot perdített. Trombiták rivalgottak. Hadvezérét fogadta a fejedelem.

És mikor Zólyomi önkéntelenül is az alattvaló érzéseivel akart elébe állani, a trónusról felemelkedett Rákóczy György. Megállt a felső lépcsőn és kinyújtotta két kezét Zólyomi elébe. Hangja hívogató volt, szelíd és apai:

— Egyforma a mi keservünk, Dávid fiam. Mindketten testvért veszítettünk.

A sebhely fellángolt Zólyomi arcán. Meghökkenve nézett a fejedelemre. Közeledés helyett távolodott tőle. Álmélkodás és gyanakvás kergetőzött vonásai között.

— Jöhetsz bátran, Dávid. Ebben az órában mi nem láthatjuk benned az engedetlen fiút, hanem csak az egyik főkeservest. De, ha már magad is érzed, hogy volna okod a félelemre, megmondhatjuk, hogy igen megszorítottál bennünket. Mirevaló volt Erdélyt dulatni, fiam? Éppen most, mikor terítõn az, aki min-

détig a jóra intett? Nem érezted-é, hogy ellenére teszel? Ha Rákóczy haraggal kezdte volna, Dávid talán kardot ránt. De ez a hang lefegyverezte. Méltatlannak érezte magát még a védekezésre is. Meghajtotta fejét és előre nyújtotta két kezét, mintha felajánlaná, hogy verjék bilincsbe. S ez a mozdulat annyira kifejező volt, hogy Rákóczy György ki is mondta:

— Bizony megérdemelnéd a kemény büntetést. De még nem akarunk ítélni. Elsőbbet temetünk. Aztán néked szántam azt a tisztességet is, hogy árva Széchy Máriát Déva várába kísérd. Másra ezt nem bízhatom. Hallom, igen kiforgatták javaiból szegényt, apósod, meg Péter sógorod.

Zólyomi csak most eszmélt rá, hogy kebelbarátjának felesége is maradt. Pillanatra felcsillant a szeme és látta Mária minden szépségét. Aztán haraggal rázta meg az öklét:

— Majd megadom nékik!

Emelt hangon felelt Rákóczy:

— Ez a mi dolgunk, Dávid. A tied meg az, hogy nékünk mostantól engedelmessédjél. Mert, ha nyugton nem maradsz, tudunk mi véled más hangon is beszélni. De bizony mondjuk néked, nehezűnkre esnék, hogy fiunk helyett ellenségnek tekintsünk.

Zólyomi is tett egy lépést előre, Rákóczy is lelépett a második lépcső fölé. Két kezét a marcona ifjú vállára ejtette:

— Dávid, Dávid. Hát soha bé nem nő már a fejed lágya?

Zólyomi lázadó lelkét széttépte valami. Lelkesen nézett fejedelmére. Leccsatolta kardját és Györgynek nyújtotta:

— Testem, lelkem, feleségem, gyermekem mind az ördögé legyen, ha nagyságod ellen valaha is igyekezetem volna! Úgy áldjon, verjen engem az Isten, hogy holtig való hűséggel szolgálom nagyságodat.

— Ne esküdjz fiam. Heves vérű ember csak ma-

gának mondja el, amit fogadni kíván, azután lássa, mint tarthatja be. Na, menj szegény Istvánunk teteméhez, tisztelkedni. Azután hadd térjen 'meg nagybátyja mellé . . .

... A temetésen Zólyomi Dávid úgy sírt, mint egy kis gyermek. De aztán a zsendülő tavaszban Dévára kísérte Máriát. És már útközben megbolondította a sugárzó napsütés. Beszállt a hintóba, Mária mellé. S a csendesen sírdogáló özvegy fejről lerántotta a kendervásznat:

— Csak nem takarod bé örökre azt szép hajadat, Mária?

— Míg élek, mindig viselem, Dávid. Megérdemli az én jó uram, hogy mindhalálig gyászoljam.

— Bolondokat beszélsz. Tudod, hogy ő maga sem kívánta. Beteg ember ifjú felesége ne fogadjon bolondságot, ölelő kar kell néked, meg egészséges férfi, hogy megvigasztalódj. Mit szólnál hozzá, ha befordulnék véled vagy egy-két napra Dévára?

Mária kihúzta magát. Acélossá vált szemmel nézett végig sógorán:

— Kigyelmednek parancsolatja vagyon, hogy Déva várának kapujáig kísérjen. Azután meg a fejedelem rendelkezik kigyelmeddel. Úgy tudom, számolni valójuk van.

A fejevári beszélgetés emléke úgy szállt már el Dávid tudatából, mint Déva megmutatózó ormáról a könnyű, lentjáró, felhő. Felette kéken nevetett az ég s Dávid is úgy érezte, hogy csak most kezdődik az élet, ezzel a világszép asszonnyal.

— Nékem nincs számolni valóm Rákóczy Györgygyei. Magam ura kívánok lenni. Ha nem tetszik néki az én hadi mesterségem, állítson maga mellé vén-asszonyokat! De vigyázzon, mert még ki is vethetem a fejedelmi székből. Lám, most már bebizonyosodott, hogy más ellensége is vagyon ő kigyelmének. Székely Mózes már csak elébbvaló ember akárkinél, hiszen fe-

jedelem volt az apja, csakúgy, mint a Rákóczyé. Mégis a temesvári basához szökött és várja az igazságát. Némekem meg a budai basa igen nagy emberem. Akár megosztozhatunk Rákóczy György trónusán, aztán majd aki bírja, marja. Hiszem, hogy én maradok felül. Fejedelemasszony leszel, Marikám, szentem.

Az asszony derekához kapott. De Mária minden erejével a kezére ütött és szétrántotta a kocsi oldalát. Kiszökkent a lépésben haladó alkalmatosságból. Kinyújtotta tenyerét és orrot mutatott Zólyominak. Az özvegyi fátyol alatt is visszatért pár pillanatra gyermeki dévajtsága.

Ló után kurjantott.

— Mehet kigyelmed vissza, Fejérvárra. Engem most már megvéd Déva vára. Erős a fala, még kigyelmed sem bír véle! Kőmies Kelemen asszonyának teste vagyon befalazva!

A kíséret az asszony köré rúgtatott. Hangos lett a várhoz vezető út. A büszke oromra felhúzták a Bethlenek koronás kigyóval ékesített zászlóját. És Széchy Mária nyeregbe szökkent, özvegyi fátyolát karjára csavarta. Sírdolgáló főkeserves helyett tavasz-nak örülő, szép asszony vágatott be a felvonóhídon.

Zólyomi káromkodva fordította meg lovát. Eszébe jutott, hogy a fejedelem Marosvásárhelyre rendelte. Eszeveszett vágatással rúgtatott a város felé. Mikor Rákóczy első katonáját meglátta, maga elé intette:

— Tudod-é, ki vagyok?

A legény vállat vont. Körülötte kör vonódott már a fegyvert csörtető hadfiakból.

— Ha megmondja az úr.

— Ne bámulj hé! Zólyomi Dávid előtt állasz! Húzd ki magadat! Hát nem tudod, hogy én vagyok a székelyek generálisa?

Közelebb húzódtak a tömzsi fiúk. Szemük felragyogott. Nem szóltak, de Zólyomi érezte, hogy hal-

lották hírét. Azt hitte, lelkesedésük áramlik felé. Megforrósodott a feje. Kiabálni kezdett:

— Ide, mellém mind, aki elunta ezt a hitvány kushadást! Álljon zsoldomba minden székely, ha még nem vált káposztalévé a vére! Nesztek, egyetek aranyat! Van még több is Székelyhíd várában.

Nyeregkápájából öntötte a Rákóczy-aranyakat a katonák közé. De alig egy-kettő nyúlt utána. Azoknak is kezére ütött a mellettük álló.

Zólyomi gúnyolódó szavakkal ostorozta őket:

— Látom, birkaszívet etettek máma! Nem is kell nékem ilyen had. Vagyon nékem különb az Ér mel lékin, meg a Hajdúföldön!

Felmordult egy sebhelyes vitéz. Megragadta Dávid lovának kantárját:

— Innen ugyan toppot sem megy az úr, míg mű es vele nem megyünk.

Felvidult Zólyomi kemény arca. Lehajolt az emberhez.

— Hova jöttök vélem, édes fiam?

— Ahová vezet bennünket generális úr. De pénzt ne szórjon székelynek. Nem vagyunk münk cigányrajkók!

Zólyomi legszívesebben keblére Ölelte volna a villogó szemű legényeket. Kivonta kardját. Szikrázóit a tavaszi nap a kékes acélban.

— Rákóczy uram elébe is vélem jöttök?

Csak a felsorakozó lábak tipró nesze felelt mögötte. És Zólyomi Dávid táguló szívvel, harcra készen vágatott az udvar felé.

A fejedelmi palota előtt már felsorakoztak a többi katonák. Hallgatagon, lábhoz tett fegyverrel vártak. S mikor Zólyomi benyargalt a négyszög nyitott részén, az lezárult mögötte. Követői beálltak a többiek sorába. Az íves ámbításra kilépett a fejedelem. Szomorúság felhőzte arcát. Sokkal halkabban beszélt, mint várhatták volna:

— Noha bizony nehezünkre esik, mégsem tűrhetjük tovább kigyelmed garázdálkodását. Árestálni vagyunk kénytelenek kigyelmedet, mert minden követe a tanácsurak fogságában vagyon. Rábizonyosodott kigyelmedre az árulás.

Toldalaghy Zólyomi mögé vonultatta csapatát. Mire észretért, fogoly is volt a lázadó. Toldalaghy Fogarasba kísérte, de útközben ki akart törni. Erre vasba verték. S mikor az országgyűlés elébe idézték, már bilincsekben kellett védenie igazságát.

Tajtékozott a haragtól. Körülhordozta tekintetét Erdély rendjein. Szomorúan nézett vissza rá Kovacsóczy, fejbúbját vakarta a kis öreg Mikó, s Kassay úgy tett, mintha nem venné észre a vádló, maga igazát kereső pillantást. Zólyomi hörögve rázta bilincset:

— Hát így bánnak vélem? Így bánnak énvelem? Rab módjára kell állanom Erdély színe előtt?

Zúgás keletkezett a vádaskodásra. Nem volt férfi, aki ne érezte volna az irtózatos bukás erejét. Maga Rákóczy György is elborult arccal nézte hűségését. S a követelőző hangokat felkapva, szembefordult a tanácsurakkal:

— Követelik kigyelmetek, hogy szabadon védhesse magát? Én is jobban szeretem így. Ki vállal hát érte kezességet?

Bethlen István szemébe nézett, de az öreg főúr elhalványodott. Lehorgasztotta fejét. Aztán Bethlen Péter sötét arcára felhőzött rá a kedvetlenség. Rákóczy sorba kérdezte néma pillantásával és sorba feleltek meg neki az elbújó, kialvó, semmitmondó pillantások. Senki nem mert felelősséget vállalni a szertelen emberért. Az egyetlen, aki mindenképen vállalta volna, aki talán meg is szelídítette volna, már nagybátyja mellett pihent a fejérvári sírboltban ...

S ahogy fogyott a kérdezett a fejedelem pillantása előtt, úgy fogyott Zólyomi lázadozásának ereje is. Keserű mosolygással követte az őt megtagadók kus-

hadását. Csak akkor ujjongott fel, mikor Kassay fejével is nemet intett:

— Jól vagyon, Kassay uram! Kigyelmed a leggyávább mindenek között!

Rázta bilincset és aztán elcsendesedett. Várta sorát. Két napig folyt a tárgyalás. És az országgyűlés örököseivel együtt fő- és jószágvesztésre ítélte.

Hitetlenkedve kapta fel a fejét. Nyakához akart nyúlni, de lábához fogta kezét a súlyos lánc. Elsötétedett szeme előtt a világ. Fiát látta, a kis Miklóst. Ordítani szeretett volna, hogy ne kívánják az ártatlan gyermek halálát. Mintha máris sugárban szökkent volna a bakó csapása nyomán a kisfiú piros vére, — állati hangon nyöszörgött az apa. S Rákóczy György megértelte ezt a szavakba nem foglalt könyörgést. Felemelkedett. Ellentmondást nem tűrő hangon rendelkezett:

— Erdélyország ítél. De nekünk fejedelmi jogunk szelídíteni az ítéletet. Nem kívánjuk Zólyomi Dávid halálát. Maradékain meg éppen nem kívánunk bosszút állani. De beláthatják mindenek, hogy szabadon nem járhat, míg észre nem tér. Irántunk való hűségéért Kővárat szántuk örökös jutalmául. Küldjük hát oda, rabságra, hogy lássa, mit veszített hűtlenségével.

Az elítélt már nem hallgatta az utolsó szavakat. Csak azt tudta, hogy életét, fia életét ajándékba kapta. Mégsem tudott köszönetet mondani. Elfordult az egyetlenről, aki megkönyörült rajta. Rákóczy még várt egy szót. Aztán intett.

Köszönés nélkül, mellébe vágott fejjel haladt el a kísérők között Zólyomi Dávid Rákóczy György előtt, akit ő hívott meg Erdély fejedelmi székébe. S egy hűvös októberi napon erős katonaság indult Fejérvárról Kővárra. Vitték magukkal Zólyomi Dávidot Erdély egyik legerősebb várába. A menet élén Reöthy Orbán haladt. Szomorúan nézett végig a deres mezőkön. Az enyhe hajlású hegyeken már settenkedett be-

felé a tél. S az őrizetre kiszemelt kapitány azon gondolkozott, vajjon hányszor fordul őszre az idő, míg foglya mellől kiszabadul maga is az élő, hadakozó emberek világába?

Rákóczy György olyan volt ezekben a napokban, mint a lázas beteg. Hol fejét fájlalta, hol epéje háborgatta. Nem találta helyét. Az országgyűlés Székely Mózeset is fej- és jószágvesztésre ítélte, de csak vagyontát kobozhatták el. Temesvárról Budára vitette a szultán s ott még nagyobb biztonságban érezte magát, még jobban tudott áskálódni a fejedelem ellen. Ugy érezte György, mintha valami fekete felleg követné minden lépését. Soha nem tudhatta, melyik órában szakad rá a veszedelem. S mégsem ez bántotta legjobban. Zólyomi Dávid első napjait követte gondolatban. Talán mindenkinél jobban érezte, mit jelent a szabadsághoz szokott, nagy indulatú férfinek a rablás. S mégsem segíthetett rajta.

Zsuzsanna szavak nélkül is eltalálta ura rossz kedvének okát. Titkos követet küldött Zólyominéhez.

Míg György vadászott, bevittette a palotába az asszonyt s hosszasan, anyai jóssággal beszélt vele. Mikor eljött, kezén még érezte Bethlen Kata forró csókját. S a mindig sírószemű asszony most mosolyogva indult egy kis kísérettel Kővár felé. Egy percre megnyílt a börtönné vált vár kapuja. Reöthy Orbán a fejedelemasszony írásával beengedte Zólyominét. Aztán újra becsapódott a nagy vasveretű ajtó. Hármas lakat hurkolódott a hatalmas vaspántok fülébe. Bethlen Kata végre egyetlen asszony lehetett az ura közelében.

Zsuzsanna is mosolyogva várta vissza urát. Már messziről látta György, hogy valami jó hírt tartogat. Felvidulva ugrott le a hintóból.

— Mit kapok tőled, édesem?

Hamiskásan nézett a hatalmas férfire a kicsi asszony. De nem szólt, míg a meghitt szoba ajtaja be nem zárult mögöttük. Csak a puha szőnyegekkel bélelt fészekben borult a keblére:

— Kigyelmed ugyan semmit. Inkább küldtem valamit, de azt is másnak.

— Na, ugyan mit, s kinek?

— Én bizony Zólyomi Dávidnak küldtem el a feleségit...

Csend lett egy percig, mintha megütközött volna a rosszallás és öröm György szívében. Aztán magához szorította az asszonyt. Mintha leemelte volna róla a súlyos terhet, úgy ölelte, szótlán hálálkodással.

Aztán eltolta magától. Hunyorgó szemmel nézte, s leste-várta, milyen hatással lesz Zsuzsannára az ő híre:

— Úgy hallom, a fejedelemasszony Fogarasba mégyen, tulajdon várába.

Hiába vigyázott Zsuzsanna, mégis megszínesedett az arca, mégis megemelte dobbanó szíve a sötétkék bársony vállat. Léleket után kapott, mintha elfáradt volna. Hátratapogatott egy karosszékiig s leült.

— Azt hittem ... azt hittem Bécsbe megy ...

Még furfangosabb lett a fejedelem arca. Lehajolt feleségéhez. Előre eső üstöke megérintette a sima homlokot:

— Ezt bizony én nem hallottam. Nem is hiszem, hogy nélkülem olyan messzire kívánkozná. Dehát, ha te jobban tudod ...

Hősiesen nézett fel az asszony s megbújt férje mellén. Hallotta szívének egyenletes dobogását:

— Tudom, hogy csak incselkedik vélem kigyelmed. Valami mást akar mondani, mint amit a beszédével színlel.

— Nem bizony én. Mert való igaz, hogy a fejedelemasszonynak, Lorántfy Zsuzsannának el kell mennie tulajdon várába, Fogarasba. Ha nyugodalmasabb idő fordul, hiszem, megvizitálja Munkácsot is, mert az is az övé. Holtig a tiéd mindkét vár, édesem. S ugye bizony, jobb ha Katharina Bécsbe, te meg itt-hon maradsz, az én közelemben?

Még közelebb húzódott az asszony. Most értette meg, hogy Rákóczy György végre megtalálta a módját Munkács és Fogaras megszerzésének. Ráhajtotta fejét az adakozó férfikézre. Nem Munkács kétezer telkes jobbágyának, is nem Fogaras hatalmas várának örült, hanem az a gondolat kergette arcába a vért, hogy mindent neki szánt, neki adott ura jósága. De egy tiltó érzés mégis zavarta:

— Ingyen pedig el ne fogadja kigyelmed!

— Ne félj, édesem! Megfizettem s még fizetni is fogom az árát. Balling uram néked s gyermekinknek is hitet fogad, de egyben ki is adja minden holmiját Katharinának. Küldeti utána Bécsbe.

Zsuzsanna úgy érezte, mintha egy állandó viharral telt felleg távolodnék el felőle. Felélekezett s kitörő felszabadulással vetette magát ura karjába.

XII.

Kékes árnyékok settenkedtek az alacsony házak közé. Az emeletekről vasrácsok dűtötték elő hasukat, mintha gőgösködtek volna elzártágukkal. Lefüggönyözött ablakok mögül vékony cincogású húros hangszerek kísérték a mélyhangú női éneket. Néha egy-egy sikoltás hallatszott valahonnan. Civakodó szavakat is kidobált egy-egy nyíló ajtó. De különben csend volt a török fővárosban. S a Boszporus nehéz zöld fodrain függönyös sajkákat himbált a keletről jövő szél.

Lompos kutya lopózott ki egyik sikátorból. Beletúrt a szemébe, aztán feltartotta orrát. Hoszszasan üvöltött, mintha hívna valakit. S egy kanyarodóból hirtelen kifordult egy sötét árnyék. Csak derekáig ért az arra haladó csizmás férfinak. Nagy púp kerekedett előrehajló vállán. Turbános feje vízszintesen mozgott, mint a teknősbékáé. Rongyok fedték ezt a nyomorék testet, de a kisember mégsem kol-

dult. Úgy látszott, várt, mert meghúzta a csizmás férfi dolmányának szélét. Furcsa fintorral intett neki, hogy csak menjen tovább. De közben azt suttogta:

— Várom kigyelmedet az erdélyi-házban.

Már el is tűnt egy kiugró pillér mögött. Lőcslábai valósággal görgették torz testét. S Mikó Ferenc boszúsán kaccantott magában. Megint nem ismerte meg Pált, pedig naponként találkozott vele, mióta Konstantinápolyba jött. De törpeségét úgy el tudta változtatni púpokkal, görbe lábbal, ősz szakállal, vagy süketnémaságot tettető torokhangokkal, hogy csak akkor jött rá, kit is lát, mikor egy pillanatra feléje fordította hunyorgó szemét.

— Ebadta kölyke!

Szakállába dörmögött a kis főúr. Egy pillanatig még habozott. Hívogatta egy furcsa, ablaktalan ház. Tudta, hogy bent táncos fehérnép, tűzevők mutatványai, ékes muzsikaszó vár rá, ha kimondja a titkos szót. Aztán mégis csak megindult az erdélyi-ház felé, ahol a fejedelem követei lakoztak. Zegzugos utcákon szakállas törököket kerülgetett, kóbor kutyákat hajtott maga elől. El is tévedt, de végül megérkezett. Pál már megelőzte. Guggolva ült a küszöbön. A nagy púp lekerült válláról. Éles madár-szemével felfelé nézett, mintha valami titkos beszédet hallgatna. Kedvetlenül, fáradtan kapta le süvegét Mikó s legyezte magát.

— Szalánczy uram idehaza van?

— Nem biz a.

— Hát akkor mért bolondítasz engem vissza?

— Mert előzködni akartam, nehogy más bolondítsa kigyelmedet.

— Ugyan, ki bolondítaná?

— Zülfikár. Úgy-é, mulatozásba invitálta nagy uramat?

Vállon ragadta a kis embert a főkövet. Megrázta, mintha macskát akarna messze dobni magától.

— Hát ezt meg már honnan tudod?

— Ha akarnám, ugyan elhallgatnám. De akkor nem hisz nékem kigyelmed. Hát megmondhatom, hogy hallottam, mikor Zülfikár szót értett a kajmekámmal. Elsőbbet akarták olvasni kigyelmed jelentését, mint a fejedelem.

Dolmánya zsebéhez tapintott Mikó. Ott zörgött benne a sűrűn teleírt papíros. Mégis úgy érezte, mintha egy hosszú ujj már benyúlt volna érte. Kihúzta hát és megnézegette. A hold rávilágított a lapokra. Bólongatva számolgatta át őket. Bosszúsan mormogott:

— Ládd-e, senki nem bántotta. Csak te akarsz mindig mutatni, mennyire jártas vagy idebenn. Zöldfikárnak ugyan hihetünk. Hozzánk húz az, nem a törökhöz. Hiszen magyar volt az úradta, mielőtt törökké lett.

Menni készült, de Pál visszatartotta. Mosolygott magában, hogy Mikó nem tudja helyesen kiejteni a török nevet. Hosszú árnyék tűnt fel a ház végén. Vártak egy pillanatig, míg az árnyék visszahúzódott. Úgy látszik megsejtette a hallgatózó, hogy várják. Mikó kezdte rosszul érezni magát. De Pál legyintett.

— Ez csak valamelyik csausz lesz. De Zülfikártól óvakodjon kigyelmed.

Mikó Ferenc legszívesebben faképnél hagyta volna a törpét, de mégis visszatartotta valami. Kénelmetlen érzése még nem tűnt el.

— Csak azt tudnám, miből sejtetted, hogy hamis Zöldfikár?

— Ide hallgasson kigyelmed. Tudja, ugye, hogy elébb érkeztem, mint kigyelmed? Nem tudhatom hát, milyen hírt hozott. De mégis megmondok, hogy a szent-demeteri adót hozta, meg a budai-könyvek felől szeretne szót érteni a nagyvezérrel. Zólyomi ügyében is izent a mi urunk, valamint Székely Mózesről legkivált.

— De most osztán megmondod, hol jártál utánam?

Fogta a fiú nyakát és előbbre vitte. Az erdélyi-ház lapos teteje előreszökkent, nem látott tőle. De a holdvilágnál benézhetett a törpe szemébe. Komolyan, nyugodtan nézett az rá vissza.

— Én bizony kigyelmedet most kerestem először. Zülükártól tudom, amit tudok, az meg elmondta Ahmet agának. Előbb tudott mindent a nagyvezir, mint kigyelmed elébe adta,

Mikó újra érezte, hogy valami háló fonódik körülötte. Szeretett volna kibontakozni belőle, de nem tudott. Megint csak kivette az iratsomót.

— Hát ezt most már hogy őrizzem meg? Hiszen szembe leszek holnap is Zöldfikárral.

Pál megindult. Önkénytelenül követte a főúr, mintha vezetőjévé vált volna a szegény törpe. Halakán pergette a szavakat a kicsi ember, még nyakát sem fordította hátra:

— Ha valami sürgős izenet van benne, mondja fülembé kigyelmed, én majd előzködöm. De írást ne hordjon magával, mert elkábítják, kiszedik a levelet s úgy visszateszik, hogy soha el nem hiszi hamisságukat. Tettek már így mással is. Ezért olyan nagy légeny Székely Mózes a töröknél, mert az ő embere Zülfikár.

— Kutya teremtette? Hiszen urunk egyre pénzeli! Most is száz aranyat ígért neki, ha császártól megszerzi Mátyás király budai könyveit.

— Mégsem szerzi meg. Mert a török császár azt hiszi, valami nagy ereje vagyon a könyveknek. Nem adja oda sem száz aranyért, sem ezerért. De Zülfikár ezt soha meg nem mondja. Feji a tehenet, míg tejet ad.

Sok emlék ébredt az öreg követben. Sokszor érezte már, hogy megakasztja valami titkos kéz. Megbízott a török tolmácsban, mert nélküle nem tu-

dott lépni sem. Soha nem gondolt arra, hogy éppen ez csalja meg. De most már eszébe jutott az is, hogy sokszor érzett kába főfájást, ha egy-egy kávéházban a vízipipát szította vele. Gyanakodott a fekete levesre is, amit kicsi csészékben adott elébe. Ha szerét ejthette, ki is köpte, mert ízleni ugyan nem ízlett neki. De nem merte megsérteni a török szokásokat s ezért hősiezen vállalta ezt a keserű ételt is. Most azonban mindent másképpen látott. Benyúlt még egyszer a zsebébe és átadta az írásokat Pálnak:

— Olvasd hát végig s szedd a begyedbe. Eblábolj haza előttem. De azt megmondom, ha hamisságon érlek, kitaposom belőled a lelket!

Szikár kezét fenyegetésre emelte. De Pál nem kushadt meg előtte. Felemelte fejét és szinte megnőtt önérzetes hangjától:

— Engem a gazdaasszony igazgat. Kigyelmed is tudhatja, hogy én néki vagyok híradással. Kigyelmed csak csináltassa meg a hintót, mind asszonyunknak, mind a császárnak. Juszuf zsidó keresteti már a párdugereztnát, meg a sok drágakövet is. Én meg elviszem a hírit, hogy lengyel királlyá teszi urunkat a török, ha hadat indít Lengyelország ellen.

Leesett Mikó Ferenc álla. Hebegve kapott az írások után.

— Belé sem néztél, mégis tudod? Hiszen csak magam voltam szemben a fővezérrel, mikor ezt izente. Ördögöd van, te fiú?

— ördögöm nincs, de hűséggel vagyok a gazdaasszony ő nagyságához. Ahol más ajtón megy bé, én bebújok az ablakon. Kigyelmed megett álltam, mikor beszélt a nagyvezírral. Láttam ám, hogy üléssel kínálta kigyelmedet, — bécsi császár követit meg állatta. Mindjárt tudtam, hogy valami nagyot kíván. De most arra kérem nagy jó uram, menjen kigyelmed Zülfikárhoz. Mondja néki, hogy eltévedt. Aztán, ha reggel fájna a feje, csak éljen evvel az orvossággal, ni!

Papírba burkolt port adott át Mikónak. Az előbb a zsebébe dugta, aztán mást gondolt. Betette a süvege bélésébe. Csak másnap jutott eszébe, mikor keserves fejfájással hazatámogatta a lelógó bajuszú, mézes szavú tolmács. Kereste is, de már nem találta. A jelentés helyett csak ez a kis ártatlan por került Zülfi-kár kezébe.

Pál pedig már messze járt a török fővárostól. Mikor felért a Konstantinápolyt környező halmokra, megfordult és visszanezett. Minaretek ágaskodtak az ég felé, s várták az Allah dicsőségét hirdető muezzimiek kiáltását. A csillogó Aranyszarvon túl jól látta az újonnan épített Jeni Dzsámi mecsetet. Kupoláján fényeket gyűjtogatott az őszi napfény. A Szeráj úgy nyújtózott ebben a sugárzásban, mintha jóllakottan sütkérezne. S az Aja Sofia titokzatosan emelkedett a kisebb-nagyobb mecsetek és vigyázó tornyok felé, mintha azt akarná hírül adni, hogy mindeniknél többet, mindeniknél régibb idő óta lát.

A törpe végigfutott pillantásával a fények és árnyékok városán. Nem látta, de tudta, hogy a Szeráj közelében ott terpszkedik a nagy bazár. Ismerte minden zeg-zugát s vicsorgott mérgében, ha régi emlékei felelevenültek előtte. A bazár közelében lakott az a török, ki gyermekkorában megvette a rab-szolgakereskedőktől. Itt senyvedt, itt nyomorgott egy szűk, deszkakalickában tizedik évéig. Gyenge teste nőni akart, de a török lakatra verte s csak a fejét hagyta szabadon. Csak késő esténként bocsátotta ki, de egy-egy órai mozgás már nem egyenesítette ki az elgörbült gerincet, nem tudta erőre kapatni a ferdült lábakat. Mikor végre kiszabadult kegyetlen tömlöcéből, az volt, amivé nevelni akarták: törökül tudó értékes gnóm, — sokszorosát érte eredeti árának.

Végigsajgott nyomorék testén minden szenvedés. Gyűlölet izzott szívében s úgy érezte, fel tudná gyűjtani a mindig füstös szagot terjesztő, kormos várost.

Csóvát szeretett volna dobni egyszerre minden sarkába, hogy égjen és pusztuljon bús gyermekkorának minden szemtanúja. S egyszerre fellobbant szívében a hála Zsuzsanna iránt, aki testén ugyan már nem segíthetett, de lelkét kiszabadította a kalodából és visszaadta emberi méltóságát.

Felzokogott a hálától. Tenyerébe hajtotta fejét s úgy ült ott a sok kincset és sok nyomorúságot rejtegető nagy város felett, mint fajtája sorsának memetőja.

Vállán ütést érzett. Mikor felrezzent, tatárképű, apró emberke vigyorgott rá. Törökül szólt hozzá:

— Tán bizony szép hurit hagytál Isztambulban?

Valami volt a férfi hangjában, ami óvatosságra intette Pált. Magyarul támadt rá:

— Ugye, kigyelmed tatyó?

Elbújt a férfi ferde vágású szeme a sárgás szemhéj alatt. Gondolkozott pillanatig, mielőtt megfelelt:

— Az vónék. Tán tudnál valami jó uraságot?

— Jobbat nem, mint akit én szolgálok.

— Aztán kit szolgálasz?

Végignézett az emberkén a törpe. Tetőtől-talpig méregette. Figyelte keze mozdulását, karikalábnak izmait. Kurta nyakánál megpihent egy pillanatra tekintete, aztán hirtelen rácsapott:

— Igen csak azt, akit kigyelmed.

— A fejedelmet?

Pál ráripakodott az emberre:

— Mit keres itt Rákóczy György embere? Mit keres itt egy hajdúkapitány? Még hozzá török öltözetben?

Nyíltan nézett most már társára az emberke. Cífra káromkodás előzte meg tetszését.

— Aunyje, a nem jóját, hát belém látsz, ecsém? Osztán ugyan honnan tudod, hogy hajdúkapitány vaunék?

— Akit én egyszer látok ... Hiszen kigyelmed

kísérgette a kénesős szekereket. . . Csakhogy akkor ugyan nyalkán neki volt öltözködve.

Kaccantott a törpe, de már nem gyanakodott. A másik apró ember melléje telepedett. Szomorúság tetstett át a hangján.

— Azir vettem török gúnyát, hogy érezzem majd, milyen jó levetni. Mert tudd meg ecsém, hogy itt raboskodtam én gyermekkoromban. Janicsárnak akartak nevelni, de hiába várták nevedésemet. Az a fajin hajdú természet kiütött belőlem, biz én apró maradtam. Hát lett belőlem tatyó. De az is csak addig, míg eccer haza nem küldtek, ótan bizony ott hagytam én a követsíget. Megkerestem a magam városát, beálltam a fejedelem szógálatába. Kapitányságig vittem. De ha Isten segít, még visszafizetem a töröknek, hogy rabszíjra fűzött. Mer én soha többet nem láttam sem apámat, sem anyámat. Kardélre hányták mindkettőt, mikor engem víteni akartak.

Mintha saját történetét hallotta volna Pál. Mint ha sok ezer magyar gyermek sorsát látta volna maga előtt. Közelebb húzódott az emberhez. Nézték a fényekkel tündöklő nagyvárost. Innen, felülről is beleláttak a drágaságokkal terhelt kupolák körül nyüzsgő embertömegbe. Nagy nekibúslással nyújtottak kezét egymásnak. S a kis hajdúkapitány villanó szemmel mondta:

— Győry Jakab a nevem. Ha a fejedelem udvarában szógálsz, tán még majd szót érthetünk egymással. Tán még fizethetünk valaha nagy sok szenvedésünkírt.

Egy percig azt érezte Pál, hogy Jakab sokkal gazdagabb, mint őt. Ha apró is, de nincs elnyomóritva. Tudja a nevét és kiverekedte magának a katonai tisztséget is. De ebben a nyugtalanító pillanatban végig lebegett előtte egy hófehér alak. Bozontos fején könnyű kéz érintését érezte. S egyszerre tudta, hogy nem cserélne Győry Jakabbal, nem cserélne

senkivel a világon. Mert Jakab csak a hajdúk kapitánya, Rákóczy György embere, — de ő egyedül csak Lorántfy Zsuzsannának ad számot tetteiről.

Mégis örült, hogy osztályostársat talált, mintha a gyermeki szenvedések hidat vertek volna a másikhoz. Üres kénesős szekeren tette meg az utat, míg úgy haladhatott gyorsabban. De, mikor a szekerek lekanyarodtak a Fejérvár felé vezető útról, megnyitotta rongyos ruháját. Rákóczy-arannyal fogadott postát s egy alkonyaton bekarikázott görbe lábaival a palotába.

Mintha a teelő hófellegei tavaszos báránycákká változtak volna az égen. Mintha a kopár kertekből fülemile szava zendült volna feléje. Zsuzsanna jó szavai újra megindították szívében azt a sok jó szándékot, amit néha elhallgattak a gúnyolódok. Beszámolt híreiről s aztán úgy forgolódott az udvarban, mint egy kis apród. Hordozta Zsuzsanna után a kulcsos kosarat és töröksípján bánatos nótákat fűjt a figyelő Zsigmondnak. Várta a követeket s széles vigyorgással fogadta a berobogó Mikó Ferencet.

Az öreg főúr derekát már meghajlították az évek. Halántékán erősen deresedett a haj. De fűrge szeme megélenkült a nagyvezírral folytatott beszélgetésektől. Kedvére való volt a hozott ajánlat. Alig várta, hogy a fejedelem elébe járuljon vele. Hitte, hogy Rákóczy azonnal megkezdi a lengyel hadjáratot.

György a trónteremben fogadta a követet. Zsuzsanna szemközt ült vele, a karzaton. Alatta Erdély rendjei. Nagy tetszémorajjal kísérték Mikó Ferenc szavait. Bocskay István szelleme végiglebegett a teremben. Lengyel királyt láttak már Rákóczyban. Egyszerre zúgták:

— El kell fogadni a kajmekám ajánlatát.

Kardok csörrentek a lelkesedéstől. Kigyúlt a fejedelem arca is. Feleségére nézett, mintha magával akarná ragadni a lelkesedésbe. De Lorántfy Zsu-

zsánna megingatta fejét. Ezt a mozdulatot urán kívül nem láthatta más. Ránca vonódott tőle a fejedelem homloka. Töprengve kezdte visszaidézni előző beszélgetéseiket. Aztán, mintha minden szót kétszeresen megfontolna, lassan mondotta:

— Megizenjük a kajmekámnak, hogy mi igazságos szolgálatban soha nem fogyatozunk s meg is indulunk, ha az ország szabadsága meg nem bántódik. A jó szerencsét magunkról lerázni nem akarjuk. De még nem jött el az ideje a hadbaszállásnak. Majd, ha szót értünk a mi hűséges tanácsurainkkal, illendő izenettel leszünk.

Felemelte a hangját, hogy Zsuzsanna megnyugvását látta:

— Úgy gondolom, megértik kigyelmetek, hogy ha a porta kívánságát most teljesítenők, Erdélyországot vazallussá tesszük. Nem lesz különb sorsunk, mint a két Oláhországnak. Kívánják-e kigyelmetek, hogy zsarnokai legyünk a mi népünknek és rabszolgái a szultánnak? Mert a szép szavak mögött hurkot vetne nyakunkra. Ha királlyá tenne, nem tenné ingyen.

A rendek felálltak. Éljen zúgott Rákóczy felé és kardjukat rázták az erdélyi urak. Pillanatok alatt megérezték Rákóczy igazságát. Látták, hogy bajba is vezethetné őket a fejedelem akarata. De most újra megnyugodva érezték, hogy erős kéz kormányozza őket.

György Mikó válla felett Zsuzsannára tekintett. Meghajtotta a fejét. A rendek között újra feltört az örömrivallgás. De az asszony érezte, hogy neki mondott köszönetet a jó tanácsért az ura.

Az éjszaka pedig beborította fátyolába Chernelt, aki Hrabetzelt együtt Lengyelország felé indult. Vitték a lengyel királynak a hírt a porta szándékáról s vitték a szövetségi ajánlatot. De erről már a fejedelmi páron kívül csak a korlátnok és Kassay tudtak. Páz-

mánnal meg a kis törpe kobzos útján tudatta Rákóczy, hogy a nappalt szereti és nem a holdat.

Zsuzsanna úgy élt tovább, mint aki nem vesz részt férfiak dolgában. Járt a országot és ismerkedett (Erdély) népével. Látták őt a tordaiak, mikor ínség köszöntött rájuk és látták a toroczkóiak, mikor tűzvész pusztította el a várost.

A fejedelemasszony soha nem vitt magával fényes kíséretet. Búzás szekerek, épületfákkal megrakott nyújtott kocsik, ponyvával leszorított vásznas járművek kísérték utain. De, ahol megállt, megnyíltak a szívek és kisimultak a fáradt vonások. Míg Rákóczy György vad vadászatokban pihente ki az uralkodás gondjait és medvehajtás közben igyekezett kitalálni ellenségei gondolatait, Zsuzsanna a nép lelkét igyekezett felderíteni. Udvertartásának apraja és nagyja ezt a célt szolgálta. És a nagy hegyek tövében meghúzódó fatornyos templomokban itt is, ott is jele maradt látogatásának. Ezüst kelyheket és úrvacsorai kenyérhez való tálcákat, kehelytakarókat és úrasztalterítőket hagyogatott mindenütt jóságos keze.

Úgy vonult át az országon, mint egy anya. És úgy fordultak feléje a sírók, mintha mindannyian gyermekeivé váltak volna. Aztán feltárultak előtte a Patak felé vezető utak. És Zsuzsanna meg-megtért, hogy kipihenje magát. Hogy új erőt gyűjtsön a vén falak között.

A fejedelem soha nem vette észre feleségén a fáradságot. Csak Chernelné aggódó szeme látta, hogy halvány árkok vonódnak a csodálatos barna szemek gödrében. Míg körülötte sürgölődött, hogy kedvét keresse, a régi hűséges hangján zsörtölődött is:

— Pihennie kellene nagyságodnak. Férfiembernek sok volna, amit egymagától követel. Mire valók a nemes kisasszonyok? Mire való a sok szolgáló leány? Hiszen ha én nyomában haladhatnék. De engem ide köt nagyságod akarata, Patakhöz. Pedig én tudnék segíteni, ha engedné az én asszonyom.

A titkot tartó rózsaszirmok hallgatagon borultak össze a mennyezetben. Karos gyertyatartókban pislogva égtek a gyertyák. A Vöröstoronyban a virrasztó egyenletes lépései jelentették, hogy Patakon minden a régi rendben folyik. De Zsuzsanna nyugtalan szemmel tekintgetett körül. Kifigyelt az éjszakába. Próbálta felfogni, nem zendülnek-e édes gyermekhangok valami nagy, messzeséges távolságon át?

De a nagy csillagok hangtalanul rezegtek a toronyok felett. S a fejedelemasszony sóhajtva nyúlt a Szentírás után.

Zsofka asszony letérdelt elébe:

— Hát soha, senki nem segíthet kedve szerint nagyságodnak?

Zsuzsanna ujjai már a lapok között keresgéltek, de őz szemének pillantása megsimogatta a jóságos vonásokat.

— Nyugodj meg, Zsofkám. Nékem nem adott lánygyermeket az Úristen. Tudta, miért tette. Bizonyosan nem akarta, hogy másra gördítsem át, amit az én vállamra tett. Hiszem, ad erőt is, hogy véghez vigyem, amit tőlem kíván.

Zsofka elhelyezkedett Zsuzsanna lábánál. Ráhajtotta fejét asszonya térdére. Vigasztalást akart adni, de inkább magát nyugtatgatta.

— Hiszen azért van nekünk is kislyányunk. Kata asszonyunk mellett nevelkedik már Allia Samu udvarában a kis Mária. Meg két úrfink után is kap kedves lánygyermeket nagyságod, ha Isten elvezeti választottjukat.

Zsuzsanna elnézett az asszony feje felett. Húga soha nem tudott igazi testvére lenni. Mindig, mindenben ellene szegítette hűvösséget, makacsságát. Nem sokat várhatott gyermekétől sem. Hanem az bizonyos, hogy a fiúk mellé rendelni fog az Isten hitvestársat. És azok gyermekeivé válnak majd.

Hirtelen melegség ömlött végig ereiben. Szívét

már előre kitérte azok előtt, akiket fiai szeretni fognak. S ettől a naptól tudatosan kezdte nézni az udvarában megforduló fiatal leányokat: vájjon melyik szólaltatja majd meg rügyfakadáskor két szép fia szívét?

S ez a gondolat elhallgattatta azt a titkos szomorúságot, amit mostanában érzett: várta Szécsy Máriát, hogy özvegysége után újra hozzátalál. De Mária már nem kívánczolt az ő udvarába. Maga asszonya kívánt lenni. Rozsályi Kun Istvánnénak nevezték második mennyegzője óta.

XIII.

Indulatosan vágta le az asztalra főveget. Undorodva dobott melléje egy levelet. Csattanó hangon rendelkezett:

— Küldjétek azonnal a marosszéki kapitányt!

Szolgálatkészen szaladtak a nemes úrfiak, örültek, hogy tágulhattak a haragos fejedelem közeléből. Lorántfy Zsuzsanna Deésen időzött s nem volt senki, aki levezethette volna a lassan gyúlt, de most annál kitörőbb indulatokat.

Huszár Mátyás futtában igazgatta keményre pödört bajuszát. Megrántotta vállán a mentét is. Kardja csattját is megpróbálta, nem hagyja-e cserben a fejedelem előtt. Felkészült, hogy indul a táborba.

De György már vadászkésének élet nézegette. Körülötte lőfegyverekkel, éles fejszékkel nyüzsögtek a vadászok. Várakozóan sorakoztak fel a sólymászok is. De György visszaintette őket:

— Csak a Kincsem vizslát akarom. Ember sem kell más Péter vadászon kívül.

Pillanat alatt üres lett a palota udvara. Mindenki behúzódott Rákóczy György haragja elől, a biztos odúkba. Csak Görgey Jób sürgölődött továbbra is

körülötte. Inkább zsörtölve, mint igazi haraggal mégis belémart Rákóczy, öreg inasába is:

— Nem hallottad, mit mondtam?

Jób tiszta szarvasbőrrel tovább dörzsölte az elébe rakott három vadászkést. Félelmet nem mutatott.

— A fejedelemasszony parancsolatjából már én csak kísérem nagyságodat, míg élek.

Zsuzsanna említése lecsillapította a férfit. Elnevette magát. Az érkező Huszár Mátyás előtt Ölelte magához hajlott hátú emberét.

— Jól van na ... Hát tőled én már meg nem szabadulhatok?

Kezét feszes nadrágjához szorítva várta a parancsot a marosszéki kapitány. Még lihegett a nagy szaladástól.

György kutatva nézett a férfi sűrű szemöldöke alá. Rebbenés nélkül állta ezt a pillantást a kapitány. S egyszerre megvidámult a fejedelem szíve.

— Jön vélem kigyelmed vadászatra. Kedvem lett volna már egyszer bölényt hajtani a borgói nagy hegyekben. Dehát nem hagy kedvemre tenni a sok emberi róka meg csikasz farkas. Nézzük hát meg, vagyon-e valami itt a közelben?

Végig hajráztak a városon és csakhamar befogadta őket az erdő. Ahogy az emberektől távolodtak, úgy foszlott szét György haragja. Az első tölgyfa alatt megállt. Odadobta kalpagját Jóbnak. Csak a marosszéki kapitányt intette magával. Még a vadászra is ráripakodott:

— Lásd, hogy csendességgel légy. Hajtani nem kell. Majd azt vadászom ma, amit a jó szerencse elém vezet.

Lába alatt zizzent a szárazságtól aszott fű. Kakukfű illatát lengette utánuk a szél. De, ahogy beljebb haladt az erdőbe, változott a növényzet. Húserek mentén buja fű lapult talpa alá. Lilás és sárgás szőnyeghez hasonlóan illatoztak a hegyi virágok kö-

rülötte. Éles erdőszag hatolt le a sűrűségből és mélyebb lélekzésre készítette a tüdőt. S egy hatalmas tölgyfa árnyékában kék harangvirágok bólintgattak feléje. A vizsla kávébarna foltjai el-eltűntek a csemeték között.

Az indulatos lábak megnyugodtak. Hajlékony testtel, szinte óvatosan lépegetett már Rákóczy. A csend úgy megnyugtatta elkínzott fejét, hogy lassanként egyre kisebbet emelkedett halántékán az ujjnyi vastag ér. Végre fellélekzett és lehuppant a méteres fűbe.

— Nézzen körül kigyelmed, ha nem les-é utánunk valaki!

Magányos fa állt a rengetegben. Legalább negyven méteres körzetben nem akadt szomszédja. Körülötte apró csemeték iparkodtak a fű felébe. Huszár Mátyás megzörgette őket és egyre szélesebb körben kerengve meggyőződött, hogy magukban vannak.

— Ember nem hallhat bennünket, nagyságos fejedelmem.

— Hiszem is, nem is. Úgy érzem, mintha tán a föld alatt is hallgatóznának utánunk. Tudja-é kigyelmed, hogy nem átallt orgyilkosokat fogadni öreg Bethlen István? Már nem is elég, hogy írásunkat követtet, pecsétünket viaszostul más levélről levonatja. Budán székel, mint valami főtörök. Onnan hergeli ellenünk a pogányt! Ha ugyan még meg nem indult véle a táborba.

Újra indulatba lovalta magát. Mint egy égési seb, úgy fájdukt bele a szívébe:

— Tudja kigyelmed, meg mindenek láthatják, hogy a békességet mindenkoron őrizni akarnánk. Szegény nép pusztulását sem magunk, sem asszonyunk nem kívánja, sőt inkább mindenek boldogulásán munkálkodnánk. Dehát nem hagynak nyugton bennünket. Mióta Bethlen István vénségére újra házasodott, mindenképpen ugyan nagy legény lett.

Lám, micsoda pártot ütött ellenem a törökkel. Odaát ül, a budai basánál s hergeli ellenem. Hiába ajándékozom én a portát, hiába küldött minap is kaftánt a nagyvezír, mégis csak kacsingat a török Erdély felé. Nem kell néki egyéb, minthogy Bethlen Gábor tulajdon testvére, meg annak fia üljön a nyakán, sürgesse a betörést. Illésházy uram sem használja jóra, hogy lyányát elvette Bethlen Péter.

Indulatosan vetette át magát másik oldalára. Tépett egy erős fűszálat és beleharapott.

— Isten látja a lelke, nem akarom kárát Bethlen Istvánnak. Ha valaki, én tisztelem benne a nagy Gábriel eccsét. Meg is írtam néki, hogy soha nem volt s nem lesz olyan tűró s szenvedő fia. mint én vagyok, de nem tudja ezt megérteni s megböcsülni. Lehet, az efiú menyecske is hergeli ellenem, de én főképpen Eszterházyra gyanakszom. S mégsem akarom vesztét az öregnek. Elnótáztathatnám minden vagyonát, mert engedelmem nélkül költözött Erdélybe s a rendek is úgy látnák jónak. De, ha ezt szorgalmazzák, mindig eszembe jut az öreg fejedelem ... Lehet, gyengének is tartanak érte, de én nem tudom koldussá tenni Bethlen Gábor testvéreccsét.. .

Húzgálni kezdte a fűszálatat maga körül, mintha ellenségeit venné számba. Huszár Mátyás nem mert közbeszólni.

— A cudar töröknek sem hihetek. A budai basa megbolondította a portát, hogy letételemet kívánják az erdélyi rendek s öreg Bethlen Istvánt, vagy Zólyomi Dávidot kívánják helyembe. Vagy tán így is van ?

Gyanakodva nézett Huszár Mátyás nyílt arcába. Szótlanul állta pillantását a másik. Kopaszodó fején verejtékcseppeket vert a háborgás. György látta, hogy szíve mélyéig elítéli a törökkel traktálókat.

Megenyhült. De a szelídebb rezdüléssel a fájdalom is betört szívébe. Elnézett észak felé s kereste a

távolban azt az irányt, ahol Szepesvára ormán fekete zászlót lenget a szél. Még januárban meghalt Pál öccse. Májusban temették. S a fejedelem nem mozdulhatott Erdélyből. Könnyen félremagyarázták volna Bécsben, ha illő kísérettel átlépi a határt. S a ki nem élhetett gyász mardosta a szívét és újra meg újra felélesztette indulatait is. Mégis inkább szomorú volt a hangja, mint haragos, mikor testvérének emléke felé fordult. Kísérte a szavakat szívében a sok, felújult emlék, a közös gyermekkor, a hosszú esztendőök alatt tapasztalt hűség s a Bécsben nyújtott támogatás ezerféle kapcsolatának idézgetése is:

— Magunk országában olyanná lettünk, mint a bekerített rab. Tudhassa kigyelmed, hogy nem a bátorság hiánya miatt ülünk Erdélyben, de nem szeretnénk elhamarkodni a dolgot. Hátha még észretér a török? Pedig bizony nem könnyű megállni, hogy még az egyetlen, szeretett ecsénk koporsóját sem követ-hettük. Még Rákóczy Pál temetésére is csak György fiamat küldhettem magam képibe.

Huszár Mátyás lelkesen fordult ura felé:

— Igen illendően viselkedett ő nagysága. Akár-csak egy embernyi ember.

Futó mosoly élénkítette a fejedelem borongó arcát:

— Úgy hisszük, pótolni akarta az új évi szégj^ent. Akkoron igen megfedettük, mert nem átalit dideregni a templomban, a vállra vágott mentében. Bizony még édesanyja is megdorgálta. Dehát most pótolta a becsületin esett csorbát.

Ragyogott Huszár Mátyás szeme:

— Olyan volt, akár nagyságotat láttam volna efiabb színben.

Újra elfátyolozódott György szeme.

— Mégsem magunk voltunk. Jó testvért, igaz embert veszítettünk s mégis gátolták a cudarok, hogy magunk mehessünk. Pedig mindenképpen jobb lett

volna. Lám, a szegény árvaasszonyt úgy felélték a vendégek, hogy belebetegedett s a lechnitzi klostromban húzódott meg, lyányostól együtt. Ahogy én szegény fejét ismerem, ki sem mozdul onnan többet, hanem apácává lesz. De a fiút elhozzuk, mihenst idő fordul rá. Rákóczy László magunk gyermekekint nevededik majd udvarunkban. Elküldöm külföldre is, hogy lásson, okuljon. Alig esmértük ecsém családját, de annál inkább pótolni akarjuk sok jóságát, asszonyommal együtt. De üljön le hát kigyelmed. Itt nem vagyunk az udvarban.

Huszár Mátyás illendő távolságban végigdőlt a fűben. Hangyákat figyelt, ahogy egy korhadt törzsből várépítéshez cepekedtek. György követte a kapitány tekintetét s hirtelen rácsapott:

— Melyik várunkat tartja kigyelmed legerősebbnek?

— Csakis Váradot.

— Magunk is úgy véljük. Nahát, akkor Váraddá indul kigyelmed asszonyunkkal, meg egész házuk-népével.

Felvont szemöldökkel kérdezett csak Huszár. Szót tenni nem mert.

— Sokat tüsténkedtünk az elmúlt napokban, mitévők legyünk, de csak azt látom jobbnak, ha közelünkben léssen a gazdasszony. Patakkal mindenféle történhetik, ha Bethlen Péter noszogatására mégis megindulna ellenünk a kassai kapitány. De Váradot a pogány sem veheti bé, ha hű ember markában a védelem.

Most felugrott fektéből a kapitány. Lázas piroság futott végig barna arcán. Meghatódva, feszes tartással mondta:

— Legdrágábbját bizza ránk nagyságod, jól tudom. Míg egy csepp vért magaménak mondok, hűséggel védelmezem.

Felsőhajtott György. Várta ezt az ígéretet, mégis megnyugtatta, hogy kimondva is hallhatja.

— Bizony, nagy szükségünk vagyunk a hűségesekre. Mióta Mikó uram kimúlt az árnyékvilágból, egyre többen maradoznak körülöttünk. Lám, szegény ecsém is, milyen fiatalon. Pedig mértékletes életű ember volt. S még úgy halljuk, nagy baj várakozik ránk. Pázmány uram is igen kornyadozik .. . Már pedig császár udvarában ő az egyetlen mellettünkfogó... Hiába szaladozott Bethlen Péter árulkodni, mégsem engedte felkelni a császár hadát. Mondja kigyelmed, igaz lelkére, ártatlannak tartja Bethlen Pétert?

— Nagyságod ítéletit igen helyeseltük.

— Nem helyeslés kell nékem, hanem az, hogy igaznak érezzék! Kigyelmed tán úgy értelmezi, hogy nemes embert megöletni nem szabad, — de mi nemcsak ezt tekintettük, mikor ítéltünk. Mi azt láttuk, hogy egy hű emberét érdemtelenül botozott halálra az ura. Ha mi Bethlen Péter nyomán akarnánk menni, már régen nem élne Zólyomi Dávid, de még Székely Mózes sem. Mink is tudnánk embert ölni, vagy láb alól eltétni. De nem egyeztethetnénk lelkiesméretünkkel. Nem tudnánk jó lélekkel többet imádkozni, Úr asztalához járulni... Pszt... Hallja kigyelmed?

Az alkony lassan ereszkedett alá. A fa alatti árnyékok egyre nőttek. Hirtelen megzörrent az erdő mögöttük. Huszár fegyveréhez kapott, de Rákóczy fel sem emelkedett. Egy fűszálat rágcsált és nevető szemmel nézett társára:'

— Koppant az aggancs a gallyak közt. Valami szarvas vált át. Várjon kigyelmed.

Csendben várakoztak, aztán hatalmas ugrásokkal, egyre nagyobb zajjal csakugyan kiszökött egy hím-szarvas a tisztásra. Átvette magát a csergedező éren

s eltűnt a másik hegyhát sűrűjében. Csak fehér tükre látszott még egy pillanatig.

Megnyúlt arccal engedte le puskáját Huszár:

— Lelőhette volna nagyságod ...

— Most? Mikor Isten nevét emlegettem? Hadd fusson az ártatlan.

Huszár értelmetlenül nézett urára. A híres vadász ilyen könnyen futni engedi a prédát? Hiszen volt vele olyan vadászaton, hogy rendre terítették végig az elejtett vadat a tisztáson, míg nem maradt üres hely a zsákmány számára.

György mosolyogva nézte az elnyúlt ábrázatot.

— Na, csak huppanjon le újra kigyelmed. Várjuk meg a tehenét, meg a borját is.

Feszülten hallgatóztak. Az erdő is figyelt. Egyszer-kétszer ágroppanás is közeledett, de csaknem egyidőben vele, az ágak között megszólalt egy láthatatlan madár:

— Prrrrrrrr... röprrrrr ... röprrrrr...

Azonnal megszűnt az állat közeledő zaja. Csak egyszer hallatszott egy vékony, nyöszörgő hang, mint a kis gyermeké. Pillanatra pettyes testű kis szarvas merészkedett ki a lomb közül. Abban a percben újra megszólalt az ágak közt a furcsa torokhang:

— Prrrrrrrr ... röprrrrrrr ... röprrrrrn...

Rákóczy felkacagott. Önfeledten, boldogan, mint-ha pajzán gyermeket ért volna tetten:

— Ha hiszi, ha nem kigyelmed, de ez a huncut szajkó madár jelt ad a szarvasnak. Repül felettük és inti őket, ha embert lát... Most legalább azt is tudhassa, mért nem hozok én minden vadászatról nagy zsákmányt. Mert bizony néha elfelejtek löni. Lesem a madarak beszédét, meg figyelem az állatok életét. Néha úgy gondolom, hogy azok is csak úgy szeretik egymást, mint az emberfia. Ilyenkor bizony néma kezében a puska. Különösen szeretem hallgatni a dar-

vak kiáltozását. Mintha mondani akarnának valamit nékem, csak nem értem.

Suhogott a levegő. Hatalmas keselyű szárnyalt át felettük. Egy rózsaszínű szikla felé igyekezett. S abban a pillanatban durrant Rákóczy puskája. Zuhanva esett alá a madár. Huszár Mátyás indult volna utána.

— Hagyja kigyelmed. Hadd legyen egyszer a dögkeselyű más eledele. Igyekezzünk vissza, hogy készülhessen asszonyunk. Két szeme rajta, meg minden javunkon. Úgy veszi hasznát!

... Éjjel-nappal haladt a fejdelemasszony kísérete. Zsuzsanna maga ösztönözte gyorsabb mozgásra kis hadát. Tudta, hogy míg őt biztonságban nem tudja, György semmiképpen nem kezd támadást. S az asszony csalhatatlan ösztönével úgy érezte: nem jó már odázni a dolgokat.

Váradra este tíz órakor érkezett. De nem feküdt le, csak a két fiúnak készítettett ágyat. Mintha sürgette volna valami, még éjszaka hozzáfogott a készletek megnézéséhez. S másnap már csattant a cséphadaró a fürge asszonyok kezében. Várad környékén mindenütt nyomtató lovak járták körbe-körbe az alájuk ágyazott gabonát. Szaporán villázták a szalmát az öregebb emberek. Zsákokba gyűjtötték a termés áldott magvait. Mindegyik úgy érezte, mintha mögötte volna Lorántfy Zsuzsanna mindenre figyelő szeme. Székelyhídig terjedő körzetben folyt a serény munka.

Pedig az asszony nem járt a sarkukban. Az istállóban nézett már széjjel. Csóválta a fejét, hogy kevés lovat talált.

S tíz óra felé már nyergelhetett Szunyogh. Lorántfy Zsuzsanna maga adta ki neki a parancsot. Az ámbituson könyökölt és szemével is sürgette a munkálatokat:

— Most nincs olyan állapot, hogy annyi lovast lehessen Patakon tartani. Hagyjon otthon száz gya-

logot a kapura, meg ötven lovast, a többit igazítsa azonnal Váradra. Adjon hírt kigyelmed útközben a szolgabíráknak is, hogy hozzák be az adót. Hozzanak egy hordó aranyat is kigyelmetek. Nem várhatjuk, hegy elfogyjon, ami körülöttünk vagyon. Lám a jenői vicekapitány is kéri a fizetést az embereinek.

A várnép szájtátva állta körül az asszonyt. Ritkán látták Váradon s még nem szoktak hozzá, hogy asszony intézze a dolgot. De Zsuzsanna nem törődött a báméskodókkal. A védelmezni kívánt asszonyból a vár erősítője lett:

— Bornemissza uram számolja össze a gyalogokat. Béakarom küldeni a listát a fejedelemnek!

Meghajolt a férfi. Gyönyörködve nézte a rendelkező asszonyt. Nem állhatta, hogy ki ne mondja:

— Isten bizony, úgy rendelkezik nagyságod, hogy férfi ember sem különben.

Meghökkenve nézett rá Zsuzsanna. Dicsérethez nem szokott, — nem is szerette, hogy érdemeit emlegesse valaki. Aztán látta a hú ember örömét és mégis csak felelt neki:

— Ha Isten segítsége vélem lesz, semmi fáradságot nem szánok, valamit vékony elmémmel felmérek. De bizony ilyen nagy gondhoz nem igen szoktam, mert Patakon minden rendén vagyon. Több elme kéne ehhez. Kapronczai uram hol vagyon?

— Betegen fekszik.

— Benézek hozzá, hátha segítséggel lehetnék? Hé! Ide! Itt vagyok!

A felvonóhídon furcsa lovas szökkent be. Nagy, sárga portai lovon Pál, a kis tolmács. Békaszerü arcán felvillant az öröm, mikor asszonyát meglátta. Katonák sorfalát áttörve, nyüzsgő-mozgó tömegben áthatolva irányította lova fejét Zsuzsanna felé. Aztán lehuppant az udvar macskaköveire és megcsókolta asszonya ruhaszegélyét. Kebléből vonta elő a pecsétes levelet:

— Urunktól jövök. Immár Szalonta alatt vagyon a sereg, ő nagysága Tordán éjszakázott.

Zsuzsanna nem törte fel a pecsétet. Méltósággal indult a lépcső felé. Nyomában, mint hűséges eb, Pál loholt.

Csak a hűvös boltívek alatt bontotta fel a levelet Zsuzsanna. Boldogan szívtta fel a vigasztaló sorokat.

— ... *Sehunnán ártalmas hírek nem jutottak. .. Komis uram Ibrányi urammal együtt kész hűségünk mellett életét is elfogyatni... A hajdúság is híven, igazul viseli magát... még az más pártiak is vonzanak...*

Melegség áradt a szívébe, mikor elolvasta a sokszor látott, de mindig mélyen átérzett befejező sorokat:

A te szerelmes uraid, Rákóczy György ...
Pál még tetézni akarta az örömet:

— Tegnapelőtt reggeli könyörgés után küldött engem az én jó uram. Püspök úr szép, istenes áldása után maga is lóra ült. Petneházyne hoppmesternét is útnak indította. Talán holnap, napszálltára ide érkezik.

Zsuzsanna egy pillanatig meghökkent. Szándékosan nem hozta magával a kényeskedő vénasszonyt. De aztán úgy gondolta, hogy lobogókat csinálhat majd a kisasszonyokkal.

— Választ viszel, Pál fiam.

A törpe értelmes arca vágyódva fordult úrnője keze után. Mintha kérni akart volna valamit

— Ha asszonyom engedelmével más vihetne, úgy én ennél okosabbat cselekednék, amit nem tehet meg más.

— Ennél okosabbat? Nem elég okos cselekedet néked, ha ő nagysága hírt vehet?

— Magam is hírt kívánnék hozni, csakhogy nem Váradról! Találkoztam útközben egy igen jeles emberrel. Hajdú kapitány ő kigyelme. Pedig alig teté-
sebb nálam!

Zsuzsanna megadta a törpének, amire mindig

annyira vágyott, hogy kikönyörögte a szemével tőle. Megsimogatta kócos haját:

— Nem nagyság szerint mérik az érdemet, Pál fiam. Előttünk te már igen is megnövekedtél.

— Ha Isten segít, még jobban nevedek. Leme-gyünk Győri Jakabbal, Gyulára. Magunk szemével akarjuk látni, hogy hetykélkedik Bethlen István uram a diványban.

Zsuzsanna rettenve akarta visszatartani a lán-goló szemű kis vénséget. De aztán beleégetett ereibe az ura búcsúzkodó szava. Nem foszthatja meg a meg-bízható hírtől. S a török táborba nem indíthat arra-valóbb embert Pálnál.

Megpihent keze a törpe fején. Hangja ellágyult, mintha könnyek fojtogatták volna:

— Vezessen az Úristen, fiam. Térülj meg jó sze-rencsével.

Távoli dörgés morajlott a bástyaig. Megremegett a föld és ijedten néztek Össze az emberek. Senki nem merte kimondani, s az asszony mégis tudta, hogy va-lahol ütközet kezdődött. Dobogó szíve riadót vert. De magasra emelt fejjel lépkedett tovább. Az egyre erő-södő ágyúszóban felemelte hangját. Még erélyesebben sürgetett és rendelkezett. S a várbeliek ajkán elhalt a sikoltás. Csak a környékbeli lakosság menekült jaj-veszékelve a kapuk elé. Zsuzsanna bebocsátotta őket. Nem hagyott időt a lamentálásra. Munkát juttatott minden remegő kéznek. Csak egyszer fordult hátra; mintha valakiben támaszt akarna keresni. Pál hűsé-ges szeme után vágyott szorongásában. De a törpe már messze járt a vártól.

Így Zsuzsanna Istennek panaszolta el, hogy ura hada el fog késni...

XIV.

Színesen borult a nádas felé az alkonyati ég. Félhold bukkant fel a tarka felhőfoslányok között. Vértörős sajkája olyan volt, mint friss sebhely egy feldőlt ábrázaton.

Zizegett a nádas. Talán lépések suhantak benne, de az is lehet, hogy csak az októberi szél zilálta a száraz leveleket. Győry Jakab megállt egy pillanatra. Hallgatózott. Aztán vigyorgó ábrázattal fordult hátra:

— Csak a legényeim helyezkednek.

Gondterhelten bandukolt a hajdúkapitány után Lorántfy Zsuzsanna törpéje. Most jöttek át a visszahúzódó magyar táboron. Kapkodás és fejetlenség vonta egyre hátrább a vonalakat. S ő érezte asszonya aggodalmát: a fejedelem hada csakugyan messze járt még.

— Mondtam úgy-e, hogy vén Bethlen István szorgalmazza az üstökvonást? Ugyan hamar nekiusztította a törököket a mieinknek.

Óvatosan kémlelt ki a nádas szélén Győry kapitány. Elégedetten dörmögte:

— Azt hitték az ebhitűek, többen vagyunk. Ugyan-csak eblábolnak ők is visszafelé. Na, de most, úgy hallom, megállnak. Hallom, verik is a sátrakat. Csak hadd verjék. Nem sokat pihennek ma éccaka, úgy sejtem.

— Hány legénye vagyon kigyelmednek a nádasban?

— Háromszáznál is szaporább.

— Nem valami sok. A török bezzeg ezernyi ezer.

Megtorpant a hajdúkapitány. Zacsószerű fővege majdnem háta közepét verte. Pitykés dolmánya is nagyobb emberé lehetett valamikor. De zömök kis testében irtózatossá izmok feszültek, mikor hetykén odavágta:

— Esmérnek engem — én is ükét. Örömet adták magukat parancsom alá.

Újra kidugta fejét a nádasból. Már látszott néhány félholddal díszített sátor. Paripák nyerítése is hallatszott a füventes térség felől. Közvetlen a Horgas-Ér partján ütött tábort a török. Pál vissza is húzta társát:

— Ha ruhát nem váltunk, ugyan hamar megcsíphetnek bennünket.

Fogával oldozta bugyra csomóját. S a két keserű szívű magyar átvedlett törökké. Görbeorrú sarujukra rárogyott a bő bugyogó. Nagy, selyem övjük majdnem az állukig ért. Hosszú kaftán verte a sarkukat s turbánjuk Mekkát járt embert hazudott zöld színevel.

Csak ki kellett lépniök a nádasból, senki nem kérdezte, hová tartoznak. Mint két kis szellem, úgy siklottak be az őrszemek között. Durva tréfákkal incselkedtek s Pál nagyhirtelen becigánykerekezett az egyik selyemsátor elé.

Kacagás harsant mögötte. Minden katona azt hitte, mulattató törpék Budáról, a basák és bégek szórakoztatására. Esengve kiabált utána az egyik:

— Tudsz tüzet enni, hé?

Pál orrot mutatott a vállig lógó bajuszú legénynek. Aztán hirtelen tótágast állt. Közelebb húzódtak hozzá az ütközetben elfáradt katonák. S a kis törpe nem fukarkodott tudományával. Nyugodtan húzódtott a vezérsátor felé Győry Jakab. Hanyatt vetette magát a leégetett gyepen, mintha részegsége álmát aludna. Odaszóritotta fülét a nehéz selyemfalhoz. Minden figyelmét befelé fordította. De egy ideig csak a vízipipa szörtyögése hallatszott.

Pál felől dőlt a kacagás. De a sátorban csak sokára szólalt meg öreg Bethlen István rekedtes hangja:

— Tolmácsolja kigyelmed a kegyelmes Husszain

basának, hogy megfordult hadával az álnok fejedelem.

A tolmács nagy álmosan fordította virágos beszédével:

— Azt ugatja a főgyaur, hogy ebhitű Ragoczky visszavonultatta a legvitézebb basa hadi virágoskertje elől hitvány, szedett-vett seregét.

Ősz szakállát simogatva, gyanakodva nézett a tolmácsra Husszain basa. Fáradt volt a nagy vonulástól. De az előző napi kis csatározás kedvét hevítette a komolyabb összecsapásra. Hitetlenkedve hallgatta a símaképű törököt:

— Nincs kedvemre a beszéded. Ha magyar gyaurokat szolgálsz, miért gyalázod őket, hanemha azért, hogy kedvünket keresd? Hol az Ali csausz kísérője?

Úgy kúszott előre Jakab, mint az árnyék. Mire az ajtónállók észrevették, már kihúzott derékkal állt előttük. Kemény hangon követelözött:

— Félrébb az út'ból. Kegyelmes basánk az én nyelvemet kívánja használni a gyaur kutya beszédjének megértésére.

Husszain összehúzta bozontos szemöldökét, mikor a törpe ember belépett. Jakab kereszttbefont karal előbb meghajolt, aztán végigfeküdt előtte, s úgy várta a megszólítást.

— Te jöttél Ali csausz kíséretiben?

— Engem rendelt mellé a fényes ábrázatú nagyúr. De előrevágtattam, mert hogy olyan híreket igazított általam az én legkegyelmesebb uramhoz, amelyeknek erejével távol tudjuk tartani magunkat a gyaurok támadásától.

— Hm ...

A nargilé bugyborékkolt, hogy nagyot szívott rajta Husszain. Szúrós szemével belekémlelt a felemelkedő ember szemébe. Az állta a nézést. Alázatosan, de szemrebbenés nélkül várakozott:

— Azt tolmácsoliaüa az előbb az öreg főgyaúr,

hogy megfutamodott az erdélyi fejedelemnek nevezett eb. Igaz volna ez?

Körülnézett Jakab, mintha nem akarná, hogy még törökül is hallja szavát Bethlen István. Közelebb hajolt a basához:

— Távolítsa el kegyelmességed az idegent, meg az emberit. Titkos hírem vagyok.

Hosszain nagyot ásított. Felemelkedett a párnákról.

— Immár nyugovóra térhetünk. Nem támad a hold letünése után a gyáva eb.

Nagy méltósággal fogadta Bethlen István hajlongását, aztán visszahanyatlott párnáira. Mikor a magyar úr kivonult a sátorból, intett Jakabnak. S az, óvatosan utána settenkedett a vendégeknek. Széjjelnézett a sátornyíláson át:

— Immár maga sátorába tért. Engedje meg nagyuram árva nyelvemnek, hogy megmondja az igazságot. Vigyázzon fényességed, mert az öreg gyaurlak ifjú fattya színt változtatott. Bethlen Péter teméntelen emberét az ebhitűek vezéréhez szegődtette. Annyian jönnek ránk, hogy szeri-számát sem tudnánk venni.

— Nékünk azt jelentették a magyar nyelvek, hogy még nem érték el Váradot. Alkalmatosabb volna napfelkelte előtt rajtuk ütni.

— Attól őrizzen bennünket Allah, meg az ő prófétái! Ezek a disznó gyaurlak beverték magukat az nádasokba. Onnan őket kipiszkálni sem lehetne. Inkább vissza kellene vonulnunk a fényességes úr csapataival és alkalmatosabb helyen várni a támadást.

— Jaj néked, ha csalfaságon érünk. Elsőbbet nyelvedet huzatom ki s külön üttem agyon, azon szintén megkínoztatom minden egyes porcikádat. Menj s várd meg, míg újra hívatlak!

Kedvetlenül tapsolt. Nagy hajlongásokkal jöttek egymásután parancsára a basák és bégek, összeült a diván és csendes szóval folyt a tanácskozás. Rémület

fűtötte át a török vezéreket. Még nem érkezett meg minden csapatuk és a rajtaütés félelmében elhatározták, hogy még jobban visszahúzódnak.

— Hívassátok Ali csausz emberét!

Kétszer is megkerülték a sátort az őrizők, de nem találták a hírhozót. A vezérsátor üresen állt, — mindnyájan Husszain magánotthonában voltak már a főemberek. Csak két kis törpe futott cik-cakos vonalban sátortól-sátorig. Mindenütt elkerülte a keresők figyelmét.

A nádas szélén találkoztak össze. Halkan füttyentettek egymásnak. Győry Jakab zombékról-zsombékra ugrálva közeledett csapatához. Minden mozdulatát utánözva követte a helyet nem ismerő Pál. Háromszáz elszánt magyar hallgatta figyelemmel választott vezére parancsát. Aztán engedelmesen vált ketté a csapat.

A divánban várakozva ültek tovább a vezérek. Bethlen Istvánt már előkerítették. Rosszkedvűen fészkelődött az idegenfajú emberek között a magyar úr. Legszívesebben távol lett volna innen. Éreznie kellett, hogy már inkább tús, mint megsegített barát.

Ifjú aga hollófekete szakállán fénylett a mécs világa, ahogy felpattant:

— Csak nem támadjuk meg a hitvány magyar ebeket? Tudhatnánk már a kemény nyakú, vakmerő természetű gyaurok szokását. Színlelik, hogy hátrább szállanak, de megint visszafordulnak. Nem gondolhatjuk, hogy egy kis légycsípéstől megszédülvén, eloszlottak volna.

Bethlen István izgatottan ugrott fel:

— A hadak csak kevés nemességből állanak. Már annyira megfélemlettek, hogy minden szívük odavan.

Elkeseredve látta, hogy nem értik a szavát. Ég felé emelt kézzel rimánkodott magyarul Husszein basának. S az türelmetlenül tapsolt újra:

— Hol van hát Ali csausz embere?

Abban a pillanatban irtózatos lárma támadt a

táborban. A messzeségben dobok perdültek, szakadatlan dobbanásokkal. Harsány üvöltéssel fergeteges kiáltások harsantak:

— Hozzá, hozzá vitézek!

S a másik oldalról mint valami csodálatos, más szavakat visszaadó visszhang, ráfelelt az éles, biztató könyörgés:

— Jésus! Jésus!

Lövések dörrentek. A nádas szélén is megperdült egy láthatatlan dob. Szapora tüzelés vágott rést a fejtellenül szaladgáló tömegben. És egyre rivalgott az éles kiáltás:

— Hozzá, hozzá, vitézek!

Szakadatlanul ismételte a másik oldal:

— Jésus! Jésus!

A divánból eszeveszetten menekült a vezérkar. A kiáltások közeledtek, meg távolodtak. Egy sátor lángra lobbant. Lófarkas zászlók zöld selymén úgy remegett a próféta keze, mintha intené híveit, hogy meneküljenek. Lovak nyihogtak és tépdesték pályájukat. Egymásnak ütköző emberek keresték az ellenséget és széles török szablyák fúródtak kemény, török izmokba. Még a magyar hadakat senki nem látta s máris nagy volt a törökök vesztesége.

Kusszain basa loért ordította. S mikor felszökent rá, hogy a sereg élére álljon, az úthoz vezető nádasból irtózatossájjal felrebbent egy darusereg. Az őszi éjszakában hosszan elnyújtva, dermedtő hangon zengett félelmük:

— Kruuuuu ... krimim ... kruuuu ...

Ellenkező irányból is megindult a rémült madarak tömege. Alant szállt, mint egy lentjáró felhő és sokaságuk megfélemlítette még a legbátrabb agák szívét is:

— Dsinek törtek ránk!

— Madár képiben támad a gyaur!

Egy ifjú spáhi megpróbált szembeszállni az ára-

dattal. Legázolták. Véres teste ütközővé vált. Egyre-másra zuhantak rajta keresztül a menekülők. Az út felé már nem merészkedtek. Mindannyian hátatfordítottak a szörnyű hangoknak. De azok üldözték őket, míg csak valamennyit el nem nyelte az ingovány.

S a szalontai oldalon még mindig zengett utánuk a kiáltás:

— Hozzá, hozzá, vitézek!

— Jésus! Jésus!

A titokzatos magyar sereget egyetlen török sem látta. Nyakig merült emberek kínlódtak a posványos vízben. Kincsek akadtak fent a nád töveken. Vagyont érő selyemsátrakra szállt le egy-egy kósza daru. A rémület nőtte önmagát. Senki nem hitte volna el a török táborban, hogy két árva magyar dob perdül, háromszáz elszánt magyar vitéz rikoltozott azon éjszakán s még száz fegyver sem volt a hajdúk kezében.

Órák teltek órák után. A vörösen felkelő hold ráhajolt a nádasra. Mintha irtózatossá válna valami óriás, bevilágította a mocsarakat. Üvegesszemű holtak, meg életért küzdő elmerülők, egymást marcangoló éhezők és pocsolyába süppedő szomjúhozok. Összevisszaságán simított végig a metsző hideg fény. Itt-ott már farkasok üvöltése is elárulta, hogy megsejtették a prédát a nádasok őslakói. Közelebb merészkedve, egyre kisebb körben kerengve óvakodtak előre. Némelyik már dús lakomára talált, másokat még visszariasztott egy-egy elsüllyedt vitéz csapkodó karja. De a dögkeselyűket már nem rémítette ez sem. Nagy darab húsokat kivájva, vijjogva lakmározta. S a fekete fák kopár törzsei között krugatva kerengtek a megnyugodni nem tudó darvak.

Két napig hallatszott a haldoklók üvöltése. Aztán kezdett csendesedni a nádas. Harmadnap már élőbbátorodott a parasztság is. Először csak a tábor zsákmányt gyűjtötték halomba. Aztán az elhaló kiáltások elvezették őket az élőkig. Foglyokat őrzött a jobbágy

egyetlen odúja. Nemes paripákat árultak széltében a kótya-vetyéken. Háromszáz hajdú zsákmánnyal meg-
rakva száguldott hazafelé a pusztaságon. És Győry
Jakab nem nyugodott, míg Szalonta népével halomba
nem szedette a fegyvereket, biztonságba nem helyez-
tette az élelmet, össze nem tereltette a gulyákat.
Diadalmenettel szállíttatta zsákmányát a szalontai
kastély bástyái közé.

Hetek múlva is vonultak a török rabok Váradra
és a hajdú városokba. Évek múlva is szüretelt a
váltságdíjából a győzedelmes csata környéke. És a
váradi várban Istent tisztelő gyülekezet énekét vezette
Lorántfy Zsuzsanna könnyekbe el-elfúló hangja:

*Adjatok hálát az Istennek!
Imádkozzatok szent nevének.
Hirdessétek dicséretét
És minden jótéteményét,
Beszéljétek a nép előtt
Nagy csudáit, melyeket tett!*

György úrfi kigyúlt szemmel állt anyja mellett.
Zsigmond aggódva nézett fel rá. Istenitisztelet végén
megrántotta fekete selyem dolmányát az ifjú György.
Ködmönkékben ültek már az emberek, de ő még vál-
lára sem vetette a mentét. Mióta nagybátyja temetésén
a fejedelmet képviselte, teljesen férfimódra igyekezett
viselkedni. Tisztelettel hajolt meg anyja előtt:

— Édes anyámasszony, izenettel ha lesz édes-
apánk ő nagyságának, ugyan emeljen szót mellettünk.
Szeretnénk kimenni a táborba!

Zsuzsanna mélyen nézett fia szemébe. Látta benne
a harci vágyat és a nemes bátorságot. Vállára tette a
kezét. Aztán kisebbik fia arcát fürkészte:

— Te is szintazonképpen iparkodnál kifelé?

— Szalárdy János diák mondja, hogy igen neve-
zetes dolgokat láthat, kinek szeme van. Mind össze

és gyűjti egy nagy krónikába. Bizony magam is szívesen megnézném.

Zsuzsanna a templomból egyenesen írópolcához ment. Elgondolkozva mártotta zöldes tintájába hegyezett lúdtollat. Nehéz volt a szíve. Nem tudta elhinni, hogy ez a csata befejezés lenne, — még csak kezdetnek lázott. Mi vár rájuk? Mi vár a környék lakosságára? Lesz-e ereje urának, hogy kivédje a két oldalról rátörő ellenséget?

Harmatos szeméből keserű könnyecseppek hullottak alá. De azért vonta szép betűit:

. . . Édes jó uram, tudja azt kigyelmed, hogy immár Isten kegyelmessége által annyi idejek vagyon a gyermekeknek, hogy amit láttak, megemlékeznek róla. Azért, ha kigyelmednek tetszenék, talán nem ártana, ha kigyelmed bár csak egy hálásra is elvinné őket, hadd látnák mind a két tábort.

Még aznap este meghozta rá a választ Pál. Levélnél is drágább izenetet hozott: estére bejön Váradra a fejedelem! És Zsuzsanna szíve úgy megnehezült, mintha utoljára látná urát. Üdvözléskor úgy csüngött a nyakában, mintha örökre búcsút venne tőle. Pedig nem tőle, hanem fiai gyermekkorától búcsúzkodott.

György ijedten szorította magához:

— Kérlek, édesem, ne búsulj, mert ha nyavalyád léssen a búsulás miatt, mi haszna az én életemnek?

Zsuzsanna letörülte könnyeit.

— Inkább örvendezek, szerelmetes uram. A gyermekiket már előkészítettem. Kezdhetik a férfiak életit.

György szokásos mozdulatával felemelte asszonya állát:

— Keseregsz te ezen, édesem, nem örvendezel. Pedig látod, a felséges Úristen megint megmutatta irántunk való kegyelmét. Nem kívánta magyar vér

hullását, hanem anélkül is megadta nekünk a győzedelmet. Héj, Huszár uram!

A bástyán álltak és Huszár Mátyás kifeszített mellet lépkedett egy sereg hajdú élén. Ura szavára fessezen megállt. György tölcseért formált a kezéből, úgy kiáltott le neki:

— Hiszi-é most már kigyelmed, hogy a madarak beszélni tudnak? Lám, én már értem a darvak szavát. Azt mondják: Fuss, török! Fuss, török!

Zsuzsanna megenyhült ura jó kedvétől. És György szorosabban ölelte magához:

— Láss hozzá, édesem, hogy fogdossanak minél több darvakat. Szeretném, ha minden lakozóhelyükön hallgathatnám a darvacskák szavát!

Az asszony megbújt a védelmező karokban. Esengve simogatta ura barna szakállát:

— Ne tréfálkozzon kigyelmed most, mert igen féltelmesnek látom a kinn való állapotot. Mit tesz, ha visszajön a török? A szegénység szerteszéledt, élelem is kevés ennyi embernek. Elfutottak a félők is. Ha nagy csatában Isten veszedelmét adná, bé sem férne kigyelmed vitézival a várba.

— Néked megmondom életem, hogy csatát én nem keresek. Meghúzom magam a Maros mentén, aztán ám lássa a török, — ha támad, ő bánja. De én inkább a békességért hadakozók. Kész vagyok megkötni, mihenst alkalmas ígéretet kapók. Nem szeretem én az ellenséget, hanem inkább a jó barátot.

— Na, csak ne higgyen kigyelmed, senkinek.

— Hinni nem hiszek. Szemmel tartom. De, ha valakinek baját sejtem, segítem, amiben lehet. Nyavalyás Bethlen István vesztit sem kívánom én. Ha térítvényt ad, hogy nem háborgat, felőlean lakozhat, ahol néki jól esik.

— Tán már meg sincs a szerencsétlen. Úgy hírlik, nekiment a lápnak a főtörökökkel együtt.

— Útközben vettem a hírt, hogy kivezette egy

paraszt. De azt az embert szeretném ismerni, aki a győzedelmet vette.

— Huszár uram elévezetteti.

Lementek az udvarra. Mosolygó arccal húzta ki alacsony alakját a fejedelem előtt a hajdúkapitány. Fényes szemében hűség csillogott:

György leoldotta portai kardját. Átnyújtotta a kis embernek:

— Jól van, fiam! Nemcsak bátor vagy, de eszed is van magadhoz való! Rendeltessen néki Huszár uram esztendőnként való illendő fizetést. Magam mellé való udvari szolgának állítalak, fiam.

A kisember szinte összezsugorodott. Behúzta kurta nyakát vásott mentéjébe. Ijedten nézett körül a nyüzsgő udvari népség között. Nem tudta megkülönböztetni egyiket a másiktól. A fényes öltözetek alatt nem is próbálta kitalálni: melyik a pecér, melyik az étékfogó, milyen ruhájú az ajtónálló s melyik a fel-lajtár? Százféle színű, százféle formájú ruhában nyüzsgött a szolgahad a fejedelem udvarában. Jakab érezte, hogy soha nem tudna eligazodni közöttük.

Megmozgatta kunkori bajuszát. Napbarnított arcán verejtékcseppek tűntek fel a nyirkos október alkonyatban:

— Megkövetem nagyságodat, nem szoktam én az udvari állapotot. Én csak együgyű, jámbor ember vagyok. Inkább kívánnék én magam kis házacskájában lakozni, Félegyházán.

— Lakozz hát, ha ez a szíved kívánsága. De azért a fizetésért nem haragszol meg, ugye? Elkel a pénzmag a félegyházi házacskában... De meg még tán azt sem bánod, ha a hajdúk győzedelmének emlékére adunk valamit?

Gondolkozott egy pillanatig. Zsuzsanna hozzá-simulva állt. Tekintete az ágyúkat, golyóbisokat behordó parasztságon révedezett. Szívére tévedt a keze és azt gondolta, hogy minden ölőszerszám magyar

szív ellen irányult. S a magyar szívek között ott volt ura, két fia dobogó szíve is.

A fejedelem lehajolt asszonyához. Komolyan nézte szép szemét. S mint aki olvas a gondolatokban, magához szorította karját.

— Mit szólnál hozzá, édesem, ha a török álgyúk szavából a calviliai hitűek nyernének örök bizodalmat?

Zsuzsanna boldogságosan érezte, hogy ura közel járt gondolataihoz. S Rákóczy emelt szóval folytatta:

— Olyan emléket találtam ki, ami mindenkoron hirdeti a hajdúságnak Isten dicsőségét, a hajdúfiak nagy vitézségét. Lássá kigyelmed, Huszár uram, hogy a hadiszerszámokból Debrecen városának egy olyan öreg harang öntessék, amilyent még nem látott ez a szegény haza. Kívánjuk, hogyha megszólal, járja bé szavával mind a nagy síkságot. Hallja minden hajdú, s minden maradéka. Megemlékezzenek eleiknek dicsőségéről és Isten ő szent felsége hozzánk való örökös irgalmáról.

Zsuzsanna szíve túláradt. Arca felragyogott, mint nagy örömök idején. Kör vonódott a fejedelmi pár körül s már az egész váraép figyelni kezdte a szót. György odaintette János diákokot:

— Hamar írószerszámot, fiam. Nem szeretném, ha kimenne eszemből, mit gondoltam a harang díszéül, írd, fiam; a kilencvenötödik zsoltár versét: *Áldáskozó szavát halljátok, meg ne keményítsétek szíveteket.*

— Mondhatnék én is valamit, édes jó uram?

Biztatóan ragyogott Zsuzsannára ura meleg pillantású szeme:

— Igen ékes volna Lukács evangélista azon mondása is, ami Patak várának nagy kapuja felé írva vagonon: *Boldog az a város, amelyben Isten igéjét prédikálják és megtartják.*

— Úgy legyen, édesem. De ne felejtkezzünk

meg, hogy én ma az én igémnek új értelmét találtam. Halld csak: *Nem azé a szerencse, ki azután fut, sem azé, aki azt óhajtja, hanem azé, kinek azt a könyörülő Isten adja.*

Győry Jakab értelmetlenül hallgatta a beszélgetést. György ránevetett a fiúra és a vállára ütött:

— Hallod, fiam? Száz fontos harang hirdeti mindenkoron a debreceni templomból a szalontai csata emlékezetét! Akik ezt hallják, megemlékeznek arról is, hogy Isten apró testbe is lehelhet nagy lelket ... Hát a másik hol vagyon? Merre a te embered, Susánkám, édesem?

Az asszony megfogta ura kezét, mintha tudná, hogy arannyal akar fizetni.

— Pál már messze jár, szerelmetes uram. Konstantinápoly felé vette útját. Őt már megjutalmaztam én, magam.

Rákóczy visszadugta zsebébe az aranyakat. Aztán mégis kivonta s átadta Győry Jakabnak:

— Nesze hát, előljáróba. Aztán, hadd halljam, mi a hajdúság parolája?

Ragyogott a legény szeme. Simogatta a kardot. Aztán egyszerre csak kirántotta hüvelyéből. Megforgatta a levegőben, hogy csak úgy suhogott az ütés nyoma, mintha élő testbe hasított volna. Kihúzta magát újra. És szilajon, a puszták élő lelkesedését kiburjantva magából, felharsant a hangja:

— Éljen Rákóczy Györgyi Éljen a mi nagyságos fejedelmünk!

Mintha ez a kiáltás lett volna első hírnöke a békességnek. Rákóczy előtt végre elsimultak az akadályok. Szultán és császár egyaránt elismerte jogait Erdélyhez. Nagy barátja, Pázmány Péter még megalapozta számára a talajt az új király, III. Ferdinánd előtt is. Utolsó levelében is elküldte neki szeretetét.

S mikor a harangok az egész országban siratták a kívánsága szerint balzsamozatlanul, fakoporsóban el-

temetett nagy főpapot, Rákóczy György rövid imádság után kilépett a pataki-vár templomából. Pozsony felé fordult, ahol utolsó útjára kísérték igaz emberét. Aztán a tavaszi verőfényben felvitte magával a Vöröstorony bástyájára Pázmány Péter utolsó ajánlóját. Kinyitotta a nemes magyar nyelven írt prédikációkat. S mint valamikor a katolikus cardinális a protestáns Bethlen Gábort, úgy most a protestáns Rákóczy fejedelem a nagy cardinális kísérete végig imádságos gondolatokkal az örökkévalóság felé vezető úton.

XV.

A sárga falak között pezsgett az élet. Az udvarokon sürgő-forgó szolgálhad szaladozott az úrfiak szobájába. Ki ezüst tálat vitt, meleg vízzel telve, ki ékes sarukat tisztogatott leheléssel és dolmánya ujjával még futás közben is. A szobákban türelmetlen ifjak bajlódtak serkedő bajuszukkal. Incselkedve kiáltott oda szobatársának Nyáry Miklós:

— Na, aztán meg ne szökj templombamenet, Mihály ecséml

Lázár Mihály rávicsorította rendetlen fogsorát Nyáryra. Régen volt, mikor ő a fejevári kollégiumból megszökött. Még abban az esztendőben történt, mikor a fejedelem tizenegyed magával berendelte a kollégiumba, fiai tanulótársává. Keresztury Pál rector okos intései még akkoriban nem fogtak az úrfin. Egy alkonyaton kimászott a földszinti ablakon. De egy óra múlva már fülön is fogta a fejedelem egyik csatlósa. Csak nagy rimánkodással tudta elkerülni, hogy kötözve ne kísérik vissza, mint valami rabot.

A másik szobában Bethlen Mihály vitatkozott Szöllősy Jánossal. Szöllősy mindenáron pávakék dolmányt akart felvenni, ezüstös hímzéssel. De Bethlen Mihály kirángatta a kezéből:

— Nem le konfirmálsz, hanem a hercegek. Pávaskodhatsz majdan, ha rád kerül a sor.

Ifjú Rákóczy György mintha hallotta volna ezt a vitát. Inasa sorba vitte elébe ruháit, de a herceg unottan legyintett, hogy tovább. Végül megfogott egy vagdalt bársonyból készült, rózsaszínű dolmányt. Rövid felsőujja hasítását, s a mellrész elejét aranycsipke borította. Fehér atlasz nadrágot választott hozzá. Sietve öltözködni kezdett.

Rákóczy Zsigmond a nagy udvarban áll. Egy korhadó tölgyfához támaszkodott és felnézett a gallyak közé. Szinte várta, hogy megszólaljanak felette a madarak, mint régen, mikor először aludt a fejevári kollégium szakadozott mennyezete alatt. A sárospataki szép bolthajtások után akkoriban nyomorúságosnak érezte volna az új iskolát, de a közeli erdőségekből olyan édes madárdal hallatszott, hogy gyönyörködve aludt el rajta.

Szorongást érzett az ifjú herceg és nagy áhítatot. Már felöltözködött. A feketeruhát vette fel, melyet egy évvel ezelőtt kapott, Rákóczy Pál halálakor. Nemes brokátból készült a ruha, de nem volt rajta sem dísz, sem szín. Csak a csipkés ingujj élénkítette kissé, meg a kis török kard, melyet a szalontai csata után, a táborban övezett derekára apja.

Nem tudott bent lenni, a lármásan öltözködő tanulótársak között. Bár már a reggeli órákban is izzóan sütött alá a levelek között az augusztusi nap, mégis csak itt találta meg az áhítatot, Isten szabad ege alatt. Kis beszédét ismételte magában. Hangtalanul mozgott ajka és finomujjú keze is meg-megmozdult.

Herczeg Zsigmond halkan közeledett ifjú ura felé. Esztendők óta ő irányította a fiatal Rákóczyak udvari nevelését. A fejedelemasszony azért küldte korábban, hogy nézzen utána, illendően fel vannak-e öltözve a konfirmációra készülő fiúk? Meglepetve látta Zsigmond fekete ruháját, ő ugyan gyémántkapcsú, bíbor

dolmányt akart adni a két hercegre, de a komoly szertartáshoz illendő, komoly öltözet annyira megtetszett neki, hogy azonnal György után nézett.

A sugár növésű ifjú előtt térdelő inas tartotta az ezüstkeretű tükröt. Rózsaszín, kócsagtollas fővegén igazgatta a gyémántos forgót.

— Nagyságod eccse feketeruhába öltözött a mái napra. Illendőbbnek vélném, ha nagyságod is felöltöztetné azt.

Meg sem fordult György. Hetykén vágta oda:

— Nem temetésre készülődünk, hanem örömnepre.

Keményebbé vált az udvarmester szava:

—Az Úr szent házába készülnek kigyelmetek, nem hivalkodásra. Lám, Zsigmond úr magától is kitalálta ezt.

—Gyönyörködjék kedves urában, Herczeg uram. Én majd csak magamban gyönyörködöm.

— De a fejedelemasszony ő nagysága ...

Megkondult a nagy templom öreg harangja. Utána bongva, zengve iparkodott a többi hét harang hangja is. Herczeg belátta, hogy már nincs idő átöltözésre. Sietve beszaladt hát a szobákba. Párosával terelte ki a nemes úrfiakat. Sorba állította őket az udvaron. Legelői a két Rákóczy-fiú állt. Szeretettel fogták egymás kezét. S mégis alig hihette volna valaki, hogy testvérek, — jó, egymást szerető testvérek.

A professzorok méltóságteljesen lépkedtek alá a lépcsőn. Herczeg udvarmester vezetésével megindult a menet a nagy templom felé. Tizenhat ifjú után fordult Fejérvár lánysergének titkos pillantása. De csak tizenöt viszonzta azt. Zsigmond meghajtott fővel, magábaszállva haladt a templom felé. Mikor belépett, s fejét még mélyebbre csüggesztette, úgy érezte, mintha szelid ujjak simogatnák, bátorítanak. Nem nézett fel és mégis tudta, hogy a nagy faragott székből, atyja olda-

lán ott ül anyja is. Reménykedve várja gyermekei hitvallását.

A nemes úrfiak belépésére megmozdult a templom. Felállt a fejedelmi pár és felálltak a papok, professorok és a nemesi gyülekezet. Pillanatig ruhák súrolták a padokat. Zizzentek a selymek és mélyebb hangon suhogtak a bársony szoknyák. Vont arany kemény pendülése hallatszott és saruk, csizmák nyikorodtak. Aztán csend borult a templomra. S a mélységes áhítatból diadalmasan tört fel tizenhat ifjú ajkáról az ének:

— *Mint a szép, híves patakra,
A szarvas kívánczozik,
Lelkem úgy óhajt uramra
És hozzá kívánczozik.*

Önfeledten zengte az Isten után vágyó áhítat legszébb verseit az ifjakkal együtt most már az ünneplő gyülekezet is. Lorántfy Zsuzsanna fejedelemasszony behajtotta az aranyhársleveles címerrel ékesített, új nyomású énekeskönyvet. Nem kellett neki a graduál segítsége, hiszen minden zsoltár minden szava édes tulajdona volt. Rákóczy György dörmögő hangja szinte ízlelte, élvezte az ének nyomán kelő áhítatot. S egybeforrt az ünneplő sereg. Eggyévált lélekkel szállt Isten színe elé.

Csak az ének utolsó hangjának elzengésével rémült rá Zsuzsanna, hogy most, mindjárt az ő kisebbik fiának hangja fog küzdeni a templom nagyságával és a pillanat mindent lenyűgöző erejével. De ez a rémülés igazán csak egy pillanatig tartott. Zsigmond herceg sápadtan lépett elő. Kék szeme világított, mint egy tiszta tengerszem. Belőlről tükröztette az ifjú hitét és alázatos bátorságát. S indult a nagy templomban az ifjú hang és behatolt a legtávolabbi sarkokba is.

Zsuzsanna nem tudatosította magában, hogy a beszéd mélyen átgondolt és formás, Csak egyes szavak

maradtak meg emlékezetében. S ha lehunyta szemét, még esztendők múlva is látta, egész életében úgy látta kisfiát, hogy fekete ruhájában, szívére tett kézzel tett hitet vallásáról.

György kedvtelő apai szíve már a részleteket is felfogta. A catechismusból nagy meglepedésére felelt mindkét fia, de igaz öröme a hitvitázó részben telt. Keresztúry professzor megmutatta, 'hogy nem hiába terjedt híre az ország határán kívül is. A két herceg felváltva képviselte Bellarmin, jezsuita atya tanításait és a protestáns hitelveket. S mindkettő megtudta védeni a calviniai igazságot akkor is, mikor a Szentháromság tanának megvitatására kerül a sor.

A rendek összenéztek. Suttogás is kelt a templomban. Mindenki érezte, hogy ez már több vizsgánál. Ez a szombatosok ellen fordul.

György úgy ölelte magához fiait, mintha egyenrangú szellemi társakat talált volna. És Zsuzsanna csak akkor eszmélt teljesen a nagy napok múlására, mikor másnap délben az úrasztala elé járult. Előtte, meghajtott fővel haladtak ura nyomán fiai. Először éltek az Úrvacsora szentségével.

Immár nemcsak a keresztséggel, de értelmük szerint is tagjaivá váltak az Anyaszentegyháznak.

Az anya lelkében elcsitult a gond. Pedig Máté vajda rímánkodása sok éjszakáját megrontotta. Tudta, hogy a havasalföldi vajdát kegyeli a császári udvar is. Mégis kockázatosnak érezte, hogy megsegítésével ujjat húzzanak Lupul vajdával. De Máté vajda adót fizetett Erdélynek. Bojárjaival együtt véd- és dacszövetséget kötött Rákóczyval. Becsületes szövetségesnek bizonyult. Úgy látszott, hogy nem kerülhetik el a segédhad küldését, ha Lupul vajda megtámadja.

Ez a gond újult ki szeptember végén Zsuzsanna lelkében. György újra nagy hirtelenséggel medvére indult. Ez mindig azt jelentette, hogy birkózik valami nehéz feladattal. Kevesen sejtették, hogy ilyenkor fé-

kezi indulatait, időt akar nyerni, hogy megfontoltan dönthessen, s a vadúzásben tulajdonképpen harci vágyait vezeti le. Mire visszatért, már nyugodtan, fölényesen, sokszor gunyoros biztonsággal adta meg a legkörmönfontabb válaszokat s rendesen megghiúsította a cselvetők mesterkedéseit.

Felesége ilyenkor mindenben maga intézkedett. De most egy érkező követ megzavarta. Révedező szemmel nézett el, a hegyek felé. Ott vadászott ura s nem tudta, utána küldje-e a most érkezett levelet? Brandenburgi Katalin jelentkezett a fejedelelemnél soraival. Azt írta, hogy beteg és bekérezkedett a gyógyi fürdőbe.

Az asszony küszködött magával. Már régen nem érezte szívében a szinte alélást okozó fájdalmat Katalin nevének hallására. Tudatában úgy élt már Bethlen Gábor özvegye, mint egy eltévelyedett, szerencsétlen gyermek, aki fájdalmat okozott mindenkinek. Nem rezdült féltékenységnek nyoma sem benne, mikor azt mérlegelte, tudassa-e Györggyel ezt a hírt? Csak attól félt, hogy ura számára új követeléseket, új nyugtalanságot hoz az idegen asszony telhetetlensége. Hogyan távolíthatná el tőle a gondot, ameddig csak lehet?

Az ajtóban élesebben csattant az ajtónálló hangja. Dühösen morgott az ifjú Barcsay Ákos:

— Eredj a pokolba. Asszonyunknak nincs szüksége kóborló diákra. Vagyon a palotán deák, feles számmal.

— Már pedig én bemegyek! Nékem szabad bemenetelem vagyok!

Zsuzsanna felfigyelt. Szinte repült az ajtóig. Maga kezével húzta a szőnyeget és megnyitotta a kilincset:

— Pál! Jöszte, édes fiam!

A nemes úrfi elképpelve nézte, hogy a hetyke törpe összekushadt. Mint az urára talált eb, örvendező nyögéssel csúszott Zsuzsanna lába elé. Ráhaj-

totta bozontos, nagy fejét a könnyű, fehérszattyán sarucskákra.

— Hányszor mondtam, Pál, hogy lábat csókolni nem emberhez méltó. Jöjj és pihenj meg nálam!

Puha kezének érintésétől felemelkedett a törpe. S most újra a hetyke, csúfondáros gnómot láthatta a nemes úrfi. Már nem kért bebocsáttatást, nem is követelte. Csak visszanezett a küszöbről és emelt fővel követte asszonyát.

— Hová kell mennem, nagyságos asszonyom?

— Eltanáltad a gondolatomat. Küldeni akartalak valahova, Pál. Csak téged küldhettek, mert énnékem kívüled más titkosom nincs. De igen megfáradhattál. Lábbei d is szakadozott. Reggelig pihened kell, szegény fiam.

— Reggelig nem, csak addig, míg hírül adom nagyságodnak, hogy vigyázattal legyen. Most még jobban megbizonyosodtam, hogy Zülfikár megcsalja urunkat. Hűséget színlel, hoz is valamelyes igaz hírt. De azt bezzeg nem mondja el, hogy Lupul Havasalföld határán összevonta hadait. Mehmel basa meg újra di-vánt ült Székely Mózessel és táborba szállt a Duna mellett. Urunk ellen tör. Ha ő nagysága moccan, könnyen bajba kerülhet.

Iszonyodva nézett Zsuzsanna a törpére. Nem volt oka kételkedni szavában, de mégis szörnyű volt hinnie, hogy a török is Erdély felé tart.

— Zülfikár tudja ezt?

— Mindent tud. De sima a nyelve. Csak annyit mond, hogy gyanút ne ébresszen. Húzza bíz ő a fizetést innen is, a portáról is. Mikor a portán jár, török-színű, ha haza jó, magyar színű. Eb Zülfikár, nem ember.

— Nem gyanakszik rád?

— Kerülöm az útját. Vagy előtte, vagy megette szaglászok. Még nem látott kétszer egy ábrázatban. Most mint nyavalyás koldus vágtam elébe. Még meg-

undorodott tőlem, mikor az árokszélen talált. Nem vett volna baksist, pedig ni!

Feltúrte karján a ruhát. Mély égési sebek felett rakódott a var. Zsuzsanna borzadva kiáltott fel:

— Jöszte, szerencsétlen! Hadd kenegessem bé olajjal. Van valami fajin porom is a gyógyítókamrában.

Pál vigyorgott. Büszkélkedve nyomogatta piszkos ujjával a kidudorodó varokat:

— Nem fáraszthatja ezzel magát nagyságod. Mert ez nékem nem fáj. Kitanultam egy industól a módját, hogy ne fájjon. Csak itt elszorítom, ni, s akár karomat vághatnék ... Egy toppot se menjen, asszonyom, hanem inkább adja értésemre, miben szolgálhatnám?

— Izenetet viszel Katharina asszonynak. Megmondod, hogy urunk nincs idehaza, de nem akarjuk késleltetni gyógyulását. Csak térjen bé a gyógyi feredobe. Annakutána meg ne átalja megkeresni házunkat. Vendégül kívánjuk látni ő felságét és szolgálunk néki, szerény tehetségünk szerint.

Pál máris útrakészen ugrott fel a szőnyegről. Zsuzsanna egy pillanatig még habozott. Aztán ékszeres polcához ment. Sokáig keresgélt, végül egy Lórántfycímeres gyűrűt vett elő. Török követ hozta még az első athnáméval együtt. Zöld email alapon ragyogott az arany hársfalevél, apró sodrott szálakból kiötvözve.

— Ha nem hinne néked, ezt a gyűrűt mutatod. Mondd, hogy Lorántfy Zsuzsanna küldi. Ha nem hiszi, maga bánja meg.

Katalin hitt az izenetnek. Bejött a gyógyi fürdőbe, de alig használta. György már Fejérvárott tanácskozott a rendekkel és papjaival. Az asszonyt izzó kíváncsiság hajtotta az udvarba. György hitetlenkedve hallgatta, hogy Zsuzsanna meghívta. De már nem fordíthatta el másfelé. Kedvetlenül rágta bajuszát, míg a vendéget várták:

— Mire való volt ez?

Az asszony öltözködött. Habfehér felümegeje felé fekete vállat fűzött. Szoknyája is fekete tafotából suhogott körülötte.

— Isten kezében vagyunk, jó uram. Nem szeretnék úgy sírba szállni, hogy haragot tudjak a szívemben. Amitől félünk, avvial minél hamarább szembe kell államink. Olyan ez, mint a lidérces álom, — ha végiggondoljuk, 'már nevetni tudjuk. Szemben akarok lenni az én lidérces álmommal.

Úgy fogadta Katalint, mint az idegen fejedelmet szokták. Tisztességgel, de maga értékét érző méltósággal. S a kíváncsiságtól hajtott asszony idegenkedve nézett széjjel a fejevári palotán. Itt élt, itt mulatozott ő annyi éven át s mégsem ismerte meg a régi termeket. Mindent megváltoztatott egy tudatos kéz. Volt pompa, de hiányzott a hivalkodás. Értékes darabokban gyönyörködhetett a hozzáértő, de semmiről sem érződött, hogy haszontalanság volna. Eltűntek a szabadon függő portai szőnyegek és megrögzített flandriai kárpitok simultak a falakhoz. Némelyik termet meg éppen márvány burkolt már. Itt nem hangzott titkos szó, — de nem is lehetett kihallgatni azt, amit két ember egymásnak mondott. Otthon lett a fejevári palotából, nem fejedelmi börtön.

Zsuzsanna úgy vendégelte Katalint, mintha régtől fogva értették volna egymást. Megütközve figyelte az asszony petyhüdt bőrét, aláárkolt szemét. Hihetetlennek érezte, hogy ez az asszony fiatalabb nála. És Rákóczy felujjongó örömmel látta, hogy soha nem volt szebb a felesége, mint ebben a komoly, egyszerű ruhában. Sima bőrén maguktól virultak a rózsák. Arany szemének csillogása vetekedett a legdrágább ékszerrel. Mindkét asszony karsú termetű volt, de Zsuzsanna ma is izmos és leányos maradt, míg Katalinon szinte pattant a kapszos fűző váll. S a kibodorított haj felett kackiás baret ült, amelyet a férfiak viseltek, idegen országban.

Idegesen, kapkodva csipegette az ételt Katalin. Bánta, hogy eljött és úgy érezte, diadalmaskodni akart felette a fejedelemasszony. De Zsuzsannának nem volt kedve a diadalmaskodásra. Mélységes szánakozással látta, hogy Katalin szeme minduntalan Zsigmond szép, nyílt arcára téved. Talán eltékozolt ifjúságára gondolt?

Tábla után bizalmas szóra vonultak vissza ők hárman. A kíséret távolabbi termekben maradt. És a márványfalú szobában végre megszólalt Katalin. Györgyhöz beszélt, de Zsuzsannát akarta bántani:

— Bizony, eljárt az idő kigyelmed felett. Ha meggondoljuk, milyen ékes ifjú volt, mikor értünk küldte a mi jó urunk, el sem hihetjük.

Zsuzsanna is azt nézte, milyen erősen deresedik ura haja. Hirtelen számolni kezdett: még csak negyvenhárom éves Rákóczy György, ám ma sokkal idősebbnek látszik. Szerette volna végigsimogatni a gondfelhős homlokot, de még csak nem is közeledett urához, összekulcsolta a kezét és úgy mondta, mintha hitet tenne:

— Sok gond s baj között élt s él az én jó uram. Ez pedig nem ifjít.

Csípősen nézett rá a másik asszony:

— Na, akkor Lórántfy Zsuzsannát ugyan megkímélte tőle. Nagyon is fiatal szint mutat, ha ugyan nem segít magán valami kenőcsfélével.

Olyan nevetséges volt ez a gondolat, hogy Zsuzsanna belepirult. De nem tudott megfelelni, mert a fejedelemasszony felkacagott. Megbökte mutatójával György homlokát:

— Halljuk, kigyelmed nagy vadász. Vigyázzon, nehogy valami derék nagy szarvakat hozzon haza.

A házastársak nem értették a durva tréfát. Olyan idegen volt szívüknek a szavak mélyén meghúzódó gúny és gyanúsítás, hogy tanácstalanul néztek össze. S akkor Zsuzsanna erőt vett magán. Megtörte a hallgatást.

— Hagyjon magunkra, édes uram. Szavam volna a felséges asszonyhoz.

György megkönnyebülve húzódott hátra. Lórántfy Zsuzsanna hirtelen előlépett. Megragadta a másik asszony kezét. Ahogy megvonaglott két tenyere között Katalin kövérkés ujja, nyugtatóan végig is simította:

— Miért kínozza így magát, felséged? Miért nem vet véget ennek a hiábavaló életnek? Mért nem megy bé egy kolostorba, hogy elfordulva a világi hiúságoktól, Istennek tetsző életet éljen? Hiszen a bűn csak addig bűn, míg töredelmesen meg nem bánjuk. Megbocsát a mi jó Istenünk, ha magunk bocsánattal és vezekléssel tudunk élni.

Kihúzta kezét Katalin és meghökkenve nézte a fedelelemasszonyt.

— Vájjon vezekeltél-e te valaha, Lórántfy Zsuzsanna?

— Ezen percben is vezekelek, mind magam, mind felséged előtt. Mert tán, ha az én Istenem annak idején érettebb elmével áldott volna meg, megtéríthettem volna felségedet az igaz útra ...

— Szóval te igaz úton jársz? Úgy hiszed?

Keresztbe tette keblén a kezét Zsuzsanna. Meghajtott fővel mondta:

— Minden igyekezettel azon vagyok, hogy eltaláljam az én Istenem akaratát!

— Azért küldenél hát engem kolostorba? Valamikor pedig vétkemül róttátok, hogy vallást változtattam.

— Mert felséged nem érzéséből változtatta meg, csak más kedvéért. De hiszem, most már igaz szívvel követi az újat.

Katalin magába süppedt. Hátrált egy karosszékiig és beleernyed. Gondolkozott és elvonultatta maga előtt az életét. Hátha igaza van Zsuzsannának? Hátha csakugyan megnyugvást adna a zárda békés csendje?

De akkor zene zendült és férfiakak piroslottak eléje. Börtönnek érezte a kapott tanácsot is. Felgerjedt vérével tiltakozott:

— Már pedig nem megyek kolostorba, Lorántfy Zsuzsanna! Inkább férjet választok magamnak! De ehhez pénz kell! Sok pénz! Temérdek aranya pedig csak Rákóczy Györgynek van. Fizessetek hát, mert különben visszaperlem Munkácsot!

Kihívóan nézett Zsuzsannára. De az szelíden bólintott feléje, bár egy pillanatra végiglátott a másik asszony életén s megborzadt tőle. Hogy akar ez ennyi bűnnel új házasséletet kezdeni?

Mégis biztatva mondta:

— Pénz ugyan ország segítésére kell nekünk, de ezen ne múljon felséged jó szerencséje. Majd rábírom az uramat, hogy fizessen még felségednek.

Távolból már zengett a karzaton a töröksíp. Táncba vezették Brandenburgi Katalin kísézőasszonyait a magyar daliák. De a két asszony között csend font hálót. Egyre közelebb vonta a szívüket. Zsuzsanna a maga családi boldogságában megérezte a másik teljes kifosztottságát. S mikor Katalin gyanakodó szeme az aranypontos szemek titkát fürkészte, fátyol takarta azokat.

Katalin lassan felállt. Uszályát eligazította hegyes sarkával. Belenézett legyezője tükrebe és akaratlanul is ellágyult hangon mondta:

— Nem kívánok ma vigalomba menni. Majd csak gondolkozom azon, amit mondottál. De a pénz mindenképpen kell. Kolostorba is kell hozomány.

XVI.

— Készen vagyon, édes uram?

— Az utolsó sorokat rovom.

Sercegve száguldott a toll a fejedelem kezében. Hosszú, elnyújtott vonásaival terjedelmes iratcsomó

végső mondata után tett pontot Rákóczy. Megporozta az aranszínű fövénnyel és kedvtelve nézegette nagy művét.

— Másoltathatta volna kigyelmed deákkal is.

Hamiskásan mosolygott György és szemével is huncutul vágott asszonya felé.

— Félsz, úgy-e, hogy Gyurkó fiunk sem tudja elolvasni, mit is írtam?

Zsuzsanna kacagása elárulta, hogy eltalálta gondolatát az ura. De ő sem akart hátramaradni a pajzán-ságban.

— Bizony, íródeáknak nem volna kigyelmed anynyira alkalmas, mánt fejedelemnek. Mikor olyan hosszúkat von, csak tanálgatom, mit is akart vélem közleni.

— Már pedig a kedvedért igen vigyázattal vagyok, édesem. Hanem hát azt mondod, hogy fejedelemnek alkalmas vagyok?

Úgy nézett hitvesére, mint a dicséretet váró gyermek. És Zsuzsanna rajongó szemmel nézett rá:

— Bizony, igen tud kigyelmed a rendek nyelvén. Lám, hogy kedvére tettek a portai követségben. Kigyelmed kívánságát magukénak vallották. Viheti Szalánczy uram a tízezer aranyat a portára s újra békesség lésszen körülöttünk. Meg milyen nagy hangon fogadták, hogy utolsó lehelletükig hűséggel lesznek kigyelmedhez.

Elgondolkozva fordult el írópolcától Rákóczy. Könnyű ráncok húzódtak lefelé homlokán. Inkább magának mondta:

— Míg Székely Mózes kezemhez nem adja a porta, nem tudok hinni a töröknek. Nem hiszek én tán még akkor sem, ha kiadja, mert valamiféle hátulsó gondolata azután is maradhat. De lám, az ördögnek is gyertyát kell gyújtani. Nagyobb bajt akarok távoztatni, mikor fiztettem az adót a portának, jól tudod, édesem. De hidd el, ezt a Székelyt bévülről hergelik.

Bizony, nem mások, mint a szombatosok. Kivált meg Pécsi Simonra gyanakszom. Nem lesz addig nyugodalmunk Erdélyben, míg ő kelmét meg neon csillapítom. Ha valaki az ország kancellárja volt Bethlen Gábor alatt, mért lett belőle iskolamester? Tisztelem, becsülöm a professorokat, de Péchy Simonon kívül csak nyolc nagyságos ura vagyon az országnak, — mért nem hagyja hát az oktatást a rászorulóknak? Minden, igaz emberem figyelmeztet, hogy tartsam szemmel, de hiába. Már a tavaszon felosztotta minden jószágát. Érzy a sáfrányillatot. Ha ártatlan, miért tette volna?

Ura ökölbe szorult kezét hiába próbálta kisímogatni Zsuzsanna. Felpattant szörnyű indulatában és megrázta, mintha távoli ellenséget fenyegetett volna.

— Próbáltam lelkükre beszélni, próbáltam szépszerével észretéríteni őket. Ha nem sikerül, Isten legyen a bírám, de úgy megvallattatom őket, hogy holtig emlegetik. Krisztus tagadók, pogánynál rosszabb ámítók, népbolondítók ...

Kemény János harmadszor kopogott. Végre benyitott az ajtón. Fekete talárjában Altstád professor jelent meg mögötte.

— Nagyságodnak alázatosan jelentem, egybe gyűltek mind a rendek, mind az oskola nevendékei. Ha befáradnak nagyságtok, kezdhetjük az exáment.

Zsuzsanna könnyörögve nézett urára. Lassan simultak György vonásai. Aztán egyszerre felragyogott a szeme.

— Menjünk hát, édesem.

Nagy méltósággal vezette Zsuzsannát a fogadó terembe. Allva köszöntötte a fejedelmi párt az országgyűlésen meghívott nemesség. Pazar öltözetükben, ékszerektől szikrázó mentekötőikkel, ékes forgókba dugott kerecsen és kócsagtollaikkal olyanok voltak Erdély urai, mintha évszázadokon át mindig ugyanazok a nemes vonású arcok éltek volna a sok vérrel áztatott

földön, hogy átvegyék és tovább adják a bátor szívet és felvilágosodott lelket csak úgy, mint a drága ruhákat.

Éljen harsant és lelkesedéstől csillogó szemek tekintete kísérte helyére Rákóczy Györgyöt és Lorántfy Zsuzsannát. A fejedelemasszony hófehérbe öltözött és dús arany hímzés között szelíden csillogták ruháján a gyöngysorok. Barna haját is igazgyöngy háló fogta össze. A fejedelemségnek semmi külső jelét nem viselte s mégis fejedelmi volt arányos alakja, nyakának finom hajlása, emelt kis feje. De ellágyult arca, meghomályosodó szeme meg egészen anyai volt, ahogy az emelvényen meglátta gyermekeit. Alstád ékes hexameterekben színdarabot írt a fiúk számára. S az első, elfogult szavak után egyre jobban nekibátorodva vitatkoztak a fiúk: elengedjék-e ifjú társukat, Rákóczy Györgyöt az iskola falai közül, az udvar veszélyes légkörébe?

Nemcsak Zsuzsanna és György szeme ragyogott fiaik tudásától. Lázár György, Debreceni Zsigmond, Nyáry Miklós, Ország Mihály és Usz Gábor hozzátartozóira is rásütött az öröm egy-egy sugara. S mikor Rákóczy Zsigmond biztosította társait, hogy az erdélyi fejedelmi udvarban nem fenyegeti veszedelem az ifjút, mert nemes erkölcsű az fejtől a talpáig, zúgó éljenzés vallotta ezt a hitet az ország véleményének.

Megnyugodtak a társukat féltő ifjak, — s míg a függöny lehúzódott, szótlán gyönyörűséggel fordult egymás felé a fejedelmi pár. Zsuzsanna ajka remegett. De valami aggodás is érződött hangjában:

— Úgy vélem, Alstádt uram előbbretolta Zsigmondot, Györgynél. Ez pedig nem rendén való.

Könnyű sóhajtással vigasztalta feleségét György:

— A professornak jó szeme vagyon. Több ésszel áldotta meg Zsigmondot az Úr, mint bátyját. Tudod-é, édesem, hogy nyomtatásba adom a konfirmáció hal-

lott disputációjukat? Elolvastam többször is. Bizony, Zsigmond fiunk bevezető szólása felette áll bátyja tudásának.

A függöny kettévált. Zsigmond herceg arannyal ékes trónuson ült. Fején Pallas sisakja, karcsú alakján hófehér peplun. Mars követét fogadta, ki Rákóczy Györgyöt kérte a tudománytól a hadviselés számára.

S végre megjelent a színpadon Rákóczy György is. Vitézi öltözet simult szoborszerű, ifjú alakjára. Vörvörös dolmányán rubinkövek csillogtak az ötvözött csattokban. Dús, barna haja vállára omlott. Bátor arca, nyílt tekintete, apja ifjú éveire emlékeztetett. Sárga kordoványcsizmájában erőteljesen lépett a színpad elejére. Messze hangzó, érces hangon búcsút vett az intézettől.

A teremben nőtt a csend. Erdély népe most látta először maga felett az ifjú herceget. Barázdás arcok vonásai között, kutató szemek mélyében, feldobbanó szívekben és gondterhelt agyakban egyaránt az a kérdés mozdult meg: mi lesz ebből az ifjúból? Folytatója lesz-e apja munkájának, vagy elrontója? Mit várhat tőle Erdély?

György is ezzel a fürkésző tekintettel vizsgálta fiát. De Zsuzsanna szívében más kérdések sajdultak: íme, két idősebb fia Isten kegyelméből eljutott az ifjúkor küszöbére. Miért nem juthatott el a többi is? Miért nem jutott el legalább a legkisebb, a kis Ferenc? Drága, kis testére csak az elmúlás pillanatában borult a fejedelmi palást, a süveg csak haldoklásában érintette vágyó homlokát. Miért?

Aztán megremegett. Alázatos szavak fakadtak a lelkében. Ujjai megtalálták a megadó imádság mozdulatát:

— Ez volt, Uram, a Te akaratod ...

Az előadás még egyre folyt. Zsigmond lángesze szétvillogtatta kincseit. A többi ifjú is megmutathatta tudását. S végül a diadalmaskodó iskola búcsúzott

neveltjétől. Átadták ifjú Rákóczy Györgyöt Marsnak, a harc istenének.

Mikor György lelépett az emelvényről, hogy szüleihez kézcsokra járuljon, atyja átadta neki a sajtókezelőleg másolt iratot.

— Nagy sok gondunk közepette sem feledkeztünk meg rólad, fiam. Olyan útravalót készítettünk, hogy deres fejjel is vezetőd lehet.

Zsuzsanna csak egy csókkal búcsúztatta fiát a gyermekévektől. S máris György mellé lépett Bakos Gábor. A fejedelem feléje irányította fiát:

— Felveszed a katonai élet terhét, fiam. Vezetőt adok hát melléd. Bakos uram lesz udvartartásod hopp-mestere. Részt veszel immár a felnőttek társaságában. Látogatni fogod a végvárat is.

György csillogó szemmel húzta magát egyre nagyobbra. Mintha már nem is emlékezne iskolai barátaira, egyre jobban átengedte magát a csillogó jövő kutatásának.

Apja elkedvetlenedve nézte:

— Meg sem nézed fiam, mit adtam néked?

György, mint a tettenkapott, sietve belelapozott az írott füzetbe. Ellágyulva húzódott közelebb atyjához:

— Máris látom, hogy hasznos tanácsokkal látott el nagyságod. Ha megengedné, szeretném deákra fordítani s hónappénzemből kinyomtatni, hogy mások is érthessék nagyságod bölcsességét.

A fejedelem szíve felengedett. Átölelte fiát. S megindult vele az új élet felé.

— Mától kezdve már csak így, rád támaszkodom, édes fiam. Hiszem, nem hozol szégyent apádra.

György szívében fellángolt a jó szándék. Lelkesülten mondta:

— Nagyságodat kívánom követni mind bölcsességben, mind mértékletességben, valamíg az én Istenem erőt ad hozzá.

S a fiú szavai nemsokára életet kaptak az apa

szívében. Vidám társaság poharazott Bethlen Ferenc házában. György magával vitte idősebbik fiát is. A nagy lakoma alatt folytonosan figyelte. Az ifjú érezte a megiszteltetést. Szerény méltósággal üldögélt Kassai mellett. Csodálkozva nézte, hogy az egyre forduló kupákból mind derekasabban hajtogat az öreg főúr. S szinte megisszonyodott, mikor a tisztos ősz fej hátrahanyatlott. A részegség csalhatatlan jelei sorba kiütköztek a nagy társaság többi tagján is.

György még soha nem látott elázott embert. Patakban nem ihatott mértéktelenül senki. A fejevári iskolában is tilos volt az italozás. Aggódva tekintett apja felé. De a fejedelem jóságos mosollyal, megértően intett feléje. Maga figyelmeztette a székéről leforduló Bornemissza Pálra. Aztán magához rendelte fiát és nyugovóra tért vele együtt.

A hálózásban undorodva rázkódott össze az ifjú:

— Igen csodálkozom, hogy nagyságod szeme előtt imígyen elhagyták magukat az urak.

öröm villant meg az apa arcában. Közelebb vonta magához fiát.

— Ládd-é fiam, most magad is tudhatod, mint léssen az oroslánból disznó, a bölcs bagolyból fecsegő szajkó. Hiszen, ha a mi uraink kevesebbet innának és többet gondolkoznának, bizony miénk volna már ez a vén Európa. De így nem is lehet vélek nagyot kezdeni. Alig egy-két olyan emberem van, akinek nyelvén megbízhatom. De még azokat sem esmérem olyanoknak, hogy a borital meg ne oldaná a beszélőjüket. Ettől őrizkedj, mindenkoron, édes jó fiam!

György meg egyre küzdött az undorral. Fülében, orrában elhozta a részegség megnyilvánulásainak emlékeit.

Irtózva gondolt arra, hogy valaha őt is az asztal alól húzhasák ki a vigyorgó szolgálak.

— Soha, édesapám uram. Soha nem leszek italos ember.

A fejedelem keze megpihent a barna fejen.

— Iparkodj aludni fiam. Hajnalon vadászni megyünk. Hátha szerencséd leszén?

S másnap este egy nagy, erdei kan hülő teteme előtt újra megsimogatta fiát a fejedelem:

— Ember vagy, György. Van jó bátorságod és nem veszted fejedet, ha veszedelem tör rád. Kár, hogy anyád nem él a vaddisznó húsával. Hanem ezt a szarvast, meg ezt a gímet elküldjük néki. Megírom azt is, hogy derekasan viselkedtél.

XVII.

Indulatosan tördelte kezét a szép asszony. Fekete haja felbomlott. Nagy szeméből haragos tüzek villantak.

— Nem bírom! Mondom, hogy nem bírom. S hiába is akarom, nem tudok együtt élni véle.

Lorántfy Zsuzsanna megrendülve figyelte régi kedvencét. Már berohanásakor meglepte a csodálatosan kifejlődött szépség. Soha nem volt ennyire virágzó Széchy Mária, mint haragjában. Szelíd szóval akarta elbékíteni.

— Marika, az urad panaszt tett nálunk. Azt mondja, hűtlenül hagytad el, igaz ok nélkül. Mi végre tettél ilyet, lányom?

Széchy Mária végighúzta keskeny kezét homlokán. Tágranyílt szeme belenézett új életébe. S maga is azt kérdezte: miért tettem ezt?

Leroskadt Zsuzsanna elébe. A színes hímzésen dolgozó fejedelemasszony kezére hajtotta sima homlokát. Zsuzsanna másik kezével simogatni kezdte a lehajtott főt, mintha vallomásának akarna utat nyitni. S csakugyan megindult az asszonyi panasz:

— Miért? Hát tudom én azt? Mit tudok én, mióta az én egyetlen jóságom itthagytott engem? Csak anynyit, hogy szabad préda az árva asszony. Lám, Zólyomi sem átallta Dévára menet elébem adni, hogy

mi a szíve kívánsága. És azóta ez mindétig így folyt. Ha férfiember került a közelembe, megbolondult. Tisztes társalkodás helyett rámtámadott, mint a bőszarom. Szegény uram familiája vagyonomból forogott ki. Ha nagyságtok jósága mellettem nem áll, földönfutó lehettem volna öreg Bethlen István jóvoltából. De soha nem hagyott békén. Tán ezért gondoltam, hogy férfiember jobban oltalmaz.

— Szeretted Rozsályi Kun István uramat, Marika?

— Nem szerettem. Soha nem is szeretem! Hát szerethetek egy parlagi embert, mikor Erdély ékes virága volt az uram? Hallgathatom jó szívvvel a káromkodását, mikor Istvánom soha nem ejtett goromba szót? Tűrhetem vad szerelmeteskedését, mikor az én egyetlenem csak simogatással közeledett énhozzám?

— Akkor meg mért mentél hozzá, mindennek ellenére? Hiszen még a menyegzői költségeket is magad adtad. Miért mentél Rozsályra, mikor Déva várában illendően lakozhattál? Nem vagy te szokva olyan szükséghez. Mindenkor ékes otthonod volt néked, Murányban is, Patakon is, Ecseden is. Ámbátor...

Végigsimított homlokán s inkább magának mondta:

— Ámbátor, aki igazán szeret, az nem nézi, hol s milyen élet van körülötte, csak együtt lehessen a szerelmes párjával.

Felsírt a gyötrődő asszony:

— Ez az igaz, Susánkám! Meglettem volna Istvánnal egy cigányputriban is, holtig. Hiszen, ha itt nem hagy, nem tántorog az én lelkem ilyen össze-vissza. De ő, a lelkem, tudta, hogy így lesz. Mindig is mondta, hogy nem kívánja holtántúli hűségemet. Mért is mondta? Inkább kötött volna le örök esküvel magához ...

— Megtartottad volna?

A fejedelemasszony felemelte az asszony fejét és mélyen nézett vergődő lelkébe a csodálatos szemén át.

Szégyenkezve hajtotta le fejét Mária. Nem felelt.

Újra átélte azt a megsemmisítő érzést, mikor éhes férfigillanások felébresztették a vágyát.

Halkan indult újra Zsuzsanna hangja:

— Én ugyan meg; nem foghatom, hogy lehet egy asszony két férfié? Nékem azt mondja az én szívem, hogy csak egyet szerethet az asszony, életben-halálban egyformán. Dehát magam körül mást látok ... Lám, te is vallod, hogy nem maradtál volna özvegy fejjel. Hát akkor mire való volt elhagyni az uradat? Miért szöktél előle Dévára? Miért nem vártad, hogy idővel hozzáhajlik a szíved is, nemcsak a tested?

— Éppen ezt kerestem. Gondoltam, ha nem látjuk egymást, ha nem hallom éktelen hangját, majd csak megnyugszik a lelkem.. Gondoltam arra is, hogy talán gyermekkel áld meg még az Úr, — az pótolta volna sok szenvedésimet. Tán ha rám nem tör, még megfordulhatott volna irányába a szívem. De úgy jött rám, mint a dúvad. Elmondtam nagyságodnak, hogy harmadfél száz lovassal jött utánam Dévára. Ha az udvarházból ki nem juthatok a várba, ha az öreg lövészerszámokkal jóestét nem kívánok néki, bizony elfog s rabul ejt. így is megdúlta a házamat, élésben, borban roppant tékozlást vitt véghez s összetört mindent. Ha engem kézbe kap, bizony kivégez.

Hallgatott Zsuzsanna. Évek óta próbált hidat verni a házastársak között, de nem használt a jó szó s nem használt a dorgálás sem. Már régen tudta, hogy kisiklott Mária élete. Szomorúan! simogatta a hosszú, karcsú ujjakat:

— Csak legalább már a híredre vigyáznál. Mire való világ szájára adnod magadat? Lám, még az én jó uramat is megbotránkoztattad. írta nékem, hogy férfimódra öltözködve jársz Vincze. Egyetlen asszonyember, vagy lány nincs véled, csak csupa férfiak. Mit akarsz, vélek?

— Magamban nem járhatok, hiszen Kun István mindenkoron rám törhet. Elhiheti nagyságod, nékem

legkeservesebb, hogy olyan vagyok, mint az űzött vad. Pedig én jót akarnék. Mondja nagyságod a fejedelemnek, vegye meg tőlem Déva várát. Hátha Tasnádon megnyugodnék az én lelkem?

— Majd, hogy aztán azt mondhassák az én jó uramra, hogy elcsalta tőled Déva várát? Tudod, mennyi irigye van Rákóczy Györgynek! Csak maradj te Déván, gazdálkodj ott továbbra is. Hátha megbékél a rendtartásban a lelked?

Mária összegörnyedt. Sötét szeméből kétségbeesés világitott. Zsuzsanna egy pillanatig még habozott. Aztán rátette kezét az asszony fejére. Lágy hangja kért, csalogatott:

— Ha meg ezt nem kívánod, jöjj vissza udvaromba, Marikám. Petneházyné asszonyom ugyan mellettem van, de néked is tanálnék én dolgot. Te tartatnád szemmel a kisasszonyokat. Keltegetnéd, templomba vezetnéd őket. Ügyelettel lennél ruházatokra, segélnéd őket tanulásban, hímzővarrásban. Este áhítatot tartanál. S éjszakára szobájuk mellett aludnál, álmukat vigyáznád ...

Széchy Mária ajka elnyilt, mikor Zsuzsanna beszélni kezdett. Jól ismert utakon vezette a drága hang: pataki életének szép napjai elevenedtek fel előtte. Járt, járt a szép, nyugalmas órákat Széchy Mária. De, mikor a nap végére ért s az alkonyi órák suhantak feléje, egyszerre megtorpant. Nem tudta elképzelni, hogy nemes kisasszonyok hálójába mellett töltse az éjszakát. Nem bírta végiggondolni, hogy magányosan kell várnia a reggelt s újra kezdődik előlről, egyformán minden nap... Minden egyes nap s minden áldott éjszaka ...

Megborzongott, mint aki visszariad az elébe tartót tükörtől. Láta magát ebben az életben. Eleinte virulónak, alig idősebb színűnek a gondjaira bízott leánykánál. De az egyformaságban hamar röppenek a napok s mindegyik odafest egy árnyékot szeme

alá, bevon egy parányi redőt bársonyos bőrébe . . . Egy év, két év, öt-tíz esztendő . . . Ölelésnélküli, csók-nélküli, vággyal telt éjszakák után sivár napok törnek majd rá . . .

Mintha valaki feléje nyújtotta volna a karját. Tüzes férfiszempárt látott. Hatalmas, domború férfi-mell várakozott rá valahol... S eddig nem is álmodott érzéssel kezdett vágyani az egyetlen után, aki felejteti vele szép, szőke urának utolsó óráit és örökre elfedi előle tévelygéseit.

Zsuzsanna nézte az előtte ülő asszonyt s olvasott gondolataiban. Most egyszerre széttárta karját Széchy Mária. Beleölelt a levegőbe. Aztán felocsúdva nézett Lorántfy Zsuzsannára. Változott az arca, mint a tettenért gyermeké.

Felállt. Elrendezte tűzpiros szoknyájának redőit. Végigsimította fűzőválla alatt domborodó gyönyörű testét. Mély lélekzetet vett, mintha ráfonódó láncoktól akarna szabadulni. Aztán lehajolt Zsuzsanna kezére:

— Nem vagyok méltó nagyságod jóságára. Mert én... én már nem tudnék itt élni, így élni...

Arcára kapta a kezét és kifutott a szobából. Zsuzsanna leeresztett karokkal állt. Nem fogta vissza a menekülőt, nem küldött utána marasztaló szót sem. Úgy nézett utána, mintha szemeláttára szakadt volna széjjel egy régi, féltve őrzött kapcsolat.

S mikor Széchy Mária bársonyos szekérének induló robaja felverte a deési udvarház csendjét, Zsuzsanna egyszerre tisztán látta, hogy nem is marasztalhatta közelében a szertelen asszonyt. Hiszen két szép fiú serdült mellette férfisorba. Mi lett volna, ha megzavarta volna szívüket ez a vad szépség? Mi lett volna, ha a nyugtalan vérű asszony férfit kezdett volna látni a karján hordozott gyermekekben? Nem tűrhette volna, hogy kalandos szerelembe sodródják akár az egyik, akár a másik. Tisztán akarta őket odavezetni hitvestársuk elébe.

Mert Zsuzsanna most már egyre fokozódóbb vágygal várta a leányokat, kiket fiai után, maga gyermekeinek nevezhet majd. Nem tervezte, milyen származású, milyen rangú legyen az a két leány, ő csak azt kívánta, hogy fiai szíve megszólaljon. Istenre bízta a többit. De várakozó szemmel nézett minden udvarába hozott fiatal leányt.

S mikor a szombatos Pécsy Simon ügyében a fejedelem csakugyan szigorú ítéletet hozott, a fejedelemasszony gondoskodott arról, hogy ártatlanok ne szenvedjenek. Mint Zólyomi síró feleségére, úgy Péchy Margitra is ráterítette oltalmazó szeretetét. Udvarába vette a szomorú gyermeket. Figyelte, nem hatja-e meg nagyobbik fiát a leányka bimbózó szépsége. De György vidám szemében még nem tükröződött tetszés, ha lányok koszorúja lépdelt be az ünnepi termekbe. Zsuzsanna szinte csalódva mondta urának:

— Igen gyermek még ez a mi szép fiúnk. Pedig én már idejét látnám a házasodásának. Más ifjú ilyen korában legalább is elmátkásodik.

— Na, a te urad sem mátkásodott el még ilyen korában.

Csodálatos mosolygás futott át az asszony arcán. S egyszerre, mint aki kincset talált, megmutatta urának is gondolatát:

— Nem, mert még sokkal hamarább. Hány esztendő is volt kigyelmed, mikor Patakon anyám kis gyűrűjét az ujjamra húzta?

György számolgatni kezdett az ujján:

— Igen csak tizenhetedikben jártam akkoriban. Láthatod, édesem, hogy ráér még György is. Nagyobb gondom vagyon nékem most annál, mint fiúnk házasítása. A francuzokkal szeretnék szövetséget kötni. Mit gondolsz édesem, melyik főemberünk volna alkalmas szót érteni velük?

Zsuzsanna élénk szeme felragyogott.

Még nem látta át ura nagy tervét, de már megta-

lálta a legjobb segítőt számára. Hangosan gondolkozva mondta:

— Biarcsai Ákost igen kedvellem, de ő még nagyon zsenge korú. Hanem Kemény János mindenkoron igaz hívünknek mutatkozott. Járatos is az idegen ceremóniákban. Próbálkozzék véle kigyelmed!

— Ha te alkalmasnak tartod, bizonyosan az is lesz. Próbálkozom véle. Ügyis vagyon véle más beszélni valóm is. Ákos fiam!

Tapsára, kiáltására a fiatal Barcsai jelentkezett a faragott ajtófél mellett. Lelkes arcán gyönyörködve pihent Zsuzsanna szeme. Egykorú volt az ifjú Györgygyei s az árva fiút különös gyöngédséggel oltalmazta a fejedelemasszony az ellene törő besúgóktól, akik hallgatózással vádolták.

— Szaladj, fiam, szólítsd hozzánk a főkomornyik urat.

Gyorsan fordult a fiú. Nyomában megjelent Kemény János keskeny fekete szakállal keretezett arca is. Nyájás mozdulattal intette közelebb a fejedelem:

—• Eljártak kigyelmetek a fejevári főiskola dolgában?

— Nagyságod parancsolatjából Péter fizető deákkal, valamint az udvarbíró úrral igaz számot vetettünk Geleji, Alstádt és Gyulay uramékkal. Összehasonlítottuk, mit fizettünk, mibe került az építkezés. Hanem egy kis baj vagyon. Bethlen Gábel nagy jó uram csak hatezer forintokat hagyott a fejevári kollégium épületére. Nagyságod parancsolatja szerint folyván az építkezés, bizony a költségek megtezték ezt a hagyatékot. Tízezer forintnál is szaporább pénz elment az épületre.

— Nem baj. Van még Patak várában annyi, hogy megpótoljuk Bethlen Gábor hagyatékát. Kaptam valami írást a püspöktől?

— Ímhol vagyon mindenekről a számadás.

Gúnyos mosollyal nézte végig Rákóczy a hosszú

számsorokat. Aztán írópolcához sietett. Gyors mozdulattal rótt a betűket, mintha harag hajtotta volna a kezét. Kiterítve hagyta száradni az írást. S mikor Kemény utána nyúlt, rátette a kezét:

— Nagyon kételkedett az erdélyi püspök vagy jó leikiesméretünkben, vagy a fejedelemségünk állandóságában, azért követelte olyan lóhalálában a pénzt. Hát most már majd csak őrizet alá vesszük a számadást az irományok között. Még majd azt mondhatná rólunk valaki, hogy fukarságunkban eltökítettük a fejevári schola pénzét.

— Ilyen alávalóságra nem kapható senki!

Kemény szeme szikrázott a megbotránkozástól. Zsuzsanna nyugtatni akarta:

— Nem is most élőkről beszél az én jó uram, hanem későbbi nemzetségekről, akik nem esmérték ő nagyságát személyében.

összehúzott szemmel nézte Keményt a fejedelem. Mintha a jövőbe nézne, inkább magának mondotta:

— Nem igen hiszek én még annak sem, akit szemtől szembe látok. Lám, a mi Urunkat, Jézus Krisztust is megtagadta Péter apostol. Ki tudja, kiben mi lakozik, tíz-húsz esztendőök múlva.

Elgondolkozott. Aztán hirtelen lecsapott Keményre a szavával:

— De kigyelmed, míg él, mindenkor bizonyoságot tehet mellettünk. Hiszen maga kezével fizette ki a püspöknek, nemcsak azt, amit követelt, hanem azt is, amit magunk kedvől adtunk. De nemcsak ezért hívtam kigyelmedet. Hallott tán valamit arról hogy Bisterfeldius uramat jó szívvel látta udvarában a francia király?

— Rebesgették már az udvarban.

— De azt nem rebesgethette senki, hogy a király maga képiben szintazonképpen küld hozzám hírvivőt. Na most már fiam, légy vigyázattal.

Szokása szerint közelebb lépett Keményhez. Tegezte, mint ifjabb korában. Vállára tette a kezét:

— Tartsd magad ahhoz, hogy közelemben légy. Ha hívatlak, légy résen. Te értesz szót a francuz követtel, ha bejön . . . Várj csak. Valamit akartál mondani?

Mint a tetten ért, úgy vörösödött el Kemény.

— Csak éppen ki akartam kérezkedni a családomhoz. Fiamat a rázóhideg bántja.

Megelőzte urát Zsuzsanna sürgető szava:

— Akkor csak induljon kigyelmed, tüstint. Gyermekeknek hamar esik baja.

S a fejedelem is a régi emlékek nyomán szelídült kedvetlenből jóságossá:

— Mehetsz, fiam. Vadászgatva magunk is megindulunk Besztercére. Ha nincs nagy bajod otthon, még előzkhatsz is.

Az erdőségek újra befogadták a fejedelmet és kíséretét. Már dér ült a szakállas fenyők széttárt karjain. A tarka lombok leváltak a fákról és puha szőnyeggé váltak a rengetegben. Surrant a nagy vad, ha emberi zajt hallott. Barlangjába készülődött a medve is. De azért a vadhajtok még dús zsákmányra találtak. S az erdőn vont sátrakban hajnalig fordultak a kupák a kísérő főemberek kezén.

— Az is bolond, aki ilyenkor erdőn hál, a helyett, hogy a sutba ülne, vagy menyecskét ölelnél

Hosszú orrával úgy fintorgott Serédy, mint egy kedvetlen kopó. Ijedten intett neki Bakos udvarmester s az ifjú Györgyre mutatott. Hosszú fürtös subájában, a fenyőkötegre vetett szőnyegen aludt a fiatal ember. Tiszta arcát megvilágította a sátor előtt lobogó vadásztűz rőt fénye.

— Mit? Tán azt hiszi kigyelmed, soha nem látott még ez szoknyát? Nem akarnak ebből barátot nevelni I Különben, még az is kitelik ettől a félkótya Kocsis Györgytől.

Barcsay Ákos akkor ért oda a tűzhöz. Rettenve nézett a gunyolódóra. Rossz fogát kimutatva, epésen tüzelt Serédy:

— Te tán nem is tudod, ki az a Kocsis György, ecsém! Ha valakinek ló a felesége, bizony a férfi csak kocsis lehet.

— De most aztán befogja a mosdatlan száját kigyelmed!

Bakos felállt és tenyerével betapasztotta Serédy száját. Dulakodni kezdett a két férfi. De Serédy hamar megérezte Bakos, erejét és leeresztette a kezét.

— Hagyjon mán békét kigyelmed! Még tréfálkozni sem szabad?

— Ez bizony rút tréfálkozás, hogy kigyelmed bemocskol mindenkit. Sem Isten, sem ember nem tanál kigyelmet fertelmes természete előtt. De azt megmondom, hogy az én atyámfíát bántani ne merje! Mert akkor . . .

Rázta felemelt öklét s a gunyolódó megkushadt pillantása előtt.

A sátorban megmozdult a mély álmát alvó György. Mindkét férfi okosabbnak látta elfordítani a szót. Bakos Barcsaihoz fordult;

— Mi kéne, ha vóna ecsém?

— A fejedelem ő nagysága kérdezteti, ha nem tért-e még meg a főkomornyik úr?

— Van esze, hogy elébb kienyelgi magát! De igen szorgos dolga lehet ő nagyságának, hogy így kurrentálja a talpnyalóját! Tegnap este óta egyebet sem tesz, mint Keményt keresi.

Ló nyerített a vadásztábor közelében. Bakos felugrott a tűztől. Ahogy távolabb ment, azonnal rárakódott lelógó bajuszára a vastag dér.

— Na, már itt vagyon!

Mondta a jelszót az érkező. Zizzent az avar sietős lépése alatt. Árnyék vetődött előre s nyomában meg-

jelent Kemény János. Mielőtt Bakos, vagy Barcsai szólhatott volna, odaugrott hozzá Serédy:

— Búcsúzz el ecsém az árnyékvilágtól! Megbotránkoztatad késéseddel a fejedelmet.

— Ne jártassa hát annyit a száját, Serédy uram! Ne hallgass rá, Kemény! Inkább indulj azonnal ő nagyságához. Immár ötödször kerestetett.

Mentéje ujjával megtörölte homlokát Kemény és Barcsai Ákos nyomába lépkedett.

— Mondsza ecsém, haragszik a fejedelem?

— Inkább kedvetlenségét láttam. Deésről jött valami hírhozó!

— Ejha!

Szaporázta a lépést Kemény János. Gyorsan búj be a fejedelem sátorába. S ott megtudta, hogy mar megérkezett a francia követ. A szomszéd faluban várakozik. Rákóczy felélénkülve felejtette türelmetlenségét. Hirtelen elmondta, mire legyen vigyázattal.

— Úgy gondoltam, oda lovagolgatsz, mintegy sétaképpen. Szót értesz véle. Ha aztán arra kerül a sor, hogy magunknak is szemben kell véle lennünk, behozod Besztercére, mint szolgálatkereső officért. Megértetted?

— Tüstént indulok.

— Várj egy kicsit.

Szétnézett a sátorban. Megragadta a fekhelyénél álló nagy aranyserleget. Kiloccsantotta belőle a forrásvizet. Aztán leakasztotta a sátor szőnyegén függő, vörös skarlát mentéjét:

— Vidd magaddal, a mai nap emlékezetére.

Kemény a fejedelem kezére hajolt. Bár egész testében érezte a fáradtságot, iparkodott vissza a tábor-tűznél kipányvázott lovához. Jöttére felrezzent a bóbiskoló Serédy:

— Na ecsém, mikor nótázzák az apai jussodat a késedelemért?

Kemény kacagása felharsant a rengetegben:

— Még inkább megajándékozott ő nagysága, őrizték kigyelmetek ezt a serleget, míg visszatérek.

Lóra vetette magát s már el is tűnt a rengetegben. És Serédy hiába szaglászott utána kopóorrával. Senki sem tudta meg, hogy a francia király és az erdélyi fejedelem követei nap-nap után tárgyalnak egymással. Senki nem sejtette a Deésre bekérezkedő szolgálatkeresőben a nagy nyugati állam megbízottját.

Egyetlen ember sejtett valamit a megindult tárgyalásokról. Ostoba képű fegyverhordozó volt ez, Bakos uram mellett. De ahhoz volt esze, hogy megjelentse Eszterháznak: svéd és hollandi követek után most már a franciák is alkudoznak Rákóczy jóindulatáért. S a nádor fogát csikorgatva ütött az asztalra:

— Mondtam, hogy nem kell tollasodni hagyni a repülésig! Meg akartam nyirbálni, aníg pihes volt! Dehát nem engedte a cardinális!

XVIII.

Tiszafából faragott, csavaros oszlopok között alacsony korlát kerítette el a díszes táblát a kolozs-monostori udvarházban. Emelt helyen étkezett a fejedelmi pár, s körülöttük illendő rendben sorakoztak a nyolcados törvényszék tagjai, a papok és professorok. Egymással szemben két éles metszésű arc tűzelt: az ifjú Medgyesy Pál hévvel magyarázott az öreg, hervadt arcú Vásárhelyi páternek. S bár a finom vonású jezsuita fegyelmezte magát, mésis vérhullámok szöikkentek állától magas homlokáig, ahogy a maga igazát védelmezte.

Az asztal végén a fejedelem két fia ült. György jó étvággal evett, de Zsigmond észre sem vette az étékfogók kínálozását. Felkönyökölt az aranyrecével megtoldott, damaszt abroszra. Elrakta maga elől a csillogó serlegeket és félrébb tolta a vertaranyból készült, gyümölcsstartó gályát. Megmozdult az ügye-

sen összeállított pomagránát- és narancshalmaz. Gurulni kezdtek az asztalon a vérvörös- és aranyszínű gyümölcsök. De az ifjú nem sokat törődött velük. Előrehajolva szinte szívta, itta magába Medgyessy Pál válaszát.

A fejedelem elégedetten hallgatta a vitát. Mióta Péchy Simonnak megkegyelmezett, sokkal derűsebb volt. Most is főképpen azt forgatta agyában, hogy Zólyomit is kiengedi már börtönéből. Akart is erről beszélni tanácsosaival, de még nem látta elérkezettnek az időt. Most hátradőlt székében s gyönyörködött Zsigmond élénk szemében. Bizony, Medgyessy újra jól megfelelt az öreg jezsuitának. Jól meg tudta magyarázni, miért kell az úrvacsorát kétszín alatt osztani.

A harminchárom éves prédikátor egyre tüzeesebb lett. A pohárnokok sűrűn töltögették a nemes asszút a rubinnal díszített aranyserlegekbe. És Zsuzsanna észrevette, hogy a páter remegő kézzel nyúl utána.

Széjjelnézett a teremben. Már régen égtek a fali tartókban a szövétnekek, kisebb, előrenyúló ezüstkarak gyertyát emeltek s végig lángok lobogtak az asztalon is. Korán leszállt az alkonyat a decemberi délutánon, de úgy látszott, már behajolt a nap az éjszakába is. S az ebéd még nem ért véget. A vita úgy feltartóztatta az evést, hogy hosszasan kellett várniuk az étkefogóknak, míg a vendégek evésre határozták magukat.

Tenyérébe emelte smaragddal ékesített nyakba vető óráját. Bizony, kilenc felé haladt a kisebbik mutató, öreg este lett a vitatkozásban. S a páter kezének remegése azt árulta el, hogy a cseppenként ivott ital is fejébe szállt már. Zsuzsanna féltetni kezdte a tudós vénembert. Tisztelettel hajolt feléje:

— Reggelig hallgatnánk kigyelmetek mód felett való ékes beszédét. Bizony nagy hasznát látjuk, hogy religiójukhoz ilyen hűséggel ragaszkodó tudósok szá-

jából hallhatjuk maguk hitének védelmezését. De im-
már későre jár. Tegyük el magunkat holnapra, ne-
hogy kárát lássuk a virrasztásnak.

A páter a fejedelemasszony csillogó szemébe
nézett. Talán megérezte, hogy őt félti a felhevült vi-
tától, mert fejével bókolt feléje. Visszanyújtotta po-
hárnokának a frissen töltött serleget. Apró mozdu-
latokkal keresztet vetett s elmondta magában az asz-
tali hálálkodást. Aztán, mikor a felállás rendjében a
többiek kifelé indultak a teremből, ő közelebb fér-
között Lorántfy Zsuzsannához:

— Látom, nagyságod homlokán az isteni jelt.
De hanggal nem tudok mérközni fiatal barátommal.
Hanem, ha nagyságod lelkének üdvét szolgálnom sza-
bad, írásban mondom el, amit most belémfojtott pré-
dikátor uram.

Bosszúságát finom öngúnyba burkolta. És Zsu-
zsanna felcsillanó szemmel nyújtott kezet neki:

— Igen megköszönöm. Magam is úgy szoktam.
Ha valamiben kétségem vagon, azonnal a Szentírást
idézetem. Mindenkor megtalálom benne az erősítést.
Fel is jegyezgetem, nehogy ismét felejtsem.

Érdeklődve hajolt közelebb Medgyessy is. Csip-
kés keszkenővel törülgette párás homlokát.

— Ugyan, vagy egyszer mutassa meg nékem
nagyságod, mit írogat.

— Ha máskor nem lesz olyan hangos kigyel-
med. Lám, sem a páter, sem én nem bírjuk elmon-
dani magunk igazságát nagy harsogásától!

György mosolyogva hallgatta feleségét. A ven-
déglátó szertetreméltóságával búcsúzott Vásárhelyi-
től:

— Ha tán még meggyőzni óhajt bennünket ki-
gyelmed, mindenkoron szívesen látott vendég táb-
lánknál.

Vásárhelyi érezte: a meghívásban benne van az
is, hogy úgylis hiába. Vallási meggyőződésén nem vál-

toztat sem a fejedelem, sem az asszonya. De valami vonzotta, hogy a maga, véresen érzett hitéről bizonytságot tehesen a protestáns fejedelemasszony előtt. Szinte vágyódott, hogy lépésről-lépésre közelebb férközhessen hozzá. S bár tudta, hogy szívvel-lélekkel erős bátyájának érzi a fejedelmi pár a maga ősi hitét, lelke mélyén valami bizonytalan reménység mozdult: hátha ezt a két nagyszerű embert átvezethetné a maga nyájába.

Háromszor hallgatták még a kolozsvári falak a hitviták egyre felújuló, egyre szenvedélyesebbé váló hangjait. De utána mindig szelíd szóval, megbecsülő kézszorítással búcsúztak egymástól a papok, s a fejedelmi pár mindenkor talált elismerő szavakat Vásárhelyi számára is. Medgyesy azonban többször merült halk suttogásba Rákóczy Györggyel. S új esztendő reggelén Zsuzsanna fehér szattyánbőrbe kötött könyvet talált ágya mellett, a Szentírás lapjai közé helyezve.

Urára nézett. György még aludt, vagy tettette az alvást. A megnyílt lapokon elolvasta hát Zsuzsanna a Szentírás üzenetét:

Nem ti választottatok vala engem, hanem én választottalak vala titeket s én hagyom meg néktek: menjetek, gyümölcsözzetek s maradjon meg gyümölcsötök.

Valami nagy öröm előérzése emelgette keblén a patyolat hálóköntöst. Most, hogy a bibliaolvasás megerősítette, ágyába emelte a könyvet. Friss festék szaga terjengett belőle. A betűk úgy sorakoztak egymás után, mint ha engedelmes katonák volnának. S az első lapon nagy betűkkel ott állt a cím:

SZENT ATYÁK ÖRÖME

Hitetlenkedve, nagy léleketeket véve olvasta az előszót s elszomorodott, mikor Medgyessy Pál dicséretét olvasta, összébbhúzta magán köntösét, mert úgy érezte, szemtől szembe beszél hozzá a rajongó-

szemű, lelkes ember, aki dicsérni pedig nem szokta soha:

Ha csak magam tudnám, ily bátran mondani sem merném, minemű drága szelídséggel, ritka példája szép szemérmességgel, tiszta étellel, istenes egyszerűséggel és mind ily nagy fejedelmi méltóságában is ennyire való maga megalázásával áldotta meg az Úr Isten Nagyságodat. Tudom Nagyságodnak Istenhez való nagy szerelmét és engedelmességét, úgy, hogy minden dolgai felett való gyönyörűségét annak olvasásában, hallgatásában, afelől való szép asztali beszélgetésekben, melyet még a Páter is álmétkodva hall helyhezette Nagyságod . . .

Rebent György pillája. Mellén összekulcsolt kézzel nézte felesége mély magábaszállását. De most, mintha ütés érte volna, úgy kapta arca elé kezét Zsuzsanna. Remegett keskeny válla és György látta, hogy zokogás rázza karcsú testét. Nem tudott tovább tettetni. Ijedten ölelte magához az ülő asszonyt:

— Susánkám, csak nem ártottam néked az örömmel?

— Nem kellett volna... Ezt nem kellett volna...

— Édesem, hiszen Vásárhelyi páter is kinyomatta a miaga igazságát, — mért ne nyomattam volna én ki Medg vessy uramét? Mert az vagyon ebben a könyvben. Válasz a Páternek. Ezért csak nem haragszol.

— Ezt jól cselekedte kigyelmed. De rólam nem kellett volna benne írni. Meglátja kigyelmed, megbotránkoznak majd az emberek.

— Nem törődünk az emberekkel. Minden szavában iszarat írt a prédikátor. S van ám még ebben a könyvben más is. Nézd-e, édesem?

Sietve nyúlt át a könyvért. Olyan sebtében lapozott, hogy be is hasadt az egyik levél. Diadallal hajtotta ketté a kötetet s kicsit meg is húzogatta, nehogy összezáródjon. És Zsuzsanna álmétkodó szemmel

látta, hogy ott sorakoznak egymás után azok a bibliai idézetek is, melyekkel ő maga támogatta hitét. Valami eddig nem álmodott érzés tört rá. Hiszen igaz, minden szót a bibliából ismert, — mindezt nem ő, hanem a Szentírás írói szülték életre. De így, rendszerbe ő szedte, az ő szívében visszhangoztak annyira az igazságok, hogy emlékezetből, egyszerűen Összeállította őket minden vita után . . .

Egyszerre vágy éledezett benne, hogy milyen jó volna leírni minden, magányos órában született gondolatot! Milyen jó volna, ha meg tudná fogni a tűnő perceket és későbbi években újra visszacsalogathatná azt az áhítatot, amit gondolatai nyomán érzett. Szinte mozdultak ujjai, hogy azonnal hozzákezdjen. De valami megbénította ezt a vágyat. Újra csak azt ismételte:

— Meg fognak ítélni, hogy asszony létemre férfiak dolgába ártom magam.

— Na, akkor mindenkor megítélhettek, hiszen ugyan sokszor megtettem, édesem. Lám, mikor Zólyomihoz elküldted a feleségét, nem féltél így a világ szájától. Pedig azt megkérdezésem nélkül cselekedted.

Vidáman hunyorgatott, mintha még tartogatna valami ajándékot. Aztán mégis kirobbant belőle:

— Most ugyan nem sikerült örömet szereznem. De tán jobban járok, ha elmondom, hogy Zólyomihoz én is küldtem valakit, hogy el ne unja magát.

Eltolta a könyvet az asszony és tágranyílt a szeme:

— Na, aztán, kit küldött kigyelmed?

— Nénjét, azt a hóbortos Erzsébetet. Annyira esengett az öccse után, hogy nem átalzott volna szabadulására hadat vezetni. Magam hitire esekettem a várát, őt meg beküldtem a Zólyomi kisfiával, Kővárba. Hátha megjuhászkoznak egymás látásától.

— Ugyan, engedje már szabadon kigyelmed.

— Örülnél, úgy-e? De még egy kicsinyég várok.

Hadd törjön, hadd puhuljon. Ellenséget nem akarok magamra szabadítani.

Halkan koppant az ajtó. Petneházy né adott jelt, hogy ideje öltözködni. Összeölelkezett a házaspár. Áhítással megcsókolták egymást. Aztán imádságra fonták ujjukat. S a konduló harangok szavára elősiető fiúkkal együtt, idejében indultak az Öreg templom felé.

De Zsuzsanna szívéből nem távozott a szorongás. Úgy érezte, megint felébük torlódott a fekete felhő. Mintha az új évet váró énekszoba baljóslatú hangok vegyültek volna. S hirtelen rátört a gondolat, hogy tizedik esztendeje uralkodik az ura Erdélyben . . . Sápattan, kényszeredetten húzta magát egyenesre, mert beleroskadt a félelembe: vájjon mit hoz rájuk az újabb tíz esztendő?

Aztán az ének betöltötte lelkét. Sodorta magával a szorongó érzéseket. A prédikáció erősítő szavaiban megfogozott, s lépésről-lépésre haladt újra Isten felé. Mikor az áhítatos óra véget ért, felmagasztosult arcával fogadta a templom előtt Erdély rendéinek üdvözlését.

XIX,

A sziklavár felett alacsonyan jártak a rojtosszélű fellegek. Bele-beleakadtak a bástyákba. Egy meg éppen ráült a zászlótartó rúdra s úgy imbolygott, úgy lobogott, mintha jelt adott volna valakinek.

Hó rakódott le a fehér fellegekből. Már elmosta a tárgyak éles körvonalait. Olyan volt fentről a vidék, mintha mérhetetlen fehér tenger támadt volna a vár körül. S bent, a lovagteremben, békességes meleget ontottak a kívül fűtött nagy kályhák. Tűz pattogott a kandalló nyitott tűzhelyén is. Szurkos fahasábokból bomlott a gyantás illat és jó szagot árasztott a legtávolabbi zugba is.

Zólyomi Dávid az asztalfőn ült. Tele kupa volt

előtte, de nem mártotta bele sűrű bajuszát. Komoran nézte fiát. Miklós egyik fahasábot állítgatta szorosan a másik mellé. Aztán kiválasztotta a legnagyobbat. Sorba verte vele a többit, míg össze nem omlott a képzelt hadsereg.

Bethlen Kata a kandalló előtt varrogatott. Lenézett a csergén játszó kicsi lányra. Ez a gyermek már itt született, de nem látszott rajta, hogy rabság volt a dajkája. Élénk és vidám volt a kis Erzsébet. Fonalat tartott tömzsi két kis karján. Sikongatva figyelte, hogy nő nagynénje kezében a gombolyag.

Zólyomi Erzsébet dült arcán ugyanolyan kemény vonás árkolódott, mint bátyjáén. Mintha kimondaná Dávid gondolatát, Miklós felé intett.

— Más ifjú ebben a korban már táborba száll. Ez meg, szegény, fadarabokon gyakorolja a vitézséget.

Felhördült Zólyomi és kirúgta maga alól a széket. Megrázta rettenetes öklét: de levegőbe nem emelhetette. Lánc figyelmeztette, hogy ne mozduljon túlságosan.

— Nem segít hát rajtam sem Isten, sem ember! Itt kell elvesznem, ebben a pokolban!

Rajongó szemével, biztatva nézett urára Kata asszony:

— Csillapodjék, én jó uram! Hiszen étele, itala feles számban vagyon kigyelmednek. Semminemű hiányossága nincs. Úgy élünk itt, mint magunk várában. Nem fogoly az, kivel családja véle lehet.

Utálkozva tódította a szót Zólyomi Dávid:

— Nosza, rajta! Mondhasd a többit! Dicsérd csak a fejedelmet! Mondd, hogy még fiát is küldte látogatásunkra! Még megérem, hogy Te hergeled ellenem feleséginek segítségével, nehogy kibocsásson. Mert hiszen néked ez a jó. Te bezzeg nem bánod, hogy belévakulok a sok búsulásba. Még azt sem bánád tán, ha megétné a te híres fejedelmet!

Verte az asztalt tehetetlen dühében. Irtózatossága hangja faltól falig ütődve sokszorozódott a boltívek alatt.

A gyermekek megszokták a mindennap ismétlődő kitörést. Miklós egyre buzgóbban püfölte fakatonáit. A kis Erzsébet lelkes szemmel figyelte apját. Zólyomi Erzsébet felkapta a fejét, mint akinek megindult agyában egy gondolat. S Bethlen Kata újra érezte, hogy ezek mind együvé tartoznak. Ő itt az egyetlen idegen, — a többiek szenvedélyes, nyugtalanságra vágyó kalandorvért hordoznak magukban.

Dávid megindult. S most nagyon látszott, hogy nem főember ül maga vára termében, hanem csakugyan rab foglyoskodik idegen tömlöcben. Bilincseiben csak úgy tudott lépni, hogy utána húzta egyik lábát a másiknak. A zörrenésre Kata is feleszmélt. Didereregve húzta össze magán Károlyi Zsuzsannától örökölt aranyködmönkjét. Tudta, hogy most még rettenetesebb szavak következnek. És csakugyan, odavonzolta magát elébe az ura.

— Ti vagytok az okai mindennek. Ti, Bethlenek! Bátyád nélkül sohasem lettem volna Rákóczy emelője! Ha Péter ecséd le nem üti emberét, nem köthetett volna bele az ország! S ha apád vénségére meg nem vész, és a törökkel nem paktál, csak kibocsátott volna engem György úr! Csak észbe vette volna, mit ér Zólyomi Dávid, meg az ő angyalkái. Dehát minden fajtád gáncsot vetett nékem. Most meg már még a fiamtól sem nyughattok! Hogy engedjem vissza Miklóst apádhoz? Mi lesz ott belőle? Gyáva, pipogya fráter, mint a többi!

Zólyomi Erzsébet szívére vonta bátyja kezét. Kitérő¹ fájdalommal kiáltotta:

— Ennél bizony még Bethlen István udvarában is többre viszi. Lelkem szakad belé, mikor látom, hogy sem igazi fegyvert, sem igazi ellenséget nem kaphat kézhez a lelkem. Magam is azt mondom, engedjük vissza Miklóst. Bocsássuk el, addig, míg kigyelmed is

utána mehet, én édes bátyám! Hiszen tudja, hogy már nem tart soká? Hiába eskette fel Sólyomkő őrségét Rákóczy, — minden ember az én jobbágyom ott. Zólyomi Erzsébet emberein feszült Rákóczy ruhája. Testük-lelkük az enyém, csak az üdőt várjuk. Ha a tavasz eljő, bizony kiszabadítom kigyelmedet.

Megenyhülten hajtotta sajkó fejét húga vállára Zólyomi. A testvér bőszítése jobban lecsillapította, mint felesége szelíd kérése.

— Nem tudom, mi lenne belőlem, ha te itt nem volnál. Ámbátor halálomat te sem távoztathatod. Hidd el nékem, megétem engem Rákóczy.

— Egy ételből eszünk, lelkem uram. S nézze, milyen szépek, egészségesek a gyermekek.

— Italomba önteti a mérget!

Kata azt akarta mondani, hogy ha ettől fél, akkor ne igyon. De ezt csak gondolni mert, kimondani nem tudta. Maga is ijedten nézte ura változó színét. Sárgás, ijesztő volt, mint a halotté az első órában. Szeme fehéret is ellepte a sárgaság.

Vállon ragadta bátyját Zólyomi Erzsébet. Megrázta, hogy visszatért az élet színe a borostás ábrázatba. Vijjgó hangon biztatta bátyját:

— Csak kicsinyég várj, lelkem, testvérem. Elveszhet még az, aki téged el akar veszíteni!

Köhögés adott jelt az ajtóban. Reöthy Orbán erősen megverte a faragott táblákat, mielőtt belépett. Elhízott a sok üldögéléstől. Porkoláb szerepét maga utálta legjobban. Hunyorogva lépett a folyósóról a gyertyákkal világított terembe.

— Ideje lefeküdni, Zólyomi uram. Éjfél is elmúla. Belefáradnak a gyermekek is a virrasztásba.

— Bár vesznének el velem együtt valamennyien.

— Na, csak ne füstöljön újra kigyelmed. Nem mondom, rossz sors a rabság. De meghigye kigyelmed, hogy az én állapotom sem jobb. Magam is rab vagyok kigyelmed mellett. Idejit se tudom, mikor szálltam le a várból.

Erzsébet gyorsan bátyjára nézett, mintha hallgattatni akarna. Hadarva mondta, hogy meg ne előzhessék:

— Már pedig éppen most akarjuk kérni kigyelmedet, vinné le kis ecsémet mielőbb. Bátyám is belátja immár, hogy jobb lesz néki nagyapja udvarában.

Reöthy örömmel kapott a jó alkalmon.

— Ha így vagyon, ugyan hamar izenettel leszek István úrnak. S ha küld az onokáért, magam kísérem le a várból. Úgy hallom, erre indul a fejedelem. Hátha meg tudnám enyhíteni a szívét?

Reménység csillant fel Dávid szemében. Kata összekulcsolta kezét keblén s rettenve nézett az ajtó felé, mintha attól félne, hogy már röppen is feléje az ura. Boldog volt, hogy magáénak tudhatta és örömmel tűrte a sok gyalázó szót. Hiszen az éjszaka úgyis közelebb hozta hozzá a férfit. Volt úgy, hogy azt kívánta, soha ne legyen vége ennek a fogságnak. Úgy érezte, mintha asszonyok serege várakoznék a váron kívül urára s örökre el akarná venni tőle.

Erzsébet nyugtalan szemében szikrák gyúltak. Mohón kapott Reöthy keze után:

— Bizton tudja kigyelmed, hogy erre jő? Mikor s merről?

— Azt bizony soha nem tudni. Vadászgatva közeleg, immár egy hét óta. Hol elidőzik, hol meg gyorsan továbbvonul. Senki nem tudhatja Rákóczy szándékát.

Az asszony gyorsan összerakta hímzését. Hirtelen kilépett a kandalló fényköréből, be a távolabbi zugok sötétségébe:

— Nyugodalmas jó éjszakát, Reöthy uram. Térj nyugovóra, szegény jó bátyám. Vidd te is a gyermekeseket, Kata húgom ... Késő vagyon ...

Nagylassan fűtta az éjfél utáni egyet Kővár tornyában a vigyázó. S a fáradt Zólyomi Erzsébet ablakából mégis mécses fénye iparkodott le a

hóval fedett vidékre. Suttogás veszett el a vastag falak között. Az asszony szétbontott hajjal állt. Biblia volt a kezében. Arra tette rá ujjait hűséges szolgája. Halkan mondta úrnője után az esküt.

— Én, Péter jobbágy, esküszöm az élő Istenre, hogy asszonyomnak minden szavát megfogadom. Rajta ki nem adok. Mind életemben, mind halálomban megőrzöm a titkát. Ámen . . .

... Fogaras várában időzött a fejedelemszasszony. Kelletlenül jött ide. Itt kísértett szegény Károlyi Zsuzsanna emléke. Itt sűgött-bűgött a szolgahad Katalin viselt dolgairól. Zsuzsanna úgy érezte, mintha börtönben űlne. Néha csodálkozott, hogy jöttere megtáruľnak elötte ajtók és kiléphet Isten ege alá. S a levegőn, nagyot sóhajtva gondolt a szabadságuktól megfosztottakra. Így ért el Zólyomi Dávidig. Újra elhatározta, hogy hazatérése után sürgetni fogja az urát, kegyelmezzen meg neki.

Nyugtalan-sága beűzte Zsigmond szobájába. Két gyertya között papír fehérlett az íröpolcon. De a fiatalember elgondolkozva könyökölt. Arca megkeskenyedett a töprengéstől.

Az anya halkan lépett melléje. Puha keze megpihent a fiú vékony ujjain. Mély-séges szeretettel nézte Zsigmond szelíd arcát:

— Soha nem pihensz, édes gyermekem. Jobb szerettem volna, ha vadat űzni méssz apáddal, sem-hogy még most is rontod a szemed.

Zsigmond kék szemén átfutott valami felhő. S az anya megfogta a szomorúság jelét. Vállon ölelte és megindult vele, ki a szobából, fel a vár hófehéren csillogó bástyáira.

Az égen remegtek az éles csillagok. A hó szőnyege elnyelte lépteik neszét. Hermelinnel bélelt körbunda-jába belevonva fiát, fürkészni kezdte a szomorúság okát Zsuzsanna:

— Igen fáraszt téged a sok tanulás, fiam. Tu-

dom ugyan, hogy apád ő nagysága áprilisi országgyűlés végeztére tűzte az utolsó exámenedet, de ezen változtathatunk. Nem baj az, ha az udvari iskola még egy esztendeig fennáll. Azután úgyis újra bezárul, míg a jó Isten néktek utódot nem ad.

— Nem ... Én mihamarább szeretném letenni az exáment.

— Mondd fiam, titkolsz te valamit ön előttem?

— Semmit, édesanyám.

— Mostanában mintha csüggeteg volnál. Alig veszem derűs szavadat. Nincs kedvedre valami?

— Minden kedvemre vagyok, édes anyámasszony. Ha megerőltet is a tanulás, újult erővel fogok neki. Belőlem csak úgy lehet ember, ha tanulok . . .

Úgy hangsúlyozta mondását, hogy az asszony lelkébe bevilágított valami. Zsigmond érzi, hogy másodszerűt. Ezért akar kitűnni más téren, mint bátyja. Szorosabban ölelte magához és halkán suttogta neki, mintha mesét mondana:

— Bizony, édes fiam, a vitézi élet nem mindenkinek való. Lám, György bátyád is panasolja sokszor, hogy sok latorságot hall és lát. Néked ez még inkább ellenedre volna. A tudomány pedig fiam, be nem csap senkit. Mindig megmarad és bizonyosabb kincs aranynál, ezüstnél. Bár engem is több tanulásra szorítottak volna, zsenge koromban.

— Nagyságod tud mindeneket. Ennyi tudással felékesítve, nem is láttam soha más asszonyszemélyt. Tudják ezt mindenek. Bisterfeld uram is nagy becsüléssel emlegeti. Szintazonképpen Alstádt uram is mindenkor dicsérettel szolt nagyságodról. Soha nem felejtetem, milyen ékesen vitázott Vásárhelyi páterrel. Már pedig az jezsovita. Annak ez tanult mestersege. Mégis tisztelettel hallgatta.

— Tudni, fiam, bizony én véges elmémmel nem sokat tudok. Inkább itt mozdul valami, a szívemben, amit más nem foghat fel. Teszem, ha valamelyikötö-

ket veszedelem fenyegeti . . . Ha apátokat . . . Jaj! Szívéhez kapott a fejedelemasszony és megtántorodott. A holdfény még sápadtabbá sz'nézte arcát. Zsigmond rémülten kapta meg s vonszolta magával a torony felé.

Az őrtállók feszes tartással engedték maguk előtt őket. Barcsai Ákos félrehúzódott az ajtó elő.. S a hálókában sietve jött elébük Petneházy asszony. De Zsigmond mindenkit félretolt. Karosszékebe ültette anyját. Rálehelt hideg kezére, aztán dörzsölni kezdte dermedt lábait. De az élet rózsái még nem jelentkeztek a halvány arcon. Zsuzsanna hátradőlt és alélásos ernyedéssel hajtotta hátra fejét. Aztán lassanként elvonta kezét fia kezéből. Szívére szorította. És Zsigmond látta, hogy a szív emeli a keskeny kezét, egyre gyorsabban, egyre magasabbra, mintha ki akarna ugrani.

— Mi történt, édes anyámasszony! Futtatunk a felcserért.

Zsuzsanna lehunyt szemmel feküdt. Pillái alól könnycsepp szivárgott. Leheletszerűen jött a kérdés vértelen ajkáról:

— Hallottad a lövést?

— Nem lőtt senki, édes jó anyámasszony. Roszszul hallott nagyságod. Még igenis nagy csendesség vagon körülöttünk.

Felnyitotta szemét az asszony. Nem ragyogtak benne az aranypontok. Sötétek voltak, mintha a bánat gyászbabor totta volna őket:

— Lőtt valaki. Messze . . . Apád ő nagysága közelében Futtass fiam valakit szaporán, hogy hírt hozzon nekünk.

Gondolkozás nélkül parancsolt hírhozót apja után Zsigmond herceg.

Csak harmadnap találta meg a küldönc Rákóczy Györgyöt. Negyednapra maga is hazaérkezett. Süvegén lyuk mutatta, hogy nem képzelődött a hitvese.

Golyó járta át a havas éjszakában a fejedelem süvegét. S az esküttevő jobbagy rémületében nagy vallatás nélkül is megmondta, hogy Zólyomi Erzsébet bérelte fel gyilkosságra.

Hiába igyekezett Rákóczy György kisebbíteni a veszedelmet, Zsuzsanna szívét mintha átjárta volna az urának szánt golyó. Kiment az erő a szokatlanul szívós asszony testéből. Csak aléldozott, csak hervadozott. Mintha a lélek is el-elhagyogatta volna, csak ritkán eszmélt a körülötte történő dolgokra. Talán fel sem fogta, hogy a rendek fejvesztésre ítélték a gyilkosságra bujtogató asszonyt, — aligha értette, milyen nagylelkű volt a fejedelem. Nemcsak életét adta vissza Zólyomi Erzsébetnek, de még Sólyomkő várát is megtarthatta, haláláig. Csak azt kívánta, hogy urával együtt tegyen hűségesküt. Igyekezett kisebbíteni a bajt, nehogy Zsuzsanna még betegebb legyen.

Kővár falai között zordonan hallgatta a fejedelem jóságaról beszivárgó híreket Zólyomi Dávid. Újra szűkebbre vonódott körülötte a börtön. Fián kívül hűgától is meg kellett válnia. De Bethlen Kata szemében újra csillogott az öröm, ahogy börtönben született kis lányával ura körül sürgölődött. Vigasztalást kínálva, olyan szorosán simult Dávidhoz, hogy a bősz haragú férfi meglepetve rezzent fel. Gúnytól hasadt mosolyra a szája:

— Ejha! Még megérem, hogy kedvemre való asszony léssen belőled, ha még vagy negyven esztendőig együtt raboskodunk!

XX.

Márciusi napfény szitálta az életrehívó meleget. Minden bokorban megpezsdtítette a nedveket a tavasz. Rügyek dudorodtak, bimbók domborodtak. S a lankákban bürü üde zöldje sarjadt. Védelmében hasadozni kezdtek az ibolyák kövér bimbói.

Zsuzsanna a kertben üldögélt. Egy napkévéből erősen ömlött karosszékére a vidám sugárzás, de az asszony mégis fázósan borzadozott. Összébb húzta sübácskáját és elegyengette lábán a nyesttel bélelt palástot.

Rákóczy György írószobájában járt-kelt. Könnyű ránc mutatta homlokán, hogy most kedvére való dolgokon gondolkodik. Szalárdy János keskeny arca rángatózva árulta, el, milyen érdeklődéssel követi a fejedelem gondolatait a hűséges titkos-diák. A hangosan kimondott töprengések lényegét kiragadva, papírra rögzítette az országgyűlésre készített törvényjavaslatokat:

— Nékünk a végvárakban vagyon az erőnk. Portánként két-két forintból már nagyot erősíthetünk valamennyin.

János diák formásan összefoglalta:

A végvárak építésére portánként két-két forint szavazzassék meg.

— Nem tűrhetjük, hogy udvarunkba berendelt katonák a környéken garázdálkodjanak! Járjanak tisztjeik vezetésével s aki lator, lakoljon. Ha pedig a felettejáró nem büntetné, lakoljon maga, még pedig halállal.

Mire végigmondta, már alakot is nyert a javaslat a papíron.

— A Maroson és Szamoson hibásaik a gátak. Akadályozzák a sószállítást. Ezen is változtatni kívánunk. Karánsebesen meg feltartóztatják a Belográdha igyekvő kénesős szekereinket. Székelyhíd vára sem vár, míg illendő víz nem védelmezi. Be kell vezetetni a Krasznát a vár alá...

Sietve iparkodott a fejedelem szavát követni a fürgén szántó kéz.

— Lengyelországból megjöttek már a pallérok?

— Úgy hallottam, holnapra ígérték befutásokat.

— Ideje vagyon. A kolozsvári Farkas-utcai temp-

lom immár másod éve vagyon félbe. Szeretnénk már készen látni. De az itteni nyavalyások nem tudták a boltívet szintazonképpen elkészíteni, mint ennekelőtie volt. A lengyel pallérok majd megépítik nékem az iskolát is. Az erdélyiek meg tanulják ki mellettük a mesterségükei. Jövendőre már maguk erejéből is csinálhatnak újat.

Nyugtalan lett. Körültekintett. Hallgatózott is. De nem sejtette a halk lépéseket sem a benyíló szobából, sem a folyosókról.

Egyre jobban érezte, hogy a most következőket már nem tudja egyedül élvezni, örömet akart árasztani családjában és országában. De ehhez kellett az öröm forrása, a mindig bölcs, mindig érző asszony-szív.

— Nem látod-é jönni a gazdasszonyt?

Maga is az egyik ablakhoz lépett, de onnan nem láthatta a kertben üldögélő Zsuzsannát. Szalárdy jelentette, elfogódott hangon:

— Jönni nem, de amott üldögél ő nagysága a filagória mellett. Igen gyenge színben vagyon ma is.

Megszakadt György agyában a teremtő folyamat. Könnyű, pirosszattyán kapcájában, vékony bíbordolmányára mentét sem vetve száguldott le a palota lépcsőjén. Meg sem állt, míg el nem érte hitvesét. Hatalmas tenyerébe vette a fázós kezeket s rettenve érezte, hogy nem szűnik a folytonos reszketés:

— Ez aztán nincs Isten hírivei. Hogy te nékem soha fel nem tudsz melegedni. Ha karomba szorítalak, még csak átforrósodol, de az sem tart sokáig. Ha jól megnézem, még az állad is reszket, édesem. Hogy segíthessek rajtad? Nem használt a kassai doktor orvossága sem?

Szégyenkezve vallotta Zsuzsanna:

— Még tán azt is elrontotta, amit az eperjesié javított. De ne törődjék vele kigyelmed. Isten adta rám,

azon a napon, mikor kigyelmedet veszedelemből mentette. Viselem türelemmel.

— Nem addig van az! Én nem tudom viselni, zúgolódás nélkül. Isten ő szent felsége bocsásson meg nekem, de bajodat látni nem bírom!. Inkább vesszek magam, inkább lássák kárt minden javamban, mint-hogy néked hajad szála görbüljön! Hiszen gondolkozni sem tudok nélküled. Most is éreztem, hogy megakadok, ha valamit tervezni akarnék. Véghezvinni meg éppen nem tudnék, semmi érdemlegest.

Zsuzsanna megkapaszkodott az erős férfiujjakba. Minden erejével igyekezett, hogy szűnjön tagjainak remegése:

— Mondja csak kigyelmed, mit szeretne? Hátha így, nyavalyásán is tudnám követni?

Felcsillant a fejedelem szeme. Mintha megtalálta volna agyának tekervényeiben az előbbi gondolatot, lekuporodott felesége lábához. Felnézett a szemébe s onnan egészítette ki, amit magában nem tudott befejezni:

— Akit magad is tudsz, édesem, fiúnk ügyében én nem serénykedtem. Immár három esztendeje, hogy György kilépett az oskolából, de nem siettem néki méltóságokat adni. Gondoltam, hadd lásson, hadd tanuljon, hadd okosodjon. De immáron huszadik évét tapossa. Mit gondolsz édesem, hol lehetne alkalmas méltóságba installálni?

Leste az asszonyt, mint a csodát váró gyermek. Felcsillantak az aranypontok Zsuzsanna bágyadt szemében. Próbálta eltalálni férje kívánságát, de azután csak mégis a maga esze után indult. Maga előtt látta Váradot, a híres erősséget. Úgy küldte be ura a törökveszedelem idején, mintha ott lenne legnagyobb biztonságban. S bizony, ha észbe nem kap, még egy hétre való élelmet sem tudott volna biztosítani a táborozó seregnek. Míg Várad vicekapitányok kezén van,

nem tudhatják ellenőrizni. De, ha György lenne ott a parancsoló, maga nézhetne minden után. ..

S a fáradt asszonyagyból kiszökkent a gondolat:

— Ha kigyelmed meg nem haragszik, váradi kapitánynak ajánlanám fiúkat.

— Susánkám! Hogy te mindig kitanárod minden kívánságomat! Ezen gondolkoztam egész éjszakán! Csak én tudnám kívánságod teljesíteni!

Magához ölelte asszonyát a fejedelem és szorosán tartotta, míg érezte a bágyadt vér erősebb megindulását. Nekifrissülve állt fel Zsuzsanna. Rátámaszkodott urára, mint aki valami nagyot kér:

— Kigyelmed mind'g csak erőt ad én nékem. Menjünk, nézzük meg a csergőt.

Reggeli sétája egy kis tócsához vezette pár nappal ezelőtt. A tócsa nem apadt másnapra sem, pedig eső nem akart indulni. Most, mikor közelébe értek, már folydogált. Hosszan, elnyújtva kanyargott a kertben s cél nélkül követte a hepe-hupás lejtők menetét. Minden kis mélyedésben tükörré változott. Ragyogva illegette benne magát a fény.

György örült, hogy vezetgethette asszonyát. S a csillogó vizecske előtt homlokára ütött:

— Tudod-é, miért küldte Isten kertedbe ezt a kis csergőt? Hovv bevezethessem a házadba. Onnan azután, ha tágíttatjuk, megint kijöhet a kertbe s öntözgetheti a virágaidat. Bujnak-é már a tulipántok?

Támogatta a roskadozó asszonyt és sorba járták a virágágyakat. Lassan nekipirult Zsuzsanna szk) arca. Vágyakozva hallgatott a rügyező fák közé: halálsejtelem szorongatta a szívét. Úgy érezte, soha nem láthatja már az ágak lombba borulását. De csak annyit mondott:

— Vájjon soká szólal meg ez idén a filemile?

— Hiszen, csak erőre kapnál küldenőlek én kiesem, Makovicára. Tudod, hogy a zborói hársak alatt vagon legszebb szava a mi madarunknak. Dehát

ilyen erővel ki nem indíthatlak. Hanem most jut eszembe, hogy Theököly István uramnak vagyon valami híres doktora. Lomnicon. Hozzá küldök postát. Ha az talpra állít, kiméssz Zsigmonddal s megnézed a magyarországi jószágokat. Néked mindenkoron javadra vált, ha változtattad a levegőt.

Zsuzsanna fáradtan mosolygott. Nem tudta elképzelni, hogy valaha is ereje legyen nagy utazásra. De nem akarta rontani ura kedvét. Csak annyit mondott:

— Hátha meg sem engedi a császár, hogy országában járhaszak?

— Hat hetekre csak megengedi. Asszonytól csak nem fél a habsburgi? Ámbátor . . .

Gyönyörködő pillantása végigsimította az asszony színesedő arcát. Lelkesen ujjongott fel, mint a pár napos szerelmét elhinni sem tudó ifjú.

— Ámbátor tőled félhet, aki rosszban sántikál és dicsérhet, akihez hajlasz, mindéig. Nékem ugyan nagyot segíthetnél, ha megtudnád a felsőmagyarországi urak szíve szándékát. Feklélj egy kicsit, hátha hamarabb erőre kapsz?

Bevezette asszonyát és maga segítette ágyba. Aztán viharzott vissza az írószobába és zaklató levelet íratott Theököly Istvánnak. Úgy várta a választ, hogy csak félszívvel készült az országgyűlésre, meg Zsigmond utolsó vizsgájára. Éjjelenként leste asszonya lélekzését. Nappal is csak rövid időre nyugodott. Aztán szinte összeroppant, mikor megjött az izenet, de a doktor elmaradt. Ráivallt az egyedül érkező Debreceny Tamásra:

— Szóbeli üzenetet nem küldött Theököly uram?

Bozontos bajuszát zavartan vakargatta a hírhez:

— Nékem csak azt mondta, amit a levélben írt, hogy a lomnici orvos semmiképpen nem akarná magát az útra adni, merthogy császár úrnak convenciószolgája és fejéért nem meri megpróbálni, hogy ő fel-

sége híre nélkül Erdélybe indulna. Hanem azt hallottam Késmárkon, hogy vagyon Pozsonyban egy Heffer nevezetű fődoktor, ki is igen nagy tudományú.

— Miért nem hozta hát? Tüstint untána, milyen gyorsan csak lehet. Egry uram, kigyelmed efiabb. Induljon lóhalálában, mert nem tudjuk nézni asszonyunk senyvedését! Ha nem akar jönni, köztettesse meg! Rakassa szekérre, s hozza szaporán!

Zsuzsanna már nem tudta fenntartani magát. Agynak dőlt. És György fogcsikorgató kétségbeeséssel olvasta tizednapon Egry levelét. Összegyúrte kezében, mint egy labdát. Elhajította a szoba sarkába.

Az asszony reménykedve várta a szót. A haragos mozdulatra felsóhajtott. Megfordult ágyában és keblén összetette a kezét. György ráhajolt és rázni kezdte:

— Édesem, csak nem távozol tőlem? Édesem, nézz hát rám. Hiszen útban vagy az orvos. Csak egy kicsinyég szedd még össze magad! Csak addig, míg láthat. Aztán majd csak visszavezet Isten segédével az életbe!

Zsuzsanna megragadta a párna csücskét. Csak így tudta megállítani keze remegését. Mint már annyiszor, most is előkönnyörögte minden erejét. Végig simított ura felébe hajló, deres fején:

— Tán nem is szereti Isten ő szent felsége, ha ennyire ellenkezünk az ő akaratával. Ha gyógyulásmat rendelne, nem késleltetné az orvost. Nyugodjunk meg, szerelmetes uram, Isten rendelésében.

Felhördült György. Erőszakkal ragadta fel párnáiról az aléló asszonyt.

— De hiszen jó a doktor. Csak azt írja Egry uram, minthogy idős az istenadta, gyenge a természet, meg az út is erős. Négy mérföldnél szaporábban nem tud haladni véle. De igen fő tudós embernek írja, kit is a pozsoniak, bécsiiek is igen commendálnak. Várj egy kicsinyég, szerelmetes hívem. Csak addig várj, míg megjő.

Zsuzsannát még visszatartotta az elmúlástól ura rimánkodása. Fájdalma nem is volt. Csak az örökös remegés rázta s valami mérhetetlen undor visszatartotta evéstől-ivástól. Két szép fia csak a függöny mellől leste. Közelebb jönni alig mertek, mert fel-feltört belőlük a sírás. És a fejedelem egy alkonyatkor megindult Zsigmonddal a kertbe. Sötét ibolyák kelyhe ilatozott a bokrok között. Halkan, inkább csak torkát köszörülve próbálkozott egy kicsi madár. De a férfi nem hallotta a fülemile első hangját. Magával vitatkozva, hangosan gondolkozva beszélt:

— Ha látnám, hogy halálra való, megbékélnék. Erősítem magam imádkozással s mindétig elmondogatom, hogy Isten ő szent felsége rendelése ellen nem tehetünk. De ilyenkor úgy sejtem, hogy ez nem az ő rendelése. Ez csak emberi tudatlanság, hogy nem tanulunk a baj nyitjára. Nem ér itt semmit a füves ház, sem az érvágás. Még tán az is a baj, hogy minden véret kibocsájtotta a gyakori érvágással a felcser a lelkeknek. Mintha valami féreg rágódnék a belsejében. Ha ezt a férget kihajthatnánk, meggyógyulna, hiszen soha nem távozott tőle elméjének frissesége. Mindeket úgy tud, mint egészséges testtel. Forrósága sincs soha . . . Ideje sem olyan, hogy halálát magyarázná. Április tizenhétedikén tölti a negyvenet a szentem ...

Kocsi zöldült a fejevári köves úton. György ott hagyta könnyes szemű fiát. Hajadonfővel, saruban rohant le a palota lépcsőjén. Úgy fogadta a német doktort, ahogy soha nem fogadott még idegen követet. Szinte leölelte a kocsiról. S hiába hivatkozott fáradtságra a tudós ember, vitte magával, Zsuzsanna szobájába.

Lehunyt szemmel, erőtlenségének teljes képét mutatva, feküdt az asszony. Nem aludt, de tudatos mozdulatra képtelen volt. S mégis mozgott álla, szemhéja, megvékonyodott keze. Remegett a takaró alatt karcsú combja is.

A szoba levegőjét megtöltötték a fűszeres illatok. Etel a függöny mellett guggolt. A nyitott bibliában Jób szenvedéseit hirdették a betűk. De a doktor nem figyelte a részleteket. Az asszonyt nézte csak és halálfejes gyűrűvel díszített mutatóujjával intett, hogy nyissák ki az ablakot. S a nyugatra hajló nap fényénél még figyelmesebben fürkészte az arc és kéz vonaglását.

György türelmetlenül topogott. Azt várta, hogy valami hatalmas üvegből azonnal orvosságot önt felesége szájába a doktor s attól kipirosodik, erőre kap az asszony. Elköhintette magát a fojtott indulattól. S erre megfordult a taláros férfiú. Kemény, német szavakkal rendelkezni kezdett:

— Mindenki távozzon körülünk. Egyedül akarok lenni a beteggel.

György úgy nézett vissza az ajtóból, mint aki haloklótól búcsúzik. Zsigmond öklét tömte szájába. Barcsai Ákos kérdően nézett urára s az egész udvarban várakozás feszült. Hallgatott a folyosókon surranó személyzet, a kisasszonyok szobájában megállt a rokka. A mérköző úrfiak hüvelybe dugták törüket. Az istállókban megszűnt a káromkodó lovászok durva tréfája. Etel meghúzódott az ajtó zugában s végignézte, mi történik asszonyával.

A doktor ráhajolt Zsuzsannára. Végighúzta keskeny ujjait a beesett halántékon. Aztán tovább folytatta a simogató mozdulatokat, le, egészen a vonagló állig.

Tízszor, hússzor, harmincszor simított. Mélyen ülő, sötétkék szeme meg nem mozdult üregében. Mereven nézte a beteget. S egyszerre felsóhajtott Zsuzsanna. Álla körül már megszűnt a remegés. Csak ujjai mozogtak még, egyre kapkodó rezgéssel. Iparkodtak szíve felé. De nem tudtak odáig érni az erőtlenségtől.

Az előbbi, parancsoló hang után, váratlan szelidséggel szólította meg az orvos:

— Hallja asszonyom, amit kérdezek?

Megnyílt a vértelen ajak. Leheletszerű volt a felelet, de az orvos megértette belőle az öntudatot.

— Nem gondol többet arra, amitől megijedt. Soha többet nem gondol rá. Ha akarja sem emlékezik. Megértette?

Felnyílt a két aranszem. Csodálkozó tekintet mélyedt a férfi szemébe. Aztán a félelem újra átvette uralmát. Keserves erőfeszítéssel fordította fejét Zsuzsanna. Ujjaival szíve helyett a superlát ráncai felé tapogatott. Nem volt ereje befejezni ezt a mozdulatot sem. De az orvos már meglátta és értette a vágását. Hirtelen benyúlt a redők közé. Hosszúszőrű prémbe akadt a keze. Valami meg is karcolta ujjait. Kiemelte a számára még titokzatos tárgyat. A fénynél látta, hogy medvebőr süveg. Könyörtelenül odatartotta az asszony elébe:

Felsikoltott Zsuzsanna;

— Ott! Ott lőtték keresztül!

— Az uráé volt ez a süveg?

Bólintott az asszony. Újra vacogott a foga, hangos kocódással.

— Elfelejtí az egészet. Soha többet nem gondol rá. Sem életében, sem halálában nem tudja, hogy meg akarták ölni a fejedelmet.

Küzködve igyekezett ellenszegülni az erős akaratnak Zsuzsanna. De a kék szempárból olyan lenyűgöző fény gyengítette, hogy újra lehunyta szemét. Rezdülés nélkül simult fáradt szemére a kék erekkel hálózott, vékony szemhéj. Gyermekes ernyedéssel biggyedt le vértelen szája. S a két, rángatózó kéz megereztett ujjakkal nyúlt el végre pihenőre két oldalt leomló, barna haja mellett.

A doktor még várt. A beteg alig emelkedő keblére hajtotta bozontos fejét. Hallgatta a szív egyenletesebbé váló dobogását. Megtapogatta a keskeny csuklót is. Halkan, de szabályosan lüktetett már a vér.

Még egyszer végighúzta csontos ujjait a beteg halántékától kezdve le, az állig. Rátette egy pillanatra tenyerét a kezekre is. Aztán összébbhúzta magán fekete talárját és kilépett a betegszoba ajtaján.

Lebbentek utána a superlát függönyei. Etel számára kapta a kezét és elfojtotta sikoltását. Varázslatnak érezte, ami történt és elhatározta, hogy soha, senkinek sem beszél róla. De a doktor meglátta és csuklón ragadta. Vezette magával a benyílóban várakozó fejedelem elé.

György pattanásig feszülő izgalomban lépett a doktor elé. Úgy látszott, mintha torkon akarná ragadni, hogy sűrűsse belőle az ítéletet. De a férfi mosolygó szája megderítette az egész, szakállas arcot. Könnyed hangon vetette oda:

— A testben nincs semmi nyavalya. Lelkében volt beteg a fejedelemasszony. De már távoztattam tőle a kórságot.

A kandallóban tűz lobogott. Odalépett és beledobta a medvebőr süveget. Nehezen kapott a láng az erős szorózetbe, de aztán egyszerre elnyelte. Pörkölt szag émelyítette a szobában várakozókat. Zsigmond előre ugrott, mintha ki akarná ragadni a tűz martalékát, hogy lássa, mi volt az. De a tudós férfi visszarántotta:

— Hagyjuk a tűznek, ami tűzrevaló. Mikoron fenyeget te halálos veszedelem a fejedelemet?

Össznéztek György és fiai. Kényelmetlen érzés lett úrrá felettük. Aztán György észbekapott. Persze, beszélnek azt Pozsonyban is, Bécsben is, hogy majd ebül járt Rákóczy. Kárörömmel beszélnek. Ebben ugyan nincs csoda. Csak úgy odavetette hát:

— Télen lőtte keresztül süvegemet egy bitang. Ha jól látom, tulajdon azt, aminek most kigyelmed végire járt.

— Ez a süveg szerezte a bajt. Soha nem szabad többet ő nagysága emlékezetébe hozni, ha azt akarja

nagyságod, hogy egészséges legyen. Adjon parancsot az egész udvarnak, hogy senki még csak meg se említse a gyalázatos cselekedetet.

György a hálójáz felé hátrált. Nem hitt a doktornak. Mielőtt megakadályozhatta volna Heffer, félrevonta a nehéz portai függönyt. S a nyitott ablakon át betáncoló, utolsó naplabdák csendesen alvó felesége arcát színezték rózsássá.

Meghajolt a férfi kemény nyaka, összekulcsolt ujjai gyötrelmesen marcangolták egymást. Rövid imában vezekelt, hálálkodott és rimáncodott egyszerre. Aztán imádkozásra összefont ujjait a doktor nyakán átvetve, magához ölelte Heffert:

— Vegye kigyelmed kincsesházam kulcsát. Válasszon ott, amit akar. De el nem viheti, mert többet el nem engedem innen. Holtáig tisztelem, szolgálom házam népével egyetemben.

A mélyszemű férfi úgy olvasott a magyar főúr lelkében, mintha nem lehetne titka előtte. Meghatottan érezte, milyen rettenetes indulatok váltakoztak itt. Nem volt szándéka maradni, de ezt most még nem tudta megmondani a rettegéseken átesett férfinak. Körülnézett. S észrevette az ajtónyíláson beleselkedő Zsigmondot. Megcsóválta a fejét. De nem parancsolta el onnan. Csak annyit mondott:

— A kincsesház kulcsa helyett én inkább a fűvesház kulcsát kérném. Úgy hallottam, sok nagy kincset gyűjtögetett oda össze ő nagysága. Csak éppen a búslakodás, meg ijedtség ellen nem tudott még szert találni. Pedig, bizonyosan van ott annak is írja. Ha a fiatal herceg odavezetne, igen megköszöném.

— Zsigmond!

Erőtéljes volt már az apa hangja. Zsigmond azonnal ellépett az ajtótól. Csak boldog szemének pillantása simogatta a távolból is anyját.

— Magad vezeted szállására Heffer uramat. Magad szolgálod és mindent elébeadsz, valamit kívánna.

Zsigmond hálától sugárzó arccal közeledett a doktorhoz. Az karját öltötte az ifjú karjába s indult vele. S akkor még egyszer csattant az apa hangja:

— György! Meg sem köszönöd, hogy Heffer úr megtérítette édesanyád állapotját?

Az idősebb fiú fejedelmi tartással közeledett. Kezet nyújtott a doktornak. De köszönet helyett kérdésre nyílt a szája:

— Úgy véli kigyelmed, hogy augusztusra megépül asszony anyánk?

— Hamarabb is, ha szavamat fogadják nagyságok.

A fejedelem összeharapta az ajkát. Augusztusra tervezték a váradi kapitányság dolgát. György fiának tehát ez volt a fontosabb, mint anyja egészsége? Csak az installálás elhalasztódásától rettegett?

Nem akarta megrontani az áhítat napjait. Bepilantott még felesége alvó alakjára, aztán leeresztette a függönyt. Akost Barcsai szalasztotta:

— Szólítsd fiam Medgyessy uramat! Rimánkodjunk, hogy fordítsa Isten ő szent felsége egészséggel asszonyunk álmát!

XXI.

Nyihogó lovak türelmetlenkedtek a fejérvári palota előtt. Lengő zászlókon Erdély bástyái domborodtak a kék-zöld csíkok között. Egy hatalmas, fehérselem lobogón a Rákóczyak kardot tartó sasmadara borult oda a Lórántfyak aranyhársleveleihez. Udvari emberek díszes öltözetén kevélyen hetykélkedett a tigrisbőr kacagány. Leopárd és párducbőr is akadt az aranyhímezésű menték felett. Maurer Mihály mindenkinek elmondta, hogy erre a nagy napra vásároltatta vele a gereznákat a fejedelem Konstantinápolyban.

György háromszor is indult a palota lépcsője felé. Türelmetlenségében alig látott már. De a fejedelem

még nem adta meg a jelt az elnyargalásra. Hitvesével oldalán gyönyörködve nézte a fia tiszteletére felsorakozó erdélyi főembereket. Nagy szakállú Kornis Zsigmondot még egyre újabb tanácsokkal látta el.

— Legyen vigyázással kigyelmed, hogy fiúnk ilendő méltósággal viselje magát.

Kornis szeretettel nézte a sudár ifjút. Arannyal csipkézett, brokát dolmányában, nyesttel prémezett, fehér mentéjében, olyan volt György, mint a székely mesemondók Árgyus királyfia. Felemelt fején úgy ült a főveg, mintha királyi korona lenne elrejtve alatta. Lelkes szemében a nagy megtiszteltetés öröme ragyogott. Portai kardja drágakővel kirakott markolatát úgy szorongatta, mintha sürgetné a nemes acél, hogy tette rántsa ki.

— Abban nincs hiba. Igen ékes, minden külső méltósággal feldíszített ifjú úr a váradi kapitány ő kigyelme.

Zsuzsanna zavartalanul boldog volt ezen a napon. A hálójában csendjében búcsút vett fiától. Megcsókolgatta barnapiros arcát. Megsimogatta szép, hullámos haját. Két kezébe fogta erős jobbát és mélyen nézett a szemébe:

— Légy méltó apádhoz, szerelmetes fiam.

S most, mikor az erkély alatt ott ujjongott, ott tisztelkedett Erdély főnemessége, csak ezt igyekezett átsugároztatni az ifjú lélekbe. Ajka hangtalanul mozgott, mintha áldásával együtt be akarná vésni fia szívébe ezt az intelmet.

György megmozdította fejét. Barcsai Ákos előlépett. Aranydíszes párnán ékesen kötött könyv pihent. A fejedelmi nagy pecsét domborulata kissé megnyitotta. Rákóczy átvette és ünnepélyes mozdulattal nyújtotta át fiának:

— Immáron, hogy Erdélyország rendjeinek meg egyezésével Várad kapitánya lehetsz, vedd ezt a könyvei fiam. Magunk írtuk minden sorát, s kérünk, ol-

vasgasd mindaddig, míg álmodban is hiba nélkül elmondhatod. Szavunkkal is csak arra intünk, hogy légy becsületünkre. Inkább kívánunk e szép végházban hasznos, istenes, józan, mértékletes, vigyázó és gondviselő idegent tartani, mintsem haszontalan, részeges, tobzódó, becsstelen életű fiat, vagy atyafiat. Lásd hát, nehogy megbánjuk, hogy eme nagy tisztesre emeltté!

Az ifjú úgy vette át a könyvet, mint aki értékelni tudja, hogy ezer országos gondja között, az éjszakából ellopott idővel szedte rendbe utasításait a jószágos apa. Térdet hajtva csókolta meg a fejedelem kezét. Aztán felemelte nyílt arcát:

— Tudom, hogy nagy bölcsességével akkor is tud irányítani nagyságod, mikor nem lehetek szava közelében.

Rákóczy szerényen mosolygott. Mindig tökéletlennek érezte írásbeli munkáját s éppen ezért egyre nagyobb lelkesedéssel írt, néha éjszakákon át.

— Ha ki ennél jobbat adhatott fiának, adjon hálát érte az Úristennek, s mi is örömmel tanulnánk belőle. De bizony mi csak addig nyújtózhattunk, ameddig lepedőnk érhetett. Indulj hát fiam! Áldjon meg a Mindenható! Vezesse ország javára, nemzetséged dicsőségére, magad boldogulására minden lépésedet.

Zsuzsanna arcán feltartóztatlanul perdült alá az öröm könnye. Zsigmond tisztelettel hajolt meg bátyja előtt. S a fejedelem felemelt keze megadta a jelt. Rivalgó kürtök, pergő dobok, harsány éljenzések között robogott ki ifjú Rákóczy György a fejevári palota udvarából.

Látszott, hogy ifjú ember vágyát viszi a sereg. Fergetegesen rohantak tova Erdély hegyei között. Kolozsváron alig pihentek. A Mezőségen átszáguldottak. Kalotaszeg vidékén a nagy csúcsok tetejéből lármafák adogatták egymásnak a hírt, hogy megindult Vá-

radra az új kapitány. S a hegyek közül ünneplőbe öltözött sokaság zarándokolt le az utak mellé, hogy láthassák a szépséges ifjút. A Kőrös mentén pedig újra sarjadni kezdett a nyári hőségtől tikkadt fű, új virágzásba kezdtek a növények, hogy kényeskedő paripák válogatós szája kóstolt beléjük.

A Kálvária alatt rendezkedni kezdett a bevonuló sereg. Várta már őket a váradi katonaság, s hat zászlóalj hajdú is beözönlőit. Aztán kétszáz türelmetlen lovon sisakosán, páncélosán nyalkázkodott a mezei had. Fehér és veres zászlóik rúdjának kopóján csillogott a csodálkozó napfény. Piros-arany díszbe öltözött csatlósok tizenkét fényesen ékesített lovat vezettek. Tarkójukon drágaköves csójtár, homlokelőjükön is gránát sötétlett, vagy frissen bányászolt türkisek utánnozták a nefelejts színét. Az üstöknyomtatón drágamívű medályok felett darutoll lengett, a szalontai ütközet emlékezetére. Az ékes nyergeket beborította az arannyal átszőtt, hófehér selyemtakaró. Skóíium arannyal hímzett cafrangokat húztak maguk után a földön is a kényes paripák. A megperdülő dobok hangjára feltartott fejüket szügyükbe vágták. Harapdálták a kengyelvasat és kerekre emelt lábukat kirúgták minden lépésre.

Két óriás termetű zászlótartó vitte utánuk az aranyos zászlókkal. Aztán Kornis Zsigmond és Kassay kancellár komoly szeme figyelte a rendet.

S végül megláthatta Várad népe ifjú kapitányát is. Rákóczy György hófehér lován belépkedett a felvonó hídon. Utána Bakos udvarmester és Bornemissza Pál nevét suttogta a tömeg. Mögöttük legalább nyolcvan udvari ember. Végül kemény lépéssel, kis urára büszkén, a pataki őrseg. S leghátul, új tisztségében először szerepelve, a munkácsi katonaság. Legalább kétezeröttszáz ember robogott be Várad várába.

A nagy piacon Kornis meghajtotta György előtt a

zászlót. Emelt szóval mondta, hogy mindenki hallhassa:

— Kegyelmes urunk azért adja ezt a zászlót nagyságodnak, hogy e zászlóval s a parancsnoksága és kapitánysága alatt álló hadakkal, mint a fejedelem parancsolja, azonnal felüljön s éjjel-nappal siessen, hova rendeli.

György átvette a zászlót. Szívéhez szorította. Nem szólt, de szeme elárulta meghatottságát. S Kornis Zsigmond kardot vett át a mögötte álló apród karján tartott, címeres párnáról:

— Ezt azért küldi a fejedelem, hogy ha szükség kívánja, mindig ezzel harcoljon nagyságod mellette.

Megmozdult György íves ajka. Halkan mondta, hogy csak a legközelebbiek hallhatták:

— Mindig mellette kívánok harcolni.

Most Kassay lépett elő. ősz feje tiszteletet parancsolt. Még a legtávolabbi fecsegők is elhallgattak, hogy hallhassák az aggastyán szavát:

— A fejedelem azért küldi ezt a buzogányt, hogy barátainak barátja, ellenségeinek ellensége legyen, ezeket hűsége alá hajtsa, s ha nem akarnának, vagy útját állanak, ezzel fenyítse, büntesse őket!

György úgy érezte, gyermekkori álmai teljesülnek. Zászló, kard és buzogány ... Most már csak a palást, jogar és süveg hiányzik, hogy csakugyan fejedelem lehessen...

Mielőtt azonban a büszkeség elhatalmasodott volna rajta, eszébe jutott valami. A távolból elhaló, szenvedő gyermekhang jött feléje. Kis öccse könnyörgő, síró esdeklését hallotta.

— Én leszek a legnagyobb, a legékesebb. Én Rákóczy Ferenc...

Lorántfy Zsuzsanna meg lett volna elégedve fiával, ha most látja. A kérkedő ifjú helyett, lelke mélyéig megihatott kapitány állt az ünneplők előtt. S míg

az ágyúk folytonos dörgéssel kiabáltak a Kálváriának s a nagy magyar síkságnak Várad örömét. György minden jóra felkészülve lépkedett be a díszebédhez.

Zsuzsanna úgy követte a szertartások minden óráját, mintha ott lett volna fia mellett. Pedig a palotában égett a munka. Szorgos kezek előkészítették végre a nagy utat. S a gazdasszony szeme újra irányított, javított és fedett, mint elmúlt időkben.

A fejedelem békén hagyta a fürjeket és nyulakat. Foglyok is hiába rebtentek a tarlókon. Minden figyelmével felesége kényelmét igyekezett előmozdítani György. Százszor is lelkére kötötte Zsigmondnak:

— Két szemed édesanyádon, fiam! Tudod, nagyobb kincsünk nála nincs. Úgy vigyázz rá, mint az életedre. A váradi és munkácsi utakra már kirendeltem a hadakat. Felszedettem a nagy köveket, nehogy döccenjen a hintó az úton. Bornemissza uram hozzátok szegődik Váradon. Kemény János meg mindig melletted léssen. Ne nézzétek a garast. Vigyázzatok, nehogy valamiben hiányosságot szenvedjen édesanyádatasszony. Hej, ha magunk is véletek mehetnénk! Még a széket is magunk törülnénk alatta! Vigyázzatall lennénk nyugovására. Dehát nem akarok bécsi császártól magam is kérezkedni...

Zsuzsanna éppen arra lebbent el. Fehér ruhában volt most is, de a betegség óta kissé megerősödött természetén már erőbben feszült a fűzőváll. Mosolyogva hallgatta ura fogadkozását. Tudta, hogy György csakugyan így is szeretné, de azt is tudta, hogy ha együtt voltak, mindig magával ragadta nagy 'hirtelensége. Nem, az ő urával nem lett volna annyira kényelmes az utazás, mint Zsigmonddal lesz.

Feketébe öltözött leányka kísérgette most a fejedelemasszonyt. Néha meg-megfogta a vékony kezeket Zsuzsanna. Várta, hogy erőbben belesimuljon tenyerébe a gyermek segélytérő keze. De éppen úgy csaló-

dott, mint mikor árva hűgát magához vette, Patak várába. Maga Mária sem volt ragaszkodóbb, mint annak idején anyja, Lorántfy Kata volt.

A fejedelem elkapta a leányka repülő szoknyáját, ölbe emelte a kis árvát. Megcsókolgatta harmatosán üde arcát:

— Ne vidd magaddal ezt a kis gazdasszonyt, édesem. Hadd gondoskodjon itt rólam, míg oda leszel.

Zsuzsanna megállt. Látta, hogy ura szívében éppen úgy elhatalmasodott a vágy a leánygyermek után, mint az övében. S mintha egy parányival több visszhangot keltett volna a becéző incselkedés a leánykában, mint az ő mindig türelmes, mindig gondoskodó jó-sága. Allia Mária megsimogatta György arcát és ráhajtotta fejét a vállára.

Lorántfy Kata soha nem telt ilyesmit. Kata mindig a maga útját járta és nem volt szüksége sem gyöngédségre, sem tanácsra.

Zsuzsanna összeszorította ajkát és továbbment. De Allia Máriát nem vitte magával. Petneházyné hoppmesterné őrizetében itthon hagyta ura vidámítására. 8 ő fiával és a nagy kísérettel végre megindult Erdélyből.

Nem volt boldog, hogy Patak felé tarthat. Az elmúlt esztendőkből többet lehetett együtt urával, mint bármikor. Most már igazán csak a kötelesség vitte. De ahogy kifelé ihaladtak, maga is érezte, hogy jót tesz a változás, a megmozdulás. És érdeklődése újra teljesen a nép felé fordult. Élelmiszert hagyogatott az ínségeseknek. Jó szívvvel hallgatta, jegyezte panaszukat. Meg-megállt, hogy megcsodálja egy-egy vidék gyönyörű népviseletét. Asszonyokat fogadott fel, akik a nemes kisasszonyokat falujok mesteri hímzéseire megtanítsák. Belátogatott a szegénység kunyhóiba. Felíratta, ahol segítséget látott. S a hegyi mócok kéménytelén odúiban éppen olyan szeretettel világított arany-

pontos szeme, mint a Kalotaszeg népének tiszta házaiban.

Váradon meglátogatta fiát. S Györgyöt egyszerre elfogta a vágy, hogy gyermekévei őrizőjét követhesse ő is, mint öccse követi. Irt apjának és mire Zsuzsanna megtérült Munkácsról, Patak kapujában várta György is. összesimulva járták hármásban a jólismert helyeket. Csak a Vöröstorony bátyájára ment egyedül Lorántfy Zsuzsanna. Nem akarta fiai örömét bontani a maga bánatával. De azon a helyen nem tudott másra gondolni, mint eltávozott kisfia ragyogó szemére.

Aztán újra a kandalló előtt ültek ők, hárman. Görgey Jóh szolgál fel nekik és kívül maradt az ajtókon a nagy személyzet. György sugárzó szemmel hódolt anyjának:

— Nagyságodat dicséri mind az egész ország. Lám, még a leleszi prépost is tisztelkedett s ebédasztalához hívta nagyságodat.

— Igen illendően is fogadott.

Zsigmond kedvtelenül legyintett:

— Na, nékem Forgách uram olyan könyvet adott át, amit ugyan Keresztury uramnak küldött általam, de azt kívánta, hogy magam olvassam előbb. Vékony ítéletem szerint nem valami finom, nem is méltó, hogy olvastassák, mert ellenünk Íratott. Dehát majd megküldöm ő nagyságának, ő majd ítéli, mi legyen a sorsa.

Zsuzsanna szíve felfogta szeLd fia nagy háborgását.

— Mutasd elsőbbit nékem, fiam.

— Nem méltó, hogy nagyságod kezibe vegye.

— Látni akarom.

A parancsoló hangra hozta az ifjú a könyvet. Zsuzsanna homlokán redők sokasodtak, ahogy a címtáblát olvasta. Hangosan ejtette a szavakat:

Kitett Cégér, mely alatt feltalálhatja akárki is, minemű poshadt és mérges tejet fejt Keresztury Pál Erdélyben egy cathecismusnak tömlőjébe néminemű

Heidelberga táján nőtt és hizlalt tehénnek tölgyéből a nem rég született csecsemő keresztyének szoptatására . . .

György felpattant. Kikapta a könyvet anyja kezéből és a sarokba vágta:

— Nyilvánvaló, hogy a mi konfirmációnkon gúnyolódik, aki írta ...

Zsuzsanna szomorúan nézte haragvó gyermekeit. Arra gondolt, hogy nem tűrhetik hát fiai tudását szó nélkül. És György indulatosan kezdett járni, mint apja szokott.

— Lám, alighogy császár országába lépünk, tüstént megbotránkoznak rajtunk a religióink miatt.

Zsuzsanna jóságos hangon igyekezett másra terelni a szót:

— Nem kell törődni véle. Erdélyországban annál inkább békességben élünk. Nékem ugyan Munkács igen tetszik s azon gondolkozom, hogy gyakortább megvizitálom. Patakot szeretném nagyobbítani. Hátha valamelyikőtök ezt választaná mulatozó helyül, ha már mi nem leszünk. Igen szűken voltunk eleddig. Nagyobb rendű, meg nagyobb családú főembernek már ez nem elég.

György megállt anyja székénél. Ráhajtotta fejét a levendula szagú, barna hajra.

— Egyes emberek vagyunk, édesanyám. Családunk ugyan még igen távol vagyon.

Zsuzsanna ellenállhatatlan kényszernek engedve kezdett beszélni:

— Fiaim, ti tudjátok, mi a módi a főemberek között. Gyermekeise kortól nevelik egymásnak a fiút meg a lányt. Mi ezt elkerültük, ámbátor sokszor hallottunk olyan szót, hogy jó volna, ha megtekintenénk ezt vagy azt a leánykát. Minket, mint tudjátok, Isten ő szent felsége vezetett össze. Nem szánt egymásnak bennünket senki, csak a Gondviselő. Talán azért olyan nekünk, mintha egy test, egy lélek volnánk,

Könnyedén elpirult. Ölébe ejtette kezét s mult-járó gondolatokkal nézett ki a hármás ablakon az alatta elterülő síkságra. Ezer édes emlék ébredezett. Bár György távol volt, mégis közelebb érezte most magához, mint az udvarban. Szinte megfiatalodott, hogy újra Patak levegőjét szívhatta. Aztán elhúzta kezét halántékán:

— Soha nem vettem észbe, hogy valamelyikőtök is szemet vetett volna valakire. De, ha tévedtem volna, mondjátok meg nékem. Ha, miben lehet, segítségetekre leszek, hogy szívetek szerint válasszatok.

A két fiú elgondolkozva ült. György végigfutott a lányok során, akiket eddig látott. Vigalmakban fogta már kisasszonyok kezét. Úton-útfélen talált pórlánykákat is. Társai incselkedő szóval zavarták, vagy letiporták őket, de ő maga soha meg nem állt egy mellett sem.

Zsigmond még idáig sem jutott. Az udvarbéli kisasszonyokat is ritkán látta. Az iskolában élt eddig s csak a kis Allia Máriával váltott néha röpke, rokoni szót. Egyikőjük sem tudta feltárni a szívét. Üres volt még mindkettőjüké.

Zsuzsanna várt. Egyikről a másikra tekintett. Figyelte, nem mélyül-e pír valamelyik szép arcon. De a fiúk nyíltan, zavartalanul néztek rá vissza. György a pirosuló körték után nyúlt. Jóízűen harapott bele a zamatos gyümölcsbe.

Az anya elmosolyodott.

— Úgy látom, idő előtt beszéltem. De vegyétek észbe, hogy csak akkor segíthetek néktek, ha mindenkor bizodalommal lesztek hozzám. Mert azt kívánom, hogy Isten segedelmével ti is szintazonképpen elmondhassátok, mint mi elmondogatjuk az én jó urammal: Lefektemben, felkeltemben dicsérem az Istent, hogy örök társat rendelt mellém az ő nagy irgalmával.

Keresztbetette keblén kezeit. S a fiatal emberek szívét megérintette valami csodálatos érzés. Vágy kez-

dett bennük nőni valaki után, aki éppen ilyen támaszuk lesz, mint apjuknak az anyjuk. De, míg Zsigmond azzal távoztatta magától a gondolatot, hogy anyjukhoz hasonló asszony nincs több a világon, Györgyben felgerjedt a sóvárgás. Türelmetlenségében nem is tudott Patakon maradni tovább. Indult Várad nagyobb szabadsága után. Míg anyja Zsigmonddal nyújtotta a tartózkodást, az ifjú kapitány vad lovaglásokban csillapította le nyugtalanságát. Leste a határszéli rablókat és rajtuk ütött. Orvul betörő török csapatokat riogatott messze. Félelmes híre támadt az ifjú loagnak s mióta ifjú Behlen István hűséges kezéből kihullott a kard, Várad csak most kezdett végre újra igaz bástyája lenni Erdélynek.

Míg Zsuzsanna mindenről értesítette a fejedelmet, Rákóczy György türelmetlenül számlálta a napokat. Magányosnak érezte magát, bár diadalt hozott felesége útja s egyre jobban érezhette, hogy a fejedelemasszony bölcsessége és jósága minden szívet megnyit előtte. A felsőmagyarországi protestánsok egy szívvel lélekkel ünnepelték. Ha valaha sor került volna rá, bizonyosan melléjük állottak volna a császárral szemben.

Mert Rákóczy úgy őrizte a békét, hogy folytonosan építgette a szövetségeket. A svédek és franciák követekkel nem szakadtak meg a tárgyalások. Eszterházy mindenről értesítette a császárt, de az elhesegette magától az aggodalmakat. Ám a nádor nem nyugodott. Folyton figyelmeztette, burkoltan meg-meg is fenyegette a fejedelmet. Komor arccal olvasgatta levelét Rákóczy:

— *A római birodalom, ha hajol is, nehezen dől fel. Jobb vele lenni, mind ellene!*

Kassay sunyi arca közelebb hajolt. Szerette volna látni, mit írt a nádor, de nem kérte az engedelmet a betekintésre. Rákóczy mégis átadta a sorokat:

— Ki akarja feldönteni? Én ugyan nem. Nem akarok mást, mint magam religióját megvédelmezni. De

lám, ismét csak térítőket akarnak ránk küldeni. Hát ezt nem tűrhetem. Ahány jezsovita van Erdélyben, maradhat felőlem. De újat nem fogadok bé, magunk romlására.

Kassay helyeslő bólongatással tüzelte a fejedelemiét:

— Eszterházy uram panaszkodik, hogy mink nem nézzük jó szemmel a térítést, — azon szent módon pedig kárhoztatja a magyarországi protestánsok hűségét a kalviliái religióhoz. Ki tud kiokoskodni belőle? Soha közöttünk konfidencia létre nem jöhet. Lám, mit ír Usz István uram, nézze kigyelmed!

Sötétedő arccal olvasta a kancellár a panaszos sorokat:

Vígan telepedtek meg a mi eleink, vígan és könnyen is elfogjuk veszíteni az országot.

— Felhős tekintetű ez a mi emberünk. Ennyire még nem vagyunk.

Rákóczy felpattant. Szokása szerint egyik sarokból a másikba vitte háborgása:

— Ó, szegény hazám s nemzetem! Bizony, igen megkevesbedtek igaz fiaid! Akik vannak, húznak, vonsznak, pusztítanak, tolvajokkal, prédálókkal együtt sanyargatnak! Nemhogy oltalmaznának, de maguk is visznek tőled s utat nyitnak veszedelmedre.

Most látta a szegény országot. Élő testté változott előtte a sok sebből vérző, prédául esett haza. Fájó szívével egyetlen menedékéhez sietett. A kis asztalkán megnyitott bibliára hajtotta a fejét. S míg Kassay Usz levelét olvasta tovább, a fejedelem felfohászokodott:

— Rád törnék, sanyargatnak, mind török, mind Habsburg! Ólalkodik körülöttem másféle ellenség is, én szegény hazám! A nagy irgalmú Isten szánja meg ügyedet s találjon jobb módot állapotodra. Ámen.

A kancellár összetette domborodó hasán kezeit. Hangtalanul mozgott a szája, mintha együtt mondaná az imádságot urával. De közben azon elmélkedett,

hogy könnyebb dolga lesz, ha a fejedelemasszony ha-
zaérkezik. Az jobban meg tudja vigasztalni a fejedel-
met, mint ő. S csak akkor nyugodott meg, mikor az
új, kék atlasszal bélelt portai kocsi végre begördült az
udvarba. Mikor láthatta Rákóczy György megenyhült
arcát.

XXII.

Magas jegenyék tünedeztek az alkonyodó égre. A
rőt háttérben olyanok voltak az egyenes, égbenyúló
fák, mint fekete tornyok. Kéklő hegyek vonultak egy-
más mögött, beláthatatlan messzeségek felé. Az elsők
még zöldeltek a közelségben, de távolabb már egyre
ködösebbekké váltak. A leghátulsókról már senki nem
tudhatta, fellegek-e, vagy fenyők birodalma?

György kapitány megeresztette lova kantárját.
Kísérete elmaradt valahol, míg maga az őzet hajszolta.
Váratlanul tört ki az erdőből a kis állat, s most nem
volt már kedve visszafordulni, bár az őz újra bekanya-
rodott. Előtte völgy mélyült. S a völgykatlanban bás-
tyák kerek testét simogatta körül az utolsó napsugár.

Meztelen talpán, korsót emelő leány suhant hang-
talanul tova. Rábáméskodott az ifjúra. Szája elé
kapta a kezét, mert feltört belőle az ijedség és tetszés
sikoltása.

De György nem látta benne a szabad prédát. Fá-
radtan kérdezte:

- Mi ez itt előttünk?
- Ez bizony Somlyó vára.
- Itthon-é a gazda?

Most már hangosan kaccantott a lány. Meg-
riszálta csípőjét is.

- Itthon ám, mióta eltemették. Azóta mindig itt-
hon lakozik ő kigyelme.
- De felvágták a nyelvedet, húgom. Azért valaki

élő is lakozik tán a várban? Hiszen lengeti a szél a zászlót.

— Azt bizony igen. Idehaza van kisasszonyunk, meg a lengyel asszony. Ahun jön ni, a kisasszony . . .

Az erdőből vezető úton poroszkálva közeledett egy fehér arabs ló. Zöld selyem takarója a földön húzódott. Elefántcsontnyerge félrecsúszott. Nagyokat harapott a harmatos fűből és vissza-visszafordult a bokrok felé.

A lányka felsikoltott:

— Uram, teremtöm! Tán valami baj érte kisasszonyunkat?

Ledobta a korsót, hogy szétpattant egy kövön a piros cserép. De nem törődött az okozott kárral. Rohant befelé az erdei útra. Keménybőrű talpa alatt nyirkogott a hullott galy, zizzent az avar. György unottan nézett utána. Aztán, hogy a paripa felnyerített, mégis megindult maga is. Hátha csakugyan baj történt odabent?

Sötétedett már az erdőben. A keskeny gyalogúton még lehetett látni, de beljebb elfogta a beszűrődő fényt a lombzat. György csak a lány nesze után haladt. Fülére tapasztotta a kezét, mert időnként élesen csendült a kereső hangja:

— Kisasszony! Kisasszonykám, lelkem!

György legszívesebben megfordult volna. De most már nem tehetette. Nagy baj eshetett, ha nem is válszol a keresett. Megkötötte lovát egy karcsú törzsű fához. Szaporábban lépegett a lány után.

Az út emelkedett. Helyenként újra világosság szivárgott át. S végre egy tisztásról viszhangja kelt a kiáltásnak:

— Erre! Erre vagyok! Gyere hát utánam!

Úgy csendül le a hang a mélybe, mintha csengettyűk szólanának. Nem volt fájdalmas, ijedt sem volt. Csak valami nagy türelmetlenség tette követelőzővé. S a parancsolást most tanuló ifjú kapitány meg-

indult a sürgető szóra. Nagy lépésekkel előzte meg a parasztlányt. Felkaptatott a tisztásra.

Telehold pufók arca nyomta feljebb a fellegek szélét a hegyek mögött. Sápadt volt még, mert viaskodnia kellett a nap utolsó mosolyával. Mély szakadék szélén térdelt valaki. György azonnal látta, hogy ennek a lánynak nem történt baja, de közel volt hozzá a veszedelem. Előrenyúlt testtel, a váladozó köveken egyre előbbre csúszva, bele hajolt a mélységbe.

Nem fordult meg a lépések neszére sem. Talán nem is hallotta. Zöld lovaglóruhája kúszott utána, mintha palást követné. György ijedten látta, hogy már alig tartja magát. Rászólni nem mert. Hirtelen elhatározással mögéje lépett s felölelte a veszedelemből.

A lány nem sikoltott és nem rezzent meg. Hátrafesztette karját. A béklyóba kötött vad erejével igyekezett ki az ölelésből.

György felemelte. Pár lépéssel visszafelé hozta, a tisztásra. Aztán letette és összefont karral állt meg előtte.

— Ne ijedezzen, kisasszonykám. Inkább akkor félt volna, mikor olyan mélyre hajolt.

— Akkor sem féltém, most sem félek! Ki légyen ki gy elmed?

— Vadász vagyok.

— Nahát akkor bizonyosan kend csinálta a bajt. Az imént lőtt valaki, de nem talált. Csak ez az árva kis madár zuhant ki a fészkeből. Ugyan nagy dicsőség.

Csúfondárosan nézett Györgyre. De az ifjú nem hallotta a gúnyolódó hangot. Ledobta föveget. Most már ő maga kúszott a meredek felé. Bár már alig látott, csipogásáról mégis sejtette a fióka helyét. Feje felett elszállt egy nagy madár is. Bizonyosan az anya.

Mélyen hajolt, de még így sem érte el a kis jószágot. S akkor mögötte zörrent az avar. Letérdelt valaki. Gyöngéd kéz érintette kapaszkodó kezét.

— Hajoljon mélyebbre, majd én tartom.

György hitetlenkedve érezte, hogy megfeszülnek karján a vékony ujjak.

Nem sejthető erővel tartotta a leány. S egy utolsó gebbeszkedéssel csakugyan sikerült felragadnia a pelyhes madarat. Óvatosan tartotta markában és oda-nyújtotta a lánynak.

— Él még az úradta.

A lány kiragadta kezéből. Arcához emelte. Érezte melegét s hallotta a kis szív riadt dobbanását. Hirtelen keresztet vetett magára. Könnyű sóhajjal állt talpra:

— Jó volna tudni, honnan esett ki?

György széjjel nézett. Már egészen a hegy mögé emelkedett a telehold. Sárgás fénye előmlött az erdőn. De még bizonytalanabb volt a világítás, mint az alkonyatban. Hiába kémlelte a közellevő fák gallyait, nem látott fészket rajtuk.

— Hagyjuk tán itt. Majd elviszi az anyja.

Csakugyan kerengett felettük a nagy madár. De a fiatal lány gyanakodva nézett felfelé:

— Hátha nem is az anyja? Hátha csak ragadozó? Bizony én szívesebben levinném.

— De anya nélkül ez még elpusztul. Tegyük le egy kicsinyég a fűbe. Hátha megláthatjuk sorsát?

A leány vonakodva tette le a kis sárgaszájú állatot. Szürkésbarna pelyhei felett már erősen karvalyodott az orra. De nem ismerték fel egyikőjük sem, mi csoda madár?

Visszahúzódtak, egy nagy fa törzse mellé. György ugrásra készen állt. S mégsem tudta megakadályozni, hogy a kerengő madár le ne csapjon a fiókára. Mire észrevették, már fel is ragadta. Vitte magával a levegőbe.

György elkurjantotta magát:

— Sólyom volt!

A leány feljajdult:

— Keselyű volt!

György fölényesen igyekezett megnyugtatni:

— Keselyű nem jár ilyen alacsonyan, kisasszonykám. Ez a dimbes-dombos Magura csak fia lehet a mi hegyeinknek.

Kíváncsian nézett fel a lány. Érdeklődése felejtette vele a madarat.

— Olyan messziről jön kigyelmed? Talán bizony a Rézből?

— Még annál is messzibbről.

— Ugyan honnan?

— Én bizony, ha akarom, Váradról, ha akarom, Fejérvárról, de mondhatnám azt is, hogy Patakról. Mindenképpen igazságot mondanék.

Zizegő fű hajladozott mögöttük. Óbégatva talált nyomukra a parasztlány. Sikongatva borult a lány elébe:

— Jaj, csakhogy életbe találok, kisasszonykám. Jaj, jaj, mi lett volna, ha hótton lelem!

A lány kérdezően nézett Györgyre. S a férfi vidáman felelte:

— Ez a kis jajgató vezetett nyomra engem is. Mikor kisasszonyom paripáját látta, csak nekiiramodott az erdőnek. Alig tudtam megelőzni.

— Persze, a Hattyú... Szegény lovackám, vár már engem.

Indult lefelé a lejtőn. Kövek csusszantak a láha alatt, de gyakorlott lépéseikkel mozgott a meredeken. György szerette volna segítségét ajánlani, de feleslegesnek érezte magát. A lány biztosabban lépkedett, mint ő.

— S más nem várja?

— Ki várna? Anyám holnap útra kél, s én vele. Rossz híreket kapott Lengyelből, igen sanyargatja a Zakrzeska rokonság. Azt sem tudja, hogy elmenteni hazulról. Van néki most egyéb dolga, a sok peres írássokkal.

Györgynek nem tetszett valami. Anyja udvarában

nagy felügyelet alatt éltek a nemes kisasszonyok. Nem is lehetett volna elképzelni, hogy valamelyik alkonyi órán egyedül kóboroljon az erdőn. De másrészt olyan magabiztos volt az előtte haladó leányka, hogy eszébe sem jutott volna melléje lépni. Mégis összeszorult szíve arra a gondolatra, hogy kíséretének valamelyik fiatalabb tagja is vetődhetett volna errefelé. Vagy, ha Serédy mocskolódo gúnyja megsejtené, hogy kettesben járnak . . .

Lova messziről nyerített feléje. Letért az útról s a fák között a lány elé sietett. Karjára fűzte Ráró kantárját s most ő haladt már elől. Békésen legelezve megtalálta a lány lovát is. Megigazgatta a félrecsúszott nyeret. Megvizsgálta a kengyeleket. Megveregette a ló szép fejét. Szolgálatkészen nyuit az erdőből kilépő leány keze után, hogy felsegítse.

— Azt véltem kisasszonyom, hogy valami baj tetthelyére megyek. S még ugyan öröömre szolgált ez az út.

A lány alig érintette a férfi kezét. Könnyedén kengyelbe tette a lábát s elegyengette hosszú ruháját térde körül. Kis fejét magasra emelte, mint egy uralkodó. Úgy tekintett le a férfire:

— Szép szóval tud élni kigyelmed, azt látom.

— Ha hiszi, ha nem, tőlem szép szót még kisasszony soha nem hallott. Most sem szép szó okáért mondom, amit mondok . . .

— Ugyan hát miért?

— Mert. . .

Felvont szemöldökkel nézte a lány s György egyre csodálatosabb érzésekkel küzdött. A telehold fénye fátylakba burkolta őket. Elváltozott az arcuk és megsápadtak mindketten. Mégis úgy látta, hogy ragyogás tört elő a lány szeméből, arcából, ruhájából. Sugárzott körülötte minden és az ismeretlen titokból jövő sugarak behatoltak az ő szívébe. Úgy égették, mintha szikrák pattognának benne. Már érezte eze-

ket a könnyű égéseket az arcán, a kezefején, az egész testén. Még hajszálain is átfutott valami soha nem érzett remegés.

Benne maradt a szó. Kedvetlenül fordult meg a várakozó lány. Biccentett a fejével.

Megindult a fehér ló. György nyomába igazította portai lovának fejét. A lány haladt előre, mintha nem venné észre. Leszálltak a völgybe s már elhaladtak a nyírfák sötét sorfala között. A kerekbástya előtt végre hátraszólt a lány:

— Most aztán már ne féltsen kigyelmed.

György szerette volna azt mondani, hogy még csak ezután fogja féltetni. Úgy érezte, ha a kapu elnyeli a lányt, kialszik körülötte a fény és sötétségbe borul az élete. De nem tudta összefűzni a szavakat. Hiába forgolódott három esztendeig az udvarnál, — most úgy érezte, hogy rosszul tanították mind tanárai, mind hoppmestere. Sejtelve sem volt, mit kellene tennie, hogy el ne veszítse szeme elől a lányt. Vagy, hogy legalább megtudja tőle, magától a nevét. Az erdő felől kúrtszó harsant. Riadó hangok, hujrázások szálltak alá a völgybe. A leány megfordult. György most látta, hogy óriási, fekete szeme van. S a nagy szemekben érdeklődés gyulladt.

— Vájjon ki vadászik ott?

György megtalálta magát. Kifeszítette domború mellét. Győzedelmesen szállt a hangja:

— Ott bizony ifjabb Rákóczy György. A váradi kapitány!

A fehér ló már indult volna a vár kapuja felé. A boltozat kerekre tátotta száját, hogy elnyelje a leány karcsú alakját. De a magas homlokú, édes arc vágyva fordult a messzeség felé.

— Tán bizony kigyelmed is a kapitány kíséretiben van?

György megemelte fővegét.

— Akár hiszi, akár nem, magam vagyok a váradi

kapitány! Ha megengedi, tisztelkedni szeretnék édes-asszonyanyjánál. De előbb tudni kívánám, ki áll előttem?

A leány öntudatossága elszállt. Lazábbra eresztette a kantárt. Úgy nézett Györgyre, mintha először látná. S a férfi később sokszor gondolt arra, hogy míg nevét nem hallotta, nem törődött vele. Most pedig meghajtott fővel, szinte alázatosan mondta:

— Somlyai Báthory Andorás úr árvája vagyok. Zsófia a nevem.

Az irigynek látszó várkapu ugyan vendéglátónak bizonyult. Bebocsájtotta Rákóczy Györgyöt s később becsalogatta kíséretét is az őrtállók szájával. Készülődésének izgalmi közben is nagy tiszteességgel fogadta a fejedelem fiát Zakrzeska Anna. György alig látta az asszonyt, annyira megfogta minden érzékét a lány. De Serédy mutatójával kisimította rőt bajuszát borszagú szájáról. Odasúgta a táblánál Bakos Gábornak:

— Úgy vélem, elkelne még e mellé egy férfiember. Szemrevaló személy lehetett efiu korában, most meg ugyan kívánatos kövérségében.

Az udvarmester riadozva nézte a kupák ürülését. Nem tetszett neki György nekipirult arca sem. Talán megártott volna az a serleg bor, amit a vár asszonyára ürített? Köhécselt és integeti ifjú urának. De György csak akkor fordult feléje, mikor Zakrzeska Anna csodálkozó szemét meglátta.

— Tudom, nagy út áll asszonyom előtt. Miatunk ne tartóztassa magát. Térjen nyugovóra.

Megkönnyebbülten emelkedett fel az asszony. Ezerféle dolgon járt az esze, de nem akarta rövidíteni a váradi kapitány időzését a táblabontással. Most azonban nyájaskodva ismerte el, hogy fáradt is, sok tennivalója is van.

— Majd csak elmegyünk az én kis lányommal.

De kigyelmetek csak mulatozzanak. Házam s népeim szolgál kigyelmeteknek itallal is, szállással is.

Magához ölelte leányát. Zsófia fáradtan simult anyja kebelére. Nyújtózni szeretett volna, mint egy kis cica. De valami éberség is éltette. Vissza-visszatért pillantása az ifjú kapitány lelkes arcára.

György, szándéka ellenére, hevesen kirúgta maga alól a széket. Hátradólt az a hímzett kárpithoz. Nagy súlyával majd elsodorta a mögötte álló ifjú pohárnokot. Kijózanodva eszmélt magára az ifjú. Illendően meghajolt a ház asszonya előtt:

— Mindeneket köszönünk, de maradni nem tudunk, nagyságod vendégszerető várában. Vigyázattal kell lennünk, mert martalócok jártak erre felé. Azokat üzzük, vadászat színe alatt. Hanem, ha engedelmet nyerhetek, máskor is fordulok errefelé, mikor Lengyelből alájőnek kigyelmetek.

Anna asszonynak beszélt, de Zsófia szemét kereste. S a lányka félig álmosan, félig kedveskedve nyújtotta feléje a kezét. György közelebb húzódott s míg az özvegy vendég-hívogató szavakat mondott, azt kérdezte az ifjú a leánytól:

— Mikor láthatom, kisasszonyom?

Elmosolyodott a leány. Hasadó ajka közül kicsillogott fehér foga:

— Nagyságod járatos erre. Én nem vagyok járatos Várad felé ...

Nagy suhogással kivonult az asszonynép. György még csak most fogta fel, hogy egy öreg, reszketős-fejű udvarmesteren, két papiforma emberen, meg az ifjú étékfogókon és pohárnokokon kívül csak ő és kísérete voltak itt férfiak. Azt sem érezte, hogy bár a lakoma nagy tisztességetadó volt, ez a ház ennél sokkal nagyobb pompát is tudott volna adni. Mindenütt a nagy gazdagság félreérthetetlen nyomait láthatta volna, ha most gondolt volna erre. De Serédy tapogatta a kárpitokat és függönyöket, emelgette az

arany serlegeket. Szemét hunyorgatva közeledett urához:

— Itt ugyan elkelne a férfiember. Aranyból van itt tán még a mosdótál is? Lám, milyen ékesen ki van rakva gyémántokkal az a feszület!

György követte a férfi ujjának intését. Csak akkor látta, hogy az ebédlőpalota falán színarany keresztben feszült Krisztus vérző teste. A keskeny, beesett arc olyan élő volt a gyertyák lobogó fényénél, mintha mondani akart volna neki valamit. De György nem tudott most figyelni, — csak meglátta s már el is felejtette a körülötte levő dolgokat. Kiadta a rendeletet:

— Lóra szállni!

Míg kis serege Várad felé ügetett, legszívesebben megfordította volna lova fejét. Egyszerre vágy fogta el anyja után is. Szavak éledtek a lelkében, azután belemosódtak iá semmiségbe. Nem alakultak megfogható formába, de még negyednap is érezte, hogy valaki hívja, valaki várja.

Hiába szeretne volna azt hinni, hogy az a valaki Báthory Zsófia. Egy titkos hang egyre gúnyolta, hogy a somlyói-kisasszony útban volt Lengyelország felé. Azóta talán már meg is érkezett. Tüzes lengyel ifjakkal járja a mazurkát, meg a lengyelkét. Eszébe sincs, hogy a váradi-kapitányra gondoljon. Hiszen csak egyszer tévedt a közelébe s akkor is úgy viselkedett, mint egy kamasz. Ha még itt látná, Váradon. Lám, itt nem akárki ő! Ma reggel már nála jártak a Várad környéki jobbágyok és hálálkodtak, hogy megtisztogatta a környéket a kóborló rablóktól. Székelyhídon és Váradon épületek emelkednek a parancsára. Két idegen seregbeni pattantyús is jelentkezett, hogy szolgálatait néki ajánlja, de várakoztatja s majd jól megvizsgálja őket, ha nem kémek-é? Már a töröknél is becsületet szerzett a nevének, mert együtt üzette velük a csavargókat. Apja rábízta, hogy tetszése szerinti embert nevez-

zen ki szalontai kapitánynak. Törvény már az ő szava és címeres postája indul mindennapon a fejedelemhez. Somlyón csak egy vadászatszámba menő sereg ment nyomába, — de Váradon ezerszámra futnak a vitézek parancsát fogadni, ha megszólal az összehívó trombita. S ha Báthory Zsófia nem is vette észre, hogy szép szál legény Rákóczy György, a szüretelő lányok neki dalolnak Diószegtől Váradig, ha a szőlőhegyek alatt vezet el az útja. Megnyílt már a szeme a tetszés meglátására. S miinél jobban érezte a feléje szálló vágyakat, annál jobban áhítozott az után, aki nem sokat törődött vele.

Postát indítani nem mert Lengyelországba. Csak legalább anyját láthatta volna! De másodszor kikérezkedni nem mert apjától. És addig vágyódott a valomás után, míg megelőzték mások. Lorántfy Zsuzsannához eljutott a hír, hogy fia minduntalan Somlyó felé jár. Azt is elpletykálta a hírvivő, hogy szép lány lakozik a somlyói várban.

Mikor Zsuzsanna Várad felé tartott, szomorúság ült a szívéen. Hiába mondogatta magának, hogy régen látott ura felé tart, nem engedett a bánata. Fájdalmasan látta, hogy ha korán indulnak, már dér csillog a szántások felett. Valami soha nem érzett bánat jelentkezett újra meg újra. Hiába igyekezett vidámítani Zsigmond, — nem tudta elűzni ezt a bánkódást.

György úgy várta anyját, mint aki egy szavával megválthatja. S mikor végre feltűnt a kíséret a székelyhídi kanyarodónál, elébe rúgtatott. Vitte magával gyermeki szívét, vitte a vágyat, hogy mindent elmondjon. Ráborult az anyja keblére, s akkor rájött, hogy az a minden olyan kevés, amit csak ő tarthat élete tartalmának.

A szívéhez simuló dalia láttára elröppent Zsuzsanna bánata. Mélyen nézett a szemébe és nem látta benne azt, amitől úgy félt. Tisztán, szelíden csillogott a viszontlátás öröme. Megnyugodva tért meg egy éj-

szakára fia várába az anya. Nem pihent a fáradságos út után. Még aznap este bástyáról bástyára járt. Tanácsolta, hogy mélyítsék a sáncárcokat. Megtekintette a végekben várakozó, zöld szebeni-posztót. Előhivatta a szabók céhmesterét. A mélyen hajlongó emberke megkapta a parancsot tőle:

— Méresse fel kend mindegyik véget, erdélyi singgel s írassa, melyik mennyi? Mielőtt pedig metéléshez kezdene, áztassa be meleg vízbe, hogy menjen össze a szála, ha akar, nehogy aztán eső után kimaradjon belőle a gyalogos, Megértette kigyelmed?

Kihátrált a kis ember és vacogott a foga. Azt hitte, rájött a fejedelemasszony, hogy már megkurtított két-három véget. Tapogatta a nyakát, mintha újra megtalálta volna. Zsuzsanna pedig egyszerre elerőtlenedett. Rátámaszkodott fiára.

— Vártam szavadat fiam. De, ha te nem szólsz, én kérdezem meg: micsodás lány után járkálsz te minduntalan?

György szíve szétpattanásig nőtt. Vezette anyját a bástyákon át és lekanyarodott vele a számára fenntartott hálózathoz. Zsigmond a betegeskedő Petneházy né helyett már előkészítette anyja hálóköntösét. A nemes kisasszonyok nem is szálltak meg a várban. Azokat, kellő felügyelettel, előre indította Zsuzsanna. Csak a kövér hoppmesterné nyögdecse a benyílóban.

György behúzta az ajtót és leeresztette rá a függönyt is. Soha nem volt ennyire gondoskodó, ilyen alázatos. Mintha Zsigmond kezének érintését érezte volna Zsuzsanna, mikor bíborpárnát egyengetett a háta mögé. Aztán letérdelt. Égő arcát anyja felé emelte.

— Nem járkálok, senki után, édesanyámasszony. Mert, aki után járkálhatnék, nincs a közelemben.

Megkönnyebbülten sóhajtott fel az anyja. Serédy száján keresztül indulva, egyre mocskosabbá nőtt a pletyka. Úgy jutott el Patak várába, hogy télire kereszteltethet a fejedelem fiának ölelése után valaki...

Odahajtotta fejét anyja vállára. Vallani kezdett az ifjú kapitány:

— Lehet, oda is marad, ahol van. Lengyelországban is van szemük az ifjaknak. Mert olyan lány nincs több a földön, édes anyámasszony, mint somlyai Báthory Zsófia.

Zsuzsanna homlokán könnyű ránccal erőltette az emlékezetét. Báthory Zsófia? Soha nem hallotta még nevét a nemes kisasszonyok felsorolásánál. De, ha Lengyelországban van, nem jelenthet veszedelmet. Az is lehet, nem róla beszélt a szálló hír. Hátha valami szegény lány esett áldozatul fia későn jelentkező vágyának? Óvatosan haladt előre, nehogy visszariassa a jelentkező bizalmat:

— Somlyói Báthory Zsófia? Nem emlékszem, hogy bemutatták volna az udvarban.

— Nem is mutathatták, édesanyámasszony. Nem tudom idejét, de még szinte gyermek. Árva az istenadta. Csak özvegy anyja a gondviselője. Zakrzeska Zsófiának hívják.

— Mindeneket jól tudsz róla.

— Még ugyan nagyon is keveset. Csak annyit, amennyit ő maga mondott. Mert én róla beszélni senkivel nem tudok.

— De, ha annyiszor látod. ..

— Egyszer láttam, édes anyámasszony! Igaz, hogy azóta látom éjjel-nappal. Mintha vélem járna, magam mellett érzem. Mintha nékem beszélne, hallok a hangját. S éjszaka arra rebbenek, hogy kinyújtom a kezem, hátha valami csoda mellém varázsolt.

Zsuzsanna megrendülve hallgatta. Hetek óta ugyanezt érezte, — s így történt vele mindig, mióta Györgyöt ismerte. Néha hangosan kérdezett s még feleletet is kapott rá, hiszen tudta, mit, hogyan kívánna az ura. Nagy út volt mögötte. Hűségeseket hódított a fejedelemnek. Uradalmak virultak fel gondviselő látogatásától. De soha, semmit nem tett, míg be

nem kérdezett a szívébe. Onnan megkapta ura választ, ha késtek is néha a sűrűn érkező levelek.

Simogatta fia borotvált arcát. Alig ütközött még pelyhező szakáll a napbarnított bőrön. Minden rossz érzését elfűtta ez a vallomás. Hiszen itt tiszta lélek tükrözteti az áhítatos szerelem jól ismert arcát. Hazudott Rákóczy Györgyről valami rosszakaró. Nem rontott meg senkit, nem búsítja meg szüleit. Soha nem volt hozzá közelebb gyermeki bizalmával, mint most van.

— Ha így vagyon fiam, tudakozással élünk. Ha a leányzó jó erkölcsű és mindenképpen méltó hozzád, mehetsz látására, valamikor csak tiszted engedi. De azt ígérd meg fiam, hogy addig nem moccansz, míg híradással nem leszünk.

Rimánkodom változott az ifjú hang. Odaborult újra anyja keblére a váradi kapitány:

— Édesanyámasszony, tudjon hírt még ma! Ámbátor róla semmi rosszat nem tudhat, hiszen olyan, mint a mennyből szállott angyal. Rá sem néz férfire. De úgy hallottam, maholnap hazatér. Nem akarok epekedni anyám. Látni akarom, mielőtt nagyságod be-megy Fejérvárra.

Elgondolkozva ismételte Zsuzsanna:

— Báthory ... Báthory ... Nem hinném, hogy valami hiányossága lenne... Nagv család. Ámbátor a szegény fejedelem élete nem/ volt valami erkölcsös. Dehát ez leányka ...

— Édes anyámasszony, csak egyszer lássa s megszereti! Meglássa, megszereti!

Zsuzsanna elgyengült. Régi vágy kezdett követelőzni benne. - Hány és hány fiatal leány arcában ke-reste a gyermeki engedelmességet. Hányszor fürkészte, nem néz-e reá valamelyik Mária húga szemével vissza? Gyermekkorának osztályostársát, szegény, árva kis Mária testvérét kutatta a feléje lépkedő lányok-ban. Szőke haja szelíd simaságát, kék szemének bízó

derűjét, gyöngé kezének simító mozdulását várta. Lórántfy Kata megcsalta a várakozását és Allia Mária sem fogja beváltani. De talán ez az idegen... Ez az ismeretlen fiatal teremtés, akiről vágyva, rajongással beszél az ő nagy fia? Magához szorította György fejét:

— Ha jó szívvel van hozzád, én máris szeretem, fiam! Engedje a felséges Úristen, hogy szíved szerint választhasd asszonyodat!

XXIII.

— Szeretik egymást, édes jó uram.

Összetett kézzel állt Zsuzsanna ura előtt. A fejedelem szétvetett lábbal ült székében. Karját a párnázott karfán nyugtatva, öklével ütögette az aranyos oroszlánfejet.

— Ha te is pártjukra állsz, már csak magam vagyok ellenzője ennek a házasságnak. De én aztán mindhalálig! Rákóczy György menyé nem lehet katolika! Minden kalvili Rákóczy megfordulna a sírjában, ha ebbe beleegyeznék!

Szelíden, de határozottan emlékeztetett Zsuzsanna:

— Rákóczy Pál katolizált. Annak idején nem volt ellentéte kigyelmednek. Még ugyan, becsületben tartotta mind öccse vallását, mind papjainak jó voltát. Lám, Rákóczy László ifjú ecsénk is pápista, húga meg apácák közt nevelkedik. Mégsem forognak sírjukban a Rákóczyak.

Csodálkozva figyelt fel a fejedelem. Ritkán hallott az életben ellentmondást s most arról az oldalról jött, ahonnan éppen nem várta volna. Ingerülten ütött öklével még egyszer az oroszlánra, hogy megkékült keze vastag húsa utána, mintha beleharapott volna a sörényes ércállat:

— Zsuzsanna! Nem ismerek rád! Mintha a lengyel asszony szájával beszélne!

— Azt bizony nem teszem. Beszélni is alig tud az istenadta. Nem nagy ésszel áldotta meg az úr. De a leányka igen tetszetős, természetes eszű. Ha még kicsit félénk is, majd kezemhez kapatom. Hogy olyan zsenge korú, jónak látnám udvarunkba venni, míg erősödik. Hiszen még csak a tizenhárom esztendőt töltötte. Nem való még a házasságra.

Ráncos homlokára tévedt a fejedelem keze. Dörzsölte, mintha el akarna oszlatni valami benne ülő fájdalmat. S valami kis reménység kelt benne az aszszony szavaitól:

— Ha olyan igen fiatal, tán még nincs is megrögződve religiójában?

Zsuzsanna tágranyította a szemét. Még nem fogta fel ura szándékát. De, mire megértette, mit akar, már fel is ugrott székéből a fejedelem. Fürgén tapsolt az ajtónállónak.

— Tudakold meg fiam, bent lakozik-é Prépostváry uram fejevári házában?

— Mit akar, szerelmetes uram!

— Mit akarok? Én bizony semmit. Ti akartok, te, meg a fiad. Egyebet sem hallok, mint Báthory Zsófia dicséretit. Elsőbbet rá sem gondolt Rákóczy György a házasodásra, most meg azon vagyon eszelelke. Hiszen én nem is vagyok elrontója. Nékem ugyan mindegy, mikor nősül, csak magához illendőt vegyen. De katólikát Erdély trónjára nem emelhet, mikor egész világ tudja, hogy magam religiója sok sérelmét akarom távoztatni. Rajtam mulatozna mind ez egész világ. Lám, most is, hogy fenekednek ellenem! Papjaim is milyen irgalmatlan üstökvonásba keveredtek a nagyszombati papokkal!

Zsuzsanna reménykedve fogta meg ura kezét:

— Higyje meg kigyelmed, ha Isten segedelmével könyvemet olvassák, megismerik a jezsoviták is mi igazságunkat. Rendbe szedtem mindent, amit a Szentírásban tanáltam. Mind a negyvenöt reformált hitága-

zatra megmutatta nékem az én jó Istenem az igazságot. Ha ki olvassa, beláthassa, hogy nem eretnokség a kálvili tanítás, hanemha Isten ígéjének szívünkbe zárása és alázatos követése. Medgyesy uram most igazította nyomtatás alá . . . Isten a tudója, hogy nem akartam, de tán azért szorgalmazta a prédikátor, mert az Úr intette.

— Adja Isten, édesem, hogy örököd lehessen benne. Szívemből kívánom, hogy legalább egy lelket téríthess meg véle a mi religiónknak. Ennek az egy gyermeklánynak a lelkét. ..

Barcsai Ákos jelent meg az ajtóban.

— Itthon vagyon Prépostváry uram. Tüstint tisztelkedik is nagyságodnál.

Zsuzsanna újra kérdezett a szemével. És Rákóczy Gjörgy megfelelt:

— Ha Báthory Zsófia szereti Rákóczy Györgyöt, bizony megtudhassuk. Prépostváry uram jó szomszédjuk. Igazítsa el, hogy térjen át religiónkra a kisasszony.

Az asszony szemében rémület világított:

— Religiójában még soha nem háborított senkit az én szerelmes uram!

— Most sem háborítom. Ha nem tud tőle válni, maradjon benne holtáig. De akkor ne akarjon Erdély fejedelmének hitvese lenni. Mert ebbe soha bele nem egyezem. Fiam azt mondta, ha nem veheti el, elhagyja érte az országot és minden tisztességét. Pedig Ő férfi is, idősebb is. Tudják már mindenek, hogy a porta neon húzódozik György fejedelemségétől. Lássuk hát, szereti-e annyira a kisasszony, hogy kedvéért vallást változtasson?

Zsuzsanna nem harcolt tovább. De mikor Zsófia az udvarba került, úgy járt körülötte, mintha beteget akarna ápolni. Pedig a fiatal leány nem mutatott kedvetlenséget. Igaz, hogy senki nem sürgette még az átterést. A fejedelemasszony segített. Zakrzeska Anna-

nak. Rávette a fejedelmet, hogy az esküvőig csak tanulgasson és törődjön be az új vallásba a lány. Maga vezette templomba. Órákig olvasta vele a 'bibliát, őszre hajló, derűs napokon a deési udvarház kertjében üldögélt a fejedelemasszony s az ifjú menyaszszony. És Zsuzsanna végre azt hitte, hogy bizalommal simul hozzá egy fiatal leány. Nem volt ugyan szőke haja Zsófiának, inkább nagyon is fekete. Szemében sem találta meg a kis Lórántfy Mária kékszemének sugárzását. De a sötétszempár figyelemmel kísérte a fejedelemasszony minden mozdulatát. Felragyogott, mikor a kis György gyermekkoráról beszélt neki. És Zsuzsanna nem vette észre, vagy nem akarta észrevenni, hogy az istentisztelet alatt felhő borul erre a szempárra. Elnéz messze, mintha ismert hangokat keresne. Mintha nem érezné templomnak a fehér boltívek belső világát. Lélekkel kifordult Zsófia a nagy vilá" felé. Folyton azt hallgatta, nem dobban-e a hepe-hupás kövezet? Nem száguld-e be váratlanul az ifjú váradi kapitány?

György ritkán jött, de már megnyugodott szívének nagy háborgása. Mióta szerelmesét anyja védelmében tudta, nem gyötörte a féltékenység. Zálog volt a fejevári időzés az eljövendő boldogságra. És egyszersemind végét vetette annak az elviselhetetlen feszültségnek is, amit szerelmének megvallása a családban kiváltott. Rákóczy György a vendéglátó szívélyességével fogadta a leánykát. Gyönyörködött szépségében. Próbára tette okosságát. S egy napon ravaszkodó mosollyal intette el Zsuzsanna mellől:

— Akarsz örömet szerezni asszonyanyádnak, leányom?

Keresztbetette kezét keblén a leány. Engedelmesen ismételte:

— Örömet akarok szerezni asszonyanyám ő nagyságának...

— Vidd hamar néki ezt a levelet. Vásárhelyi pá-

ter írta ő nagyságának, mert hogy igen tetszik néki asszonyanyád könyve, akit, mint tudod is, igen nagy kegyességgel és buzgalommal állított össze. Lássuk, tudod-e néki olvasni?

A leányka lágy, lengyeles kiejtéssel kezdte olvasni a jezsuita páter levelét. Néha meg-megakadt. A fejedelem jóságosan kiségitette, mint aki már megtanulta:

Én bizony nagy álmélkodással hallom és rész szerint látom is, Kegyelmes Asszonyom, hogy Nagyságod ily fejedelmi méltóságban lévén, az Isten törvényében való emelkedést s az Isten könyvének tudományát minden világ multságánál nagyobbra láttatik becsülni. Nagy kegyelmét, atyai jóakarátát mutatta Úristen Nagyságodnak, mikor Nagyságod elméjét és szívét ezeknek szeretetére ébresztette.

— Észbe tudod-e venni leányom, mit jelent ez?

A leányka csak nézett. Nagy szemét lassan elborította a könny. Nem tudott felelni a jóságos szavakra. Nem is értette, mikor szakadatlanul a bibliát magyarázta előtte Zsuzsanna. Reggel és este együtt imádkozott már szerelmese anyjával. De előzőleg és este, mikor magára maradt, elmondta az Üdvözlégy Máriát és felümegye alatt megszorította az anyjától kapott kis keresztet. S mikor a hangos szóval mondott Úrimádság végéről elhagyta a dicséretet, sietve tette hozzá, nehogy megbotránkoztassa György szüleit.

Életének kezdete és vége ebben az időben György volt. Ébredő lánysága az első találkozásnál még nem ismerte fel életének válságos pillanatát. De a Lengyelországba vezető úton már rá-ráterelte a szót a váradi kapitány látogatására. Hamarosan sokkal többet tudott Györgyről, mint az ő róla. Anyja fecsegő modorával elkérkedett Lengyelországban is, hogy náluk járt a fejedelem idősebb fia. Fel tudta sorolni a magyarországi és erdélyi Rákóczy-uradalmakat. Tudta, hogy hordó számra áll az arany Patak-várában. S mikor György másodszer tisztelkedett házuknál, anyja

sajátkezűleg csinosítgatta. Fülébe is súgta, hogy legyen szíves Rákóczy fiához.

Zsófia nem tudott úgy szíveskedni, ahogy anyja gondolta. Bimbózó szerelme még menyasszonysága első idejében sem tudta megmutatni érzéseit. Rá-rá-emelte nagy, sötét szemét az ifjúra. De ilyenkor nem is látta. Csak esténként gondolt sóhajtva az ifjú égő szemére. Próbálta kitalálni, mit akart mondani elváláskor György, — mikor aztán mégsem szóit, csak megszorította kezét, hogy szinte összetapadtak ujjai. Aztán megborzongott. Sietve lehunyta szemét, mert úgy jobban látta az izzó arcot. Magához ölelte párnáját és azzal a gondolattal aludt el, hogy hátha másnap megérkezik György.

Ábrándok szőtték át a telet. A ritka találkozások csak táplálták az ifjú szerelmet. A fejedelem örömmel éiezte, hogy fia egyre tudatosabban készül nagy hivatására. Maga szakadatlanul munkában volt. Egymást érték a portára küldött követek. S végre idejét látta, hogy maga mellé emelje Györgyöt.

Csikorgott a színes szattyán és kordován csizmák alatt a februári hó, mikor egyenként felvonultak a rendek a fejevári palota elé. Senki nem tudta, miért hivatta a fejedelem. Tanakodó csoportok bújtak össze a nagy folyosókon. De a tanácskozó teremből nem szivárgott ki hang. S az ajtónállók hátulsó ajtókon engedték ki a tanácsstagokat, nehogy előre elárulják, miért voltak szemben Rákóczyval.

Tanácsurak és főispánok, tisztviselők és regálisták érkeztek ékes rendben az aranyoroszlán lábakon nyugvó trónszék alá. Rákóczy György komoly méltósággal fogadta a hódolatot. Egyetlen kérdést intézett minden emberéhez. Egyetlen szó választ kért csupán:

— György fiunkat magunk mellé óhajtjuk emelni a fejedelmi székbe. Egy akaraton van velünk kigyelmed?

Az első igent Kassay korlátnok mondta ki. S

utána kimondta minden megkérdezett. Igent kiáltottak, de úgy, hogy éljenzésnek is beillett volna. De Rákóczy György fürkésző szeme mégis tudta és számon is tartotta, hogy akadna olyan is, aki szívesen mondana nemet, — de nem volt hozzá bátorsága. Még Kemény János tekintetében is felcsillant valami megütkezés. Neki meg is mondta Rákóczy:

— Úgy véli tán kigyelmed, hogy szabadválasztásukat akarjuk sérteni?

Megrezzent a főkomornyik kardot tartó keze. A tettenértek áruló pirossága haladt felfelé, fekete szakállából alig kivillanó arccsontjára.

— Ha ilyen gondolatja vagyon, ám mondja meg nyíltan a rendek előtt. Nem haragszunk meg érte!

Kemény János most újra urára ismert az előrelátó fejedelemben. Kihúzta a nyugtalankodó kardot. Hódoló hangja felharsant a teremben:

— Éljen II. Rákóczy György, Erdély fejedelme!

— Egyébként mi ott sem leszünk. Nem halljuk, ha vétót mond kigyelmed.

Kemény János csak két embernek mondta el a fejedelem szavát. De az a két ember tovább adta. S mikor két nap múlva Komis Zsigmondtól beküldte a javaslatokat a fejedelem, az országgyűlés egyetlen lelkes éljenzéssel tette magáévá. Már rendezkedett is a küldöttség, hogy megvigye a hírt a fejedelmi palotába.

György az ablakból látta az érkezőket. Sietve Zsuzsanna után indult. Együtt találta őket Zsófiával. Ür-asztalra való térítőbe hímezték skófiummal az ékes tulipánokat, piros bársonyra. György úgy ölelte át aszszonyát, mint egy csínyttévő diák.

— Milyen nap vagyon ma?

Zsuzsanna tudta, hogy az udvar minden népe az ő névnapijára készül. Látta a titkos intézkedéseket, hallotta a suttogásokat. De tova sietett minden össze-

esküvőtől. Nem akarta rontani a multság örömét. Urának is kitérően felelt.

— Úgy sejtem, igen zúzos, bátor még kint nem jártam ma.

— Ha vélem jössz, elolvad a zúz a szívedben. Még tán az ég is felragyog örömében, olyan névnapot készítettem én néked, édesem.

Zsuzsanna felállt. Gondosan összehajtogatta a terítőt. Zsófia kérdően nézett egyikről a másikra. Jólelkűen ölelte magához a fejedelem:

— Te is velünk jössz, kislyányom. Hátha néked is örömed telik a mai Zsuzsanna napban?

Báthory Zsófia csak a rendek tisztelkedéséből értette meg, hogy rövid napon hazajön György. S attól kezdve ébren is álmodott. Gondolatban maga is lóra ült, hogy Zsigmonddal György elébe vágatasson. Az egész ország férfinépe várta az ifjú fejedelmet a Fejérvár előtti téren, de ő az udvari asszonyokkal csak a palota erkélyén várakozhatott. Hanem, a megérkezés után már látta egy pillanatra. Megremegett kezük egymás érintésétől. Aztán el is váltak. Indultak a templomba. És az új fejedelem, menyasszonya jelenlététől erőre kapó hangon mondta a korlátnok után az esküformát.

Míg atyám ő nagysága él, kormányzási ügyekbe nem elegyedem ...

. . . Édesatyám ő nagysága fejedelmi jogait s a vallásszabadságot tiszteletben tartom . . .

... Bethlen István ő nagyságának tett adományait mindenkor elismerem. Isten engem úgy segítjen.

A fehér boltívek alatt megnyugodva bólintgattak egymásnak a rendek. Ilyenformán nem esett sérelem Erdély alkotmányában. Tetszéssel nézték a hófehér

ruhájában magasló ifjút, ki máris olyan volt, mint egy délceg vőlegény. Kedveskedő pillantások pihentek meg a fejedelemasszony oldalán ülő, szép, fekete leányon is. Már mindenki tudta, hogy a hatalmas Báthory-vagyon is gyarapítani fogja a Rákóczyak gazdagságát. S azt is megtanulták tizenkét esztendő alatt, hogy a fukarnak híresztelt Rákóczyak tudnak adni, ha sor kerül rá. Nagy lakomák, fény és ünnepek követték a fejedelemavatást. Boldogság fonta örömrózsáit Erdély bérci között s békességes esztendők ígérését hozta a tavaszi szellő.

Táncban kapcsolódhatott össze az egymás után epekedő jegyespár keze. Zsuzsanna és György össze-Összetévedő, könnyes szemmel néztek egymásra. És az anya nézegetni kezdte a szép erdélyi kisasszonyokat, aztán figyelte kisebbik fiát: vajjon nem akad-e meg valamelyik szép lányon a szeme? De Zsigmond hiányzott a kivilágított termekből. Anyja hálójába sietett, hogy elhozzon számára egy bundácskát. S ott, az ágy mellé tett asztalkán egy kötetet talál. A könyv szerelmeseinek mohóságával kapta fel.

Eddig még nem látta ezt a könyvet. A címe: *Nova Transsylvania*. Címlapján az ó-szövetségi frigyládát vontató üszök helyett, asszonyalak volt háimba fogva... Zsigmond figyelmesebben megnézte a könyvet, aztán belelapozott. Undorodó hörgés szakadt fel a torkából. A könyv elejétől végig imádott anyjának hitvédő buzgalmát mocskolta. Válasz volt a Vásárhelyi páter levelében annyira megdicsért hitvalló könyvére, melyet *Mózes és a próféták* címmel nyomtattatott ki Medgyessy Pál.

Zsigmond utálattal fogta meg a könyvet és körülnézett, hogyan került be ide? De a nagy ünnepek miatt üresek voltak a folyosók és szanaszét széledt az udvari személyzet. Begombolta dolmányába a könyvet és megkereste Keresztury prédikátort. Félrehívta és

egy portai függöny védelmében megmutatta neki az utált lapokat.

A prédikátor nagy buzgalommal bólintgatott:

— Még csak most jutott nagyságodnak tudomására? Én immáron a válaszon munkálkodom, nagy igyekezettel. Nem teszi ki az ablakba Eszterházy uram! Mert az ő keze benne vagy, az bizonyos. Fúrja az oldalát, hogy Zsófia kisasszonyunk felveszi a kalviliai religiót! Képzelem, hogy nevet most a császár udvara Kocsis Györgyön, — megkövetem, így gúnyolják a mi nagyságos fejedelmünket. De majd nem nevetnek, ha az én polémiámat elolvassák! Mert én ugyan leszedem, róluk még a keresztvizet is!

Zsigmond komoran rázta a fejét:

— Nem hinném, hogy ez jóra vezessen. Egyébként majd jelentem édesatyám uramnak is. De asszonyanyánk ő nagyságának nem szabad látnia azt a mocskosságot. Az is legyen átkozott, ki házába csempészte.

Vitte a harag, de mégsem szólt apjának, míg Zsuzsanna harmadnap útra nem kelt Zsófiával, hogy Györgyöt elkísérjék egy darabon. Szinte megbánta, hogy szólt. Soha nem felejthette atyja éktelen haragját. Rákóczy tombolt eszeveszett dühében. Törte, zúzta a közelébe eső bútorokat. Szikrázó szemének/pillantásai öltni tudtak volna. Zengett a palota nagy gerjedelmétől:

— Ezt a szentet, ezt az Úr angyalát merik bemocskolni! Hát akkor ki lehet már tiszta az emberek előtt? De hiszen, ezért megfizet Eszterházy uram! János diákot küldjétek! Különben várjatok. Először ide, hozzám az egész udvar! Szóaltassátok meg a hívó harangot!

Kiállt a palota erkélyére. Ütögette öklével a széles márványkorlátot. Fedetlen fején felborzolta az őszes hajat a márciusi szellő, de nem tudta lehűteni a fejedelem háborgását. Zsigmond tanácstalanul állt

mellette: bántotta, hogy ilyen izgalmat okozott, de újra csak azt érezte, hogy apjának tudnia kellett a könyvről, ha meg akarják tisztogatni az udvart a mocskolódás terjesztésétől.

A palota éles szavú csengője sürgetve, ijesztően jajongott. Befurakodott ez a hang a legtávolabbi helyiségbe is és jelére ész nélkül hagyta abba munkáját mindenki. Rohanó alakok tűntek elő a nagy négy-szögben. Minden ajtó ontotta az embereket. Összetorlódtak, lökdöstek egymást, s aki kiért, mégis igyekezett hátrább húzódni, mintha valami bajtól félné. Csak most látszott meg, milyen óriási személyzet sűrög az erdélyi fejedelem szállásán. Zsuzsanna érelyes irányítása mellett ez soha nem volt feltűnő. Helyén volt mindenki s csaknem zajtalanul végezte dolgát. Ha nagy táblát nem tartottak, személyes szolgálatukra csak egy-egy hűséges volt kirendelve. A családi vacsorákon leginkább Jób egyedül szolgált. De most omlott a hívó szóra a temérdek belső és külső ember.

Legelői a papok sorakoztak. Keresztury és Csulay egymást méregetve álltak a fejedelem elébe. Medgyessy komoran jött, s behúzódott egy sarokba. Kemény János a főkomornyk méltóságával lépegetett. Kántorok és íródeákok, titkos- és tolmácsoló fiúk, pohárnokok és étkefogók rohantak a kamarás úrfiak élén. Fürgén ugráltak le a lépcsőfokokon a nemes apródok és bejárók, nagy buzogánnyal kezükben az ajtónállók is közeledtek már. Mire a tarkaöltözetű társaság összeverődött, száz körül járt a számuk. Pedig az alsóbbrendű személyzet még csak most sorakozott: Fehér ruhájában jött a fő- és alkonyhamester, mögöttük az ételízésítők. Aztán fakanalával tizennégy szakács torlódott ki a konyhalépcsőre vezető ajtón. Konyhaajtónállók, konyhasáfárok, darabontok és őrállók bújtak ki egymásután a boltozatos üregből.

Az istállók felől a főlovászmester vezette seregét:

lovászok és kocsisok, postásíposok és csatlósok jártak a gyaloginasok előtt. Végül a kengyelfutók és a trombitások után előkerültek az udvari mesteremberek is. Sütők, mosók, szabók, kertészek, méhészek és az udvari zenekarral vegyülve, a kutyákat csillapító pecérek, a vadászatra felkészült vadászok. Csak Zsuzsanna kísérete hiányzott. De lassanként a frájjok és nemeskisasszonyok is felsorakoztak a körbefutó folyosó párkányánál.

Rákóczy György úgy nézte végig mindegyik emberét, mintha benne keresné a könyv becsempészőjét. Szinte mindeniket névről ismerte. Agyában minden archoz el volt könyvelve valamilyen cselekedet. Találgatta, melyiktől telhetett ki, hogy a legvidámabb ünnepségek közben, fájdalmat akart okozni a fejedelemasszonynak. De csak kíváncsi és aggódó arcok fordultak feléje. Alattomosan senki nem fordult el fürkésző szemének bíraskodásától.

Mikor az utolsó énekes gyermek és két gyermek - törpe is az udvaron volt, elhallgatott a harangszó. Jób gazdája mögé lépett. Lila szederjes volt a fejedelem arca s a hű ember készenlétbe állt, hogy segítsen, ha baj történik. Körülnézett a felcser után is, de ráeszmélt, hogy azt, ura kívánságára, Zsuzsanna még a leg-rövidebb útra is magával viszi.

György szólni akart, de az indulat elfojtotta a torkát. Erőt vett magán. És szállt a megbántott férfiú iszonyú haragja. Túlnőtt a palota udvarának térségén és fenyegetően hatolt át hegyen és völgyön, téren és időn. Zengett és torolt egyszerre ez a hang és szörnyűkődve hallgatták a kitörést az ártatlanok:

— Látjátok ezt a könyvet? Ki látta mását?

Zúgás keletkezett az udvaron. Felháborodott arcok, szitkok és büntetést követelő szavak jelentették, hogy mindenki látta, mindenki tudott róla.

— Látom, volt gondja rá a latornak, hogy minden lelket bemocskoljon átkozott mérgével! Majd

gondunk lészen nekünk is rá, hogy torkára forraszszuk mindezeket. De elébb arról gondoskodjunk, hogy mi gazdasszonyunk, Erdély ország jószágos édesanyja soha meg ne tudja, milyen szennyet vetett rá a gonosz. Esküdjetek nékem, ki-ki hite szerént, hogy inkább nyelveteket harapjátok, mintsemhogy ő nagyságának valaha is tudomására hoznátok, milyen szegyenbe akarták kergetni!

Szemek villanása, jótettekre emlékező szívek dobogása, hálálkodások, átkozódások és fogadkozások kísérték a fejedelem szavait.

— Jól van. Hiszem is, hogy megtartjátok, mit nékem Isten nevében fogadtatok. De, ha ki nem általáná a fejedelemasszony ő nagyságának értésére adni, avagy fülébe súgni ezt a gyalázatot, úgy lakol, hogy mind maga, mind maradéka holtáig emlegeti. Megértettétek?

Zúgással jött a felelet:

— Megértettük!

— Hol vannak a kályhafűtők?

A kormos legények éppen estére fűtöttek. Nem merték otthagyni még a hívószóra sem a folyosókra nyíló kályhákat. De most előterelték őket az inasok. Felismerhetetlen ábrázattal szégyenkeztek a fejedelem előtt.

— Nosza, rakjatok máglyát, szaporán. Ti meg forduljatok. Hozza ki-ki, ha hozzá is kézhez adtak ilyen ocsmányságot.

Topogott, míg a fahasábok egymás felébe kerültek. Maga szerette volna a száraz gallyat bedugdosni a nyílások közé. Alkonyodott már és az elősereglő udvari személyzet között feltűnedeztek a fáklyahordozók. Izzó türelmetlenségében a fejedelem lerohant a lépcsőn. Kiragadta a szurokfáklyát az egyik fiú kezéből. Lángra gyújtotta a máglyát. Vervörös ruhájában maga is olyan volt, mint egy lobogó szövétnek.

Pattogva, zizzelve pörkölődtek a gallyak. Kékes lángocskák futottak végig rajtuk. Recsegés árulta el, hogy már a hasábok felülete is tüzet fogott. S végre, Györgynek irtózatos hosszúnak tetsző percek után, feljajdultak a nagy fenyőtömböik. Az erdő illata terjengett a nagy udvarban. Aztán sziporkázó csillaghullás kísérte a lángok felnyelvelő lobogását. Magasra szökkenő, kékes virágokból egyre ömlött, hullott és szállt a vörös tűzlepkék áradata. Recsegett, ropogott a nagy farakás és halvány füst indult a sötétedő ég felé.

György a máglya mellett állt. Nézte a tüzet s úgy érezte, mintha valami titokzatos hatalom kiragadná a fejevári palota udvarából. Mintha elszáguldana vele az idő paripája beláthatatlan messzeségek felé. Ismeretlen hangok, soha nem hallott énekek zengtek feleje, aztán újra elveszett a csodálatos dallam. De egy asszony arca visszamaradt a sötétben guggoló alakok arca közül. ..

Aztán tábortüzek tünedeztek. Nyirkos éjszakákban magát is látta már, ahogy, katonái nótázó kedvétől idegenül, haza gondol, asszonyára és gyermekeire. S végül a szalontai győzelem után kigyúló örömtüzeknél melegegett a szíve. Tudta, hogy lángjuk bevilágít Váradra. Tudta, hogy asszonya is győzelmüket ünnepli a, sötét éjszakába felszálló, apró csillagokkal együtt.

Mindig, mindenütt csak Zsuzsanna lebegett a tüzekből kiszálló gondolatok felett. Zsuzsanna, akit be akartak szennyezni az aljas támadók.

Kirántotta hóna alól a gúnyiratot. Undorodva vetette a tűzbe. Belekapott egy láng és azonnal felfalta. Csak a címlap dacolt még a tűzzel. Ráöltötte izzó nyelvét a dühét csillapító férfira. A frigyládát nekitüzesedett asszonyalak húzta a levegőben. Aztán ez is eltűnt. Elröppent a fekete papírmaradvány az erőszódó szellőben.

— Ide, mindet, valamennyi van!

Tépte, ragadta a közelállók kezéből a feléje nyújtott könyveket. Olyan kéjjel dobta a lángba, mintha ellenségeit ölné rendre, saját kezével. Nem tűrte, hogy más ítélje halálra az eddig rejtegetett könyvet. Tulajdon szemével akarta látni a megsemmisülést, maga akarta érezni, hogy menthetetlenül lendíti erős marka a mindent megtisztító, mindent felemészítő szeretet tüzébe.

Fejérvár utcáin összefutott a nép. Harangok félrevert bongása hozta hírül, hogy tüzet vél a fejedelmi palotában a lakosság. Messze falvacskák lakosságát riasztgatta az égre festődő lángnyelvek fénye. De Erdély népe már nem sokáig félt, ha ilyesmit látott. Nem gondolt menekülésre, nem hagyta el meleg vacskát. Valami nagy megnyugvással fészkelődött beljebb és jobban magára húzta a színes, cserge takarót. Legfeljebb annyit érzett, ha szavakba formálni nem is tudta volna:

— Ha tűz van, majd eloltja valaki. Ellenséget meg távoztat Erdélytől Rákóczy-apánk.

Zsuzsanna csak negyednap értesült a tűzről. Mikor Deésről visszafelé igyekezett, egy jobbágy kunyhója előtt kisleányka guggolt. A csatlósok félre akarták tolni, de a gyermek kirohant az útra s integetni kezdett a kocsinak. A lovak megtorpantak. Zsuzsanna kihajolt s észrevette a visítózó gyermeket.

Megállította hintóját. Szoknyáját megemelve, kiszállásra készült. Barcsay Ákos már nyitotta is kétfelé az ajtót.

— Mi baja a gyermeknek?

— Annyira siránkozik, hogy nem értem a szavát. Csak annyit sejtek, hogy megijedt valamitől.

Zsuzsanna kiszállt és hátraszólt Zsófiának is:

— Jöszte, kis lányom? Lássuk, mi baj vagyon?

Zsófia elfintorította arcát.

— De hiszen ez egy jobbágy gyermek.

Zsuzsanna szíve megvonaglott. Napokig azt hitte,

közelebb hozta a közös öröm szívüket egymáshoz. De most újra érezte, hogy valami áthatolhatatlan úr tántorgott közöttük. Mégsem akarta keményebb szóval megzavarni a kezdődő közeledést. Megsimogatta a leányka selymes arcát.

— Ez a gyermek testvéred Krisztusban, Zsófia. Ha igazán hiszed a Megváltót, azonképpen, ahogy azt hinnünk kell, tudod, hogy kicsinybe és nagyba maga lelkét lehellte a Teremtő.

Lehajolt és keblére ölelte a gyermeket. S most megtörtént a régvárt csoda. A síró leányka elhallgatott. Úgy simult Zsuzsanna keblére, mint valamikor saját gyermekei, mint nem is olyan régen kicsi Ferencé, vagy szerelmét valló nagy fia. És megtalálta a bizalommal hozzáhajló arccoskában azt a szempárt is, melyet örökre lezárt egy szörnyű éjszakán. Mária húga szemének mása világított feléje.

Zsuzsanna úgy indult a kunyhó felé, mintha virágokon lépdelne. Pedig könnyű, tavaszi eső járt előtte és tócsák csillogtak a kövek között. S a kunyhó ajtaján meghajtott fővel lépett be. Segítségét akart hozni, de már csak utolsó szeretetmunkát adhatott. Csonttáaszott fiatalasszony üveges szemét fogta le szelíd ujjá. S másik kezével magához szorította a leányka fejét, hogy ne láthassa anyja eltorzult vonásait.

Szétnézett a kunyhóban. Megfeketült kereszt függött ferdén az ablak felett. Levette és a halott keblére tette. S ebben a pillanatban észrevette, hogy Zsófia meghajolt fővel, parányi mozdulatokkal, keresztet vetett magára.

Nem fáj most neki, hogy félesztendei munkája összeomlását látta. Megsimogatta kimenőben leendő menyé kezét és szánalom hasogatta a szívét. Nem lehet, még nem lehet kívánni, hogy elforduljon attól, amiben nevelték. Nem lehet erőszakkal kitépni szívéből a belenevelt hitet, mint ahogy nem lehet kiirtani egy kézből a megszokott mozdulatokat,

A síró gyermek halkan szepegett. Könnyei már át-
nedvesítették a fejedelemasszony ruháját. S most egy-
szerre megmozdult Zsófia keskeny keze. Kinyúlt a
gyermekért:

— Adja nékem, édesanyámasszony. Besározta
szép ruháját.

Mélyen nézett a leányka szemébe Zsuzsanna. Ke-
reste és megtalálta benne azt, ami megvigasztalta.
Gondosan igazította el karjában a gyermeket.

— Vigyázz rá, leányom. És, ha ennekutána ezt a
gyermeket látod, mindig gondold arra, hogy isten előtt
valamennyien testvérek, az ő irgalmas szívének gyer-
mekei vagyunk. Ákos fiam! Úgy látom, ez a szegény
jobbágy özvegy katholica volt. Gondoskodj róla, hogy
illendően eltemessék a monostori atyák.

A kislány felsírt Zsófia karjában. Iszonyodva mo-
tyogta:

— Tűz van... Tűz van a palotában!

Zsuzsanna felébe hajolt. Megrázta vékony vállát
és ébresztgető szóval vigasztalta:

— Nézz körül, lelkem. Nincs tűz és te jó oltalom-
ban vagy. Micsodás tüztől ijedtél meg?

A gyermek tágranyította szemét. A hintó már
megindult. Himbálva ringatták a kékbársony párnák.
Mintha múltban keresgélt volna, úgy mondta:

— Ténnap, vagy tennapelőtt... Tűz volt a feje-
vári palotában ... Es ides még azt sem látta! Ides még
azt sem látta!

Zsuzsanna képzelődésnek érezte ezt az állandóan
visszatérő panaszt. De a hazaérkezés örömeiben mégis
eszébe ötlött. Urához simulva megkérdezte:

— Csak nem volt valami baj? Úgy hallottam út-
közbe, hogy tűz volt a palotában.

György simogatta felesége arcát. Nem vette észre,
hogy az idő már megkezdte munkáját a szemek alatti
ránckokban és a homlok bársonyos simaságán. Ő csak

a gyermek Zsuzsannát látta s annak felelt most nyugtatgató szóval.

— Örömmáglyát gyújtattunk, fiunk tiszteletére. Tán azt vélték bajthozó tűzvésznek a környéken? Igaz, hogy igen derék máglya volt. Bécsig látszott annak a füstje.

XXIV.

Unottan üldögélt kihallgató termében a császár. Szép vonásai minduntalan ásítással küzködtek. De Eszterházy nem kegyelmezett neki. Tövéről-hegyére ismertette Rákóczy kívánságát.

— Úgy írja, feleségéről valami gyalázkodó könyv adatott ki. Követeli, hogy adjuk ki az íróját.

Gépiesen rajzolgatott plundrája selymén a császár ujjá. Fáradtan biggyedt elő vastag, Habsburg-ajka a kacskaringósan fel s alá sodort bajusz alatt:

— Adjuk ki.

— Igen ám, de a monostori atyák a tettesek. Azok pedig az erdélyi fejedelemség alá tartoznak. Bajba kerülnek, ha megnevezzük őket.

Most már feltartóztathatatlanul ásított a császár. Éles metszőfogai vicsorítottak a haragtól. Felállt és indulni készült.

— Hát akkor ne nevezzük meg őket!

Eszterházy kétségbeesve lépett közelebb. Nehezen kapott bebocsáttatást, mert a császár már befogta fülét, ha örökösen Erdélyről beszélt neki. Nem akarta, hogy most egyszerre végetérjen a kihallgatás és ne nyerjen cselekvési szabadságot. Elhatározta, hogy ha kell, erővel is kényszeríti a császárt a tetre:

— Felséges uram! Kegyeskedjék fontolóra venni, hogy ez az ember egyre veszedelmesebb! Fiát már maga mellé emelte a fejedelemségbe. Még azt sem remélhetjük, hogy valami hamari halál végetvet pöf-feszkedésének. Mellette a fia, — bár hiszen azt kézben tartjuk.

Csak a végszavakat kikapkodva kérdezett a császár:

— Kézben tartjuk?

— Igen. Bátorkodom tudatni felségeddel, hogy Isten irgalmából katolikára vetette a szemét az ifjú Rákóczy. Báthory Zsófia kisasszonyt pedig igazgatja az édesanyja. Hithű katolika Zakrzeska Anna és soha bele nem egyezik, hogy eretnekké legyen a lánya.

Ez valamivel jobban érdekelte a császárt. Emlékei között kezdett keresgélni. Nézegetett a kis fogadóterem márványoszlopai között, mintha onnan várna segítséget.

— Dehiszen már áttért a kézfogó ünnepek alatt?

— Nem biz az. Már a menyekzöt is elhalasztották, hogy ráverjék a hithagyásra, de a kisasszony még tartja magát. Pedig háborodottan szereti a Rákóczy-fiút.

Most már egészen felébredt a császár. Előrehajolt és nézegette Eszterházy nagy szakállát. Soha nem értette meg, hogy tud ilyen dús szőrözet nőni egyetlen ember ábrázatából. Neki nagy gondja volt, hogy a meglevő vékony bajuszt kedve szerint forgatassa borbélyával. Ha neki ilyen szakálla lett volna, bizony nem eresztette volna szabadon. Kitalált volna valami soha nem látott, új módit a viselésére.

De erről nem beszélhetett. Kicsi korától arra nevelték, hogy elhallgassa azt, ami érdeklő és érdeklődést mutasson unalmas dolgok iránt. A szakáll iránti érdeklődésre borította tehát a Rákóczy-ház ügyeit.

— Akkor meg térjen át a Rákóczy-fiú.

Kétségbeesetten emelte kezét ég felé Eszterházy. Sokkal nehezebb dolga volt most, mint az előző császárok idejében. Itt néha az értelem fel-felcsillant a kidülledő kékszemben. Nem lehetett olyan könnyen irányítani, mint szerette volna.

— Az ám, csakhogy akkor letennék a rendek. Apja is kitagadná. Maga szavával mondta, hogy inkább eltemetné György fiát, sőt mindkettőt, de még ha száz volna, mind a százat is, semhogy Isten tisztességében kárt tegyen.

— Hát temesse el őket!

Most kitört a császár haragja. Felugrott és vékony hangján fenyegetni kezdte a nádort:

— Nékünk evvel az örökös sopánkodással felhagyjanak kigyelmetek! Lippay kardinális egyre a Zrínyieket hajtogatja. Ha harcolnak a török ellen, az a baja, ha a török sanyarja az igaz hitű kereszténységet, az nem tetszik néki. Kigyelmed meg Erdéllyel nyaggat bennünket, de szüntelen. Nékünk tudnunk kell, mikor alszik, mikor eszik Rákóczy György. Egyebet sem hallunk, mint a felesége gyalázatát. Már pedig, nem férfi, ki felesége becsmérést tűri, azt meghiggye kigyelmed! Pázmány kardinális elébünk adta, hogy kigyelmed mindig csak hergelni fog ellene. De úgysis van. Nincs nyugodalmunk, mióta trónusra kerültünk.

Eszterházy újra látta, hogy csak erőszakos tettel boldogulhat. Rátört tanácsával a császárra:

— Ha a fejedelem egyet int, a pozsonyi országgyűlésen a protestáns rendek megint látránkodnak sérelmeikkel. Úgy gondolnám, rendelje el felséged, hogy az esztergomi kanonok vállalja a szerzőséget. Felette nincs hatalma Rákóczynak, s megmenekednek az üldöztetéstől a monostori jezsovita atyák. Kedvezni kéne néki színleg. Majd azután, menyé útján, el lehet végre húzni a nótáját!

Most már végérvényesen felállt a császár. Mozdulatára közelebb lépett néma szobornak látszó kísérete. Mögéje sorakozott és Eszterházy érezte, hogy győzött. Most már Széchenyi György hiába tiltakozik. Vállalnia kell a szerzőséget. Hiszen megmondhatja neki,

hogy ez a császár akarata. III. Ferdinánd csakugyan azt mondta elmenőben:

— Lásza kigyelmed, hogy zavar ne legyen. Nem akarunk háborúságot, sem Rákóczyval, sem avval a két rezgelődő Zrínyivel!

III. Ferdinánd nem tett különbséget a hűséges Zrínyi Miklós és a folyton gáncsoskodó erdélyi fejedelem között. Neki mindegyik nyugtalankodó magyar volt. Unta őket. Bosszantották. Szerette volna, ha soha nevüket sem hallja. Míg nagy méltóságával elvonult, csak arra gondolt: annyit legalább meg lehet egyszer kérdezni Eszterházytól, használ-e valami írt a szakállának? De örült, hogy maga mögött tudja. S a nádor mehetett újra haza, félig végzett munkával. Úgy érezte, mintha önmagával sakkozna, mikor Rákóczy egy-egy nehéz kérdés elé állította. Hiába akarta gyökeresen elintézni, már előre tudta, milyen gáncsot vet neki a másik. S míg a bécsi palotában Nyáry Krisztina halála után már csak szomorú árvái vártak reá, örök ellenfelének egyre nagyobb támaszává nőtt Lorántfy Zsuzsanna. Mintha még ezzel a gúnyirattal is csak azt akarná megmutatni a felsőbb hatalom, hogy a fejedelemasszonyt maga a császár, sőt a nádor is védelmezni tartozik!

Úgy ment be otthonába, mint egy tolvaj. Nem akart látni senkit, hogy rendezhesse gondolatait, mielőtt válaszleveleket fogalmaz. De kisimult homlokán a mély redő, mikor Zakrzeska Anna szolgáját meglátta a palotás-ifjak között. Átvette a levelet és csak a belső szobában törte fel a pecsétet. Helyeslő bójongatással olvasta végig. Befelé nevetgélt magában és dörzsölte a kezét. Szerette volna látni ezekben a napokban Lorántfy Zsuzsannát.

Kedve telt volna a megkeskenyedett, szomorú arcban. A Bécsben vetett mag felburjándzott már a Rákóczy-családban. A fejedelem újra robbanó kitörésekkel követelte a menyasszony áttérését. Zsófia kisírt

szemmel járt, mint egy áldozat. És az ifjú György, marcangoló szerelmi vágyától sápadtan, egymásután üritgette a kupákat nemcsak Váradon, nemcsak a szomszédos várak baráti lakomáin, hanem apja jelenlétében is.

A fejevári úton talált kis árva volt ebben az időben Zsuzsanna vigasztalása. Úgy járt körülötte a gyerekek, mintha éreznék, hogy jelenléte enyhülést hoz a bánatos nagyasszonynak. Nem eszmélt rá, milyen fényes környezetbe emelte a sors. Neki Zsuzsanna nem volt fejedelemasszony, hanem menedék, öröm és védettség egyben. Felragyogott kékszeme, ha meglátta. Kis karját felétárta, ha elébe került. Feketeruhájában már nem is látszott gyászolónak, mert vidámság derítette arcát. És Zsuzsanna örömmel látta, hogy Zsófia is megszívelte szavát: testvérként becézte, oltalmazta az árvagyermeket.

Mégis ez a gyermek okozta, hogy lelke mélyéig megrendülve hagyta el Zsuzsanna az ifjú menyasszony lakosztályát. Úgy ment ki, mint aki meglopta az ifjú leány titkát s az árva gyermek bizalmát. Mert egyik sem látta, mikor megállt mögöttük. Térdenállva, fejüket meghajtva imádkoztak ők, ketten. Előttük, a földön, kis Szűzanya-szobor feküdt egy bársonypárnán. Keresztetve, halk szóval mondták az Üdvözlégy Máriát.

Zsuzsanna visszahúzódott és felzokogott. Rettenetes nyomás ült a szívéen. Legszívesebben kézenfogta volna leendő menyét és összevezette volna fiával. De ezzel annyira megsértette volna ura akaratát, hogy ezt nem tehette. Míg tanácstalanul állt, merre is forduljon, a nyitott ajtóban megjelent Zsófia. Átölelve vezette árva Marikát. Riadtan nézett Zsuzsannára.

Az asszony magához szorította a leányt. Vitte vissza, abba a szobába, melyet anyai gonddal rendezett be számára. A párna már nem volt a szőnyegen. A kis Mária-szobor is eltűnt. A helyiségben mégis

áhitat lebegett. És Zsuzsanna nem tudta volna a maga vallásának tanításával megbontani ezt az áhitatot.

Leültette a leánykát s melléje ült. Marika lábukhoz kuporodott. Egyik kezét az árva szőke hajára tette Zsuzsanna, — másikkal megsimította Zsófia éjfekete haját.

— Mit csináltak, kis lányom?

Elbújt a sötétszem a nagy pillák alatt. Fájdalmas vonás húzódott Zsófia megkeskenyült arcán. De Marika örömmel kiáltott fel:

— Imádkoztunk, a szent Szűzanyához!

Érezte az asszony, hogy megvonaglottak kezében a vékony ujjak. Elengedte őket. Keblére vont a leányt:

— Miért nem te feleltél kérdésekre, kis lányom?

Zsófia arca elé kapta a kezét, mintha védekeznie kellene. Töredezve vallotta:

— Csak . . . csak Marikát tanítgattam . . . Azt akartam, hogy . . . hogy legalább ő . . . hite szerint imádkozzon.

Zsuzsanna felállt. Istenhez fordult. És Isten feletét mondta, mikor ráhajolt Zsófia hajára:

— Imádkozz te is a magad hite szerint, édes lányom.

Felkapta a fejét Zsófia és könnyes szemmel nézett az asszonyra. Zsuzsanna tehetetlen fájdalommal érezte, hogy soha nem volt ilyen közel egymáshoz a szívük, mint abban a pillanatban, mikor maga rombolt le mindent, amit felépítettnek hitt. Szorongva érezte, hogy nagy harc előtt áll. Talán tönkretette a fiatalok boldogságát. Mégsem mondhatott mást:

— Menj haza anyádhoz, leányom. Várj otthon, míg híradással leszek.

Az emésztő szerelem megdobogtatta a leányka szívét. Zsuzsanna kezéhez kapott és szívére vont, hogy hallhatta az asszony a rendetlen, vad fájdalmú

dobbanásokat. Gyorsan, kapkodva, mint aki harcol valamiért, folyt a szó a leány félelméből:

— De én nem akarok hazamenni. Én maradni akarok. Erősödni akarok a kálviliai religióban. Én . . . Én mindent megteszek, amit édesanyámasszony kíván, csak ne válasszon el Györgytől!

Zsuzsanna a maguk boldogságos jegyességénők útját járta most. Úgy érezte, senki más nem harcolhat a két szerelmes boldogságáért, csak ő maga, akit nem állított ilyen gyötrelmes próba elé az Isten. Elszántan felállt a leány mellől. Térdre kényszerítette szelíd erőszakkal. Megpihent keze sötét haján, mintha áldást kérne rá:

— Imádkozz hát lányom, amíg visszatérek. Legyen veled az irgalmas Isten s legyen vélem is.

Vad zaj verte fel a palota csendjét. Görgényből érkezett a fejedelem. Zsuzsanna várta jövetelét, mert a vadászok már meghozták a zsákmányt. Hét medve, húsz hiúz, tizenkét nagy erdei-kan, néhány koca és rókák hosszú sora várta a középső udvarban a győzedelmes vadászt. Fenyőgallyak jó illatú szőnyegén pihentek. Körülöttük újra megfagyott a mozgástól kifolyó, alvadt vér. Az udvari személyzet minden tagja ott sereglett már, hogy láthassa a berobogó fejedelmet s kíséretét. Petneházy né lelkendezve csapkodta kezét s riadozott a medvék tátott szájától, a kanok agyarától.

És a távoli kürtszó közeledése egyre erősítette az örömet, — egyre jobban izgatta Zsuzsannát. Mikor a fejedelem szélesen ragyogó arcával feléje lépkedett a lépcsőn, megijedt felesége sápadtságától. Pedig Zsuzsanna mosolygott. Úgy mosolygott, mintha minden erejével osztozni akarna maga is ura örömeiben.

De György megdöbbsent a jól ismert arctól. Vadászméntéjét egy inasnak dobta. Süvegét csak a házban vetette el. Átölelte feleségét s még menetközben kérdezte:

— Valami bajod esett?

A hálójában tűz pattogott a kandallóban. Kényelmes szék hívogatta az erdő járásban elfáradt nagyurat. De Zsuzsanna nem tudta odáig vezetni. Nem tudta szokása szerint szolgálni, saruját levonni. Csak nézett rá nagy, esengő szemmel, mint aki bossánatért rimánkodik.

— Beszélj hát, édesem! Beteg vagy?

Feljajdult az asszony. Keresztbetette két kezét a keblén. Hiába szeretett volna kedvezőbb pillanatot várni, most az egyszer nem tudott uralkodni magán:

— Ítélezzék felettem, szerelmetes uram. Méltatlannak talált engem a jó Isten az ő kegyelmére. Én nem tudom hitünkbe vezetni fiunk mátkáját.

Keserű vonás árkolódott le a fejedelem szája köré. De a friss levegő és a győzelmes vadászat jó érzését most nem tudta azonnal leküzdeni az esztendőök óta tartó, családi bánat. Inkább bosszúsan, mint szomorúan mondta:

— Nem, mert hergelik a szerencsétlent. Pedig már én is megkedveltem, hiszen igyekeznek kedvünkben járni. Most aztán mit tehesünk? Visszaküldjük az anyjához?

Zsuzsanna felfigyelt. Ez nem volt az a konok elutasítás, mire felkészült. Ez már csak a dörmögő családfő kedvetlensége volt, de nem dühkitörés. Mintha hirtelen út nyílt volna előtte, ég felé emelte összekulcsolt kezét:

— Szerelmetes uram, küldjük vissza anyjához s küldjünk érte rövid napon násznépet. Mert Isten megvilágosította az én elmémet. Már én látom, hogy szegény gyermeknek most még esze-lelke csak szerelmén van. Hiába magyarázok én néki, hiába igyekeznek Keresztury uram ékes szavaival meggyőzni, őt más soha meg nem győzheti, csak az ura. Hiszen engem is kigyelmed erős hite vastagított meg a magunk rehgiojában. Bizony, ennélkül én csak olyan lettem

volna, mint a legtöbb asszony mind imádkozásban, mind szentírás olvasásban: mondom, de nem értem, ahogy szokták mondani.

Olyan buzgó volt a rimánkodásban, hogy György egy pillanatra elfeledkezett keserűségéről. Míg az asszony magát vádolta, míg fia boldogságáért küzdve, még saját hitvalló lelkének kincseit is kisebbíteni igyekezett, a fejedelem arra gondolt, hogy felesége még soha nem kért magának semmit. De most úgy látszott, magának kért. Könyörögte fia boldogságát s egy tisztalelkű leány hitének védelmét.

Zsuzsanna megsejtett valamit ura érzéseiből. Leeresztette kezét és úgy rimánkodott tovább:

— Édes jó uram, mit ér az olyan hit, amit félelemből vagy színlelésből vesznek fel? Mit értünk azzal, ha menyünk hazugsággal az ő szívében járul az Úr asztalához? De, ha fiunk szeretetében megerősödve, maga kívánja felvenni religiónkat, bizony mondom, örvendeznek az egek és örvendezhetünk mindannyian, mert ez lészen az igazi örömnep számunkra.

A fejedelem megfogta az asszony összekulcsolt kezét. Keblére vonta. Megtörten hajtotta rá szürke fejét:

— Tudod édesem, hogy kívánsággal ellenkezni én nem tudok. Sokszor meg is bizonyosodott, hogy bár az én igazam mutatkozott, végezetül a te igazságod győzedelmeskedett. Küldd hát haza Somlyóra Báthory Zsófiát és bíztasd meg, hogy rövid napon érte megy a násznép. Légyen vélünk az Úristen irgalma.

XXV.

A lengyel asszony csak akkor hitte el, hogy leányáért elküld a fejedelem, mikor Prépostváry és Bánffy az üveges hintóval, nagy tisztességgel Somlyó várának kapujához kísérték a fejedelem követeit. Nehéz napokat élt át Anna asszony, mert szinte halódva kapta vissza leányát. Zsófia nem tudta elképzelni,

hogy György felesége lehessen. Kitörő szemrehányásokkal vádolta anyját, elmenekült a feléje közelítő, kitartását dicsérő papoktól. Olyan volt, mintha gyermeki énjét ott hagyta volna a fejérvári palotában s ide már csak egy magával meghasonlott, fúriává fejlődő idegen tért volna vissza.

De a januári kemény fagyban szakadatlanul lőttek az örömet a tarackok., A kerek bástyákon megszólaltak a szakállas ágyúk is. A Magura visszaverte a hangokat és anyja a nádor követének, Wesselényinek kezén megindult a grádicson, hogy bekísérjék hozzá a kéroket. Jakusits egri püspök, mint a császár követe, előttük haladt.

Ájulásos révületben hallgatta Kornis Zsigmond násznagy kikérő beszédét. Mikor Lorántfy Zsuzsannát említette, elöntötte a melegség. Most már tudta, hogy mindent neki köszönhet. S míg az ünnepeken anyja intésére illendően viselkedett, magában mindig csak azt számolgatta, mikor láthatja végre Györgyöt is? De az már megnyugtatta kissé, hogy a főasztalnál ő a fejedelem követeivel ült együtt. Anyját a másik asztalnál körülvették Wesselényi és a többi magyarországi urak. Buzgón beszéltek neki s a vörös bársonyba öltözködött lengyel asszony, negédesen mozgatta kettős tokáját. Leánya tudta, hogy most is kitartásra biztatják. Szorongó szívvel várta, hogy meginduljanak végre, György felé, a szerelem felé, mintha az ifjú két karjában végre megpihenhetne a rázúduló szóáradattól.

Éjszaka nem aludt. Ki-kilesett az ablakon. Gyülekeztek a vár előtt a hintók és társzekerek, gyalogosok és lovasok, udvari nép és Szilágysomlyó szájatatói. Végül előhajtott az ő hintaja is. A felkelő nap fényében kékre festett farkú és sörényű lovakon fénylett a drágaköves szerszám. A hintó zöld bársonnyal volt bélelve és zöld bársony tokban bújtak el a hámok is. Kábultan szállt fel anyjával, mikor a sor rá került.

Szédítette a pompa és a megtiszteltetés. Csak most kezdte érezni, mit jelent, hogy az erdélyi kisebbik fejedelem mátkája.

Megháltak Zilahon, átkeltek a Meszesen. Zomborban is vetett ágy várta, de először csak Kolozsvárit nyomta el a fáradtság. Mindenütt fogadták, mindenütt ropogtak a puskák és tarackok. Fénylő szemmel fordult feléje Erdély és Tordán aranyosszéki székelyek jöttek elébük három sereg lovassal. Enyeden az erdélyi főasszonyok várták s arcán, érezte Allia Samuné futó csókját, ki, mint a fejedelemasszony húga köszöntötte.

De Zsófia csak akkor érezte fásult szívének dobbanását, mikor Fejérvár alatt megtorpant a menet eleje. Sötétpej lován elébe vágatott ifjú vőlegénye. Megforgatta darutollas főveget a feje felett. Kurjantott valamit, szavak nélküli ujjongását ifjú szívének. Aztán rohant vissza a sátorhoz. Leszállt lováról. S mint valamikor Bethlen Gábor soha nem látott hitvesét, úgy most ország színe előtt fogadta harmadik esztendeje imádott mátkáját az ifjú fejedelem is.

Beszéltek hozzájuk, de ők nem hallották. Fogták egymás kezét, de az ujjak hegyéből sugárzó szikrák pattantak. Beborították üdvösséggel őket. Ez az érintés olyan valóságos ölelés volt, hogy mindketten beleszédültek. S akkor György belekarolt Zsófia karjába. Magához húzta a bársony alatt remegő leánytestet. Félig emelve ültette be az új, kívül-belül vont arannyal kárpitozott, aranyszegekkel kivert oszlopú hintóba. Oroszlán módra festett, kék lovak rántották meg a vörösbársony hámokat. Hátrazuhantak a még nem várt mozdulattól a skófiummal varrt, vörösbársony párnákra. S ettől kezdve eltűnt körülöttük a világ. Érezték egymás szíve dobogását és nem hallották az ágyúk szakadatlan morgását, nem látták a vörösbe öltözött székely gyalogokat, a fejedelem párducbőrös főlegényeit. Tizenhat trombitás fújta a riadót,

két török sípos, két lengyel sípos váltogatta őket, ha belefáradtak. Hármassorokban sorakoztak Erdély főrendjei előttük és álmélkodó szemek kísérték Bethlen Pétert, ki a mai napon tisztelkedett először a fejedelmi udvarban. Mellette merész nézésű, hetyke leányke sürgölődött: az ifjú Zólyomi Miklós.

Zsófia csak akkor szedte Össze magát annyira, hogy vőlegényén kívül mást is meglátott, mikor Rákóczy Zsigmond léptetelt közelebb a hintóhoz és biztató szemmel, testvéri mosolygással intett be nekik.

Epedő leányszemek kísérték az ifjabb Rákóczyt. Sima, vörösbársony dolmányán minden lépésnél lendült a nyusztal bélelt mente. Barna-pej lovának nemcsak fején, de farán is nagy bokorban lengett a darutoll. Mellette egy csatlós ugyancsak pej töröklovat vezetett kantárszáron. Zsigmond újra beintett a hintóba. György egy utolsó szorítással búcsúzott mátkájától.

Zsófia felrezzent. Azt hitte, most már soha többé meg nem szakad az együttlevésük. Könnyes szemmel nézte, hogy nyeregbe ugrik vőlegénye s megindul öccse oldalán.

Kiáltani akart utánuk, de összeszorult a torka. A hintó félloldalát most erősen lenyomta elhelyezkedő, természetes anyja. Fecsegő szájjal kezdte magyarázni, mekkora tisztesség veszi körül őket.

— Ha ügyes lesz, leányom, soha meg nem adod magad. Lám, hogy megmásította máris szavát az öreg fejedelem. Bizony katholicát kísér a palotába ifjú Rákóczy Györgyi

Zsófia György után nézett. Pázsitszínű, virágos bársony dolmányából már alig látszott valami. De még feléje integetett tíz szál fehér darutollal körülvevett, kócsagos forgója. Aztán közrevette hat kengyelfutó. Magasra tartották janicsár fejszójüket és elvágtattak, mintha elrabolták volna vőlegényét.

Folyton suttogott Zakrzeska Anna és legyezőjével takarta arcát:

— Ne hallgass lyányom, főként az öregasszonyra. Napád nem anyád, jói tudod azt. Néked én maradok a szerelmetes anyád, míg élek. De színlelni annál inkább kell előtte, mert nagy áspisnak mondják mindenek.

Füléhez kapta kezét Báthory Zsófia. Elgyötört agya már így is alig bírta az ujjongó nászmenet sokrétű zaját. S mikor a palotába felért és szemben állt a fejedelemmel, szerette volna elkiabálni, hogy ő fáradt és pihenni vágyik, mint egy kis gyermek.

Rákóczy György komolyan várta a menetet. Már bent volt a teremben Erdély nemessége. Fia is megállt előtte egy pillanatra. Végre jött a lengyel asszony is, kézen fogva vezetve leányát. Utánuk Erdély főasszonyainak gyönyörű serege sorakozott.

György meghajtotta fejét náasztársa előtt. Aztán várakozva nézett Zsófiára. A fiatal menyasszony megállt apósával szemben. De nem azt érezte, hogy végre feltétel nélküli jóságát tapasztalhatta. Valahogy csak arra gondolt most, hogy régen Györggyel lehetne, ha ez az) öregember nem akadékoskodik.

Nem hajolt le a feléje nyúló kézre.

A fejedelem ajka megrándult. De nem rontotta szóval az örömet. Hosszasan nézett ímenye után, mikor az a Lorántfy Zsuzsanna lakosztályába vonult. Szerette volna átlátszóvá tenni a falakat, hogy lássa, miként járul felesége elébe Zsófia. De a portai függönyök és selyemkárpitok titokban tartották, hogy felzokogó hálával, édes elbékéléssel nyugodott egy pillanatig Zsuzsanna keblén az ifjú menyasszony feje.

Zsuzsanna örült, hogy az asszonyoknak maga udvarában rendelt vacsorát. Olyan kimerült volt Zsófia, hogy nem lehetett már többet róni rá. S mielőtt a nagy fényben gyönyörködő asszonyok az örömannyával befejezték volna a sok ékesség magyarázását és a különbnél-különb díszruhák bírálgatását, ő felölelte

székéről a fáradt gyermeket. Vitte a maga szobájába s maga ágyába fektette nyugovóra.

Zsófia hagyta, hogy anyósa gyermek gyanánt vetkeztesse. Mikor a Lorántfy-címeres takaró alatt kinyújtózott, Zsuzsanna felébe hajolt. Szerette volna kérni, inteni. De a lányka már nem eszmélt az esdő asszony-szemekre.. Tizenöt évének ártatlan öntudatlanságával feküdt. Kimerültségében lezárultak szemei. S bár ujjait imára akarta kulcsolni, de egyetlen szó sem jutott eszébe. Nem könyörgött elalvás előtt sem Szűz Máriához, sem a kalvilai hit szerint...

Csak a székesegyház harangjainak bongására ébredt fel. Mellette már ott álltak a szolgáló kisasszonyok. Hófehérselyem menyasszonyi ruháján fénylett a magas ezüsthímzés. Fátyolát Lengyelország királya küldte ajándékba. Keskeny selyempapucsán gyémánt csillogott. Pillanatra elgyönyörködött magában, mikor az öltöztető lányok egyike elébe térdelt az ezüsttükörrel. Aztán indult az udvari rend nyomán a templomba. S a fejedelem és az egész udvar megnyugodva hallotta, hogy Geley püspök szép tanítása után, hallható szóval mondta el az esküformát a protestáns templomban a katolikus menyasszony.

De Lőrántfy Zsuzsanna aranypontos szeme figyelte a vőlegényéhez simuló leányt. S ő tudta, hogy az eskü szavait bárhol elmondotta volna Zsófia. Hiszen nem mondott mást, mint amit úgyis mindenki tudott és igaznak érzett: szereti Rákóczy Györgyöt és felesége kívánt lenni.

Az eskü szavai alatt Zakrzeska Anna felzokogott. Ijedten nézett feléje a násznép, de csak Zsuzsanna szívében hagyott mélyebb nyomott az anya sírása. Ez is lassan eloszlott, mikor látta esküvő után, milyen kedvtelve nézegeti a menyasszonyi ajándékokat anyatársa. Úgy emelgette a láncokat, úgy csillogtatta a drágaköveket, mintha neki vitte volna Kemény János főkomornyik vezetésével, mind a tizenkét nemes ifjú

ban már rendezkedett a négy főasztalnál a fejedelmi-család s a külföldi követek serege. Főhelyre a császár követét melléje Wesselényi Ferencet tessékelték. Metélt-bársony dolmányában, üstökre vágott, dús haját egyre simogatva nyájas szóval szeretettette magát a főember. Míg melléje jobbról a lengyel király kiküldötte helyezkedett el, s megmosta kezét az arany medencében bajusza sodorgatva súgott oda a baljára telepedő fejedelemnek:

— Vannak-é szép asszonyok Erdélyországban?

Megütötte a szó a fejedelmet. De már megelőzte a hátuk megett szorgoskodó Komis:

— A legszebb bizony hiányzik, kegyelmes uram.

Szécsy Mária Murányba szorult. Úgy hírlík, halódik Szécsy Ferencné nagyasszony.

Felfigyelt Wesselényi s felragyogott a szeme.

— Kigyelmetek hát Szécsy Máriát tartják Erdély legszebb asszonyának?

— De még tán Magyarországon sincs párja.

A fejedelem jószívűen hallgatta az áradozást. De Alliáné epésen közbeszólt:

— Csak a férfiembert ne szeretné oly annyira.

— Alig hihetné az ember, hogy soha nem láttam Mária hűgomat. Pedig Fülel vára szomszédos Muránnyal.

A fejedelem szerette volna azt mondani, hogy ne tudakozódjon házas ember szép asszonyok után. Valami kelletlen ízt érzett a szájában. De nem akarta bontani a jó kedvet. Felesége már mellette ült. És Zsuzsanna tiszta közelsége most is hatott. Előrehajolva végignézte, milyen egymásrafelejtkező mosolygással ül le feleségén túl az ifjú pár, aztán Alliánénak intett a kezével. Súgott valamit Kemény Jánosnak, az tovább adta a parancsot. S vigyorgó ábrázatát a fejedelem felé emelve, megjelent az ajtóban Rigó cigány. Furakodott a tábla inogott, míg a fejedelem hátához nem ért. Állá-

hoz szorított hegedűjéből már csalogatta ki a zengő hangokat.

— Ma nem nékem húzod, Rigó, hanem a nádor képinek, Wesselényi Ferenc ő nagyságának. Úgy húzd, hogy egész életébe visszaemlékezzen Erdélyországra, meg annak fejedelmire.

Mélyen nézett Rákóczy szemébe a magyarországi főúr:

— Nagyságodnak van rá gondja, hogy mindenek emlékezetükbe tartsák.

— Ha úgy vagyon, annál jobb, mind nékem, mind másoknak. Gondolom, Eszterházy uram le-lefesti képmemet a császár előtt.

Kitért az egyenes válasz elől Wesselényi. Két fuvolás is mögötte állt már s inniadója asszus kupákat töltött újra meg újra. Az étékfogók rendre jelentették az ételeket s szakadatlan sorban vonultak az ételes ezüsttálak, cserélődtek a kupák. Szegletes, aranyozott ezüst tányérokát válogattak a tányértörők a vendégek mögött. Arany gyertyatartók álltak sorfalat az asztalon s bennük lobogott, libegett a mártott gyertyák özöne. Pohárköszöntők végnélküli szavai hangzottak el a teremben s az ifjúság már a táncra várakozott. Zólyomi Miklós előrehajolgatott s Allia Máriát kereste pillantásával. De hat teljes órába került, míg az ebédlőasztalt megbontották s a táncpalotába ment át a násznép. S akkor aztán addig suttogott a táncot osztó vőfélynék az ifjú, míg szolgáltatta neki a fejedelemasszony unokahúgát.

György mellett Zsófia is magához tért már. Érezte, hogy mindez az ő tiszteletükre történik. Anyja suttogott most is a fülébe, de alig látta felhevült arcát. S mikor a fejedelemmel a táncot megnyitotta, szeretett volna egy jó szót mondani az öregembernek, aki olyan óvatosan vezetgette.

De hamarosan véget ért a tánc, mert hat szövétnekes ifjú útjukat állta. Rákóczy Zsigmond kézen fogta Zsófiát, mielőtt még szóba formálhatta volna

érzéseit. A szövétnekések előre indultak, ő sógorával utánuk lépkedett. Négy főasszony mögéjük csatlakozott. Dörögni kezdtek az ágyúk. Véget ért Zsófia számára menyegzője első napja s megkezdődött házasélete. Vad szenvedélyek kavargása, szavak nélküli, fullasztó csókok között jött el a reggel.

Míg az ünnepek tovább folytak, most már esztelenné nőtt vágyódással epekedett egyedüllét után. Györgyöt alig láthatta napközben, csak éjjel érezte két karját maga körül. Várakozástól felhevült testük, lázas ajkuk elmondta egymásnak a hosszú idő történetét. De szavak nem enyhítették azt a feszültséget, ami ott lappangott minden szemben s ott kérdezett minden szívben.

Zsófia már alig várta, hogy megajándékozhasa ifjú urát a rég várt ajándékkal. Szíve szerint akarta neki elmondani, hogy követni akarja mindenben. De erre nem volt hely és nem volt alkalom. Csak szerelmes ölelések sietős láza szakította meg a rövid pihenők óráit. Aztán újra vártak a zajos napokban, hogy mikor lehetnek végre, zavartalanul együtt.

Díszebédek és ajándékok bemutatása, istállók megtekintése és tűzijátékok tarkították a napokat. De végre egy kemény, fagyos reggelen előálltak a hintók s Zakrzeska Anna hangos sírással nyitott be leánya nász-szobájába. Rávetette magát a szendergő fiatal asszonyra. Borgózós szájjal kezdte csókolgatni és kövér könnyeket potyogtatott a sima arcra.

Zsófia felriadt. György után tapogatott, de ifjú ura már nem volt mellette. Tehetetlenül adta át mlagát anyja heves búcsúrohamának, összeszorított szájjal hallgatta sürgető kérését, kitartásra buzdító parancsát.

Sikoltozni kezdett Anna asszony. Jajveszékelve ütötte öklével halántékát A szertelen kitörésre Zsófia szívébe is belefájult a búcsúzás. Sietve öltözött, hogy a hintóig kísérje anyját. De ott György várta már s sze-

relmes pillantása elmosta a fiatalasszony szívében az elválás keserűségét.

— Estére mi is indulunk.

Ez az ígéret még jobban megvidámította. Úgy in-
tegetett anyja után, mintha utána akarná küldeni
mindazt a szorongást, szenvedést és keserűséget,
amellyel megdermesztette szívét és kétfelé szakította
érzéseit. Aztán ura nyaka köré fonta karját és mélyen
nézett a szemébe.

— Majd, ha Váradra beérünk, mondanivalóm lé-
sz az én uramnak.

György nyugtalankodva nézett rá. Rossz előérzés
kúszott a szívébe. Hogy mondja meg az egyedüllét
után vágyó asszornynak azt, amit ő is csak ma tudott
meg? Hiába vágyakoztak a maguk kis birodalmába,
hiába színezgették negyednap óta, hogy végre együjt
és csak ketten lehetnek. Ki segíti ki kínos zavarából?

A fejedelemasszony lépett mögégük. Magához ölelte
a fiatalasszonyt és meleg hangján azt mondta neki:

— Készülődj, édes lányom. Estére indulunk Fo-
garasba, mind, ahányan vagyunk.

XXVI.

Nap fordult nap után. Egyik sem hozott változa-
tosságot. Reggel jöttek az udvari papok. Isteni tisztelet
után tanítás kezdődött. És Zsófia kábult aggyal, szé-
dülve hallgatta a kálvinista hitágazatok ismertetését.
Lorántfy Zsuzsanna tehetetlenül nézte, hogy egyre ér-
telmetlenebb lesz az asszony pillantása. Érezte, hogy
el-eltéved gondolata és kifelé röppen, a nyiladozni
kezdő tavaszba. De a fejedelem parancsa az volt, hogy
most már nem oszlik szét addig a család, míg Báthory
Zsófia fel nem veszi az Úr vacsoráját.

Zsuzsanna segíteni szeretett volna gyermekeinek.
Ha szerét tehetette, maga módján próbálta közelebb
vinni a fiatalasszonyhoz a tanításokat. Zsófia megadó

figyelemmel hallgatott. De nem volt szava és nem tudta lélekben sem érezni a kálvinizmus igazságát. Lelke minduntalan visszafordult gyermekéveinek valósággyakorlásához. Vágyott a böjtölés és gyónás után, — de most azt szerette volna meggyónni, hogy nem tud ura vallása iránt felmelegedni . . .

Március végén vadászatra indult a fejedelem. Már nem tudta másképpen fékezni háborgását. Kemény vonásai nem enyhültek, még felesége puha kezének érintésétől sem. Ország gondja is foglalkoztatta: gyűlést akart hirdetni s alakíttatta magában a meghívó szövegét, gondolkozott a törvényjavaslatokon. Mintha Zsófia ott sem lett volna, úgy futott át tekintete a fiatalasszonyon. Intett Györgynek, hogy szálljon ő is lóra.

Szelíden indult Zsuzsanna hangja és érződött, hogy maga is érzi a fiatalasszony remegését:

— Hadd maradna György ma velünk, szerelmetes uram! Elégedjék meg ma Zsigmond fiunkkal.

— Nem fog a kisebbik fejedelem örökké asszony szoknyáján ülni!

Megemelődött Zsuzsanna hangja. Szokatlan erősen csengett.

— A fiaimat magamnak kértem.

György meglepetve kapta fel a fejét. Házasesetük alatt nem sokszor hallotta ezt a hangot. Új színben látta feleségét. Kiegyenesedett s most először állott előtte a fejedelemasszony parancsoló formájában.

Felragyogott a férfi szeme. Harag helyett valami nagy vidámság terült szét a szívében. Mintha átvette volna terhes uralkodási gondját egy erősebb kéz, — ha az országban nem is, de a családban. Tréfálkozva hajolt egyre mélyebbre felesége előtt. De hangja komoly volt, mikor beismerte:

— Az anyának jogában vagyok rendelkezni az ő fiaival. Itthon maradsz, György fiam!

Hátrahegyezte fülét az erős, sűrű ló. Megrántotta zabláját a fejedelem. Vágtatva kanyarodott le a

porumbáki udvarházból. Utána nyomult Zsigmond és követte őket a nagy kíséret.

Zsuzsanna visszafordult. György és Zsófia már elmerültek egymás nézésében. Könnyű sóhajtással azt mondta az anya:

— Immár tavaszodik. Vidd ki asszonyodat az Olt partjára, fiam. Nézzétek meg, ha nyílnak-e már az ibolyák?

Maga visszaindult. Elfogta az írószobába igyekvő prédikátorokat. Nyájas szóval magához invitálta őket és újra hitet tett előttük mélységes Isten félelméről, tiszta szívének áhítatáról.

A fiatal pár hitetlenkedve fogózott össze. Idestova két hónap telt már el esküvőjük óta, de az esti órákat leszámítva még soha nem indulhattak együtt, neki a szabadságnak. A tavaszt hirdető napfény meg-simogatta sápadt arcukat. Új örömrózsákat csókolt rájuk, s reménységet csilingelt be a szívébe is egy láthatatlan kis harang. Megindultak a várárokban folyó víz mentén. Követték szeszélyes kanyargását nyírfák és tölgyek között. Szívták magukba a havasokról leáradó éles levegőt és gyönyörködtek a fák sudarai között kergetőző napsugarakban. Mélyzöld szigeteket vert már a sarjadó fű. Kis madarak hangicsálása jött elébük az erdők titkos mélységeiből. Aligl sejthető zöld vonta fátyolba a törzseket is. S a szívük tágultan nyílt meg az örök megújulás előtt.

György magához rántotta a fiatalasszonyt. Megremegett az erős ölelésbe a gyermeki test, de a vágy már végigszáguldozott erein. S a férfi mégsem ontott csókot felpirosító ajkára. Eltolta magától és hosszan, fájdalmasan nézte:

— Egyek vagyunk testben, ezt érzem. Véremmel együtt lüktet a szíved dobogása. S mégis úgy érzem néha, mikor mellettem fekszel, hogy messze vagy tőlem. Olyan messze, hogy soha be nem érlek, hiába áhítozom utánad!

Meg vonaglott a gyermeki száj. Próbált urához simulni, de György nekitámaszkodott egy sudár törzsnek. Tapogatózva indult az asszony keze és bemerészkedett ura tenyerébe. De György nem szorította meg a remegő ujjakat, csak hagyta, hogy fészkelődjenek mélyebben az övéi közé:

Még szomorúbban mondta:

— Ha szemedbe nézek, úgy érzem, te is tudod, amit én. Te is hiszed, hogy Isten keze vezetett össze bennünket azon a szeptemberi napon. Miért van hát, hogy soha nem tudunk egy nyelven hálát adni a mi Istenünknek? Mi tart vissza téged az én hitem felvételétől, mikor én felvettem volna a tiédet, ha Isten rendelése az lett volna?

Nekibátorodott a fiatalasszony. Csak most látzott, hogy kemény kis állának vonalában mennyi öntudat van:

— Honnan tudod, hogy nem az lett volna Isten rendelése?

György megemelte föveget. Megtörölte homlokát és odatartotta a havasokról lefutó szélnek:

— Mert akkor nem emelt volna olyan méltóságba engem, ahonnan csak az ő engedelmével szabad le szállanom. Nem adott volna a kálviliai hit legnagyobb védelmezőjének fiává, hanem tett volna olyan főember gyermekévé, aki nem szakítja meg anyja szívét, nem teszi örök ellenségévé apját, ha vallását megmá-sítja.

Zsófia próbálta követni ura szavait. Könnyebben ment, mint gondolta. De végül mégis csak a maga igazságát érezte:

— Az én anyámnak is szíve szakad, ha ott hagyom a religiómat.

Fáradtan legyintett György. Keserűség szántotta vonásait felismerhetetlenné.

— Akkor hát minden hiába. A fejedelem ő nagysága nemcsak apám, hanem bírám is. Anyám jósága-

val vissza nem élhetek tovább. Mondjuk meg nékik, hogy elmegyünk tőlük. Adjanak egy zugot, ahol meghúzzuk magunkat. Engedjék meg, hogy együtt éljünk s haragjukkal ne kövessenek bennünket, inkább szá-nalmukkal. Menjünk, mondjuk meg anyámnak. Ő majd eligazítja.

Hitetlenkedve tapadt ura mellére Zsófia. Kis kezével belemélyült a kékbársony dolmányba. Tépte, lazítgatta éles körmével a vagdalt virágokat.

— Nem értem, mit akarsz, édes jó uram.

— Mit akarok? Én semmit! Nékem elembe szabta az utat az én Istenem. Te akarsz letéríteni róla. Ám te lásd. De az én nagyságos szüleimet tovább or-ruknál fogva nem vezethetem. Még ma leköszönök a váradi-kapitányságról. Szintazonképpen a fejedelemségről is. Van ő nagyságáénak külön fiúk nálamnál. Majd megvigasztalja őket bánatukban az én jó Zsigmond öcsém. Én megpróbálok úgy élni, ahogy te kívánod. Leszek a szép asszony kedvére való férfi, aki nem tud parancsolni, sem követelni, hanem csak rimánkodni.

— György! Nagyságos uram!

Felsikoltott az asszonyból a szeretett tisztség féltése. Egyszerre látta magát minden külső méltóságtól megfosztatva, a fejedelem haragjától üldözötve. Látta magát anyja várában, gazdagon, de letaszítva. S látta Györgyöt is. Tizenöt évével is érezte, hogy tönkretenné a férfi életét, örökre letörölné ajkáról a mosolygást, ha ott kellene hagynia mindent, amit szeret, amire nevelték.

György felhallgatott a fák sűrűjébe. Hitetlenkedve érezte az asszony hangjának remegését. Érezte, hogy most erősnek kell lennie s nem szabad elhagynia a maga igazságát. Nem nézett az asszonyra. Befejezte előbbi szavait:

— Majd aztán meglátom, tudod-é panasztalanul

túrni, hogy utolsó lettél, mikoron Erdélyben első is lehettél volna!

Ott vonaglott már az asszony ajka a férfi nyakán. Heves szorítással kulcsolódott keze az erős férfivállra. Sírva és nevetve, könnyörögve és adakozóan vallotta az asszony:

— Szerelmetes uram! Hiszen én már régen kívántam megmondani kigyelmednek, hogy hite az én hitem, Istene az én Istenem. Meg vagyok erősödve immár a kálviliai religióban.

— Zsófikám!

Mintha csak most hallotta volna meg az édes hang zenéjét, úgy gyönyörködött György a szavak muzsikájában. Felölelte a törékeny testet. Búgó nevetéssel, harmatozó könnyel, forró csókokkal kábította, míg vitte magával fel, a mosolygó tavaszban, a csobogó víz partján, a nevető ég ezüstös fellegei alatt, a várba. Meg sem állt, míg anyja szobájába nem ért. S ott, a bibliába merült anya előtt, letette terhét a sötétkék alapú, törökszőnyegre.

Zsuzsanna áhítatából felrezenve is jóságosan fordult feléjük:

— Találatok-é vagy egy virágot?

— Megtaláltam a legszebb virágszálat, édesanyám-asszony. Hallgassa meg, micsoda kis zengőszavú madárkát tanáltam az erdőben. Mondd el hát ő nagyságának, amit nékem mondtál, édes filemilém!

Zsófia megállt Zsuzsanna előtt. Keblén keresztbette a kezét. S maga elé nézve, engedelmesen ismételte:

— Immár meg vagyok erősödve a kálviliai hitben.

Zsuzsanna két ujjával felemelte a kemény kis állat. Mélyen nézett a fiatalasszony szemébe.

— Mondd meg nékem lányom, igaz lelkedre: nem kedvezésből, avagy félelemből szántad el magad az átérésre ?

Zsófia úgy érezte, minden rejtett gondolatát kiöl-

vassá szemén át a csodálatos tekintet. Lehunyta sűrű pilláit s átszűrte rajtuk a felbuggyanó cseppet. Aztán ráemelte könnyben úszó szemét Lorántfy Zsuzsannára:

— Vezessen édesanyámasszony az Úr asztala elé, mikoron a húsvét ünnepe elérkezik. Követni fogom nagyságodat...

György úgy járt ettől a naptól kezdve, mint a csatát nyert hadvezér. Bátran nézett apja szemébe s az országgyűlésen olyan kényelmesen helyezkedett el a fejedelem mellett, mintha csak most jött volna rá az uralkodás ízére. A császár követét ebédre invitálta. S nem állhatta meg, hogy előtte is el ne dicsekedjék:

— Elmondhassa kigyelmed nádor uramnak, hogy immáron feleségem is felvette az Úr vacsoráját. Maga szántából követte édes anyámasszony ő nagyságát!

Órsy Zsigmond szája megfanyarodott. Biz ezért a híradásért nem nagyon dicséri meg a nádor. Még nyeregbe szálltakor is lelkére kötötte, hogy csak erősítse az ellenállásban a fiatal fejedelemasszonyt. Nem tudott hirtelen megfelelő szót találni, de akkor rápillantott Zsófiára. Láta, hogy a sötét szempár könnyel telt meg. Alig tudja lenyelni a falatot a fiatalasszony. Diadalmasan fordult feléje:

— Látom, bánja is eléggé nagyságod. De sose agódjék. Azzal a falat kenyérrel, amit akkor megevett, nem vétkezett Isten ellen. Megeszem én is a kenyeret, egy jó darab marhahússal, mégsem követek el vétket.

Közelebb hajolt s mint akiknek közös titkuk van, úgy suttogta a fiatalasszony fülébe:

— Csak az igaz catholicus vallást tartsa meg továbbra is szívében nagyságod, egyébbel ne törődjék.

György érezte, hogy maga idézte fel a kellemetlenséget. A császár követét megbántani nem akarta. Kínos volt számára, hogy apja fülébe juthat a beszélgetés. Rátette kezét a követ kezére s halkán kérlelte ő is:

— Ne szóljon kigyelmed erről többet. Feleségem már áttért az igaz hitre . . .

Zsófia felállt az asztaltól. Kassay korlátnok fejcsóválva nézett utána. Nem hitt ebben az áttérésben. Szemrehányóan nézett kis fejedelmére. De György már elfelejtette az előbbi kellemetlenséget. Nagy hangon bízta Örsyt:

— Igyon kigyelmed! S tudja meg, olyan tudós úr ül egy táblánál vélünk, aki héberül is olvassa a Szentírást! Úgy-é, Zsigmond öcsém?

Zsigmond megörült, hogy elterelheti a kellemetlen vitát. Intett, hogy hozzanak egy héber könyvet. Németre fordítva kezdte magyarázni a Próféták Könyvét, Kassay egyik serleget a másik után ürítette. Rosszkedvűen nézte a fejedelemfiak dicsőségét. Hozzá még nem szólt a császár követe, pedig várta, hogy belevonja a tanácskozásokba. Epésen dörmögött Zsigmond felé:

— Jobb volna, ha törökül tanulna nagyságod. Erdélyben annak bizony több hasznát venné.

Zsigmond meglepetve nézett az öreg emberre. Láta, hogy többet ivott kelleténél, de ez nem tudta elnyomni rossz érzéseit. Soha nem tudott volna úgy megbízni a korlátnokban, mint apja. De szólni nem akart. A másodsülött fiú helyzetét ő erősebben kiélezte, mint kellett volna. Hacsak meg nem bízták, visszatartotta magát minden véleményről.

Szüleinek sem ő vitte hírül, hogy a császári követ látogatása óta Zsófia újra böjtöl pénteken és szombaton. Rosszindulatú besúgó terelte a dolgot odáig, hogy maga Görgey Jób tegyen róla jelentést. S a fejedelem megcsillapult haragja újult erővel zúdult fiára. Somlyón időzött most az ifjú Rákóczy s ott Zsófia már makacskodni kezdett. Elszállt a mámor első öröme. Anyja szemrehányásai s a somlyói papok keserves önvádba hajszolták a fiatalasszonyt.

Megint csak Zsuzsanna enyhítette ura haragját, ő szelídítette le a gyorspostával Somlyóra küldött Kereszury jelentéseit. Ő eszközölte ki, hogy pénteken böj-

tölhessen még egy ideig Báthory Zsófia. De a fejedelem egy hétig nyomta az ágyat a felgerjedt haragtól.

Mikor felkelt, valami csodálatos erővel vetette magát új munkának. Erős kezének irányítására nőtt a rend Erdélyben. Emberei minden országból elküldték a pontos tudósításokat. Egymaga tartotta kezében egész óriási levelezését s Zsuzsanna sokszor alig tudta lefekvésre bírni, mert szokása szerint egyszerre bárom diáknak is diktálta a különböző utasításokat. Közben állandóan várt valamire. Számon tartotta a protestáns sérelmeket s várta a kedvező alkalmat, hogy végre újra bekapcsolódhasson a svédek oldalán a háborúba.

S elérkezett az az idő, mikor megint válni kellett feleségétől. Zsuzsanna újra Patakra indult. Szíve előre örült a jól ismert otthon látásának, de aggódott, hogy urát állandó ingerültségben kellett hagynia. Mégis mennie kellett, mert György maga kérte erre:

— Senki másra nem bízhatom édesem, a felsőmagyarországi urak kedvinek megismerését, csak te reád. Mindenki más megcsalhat engem, csak te soha. Menj hát szerelmesem és légy jó vigyázással.

— Táborba akar szállni kigyelmed?

— Azt most még nem tudhassam. Kassay uram nem hiába korlátnak, de korlátozni is akar minden szándékomban. Mégis meghallgatom, mert csak úgy tudom egybevetni a magam gondolatából s az ő ellenzéséből, mit is tegyek hát. De mind a svékus, mind a francia követek igen sürgetik a szövetkezést. A svékusok királynéja is ígéri bejövését. Ha pedig Krisztina asszony megerősíti a követ szavát, nem maradhatok tovább tétlen.

— S mit mondanak prédikátor uramék?

— Halld édesem, magad fülével, összehívtam őket, hogy Isten szavával feleljenek nékem.

Geleji, Bisterfeld és Medgyesi kértek bebocsáttatást. A fejedelem elébük ment. A hívő alázatával fogadta őket.

— Kigyelmetek igen jól tudják, hogy más okom fegyverfogásra Isten dicsőségénél s hazám szabadságánál nincs. De religiönk császár által már annyira fenyegetetik, hogy, ha Isten oltalmazót nem ad néki, rövid időn oda lészen. Sok száz templomot elfoglaltak, prédikátoraink földönfutókká lettek. Ha császár úr legyőzi a conföderátusokat, rögtön ellenünk fordul, — de Erdély ellen fordul akkor is, ha békességet köt s abba mi nem leszünk belefoglalva. Mi tévő legyek hát ebben a nagy töredelemben?

Egymás mellett állt a három pap. Geleji püspök szikár alakja olyan volt, mint a fanatizmus szövétneke. Bisterfeld a tudós nyugalmaival mérlegelte mondanivalóját. Megelőzte a szenvedélytől elfulladó Gelejit:

— Mi, kegyelmes urunk, Istent úgy meg nem kérdehetjük róla, mint a régi próféták, hanem a jelekből tehetünk csak ítéletet. Nagyságodat az Isten hívja, kit is Nagyságod jobban tud nálunknál.

Geleji nekibuzdulva kiáltott fel:

— Nagyságod benne már hátra nem állhat!

Medgyesy is buzdítva nézett a fejedelemre:

— Ha nagyságod meg nem indul, megfojtja magában erőszakosan azt a hősi lelket és isteni sugallatot, melyet magában érez!

Zsuzsanna meghajtotta fejét. A bibliához ment. Ráhajtotta fejét és remegését, féltő borzadozását imádsággal gyógyította. Addig maradt, míg érezte az elbékítő nyugalmat. Mikor visszajött, már tiszta volt a szeme és derűs nyugalommal állt ura elé:

— Adjon elébem mindeneket kigyelmed. Megyek, hogy eligazítsam nagyságod megindulását.

György magához vonta az asszony kezét. A három pap előtt nem ölelte keblére hitvesét, csak áhítatosan tartotta a keskeny tenyeret dobogó szívéen. Mintha sok fájdalom csitulását hozta volna a hűséges kéz érintése, úgy suttopta neki:

— Vezessen a Mindenható s igazítson vissza hozzám, én szerelmes társam.

XXVII.

A hadba szálló fejedelem előtt a menetelések alatt elvonult egész élete. Újra úgy érezte, hogy ifjú legény, ki előtt még csak most kezd kibontakozni a világ. Míg gyalogosai messze előtte járva, csapkodták talpukat a kemény, fagyos rögökhöz, lassan követte őket ő maga is és a lengyelországi hadjárathoz ért gondolataival. Ott már tudta, mit kíván tőle Bethlen Gábor: azt, amit most ő kívánt hadvezéreitől. Parancsmegtartást, kitartást, vitézséget. Tudta, hogy két fővezérében nem is fog csalódni. Már is különbeknek érezte őket, mint első táborozása idején önmagát. Sem Zsigmond fia, sem Kemény János nem hagyják cserben. Igaz, hogy Zsigmond nőtlen ember, Kemény meg már idősebb házasságban. De más körülmények között sem tudta volna elképzelni, hogy ezek ész ellenére hazanyargaljanak, mint ő tette valamikor!

De egyiket sem várja otthon olyan asszony, mint az ő hitvese!

Csikorgó havon haladt hintója. Hegyek ormain, völgyek ölében, egyaránt szikrázó fehérség kápráztatta a szemet. A fejedelem behunyt pillái mögött mégis látott: fiatal feleségét látta, a pataki vár boltívei alatt. Látta, ahogy megriadt váratlan érkezésétől, ahogy megértette s végül újra érezte a mérhetetlen elbékélést, hogy felesége szavai nyomán megtalálta a számára kijelölt utat és a megnyugovást.

Igen. Zsuzsanna Isten küldötte volt számára. Ha nem tudta már felfogni véges elméjével a Mindenható parancsát, csak hitveséhez kellett fordulnia: Zsuzsanna közelebb volt a kegyelem forrásához, ő már világosabban átvette a sugallatokat, Olyan könnyen közvetítette urának a tennivaló megismerését,

hogy ártatlan gyermek mondásának látszott minden igazsága. Pedig ebben volt az ő mély bölcsessége. Ebben volt tántoríthatatlan hitének legfőbb ereje.

Lám, most is, hogy előtte járt! Már meghozta a hírt a magyarországi protestánsok örömről. Megerősítette Patakot, meglátogatta Váradot s egyetlen szavára újra bevonult Erdélybe, hogy most már ott legyen vigyázással. Hogy megossa fiával a kormányzó teendőket.

György most egyszerre vágyakozni kezdett, bár itt lehetne az asszony, mellette. Hiszen húszesztendei békekesség után vezette hadba seregét. A szalontai csatát leszámítva, nem háborúskodott, sem törökkel, sem a császári hadakkal. Minden megmozdulása inkább csak táborozás volt. Hiába adta oda Erdély egyetlen szavára ifjúságának a színe-virágát. Hiába nyomult előtte és utána a sok szép és jó katona, — inkább újoncok voltak ezek. Puskaport csak a külföldi zsoldosok és vártüzérek szagoltak, de még a viléz, ifjú hajdúk sem jártak igazi háborúban. S a török, tatár és lengyel segítséget alig számította többnek szép ígéretnél.

Nyugtalan-sága nőni kezdett. Legszívesebben Zsigmond fiát hívta volna. Benne megbízhatott. Bár nem nevelte katonának, gondolkozás nélkül tette fővezérré. De Zsigmond már Nagykaroly alatt járt s Kemény is igencsak eléri Szatmárt. Vissza nem hívhatja őket. Így, haditerve szerint egyszerre három irányban támadhatnak, vagy védekezhetnek. Tudta, hogy mindenütt tárt kapuk várják őket, csak Szatmárt védi egy német kapitány. Hátha erősebb lesz, mint gondolják?

Ereszkedtek alá a Réz hegységből. Mélyen alattuk pihent Margita. Aztán már leszelídültek a dombok s végleg elmaradtak. Albis és Bogyoszló, Ottomány és Adony után Székelyhídra érnek a kanyargó Ér mentén. Mielőtt Székelyhidat meglátja, beszélnie kell va-

lakivel. Hiszen fuldokolni kezdett a szótlanságtól és türelmetlenségtől.

Egyedül volt a hintóban. Maga rendelkezett így, mert az hitte, jobb, ha zavartalanul gondolkozhatik. Terveket akart felépíteni, de lám, csak bizonytalanságba sülyedt. Kihajolt az ablakon és intett csatlósának:

— Hamar, kéretem a svékus kapitányt!

A fejedelem hívására kikászolódott szekereből Rebenstock. Tölcsérré formált tenyerével megsimogatta hegyes szakállát. Eligazgatta vastag bundája alatt csipkés gallérját, mintha Krisztina királyné elébe járulna. Kedvetlen volt s nem is titkolta. Alig, hogy szemben ült a fejedelemmel, megmondta kéretlenül is azt, amit Rákóczy hallani akart:

— Figyelem a hadakat, kegyelmes uram. Nem gondolnám, hogy megtámadhatnánk velük a németeket. Látom, hogy cselvetésre nem hajlandók. Sem megkerülni, sem elhagyni nem szeretik az ellenséget. Már pedig, ha szemtől-szembe kívánnak harcolni, minden magyarra öt ellenség is jut.

Rákóczy mindezt maga is érezte. Mégsem akarta hagyni magát:

— Magunk is küzdöttünk Betlehem Gábor alatt. Néki sem volt külön serege. Mégis nagy dolgokat vitt véghez.

Fészkelődött helyén a svéd. Fürkészve nézett Rákóczy szemébe:

— Szólhatok szívem szerint, kegyelmes uram?

— Csakis azt óhajtjuk. Azért hívtuk, mert az igazságot kívánjuk hallani.

— Az igazság az, hogy Bethlen Gábiel egymaga felért egy hadsereggel. Nem gondolkozott olyan sokáig, mint nagyságod, hanem rajtaütött, ahol lehetett. Igaz, hogy nem is volt néki ilyen hátramosdítója, mint nagyságodnak Kassay. Ez az oktan em-

ber úgy dolgozott, mintha fogadott ausztriai residens lett volna. Erdélynek akkor sem árthatott volna többet.

György elmosolyodott. A svéd minden tárgyalásuk végén Kassayt okolta a késedelmeskedésért. Pedig ő tudta, hogy a hiba benne van. Meg is mondta:

— Bethlenem Gábor szárnyakon járt. Én csak lábakon. Még pedig hovatovább nehezödökön.

Megveregette keményizmú lábszárait. Még eddig nem hagyták cserben vadúzás közben, de bizony télen át már sokszor felriasztották álmából a szagpatások. Elkomorodott egy pillanatra, de aztán újra felderült az arca:

— Na, de vagyon nekünk olyan fiunk is, aki majdan megtanul repülni! Néki tán több hasznát veszik kigyelmekek, mint öreg Rákóczy György huszonnégyezer lovasának, ötezer székelyének és nagy sok hajdújának.

Felcsillant a svéd szeme:

— Hát az ifjú fejedelemtől magunk is sokat várunk! Csak az a baj, hogy most sem ő szállt vélünk táborba. Pedig Fejérvárt, a könyörgés után ugyan harapdálta a száját nagy indulatában, hogy öccse indult helyette.

Mély ránc húzódott le György szemöldöke közé. Kurtán utasította el családi ügyeinek bírálatát:

— Néki ott a helye, ahová rendeltük. Elég tisztesség, hogy Erdély kormányzója. Én Zsigmond fiamról beszéltem, a székelyek generálisáról! Egyébként pedig, ha a sereggel elégedetlen kigyelmed, segíthet rajta. Azért kötöttem ki, hogy svékus tiszték oktassák a magyar hadakat.

Úgy behúzódott gondolataiba, hogy a svéd nem merte többet zavarni. Hosszú esztendő munkája volt, míg ki tudta csalni Erdélyből. Félt, hogy hirtelen haragjában megmakacsolja magát és visszafordul. Aztán mégis megnyugodott: éppen az előbb mondta, hogy ő csak lábakon jár. Ha egyszer megindult, nem for-

dul vissza, míg ezekkel a nehéz lépésű lábakkal el nem ér oda, ahova kívánczik.

Mintha a svéd megérzését akarta volna igazolni, a becsmértelt sereg csakugyan diadalmasan haladt előre. Kalló várát feladta az őrség, Zsigmond is túlhaladt Károlyon. Kemény téli időben végre feltűntek a fejedelem előtt Patak rég nem látott bástyái. Megdobbant a szíve. Újra eltöltötték az emlékek. S míg süvegét megemelve, felfohászkodott, maga mellett érezte asszonyát.

Annál jobban nélkülözte a jól ismert várban. Minden ismerős volt és mégis idegen. Hiányzott a lélek, a csodálatos mosolygás. Minden kanyarodónál várta, hogy lelibben elébe ifjúságának könnyű tündére. Csak így képzelte el s nem is gondolt arra, hogy az évek már elvették Zsuzsannától is a gyermeki könnyedséget. A fejedelemasszonyt tiszte komoly, méltóságteljes járáshoz szoktatta. Arcán is hagyott már nyomot a sok bánat, a mindig másokért gyötrődő szív fájdalma.

Ledübörgött a Perényi-féle épületből. Átviharzott az új szárnyba. Zsuzsanna kezdte ezt építtetni, mikor legutóbb kint járt. Be volt fejezve az építkezés és sokszor beszélgettek ők ketten róla, hogy majd ide térnek öreg napjaikra, megpihenni. De Rákóczynak most sehoggy sem tetszettek a leírásból ismert szobák. Ha Zsuzsanna mutogathatta volna meg őket bizonyára örült volna a Bodrogra néző erkélyes szobának, a kényelmes heverőknek, török szőnyeggel bevont sima padlóknak. De így csak türelmetlenséget érzett. Chernél érezte a növekedő kedvetlenséget s büszkén tárta fel az egyik folyosó ajtaját:

— Emidé asszonyunk házai.

Fellélekzett György. Várta, hogy onnan elébe jön valami az asszony varázsából. De csak falak és bútorok álltak itt nagy rendben. Még nem pihent meg

közöttük az asszony, hogy itt hagyja az otthonosság érzését. Ráripakodott régi emberére:

— Micsoda tökéletlenség ez? Magunk házából garádcson kell felmenni asszonyunk házába? Még hozzá mindenek szeme láttára? A boltozatok is buták, alacsonyak! Bizony nem kívánnánk itt lakozni, soha!

Chernél ejedtében megtárta egy palota ajtaját. S ott a fejedelem háborgása megnyugodott. A fejevári-ebédlő freskói színesedtek fel körülötte. A mennyeze-ten is a jól ismert képek ismétlődtek meg. A terített asztal mellett mintha Zsuzsanna barna haja csillant volna meg a gyertyák fényében . . .

Leült az asztalhoz. Lehunyta a szemét. Pillanatra annyira maga mellett érezte asszonyát, hogy kinyúj-totta a kezét, mintha tanácsot kérne. S egy másnak nem hallható hang azt suttogta neki:

— Szerelmetes uram, ne törődjék most vélem. Törődjék most azokkal, akik rettegve várják a hadak vonulását. Gondoljon kigyelmed a szegénységre!

Szalárdy János az ajtóban várt, míg álmodozá-sából magához tér a fejedelem. Már egy esztendeje látta, hogy néha lezárulnak a nehéz szemhéjak, sok-szor még nagy vendégségben is. Ilyenkor erősebben duzzadnak az erek a hatalmas kézen s lilásra változik az arc. De, mikor felocsúdik a fejedelem, frissebb és messzetekintőbb, mint bármikor. Most is készenlétben tartotta tollát, mert sejtette, hogy diktálás következik. S a nagy csendességben egyszerre csakugyan felzendült Rákóczy hangja, mintha engedelmeskedne a láthatat-lan tanácsadónak:

— János fiam, elébed mondom a hadirendet. Szedd írásba, miként viselkedjék az erdélyi fejedelem parancsára minden erdélyi s magyarországi katona: írod, fiam!

Felpattant. Járkálni kezdett a palotában. Han-gosan, parancsolóan kiáltotta, mintha maga adná ki a rendeletet minden egyes vitéznek:

— Megköveteljük az istenes magaviseletet. Tartózkodást kívánunk káromkodástól, rablástól, bujálkodástól. Aki parancsolatunkat átlépi, azt megpálcáztatjuk, felakasztatjuk, főbelövetjük, bűne minőségéhez képest alkalmazva a büntetést. Várj csak fiam, — az ilyen had irtja a vadat, ahol találja. Vedd bele azt is, hogy vadászni az útközben felriadt vadra nem szabad, csak az űzheti, akinek agara legyen.

Hajnal derengett be a palota ablakán, mire abba hagyta a diktálást. Közben egy óra hosszát tárgyalt a kassáik küldöttségével is. Hajlandóak voltak a megadásra, de csak úgy, ha előbb hadat vezet a falak alá. Az óvatos Rákóczy addig húzta a tárgyalásokat, míg csakugyan bizonyosra indulhatott. Megérkezett a hír Kalló elfoglalásáról, Szatmár is megadta magát Keménynek. Április első felében már ment az ujjongó tudósítás Zsuzsannának:

Immár a bányavárosok mieink, tizenhárom vármegye is behódolt.

Ebben az időben mindig csipkedte Rebenstockot. incselkedve intett neki, ha elébe került:

— Hát csak döcögünk, döcögünk, nagy jó uram... Ámbátor kigyelmed azt szeretné, ha repülhetnénk, úgy-e?

Rebenstock fanyarul mosolygott. Nem tetszett neki a gyors előnyomulás. Hírét vette már, hogy Kara Musztafa nagyvezírt meggyilkolták. Kérdés, utóda beleegyezik-e, hogy az erdélyi hadak Felsőmagyarországot hódítgassák? Ezzel érvelt, ha György még gyorsabb iramot kívánt:

Rákóczy fölényesen legyintett.

— A portánál mindent el lehet igazítani. Hajdú uram a követem, érti az minden nagyvezir nyelvét. Elegendő fényes szót adtunk véle útravalóul.

— De bezzeg a magyarországi urak nyelvét nem érthetjük. Lám, Wesselényi uram, hiába hódolt meg

Fülekkel. Most, hogy a császári had közeledik, felmondta az engedelmisséget!

— Kigyelmed hitt néki valaha? Mert én soha! Nékem soha nem volt szívem szerint ez az ember. Szoknyavadász ő kigyelme, nem katona. Eb, aki bánja!

— Én bizony bánom, bárha nem is vagyok eb. Mert hiába akarok tábort formáltatni a hadakkal, nem maradnak veszteg. Sőt inkább a békességet emlegetik máris.

György leengedte ökölbe szorított kezét. Ropogtak hatalmas csuklói, mintha magukkal viaskodtak volna. Aztán erőt vett magán. Nyugodtan vallotta:

— Bizony a békességet magunk is mindenekfelett szeretjük. Magam is eligazítottam Kemény Jánost, hátha egyességet tud kötni Eszterházyval!

A svéd hátat fordított a fejedelemnek. Ismerték egymást és már régen nem adták vitáiknak az udvariasság színezetét. Különböző vérmérsékletük mindig összeakaszkodott a tárgyalások közben s mindig kiegyenlítőddött, ha tetre került a sor. S mikor Rebenstock diadalmasan akarta jelenteni Rákóczynak, hogy csalódott Eszterházy békekészségében, mert az megfordult és Szerencset bevette, már nem találta Rákóczyt sehol. A fejedelem visszavonult seregével s a Bodrog és Tisza között állapodott meg.

Innen látta Patak tornyait. Feltette magában, hogy egy lépést nem hátrál többet. Mintha az ormokról Zsuzsanna intett volna feléje, először fogadta meg a svéd tanácsát és elsáncolta magát.

S talán ezt az erőadó közelséget érezte meg Eszterházy generális. Követte ugyan a fejedelmet, de aztán megfordult. Kassa alá vonult seregével. Mikor Rebenstock a felszabadult fejedelemhez sietett, bibliáolvasásba mélyedten találta. Nem is zavartatta magát. Végigolvasta a megkezdett részt. Aztán ráhajtotta fejét

a nyitott lapokra, mint át akarná sugároztatni magába. S mondta hangosan, igehirdető módján:

Sőt inkább mi mindezekben fényes győzedelmet arattunk annak segedelmével, aki szeret minket.

A svéd megütközve állt meg. Diadalmaskodó hadvezért várt és prédikátort talált. Meghatolta s egyben újra felbosszantotta ez. Várt egy kicsit, míg a meghatottságot teljesen elnyomta a leplezhetetlen csodálkozás. De akkor már érződött hangján a gúny:

— Nem mi arattuk a győzedelmet, uram! Az ellenség a hadfolytatás minden raisonja ellen vétkezett. Istentől rámért oktalansággal immár Kassát ostromolja, pedig azt csak megoltalmazza az ötezer muskatályos?

— Nem mondtam egyebet, mint amit a Szentírás tanít. Kigyelmed is szintazonképpen elismeri. Győzedelmet arattunk annak segítségével, aki szeret minket. Aki jelt ad, ha indulásunkat akarja és megállít bennünket, ha az válik javunkra.

XXVIII.

Hite és asszonyának állandóan érzett támaszos irányítása vezette a fejedelmet tovább. Hadakozva is szakadatlanul békességre gondolt. S mintha ezzel a hadjárattal minden ellenségén győzedelmet rendelt volna neki Isten, nyár folyamán Homonnay vára is meghódolt neki. Kemény János nem kegyelmezett az ősi Rákóczy-ellenségnek. Levegőbe repíttette Jeszenőt. S Homonnay átkozódva, bosszút lihegve ment a Dunántúli rokonsághoz, hogy segítséget keressen.

Hónap hónap után telt a hadakozásban. György néha már azt hitte, úgy jár, mint ifjúkora idején: ott hagy mindent s berohan Erdélybe, hogy legalább egy órára láthassa asszonyát. Nem elégitették ki a hosszú levelek, pedig alig volt nap, hogy ne tudósította volna feleségét. Szakadatlanul érezhette Zsuzsanna gondos-

kodását is. A fejedelemasszony most igazán fejedelmé vált. György fiának meghagyta ugyan a kormányzás látszatát, de maga tárgyalta a rendekkel, kezén ment keresztül minden államokmány. Fogadta a követeket és új ajándékokkal utasította a portai küldötteket. Pál járt-kelt Sztambul és Fejér vár között, mintha két közeli város között lett volna útja. Mindig megelőzte a portai követeket s többet tudott, jobban tudott náluknál. Zsuzsanna jó hasznát vette híreinek. De nemcsak politikai teendői voltak. Egyedül irányította a sókereskedelmet, kénesős szekereket indított Törökországba. Pótolta a hadak szükségleteit s még arra is ráért, hogy a mézeladást felügyelje. Közben pedig forgott a Rákóczy-arany, fecsérlődött a sok jövedelem. A fejedelmi pár két kézzel tékozolta bőséges esztendőik szerzett javait és nem várt érte kárpótlást senkitől. Erdélyben még senki nem áldozott földi javakat a háború ügyéért, — de piros vért, ifjú életet adott.

A fejedelemasszony szorongó aggodását igyekezett kábítani a folytonos tettel. Utasításokat neki küldött ura s György csak az ő kezéből kapott híreket. Zsuzsanna ebből érezte, hogy ura még neheztel idősebb fiára. Édes jóssággal igyekezett áthidalni ezt a zárkózottságot. S György nem is ütközött meg rajta. Annál inkább berzenkedett Zsófia. Most, hogy Erdély kormányzását látszólag urára bízta a fejedelem, szeretne volna már elfoglalni azt a helyet is, melyet Zsuzsanna soha nem töltött be. Az egymás mellett álló két trónszék előtt meg-megállt az ifjú asszony. Fellépkedett a hármaskör lépcsőfokon is. De beleülni nem mert egyik székbe sem. Félt, mint a csínytevő gyermek, hogy véletlenül rajtakapja anyósa.

Lázadások ébredtek Zsófia lelkében. Ha a fejedelem hadat adott volna György vezetése alá, kisírta volna szép szemét a keserúségtől. De így, hogy Zsigmond nevét kapta szárnyra a hír, egyre jobban melőzöttnek érezte urát. Mintha ők ketten kimaradtak

volna a dicsőségből és éppen ezért távortartotta magát az aggodástól is.

Nem kérdezősködött, ha Zsuzsanna homlokán borongást látott. De, mikor ifjú férje dült arccal jött elé, gúnyos mosolygásra húzódott a szája:

— Na, tán ismét ecséd hátába az ellenség?

György nem érezte meg a gúnyt. Fáradt mosolygással simogatta felesége kezét:

— Más baj esett. Murány vára Wesselényi uram kezébe került.

Zsófia most egyszerre látta a híres szép férfit. Esküvőjén olyan dicsérő szavakat mondott neki, hogy azok most egyszerre fülébe csendültek, pedig akkor *meg* sem hallotta őket. Nem tudott osztozni ura szomorúságában:

— Mindig csak győzedelemről beszéltek. Olyan nagy baj, ha egyszer másnak is jut már valami a dicsőségből, mint öreg Rákóczynak, meg Zsigmond fiának?

György újra érezte, hogy itt az a megmagyarázhatatlan választófal, ami mindig visszarententi, ha beleütközik. Felesége soha nem tudott osztozni a családi gondban. De aztán ráeszmélt, hogy ezt nem is értheti. Hiszen nem tudhatja, mi ebben a legfájdalmasabb. Magához vonta asszonyát. Óvatosan kezdte magyarázni:

— Nem is egy vár a baj, hanem az, hogy hír szerint éppen Szécsy Mária játszotta az ellenség kezébe.

Érdeklődés csillant fel a sötét szemben. Közelebb húzódott urához Zsófia:

— Az a híres szép asszony?

— Tulajdon ő.

— Hát akkor nincs semmi baj. Szép asszony, meg szép férfiember összekerültek. Ezért lóg az orra a Rákóczy aknák?

— Zsófikám, édesem, ne beszélj így. Édesanyánk-asszony igen megsértődne, ha hallaná. Házában élt,

udvarából ment férjhez Szécsy Marika. Igen kedvelte. Első ura igaz embere volt a fejedelem ő nagyságának. Ifjú Bethlen István uram hívta bé Erdélybe édesapánkat.

— Azt is fogságra vetette?

Ravasz fény gyulladt az asszony szemében. Ismerte jól István halálának történetét, de csak azért incselkedett, hogy felbőszítse Györgyöt. Olthatatlan, emésztő bosszúságot érzett. De nem tudta az okát.

György megütközve tolta el magától az asszonyt. Felvonta szemöldökét. És az asszony kiegészítette bántó szavait:

— Mert Zólyomi, aki véle együtt emelte apádat, most is fogságban sínylődik, úgy hallom. A híres jószág meg nem könyörül hát rajta!

— Zsófia, s te így tudsz beszélni apám orgyilkosáról? Hiszen elmondtam néked azt is, hogy édesanyánkasszony majd belehalt a búsulásba, nneg a rettegésbe, mikor meg akarták öletni ő nagyságát!

Az asszony játszani kezdett ura mentekötőjének csattjával. Nézegette magát a csiszolt smaragdokban. Gyönyörködött keskeny arca zöld tükörképében. Ha csak egyszer mondhatta volna ki, azt, ami a szívében rágódott, most azt kiáltotta volna bele a világba, hogy nem lett volna kár öreg Rákóczyért, mert akkor ők ketten beleülhetnének a fejedelmi székbe. Nem lett volna kár Lorántffy Zsuzsannáért sem, mert nem tenné olyan nehézé a szívet a jósága ellen berzenkedő érzése. De nem szólhatott. Ura vállára borult és elrejtette indulatait.

— Tudod, hogy csak tréfálkozok véled. Ha kívánod, inkább gyászba öltözöm. Főkeservesként siratom véletek Murány elvesztését.

György eltolta magától. Beletúrt üstökébe. Nagy lépésekkel járta a házat. Rázta a fejét, mintha szét akarná benne zavarni a kínzó gondolatokat. Mire felesége után nézett, az már nem volt sehol. Bent tér-

depelt hálózában. Hálát adott, hogy Isten megtörte a fejedelem kevélységét, s Murány elvesztésével megakasztotta hadi szerencsáját.

György nem ment utána. Mióta néhányszor meglepte imádság közben, vigyázott, nehogy szemrehányást kelljen tennie. Maga már beletörődött felesége titkolt visszahajtásába. Sokkal megértőbb volt apjánál s inkább anyja elnézése nőtt benne nagyra. De érezte apja igazságát is. Lehetetlen, hogy felesége most tegyen hitet katolikus vallásáról, mikor apósa a protestáns hit védelmében folytat háborút!

Az ifjú fejedelem nem ismert magára. Ha visszagondolt gyermekkorára, nagyravágyó terveire, most úgy érezte magát, mint egy béna. Valamikor még kicsi öccsével is vitatkozni tudott azon, melyikőjüket illeti az elsőség, — most az övé volt, de nem tudott vele élni. Valami húzta, valami gáncsolta s nem tudta magát kiszabadítani, nem tudott átlépni az akadályon. Rövid, szerelmes percek felejtették csak ezt a szomorú tehetetlenséget, de ezek után is mjndíg maradt valami keserűség a szájában. S úgy érezte, feleségét is elégedetlenség mardossa. Csak akkor volt nyugodt, ha Somlyóról megérkezett anyja követe. György sejtette, hogy csuha rejtőzik a lovagi öltözet alatt. Egyszer be is nyitott, mikor térdelve suttogott Zsófia az előtte ülő férfi fülébe. De nem éledt benne a féltékenység gyanúja. A küldött öreg volt, hajlott hátú, törődött. Tudta, hogy itt nem férfiúi becsületében, hanem hitében rabolják meg. S nem volt ereje, hogy kitiltsa házából anyósa hírhozóját.

De egy őszi napon új szomorúság közeledett a fejevári palotához. Tokajból vágatott a fejedelem küldönce. S mikor a táblánál Zsuzsanna feltörte a pecséteket, irtózás torzította el szép arcát. Iszonyodva jajdult fel. Átnyújtotta a levelet Györgynek:

— Olvasd, fiam, nem látok ... Ennyi istentelenségre még a pogány sem hajlandó ...

Zsófia szemében felcsillant valami káröröm. Közelebb hajolt urához s nemcsak hallgatta, de maga is találgatta öreg Rákóczy György elhúzott betűiből a kegyetlen hírt:

Az ellenség Szerencset felgyújtván, a várat is ocsmányul elrontotta, kit sem török, sem tatár nem cselkedetett volna. A mi keservesebb, az édes atyánk rakott sírját is felbontván, ólom, fa koporsókat felhasogatván, a haszonra valókat belőlük elvitte, a csontokat szanaszéjjel szórta ...

Zsuzsanna látta urát, mikor reszkető kézzel, felháborodva írja a sorokat. Az ismeretlen öreg Rákóczy Zsigmond iránt érzett gyermeki tisztelete felháborodott. Zokogva borult az asztalra.

Zsófia is látta azt, amit Zsuzsanna látott. De ő kiegészítette a képet a durva katonákkal. Talán bizony még labdáztak is a koponyákkal, kugliztak a csontokkal, mint Somlyóban mesélte öreg dajkája a tatárjárás rémhistóriáit. Nem tudott uralkodni magán. Egyszerre kitörő jökedve támadt. Felkacagott és hahotázva dőlt hátra székén.

A kis palotában idegenül röppent faltól-falig a hang. Felfogták a kárpitok, de hiába. Már meghallották azok, akik nem tudták elhinni, hogy emberi torokból ilyen hang szakadhasson. Zsuzsanna felütötte fejét és dermedten nézett a kínos nevetéstől kivörösödött asszonyra. György úgy ugrott fel, mintha kígyó csípte volna meg. Az étékfogók kisomfordáltak a fal mellől s a folyosón elfordították fejüket az ajtónállóktól, nehogy kérdezze valamelyik, mi történt odabent.

Zsófia nevetett. Már fájtn neki ez a kacagás. Tarkójában elviselhetetlen nyomást érzett. Állkapcsa me-reven húzódott egyre széjjelebb, mintha le akarna esni az álla. Kicserepedett az ajka és szemei majd kidülledtek. Megkapaszkodott az asztal szélében, aztán próbálta öklét a szájába dugni. De nem tudott gátat vetni a féktelen kacagásnak.

György széke hátraesett, ahogy felrúgta maga alól. A fal visszadobta, mintha labdázni akarna s megütötte az ifjú inát, hogy újra lerogyott. Ütés bizsergett a tenyerében. De valami ismeretlen erő mégis arra készítette, hogy az asszony helyett maga két halántékát verje tehetetlen haragjában. Aztán előrevágta két kezét az asztalon. Feldúlt az ezürtlábú sótartó. Megbillent a forrásvízzel telt kupa. Folydogálni kezdett a víz és összevegyült a sóval, mintha könnyecsepkeket akarna sírni maga az asztal is, mint az ifjú fejedelem.

Mert György sírt. Feltartóztatlanul, gyermek módjára sírt, mint aki jóvátehetetlen hibát követett el. Ráborult két karjára és zokogása felrázta Zsuzsannát. Iszonyatos volt a teremben a hahotázó fiatal asszony s a kétségbeesetten síró ifjú férj összevegyülő hangja.

A fejedelemasszony szemében lassanként valami felismerés kezdte üzni a megbotránkozást. Odakapott Zsófia csuklójához és megragadta. Szorította minden erejéből. Györgyre mutatott:

— Hallgass, szerencsétlen! Tüstént elhallgass!

Átölelte a torzul vigyorgót. Érezte, hogy alig eszmélőt tart a karjában. Félig emelve vitte az ágyas házha. Ott végigfektette a vetett ágyon. Figyelmiesen nézte s aztán lassan simogatni kezdte homlokát, haját.

A hűvös kéz érintésére alábbhagyott a kacagás. Csak görcsös rándulásokban tért még néha vissza. Aztán lassanként ez is elcsendesedett. Tágra nyitott szemmel feküdt Zsófia és hirtelen agyához kapott.

Zsuzsanna most szelíd kézzel megbontotta a fiatalasszony ruháját. Ahogy a nehéz, drágaköves öv kapcsa kettévált, látta, hogy éles nyomot hagy a patyolat ingben. Pillanatig ellágyulva nézte a domborodó alsótestet. Aztán végtelen szájalom terült a harag és keserűség felé. Rátette kezét az asszony hasára. Érezte a vékony patyolat alatt egy sarjadó élet első jeladásait.

Zsófia hitetlenkedve nézte anyósa arcának válto-

zását. Mintha szelíd angyal hajolt volna felébe. Büntetés helyett simogatást kapott, haragvó szavak helyett édes, anyai kérdést:

— Mióta vársz gyermeket, édes lyányom?

Zsófia felült, összerántotta magán a szoknyát.

Aztán elengedte és hátratántorodott. Anyósa szava mindent megvilágított előtte. Hát ez volt! Ezért volt a sok álmatlan éjszaka! Ezért undorodott néha úgy ura érintésétől, hogy legszívesebben kivetette volna magát az ablakon. Ezért küzdött benne a gonosz anyyira, hogy már-mér elnyomta a jelentkező jót. S ez okozta, hogy ilyen irtózatosságon nyilvánult meg visszafojtott küzdelme!

Sírni kezdett, hangosan, egyre erősödően, mint egy kis gyermek, aki vezetőre talált. Szívére vonta a simogató kezét és ott tartotta, míg elmaradozott könnyű érintése alatt a szörnyű, zaklatott dobogás. Tiszta gyermekszem nézett a fejedelemasszony aranyponos szemébe. Könyörgő hang ostromolta a szívét:

— Légyen könnyülettel, édes anyámasszony! Én nem tudom, micsoda ördög szállott meg?

Futó csókkal zárta le a beszélő ajkat Zsuzsanna:

— Ne vádold magad, szegény gyermekem. Nem minden asszony hordja könnyen az ő terhét. Pihenj csak szépen, aztán, ha bajodat érzed, jöjj hozzám. Rajta leszek, hogy segíthessék neked nehéz órádig.

Végigsimított a könnyes szempáron is, mintha el akarná üzni minden rossz emlékét. Aztán felállt. Kitérte az ablakokat, Jiogy az őszi este hűvös lehellete frissítse fel a hálójáz levegőjét. Könnyű lépésekkel kifelé ment a szobából.

Zsófia könyörögve szólt utána, mint az elalvással küzködő gyermek:

— György... Györgyhöz menjen, édesanyámasszony.

Zsuzsanna amúgy is fiához tartott. Még most is sírt a férfi, eszeveszetten, egyre jobban belelovalva

magát. És Zsuzsanna enyhüléstadó ujjá most fia fején pihent már. Biztató szóval mondta neki, vidámságot is tettetve:

— Nincs semmi baj, édes fiam. Kelj fel és menj bé asszonyodhoz, örvendezz véle együtt, mert gyermekkel áld meg benneteket az Úristen!

György hitetlenkedve hallotta a szót. Mintha angyali üdvözllet hozta volna hozzá a megváltás ígését. Tántorogva állt fel és nem akarta hinni, hogy csakugyan szabad még szeretnie asszonyát, akit az előbb megütni kívánt volna. De anyja szeméből is az a biztatás beszélt, mint szavaiból. Gyöngéden fordította a hálópólaj ajtaja felé a könnyű és mégis olyan erős kéz:

— Menj bé, fiam és légy jó türelemmel. Légy türelemmel, én szegény fiam.

De mikor György reménykedő szíve mögött bezárult az ajtó, összeroppant az erős asszony. Ura levelére fektette fejét. Könnytelenül, Istenhez fohászkodva kérdezett bele az alkonyatba, mintha azt akarná tudakolni, el lehet-e viselni annyi gyalázatot, amennyivel Györgyöt sújtotta az ellenség? S uráról fiához fordult gondolata. Biztatta a fiatalokat és jó reménységet adakozott nekik. De vájjon milyen lesz az a gyermek, akit ilyen irtóztatós gerjedelmek között hordoz az anyja?

XXIX.

Habozott egy pillanatig. Aztán benyitott menyé szobájába.

Báthory Zsófia az ablaknál ült. Anyósa közeledtére nem fordult meg, csak mosolyogni kezdett, s valami nagy békesség terült el a szívében. Testben és lélekben egyaránt szenvedett a fiatalasszony. Anyja levelei mindig felzaklatták. Bár Zakrzeska Anna csak a nevét tudta leírni, de erősen megnyomta a tolat az a kéz, mely izeneteit leányához továbbította.

Átkozódásokkal és fenyegetőzésekkel árasztották el Somlyóról a fiatalasszonyt, ha gyermekét is odaadja az eretnekeknek.

Ilyen levél hevert most is Zsófia előtt. Anyósa belépésekor nem rejtette el. Szinte kívánta, hogy vegye fel, olvassa át és emelje le szívéből az irtózatot tusakodás keresztjével. De Zsuzsanna maga is levelet hozott. Könnyű pirban égett finom arca. Lépései is meggyorsultak, mintha szerelmes fiatal leány kapott volna örömhírt:

— Bizony úgy gondoltam, véled leszek nehéz órádban, leányom. De a fejedelem látni kíván. Indulok Munkácsra.

Most megfordult a fiatalasszony. Hosszúra nyúlt amúgy is keskeny arca. Vékony szemöldökeit felvonta s nagy, sötét szemében meglobbant a szenvedély.

— Mi lesz akkor én vélem?

Megsimogatta a leeresztett nehéz fonatokat Lorántfy Zsuzsanna. Sajnálta menyét, de most már csak félszívvvel tudott mellette lenni. György hívta! Közelebe kívánta! Változó hadiszerecse, dicsőség és fájdalmas vereség idején is gondolt rá az ura! Ez a gondolat szinte vonzotta már maga után, hogy nehezebb esett perceikig is maradnia.

Mégis szelíd volt a hangja és elbékülést ígérő.

— Majd, ami más asszonnyal, leányom. Isten ő szent felsége melletted lesz. S hogy fiúnk országos gondja miatt ne maradj magadra, már írtam is anyádnak, jöjjön be minél rövidebb napon. Míg bé nem jön, addig magam sem indulok. Azután meg jó kezekben maradsz.

— Jó kezekben?

Fájdalom és kétségbeesés, gúny és dac volt a fiatalasszony hangjában. Zsuzsanna szívét meg is rezzentette egy pillanatra, de aztán arra gondolt, hogy ez az ellenézés éppen úgy elmúlik majd, mint ura iránt megmutatkozó, érthetetlennek látszó ellenézése.

Hiszen már csak pár hónapot kell végigküzdenie s aztán itt lesz a gyermek . . . Minden megváltozik, ha egyszer kicsi Rákóczyt ringat bölcsőjében Báthory Zsófia.

Letelepedett a Zsófiával szemközt álló, nagy bársonyszékbe. Előrehajolva kezébe vette a lesoványodott, vékony kezét.

— Még tán jobb is, ha magatokban maradtok uraddal. Mindig azt mondják, nem jó az anyós a fiatalok közelében. Bátor én iparkodtam inkább simítani, mint felborzolni az életeteket. Hanem most már azt kellene kiokoskodni, hol is várd a gyermekesét? Én ugyan Fogarast nagyon javallanám a levegője miatt, de apátok ő nagysága aggságoskodik, hogy sok a garádics.

— A fejedelem ő nagysága? Miattam aggságoskodik?

Hitetlenkedés tört ki az asszony hangjából. Ha Zsuzsanna mellette volt s érezhette anyai gondoskodását, már csak a fejedelmet érezte esküdt ellenségnek.

— Fiúnk után lányunk vagy, édesem. Hogyne oltalmaznánk! Hogyne vigyáznánk rád? Írja ő nagysága, hogy csak légy okos, meg ne erőlted magad! Jó lesz hát Fogaras?

Zsófia anyja levele után kapott. Még, az is benne volt, hogy vigyázzon ételére, italára, mert nem lehet tudni, mit főznek ellene a fukar fejedeleinék... Most összegyűrte és eldobta, mint egy labdát. Kis, portai sárgamacskája azonnal kibújt érte a superlát-függöny mellől. Rávetette magát és pofozni kezdte a papírgomolyagot. Zsófia rászorította kezét homlokára. Erősen gondolkozott. Vágyódott csend és nyugalom után. De Fogarasban egyedül lenne anyjával. Nem tudna ellenállani erős akaratának. Már pedig most úgy érezte, nem szabad megcsalnia a benne bizókat, róla gondoskodókat. Hiszen újra érezhette, hogy anyósa, apósa számára szeretett gyermek, — anyja szemében pedig

csak az ifjú fejedelem felesége már. S még valami. . . Eszköz, hogy ellenállásával, makacsságával bosszút állhasson valaki a Rákóczyakon.

Menekülést keresve hajtotta fejét Zsuzsanna kezére:

— Ott szeretnék maradni, ahol az uram marad.

— Áldjon meg hát az Isten, édes leányom.

Zsuzsanna megnyugodva távozott. Akkor is menye jó szavai visszhangoztak benne, mikor Munkács várában körülnézett. De ott megdöbbsent a hűséges Ballingtól. Mintha élő halott vonszolta volna magát nyomában. Kékes árnyékok ültek az öreg ember arcán és sárgás-szürke, kiálló pofacsontja elárulta, hogy a halál eljegyezte.

A vár hiányosságai pedig azt árulták el, hogy a várnagyban már csak a kötelesség tartotta a lelket. Tette már nem jutott erő ebből a kötelességtudásból. És Zsuzsanna megsokszorozta erejét, hogy ura mögött erős támaszt biztosítson, hogy pótolja elvesztett segítőtársait: Bornemissza Pál hűségét, s a mindig zsémbes Rebenstock goromba őszinteségbe burkolt jó tanácsait. Mindkettőt áldozatul követelte a háború. És Zsuzsanna már udvarába is vitette Bornemissza árva leánykáját.

Újra várvédő amazonná vált a szelíd asszony. Senki nem tudhatta, hogy anyai szíve hányszor fordul menye felé. S talán egyedül Báthory Zsófia érezte a szeretet hullámain hozzá érkező erőforrást. Utolsó hónapjaiban nyugodtabb volt, mint György várta. S mikor a gyermek első sírása felszakadt a kis tüdőből, a fiatal anya boldogságában angyalivá vált. Mögötte maradt a sátáni gonoszkodásoknak még emlékezete is. Úgy nézett anyjára, mintha az váltotta volna meg szenvedéseitől.

De Anna asszony csak a gyermekkel törődött. Félrefordulva vitte az ezüst medencébe, hogy maga mártsa meg először vízben. Aztán átengedte a tudós

asszonyok gondoskodásának s leányára rá sem nézve, az ifjú apához kacsázott át.

György a maga hálójában várakozott. A súlyos, faragott asztal előtt ült. Előtte apja utasításai kínálkoztak olvasásra. Azzal akarta tölteni felesége szenvedéseinek óráit, hogy apja parancsait tanulmányozza. De a bölcs szavak csak felragyogtak a gyertya lángjának fénykörében, aztán újra visszamerültek a sötétségbe, György olvasta az útravalót, de nem érezte visszhangját. Pedig ott feketültek előtte, gondosan írt betűkkel az intelmek:

Tiszteld Istent s védelmezd az igaz religiót. Légy anyádnak engedelmes fia. Becsüld meg ecsédet s élj tanácsaival... Szeresd feleségedet annyi szeretettel s ragaszkodással, mennyivel minden igaz férfi tartozik nejének, de vigyázz, hogy ahhoz való szereteted) hazádnak, nemzetednek, kiváltképpen pedig az Isten tisztességének szeretetét feljebb ne haladja s ettől el ne vonjon. .. Légy vigyázással mindenfelé.

Az utolsó szavak mégis megfogták György figyelmét: Legyen vigyázással mindenfelé? Hiszen igyekszik, gondja van mindenre, de csak fél szívvel tud helytállani. Ő is küzdött a gyermekért, nemcsak felesége, ő is megszenvedett, nemcsak Zsófia. Minden erejével harcolt felesége érthetetlen kitörései idején, hogy el ne idegenedjék tőle. Hogy csak beteget lásson benne s ne elvetemült, gonosz asszonyt. S most még ki tudja, mi lesz? Lehet-é öröme a sok gyötremnek, vagy halott gyermeket hoz világra a beteg asszony?

Mintha felelni akarna kérdésére, Anna asszony nehéz lépései alatt besüppedtek az állatmintás szőnyegek. Sírással küzdve s mégis számonkérő hangon jelentette a lengyel asszony:

— Fiút adott kigyelmednek az Isten. S még csak rá sem tekint szegény, nyomorult feleségére?

György felsóhajtott. Pillanatig arra gondolt,

hogy ha most anyja állna mögötte, ő hátrahajthatná gyötrődő fejét a levendula illatú, lilabrokát fűzővállra s végigsimítana sajtó fején a könnyű kéz, mint gyermekkorában. De hamar eltűnt ez a vágy. Agyához kapott. Mámorosodni kezdett. S mint a részeg, úgy kiáltott fel:

— Megszületett Rákóczy Ferenc! Minden Rákóczyaknál nagyobb s hatalmasabb léssen az én fiam, kigyelmed unokája, Rákóczy Ferenc!

Gúnyosan nézett rá az asszony. Biggyedt szájjal mondta:

— Most ugyan még elég hitványka. Csak keresztelőjét érje meg, nehogy pogányul múljon ki az árnyékvilágból.

György nem hallotta az örömröntő szavakat. Rohant feleségéhez. Anna asszony pedig újra a gyermek felé hajolt. Bizony, az újszülött nem hasonlított az erőteljes gyermekekhez. Vénember formájú kis arcán ráncok mélyültek. Homloka magán viselte mindazt a gyötrelmet, mellyel édesanyja hordozta, ökölbeszorított kis kezében mintha ott tartotta volna apja sok, tehetetlen, félig elkezdett mozdulatát is. S az ifjú apának volt mit hallgatnia a csenevész gyermek miatt.

De, mikor az örömhíre Zsuzsanna nem kímélve magát, bejött látogatásukra, jóságos kezében elhozta a balzsamot. Megsimogatta György haját s nevetést erőltetett. Megfelelt a fia szeméből kisíró kérdésre.

— Ez bizony még csak gyenge gyermekecske, édes fiam. Nem adhatsz kezébe buzogányt, de még csak kardot sem. Hanem azért Isten segedelmével erős ember válhatik belőle. Csak a lelkére legyetek jó vigyázással!

— ... Csak a lelkére legyetek jó vigyázással.

Ezt suttogta leányának Zakrzeska Anna is. Szemtől-szembe igen nyájaskodott anyatársával, de az el-esett fiatalasszonyhoz minduntalan elhozta a bécsi udvar és Eszterházy nádor buzdítását. S míg öreg Rákóczy

György a templomoktól megfosztott protestánsok igazáért indított egyre újabb és újabb rohamot, míg üldözött vallásának védelmében számolatlanul öntötte kincseit a hadjárat mindent felörlő malmába, Fejérváron a gyenge gyermek feje felett újra kitört a háborúság. Etel asszony megsúgta, hogy a lengyel asszony papja olajjal kenegette a kis úrfi homlokát, szívét és talpát.

— Bizony mondom, kereszt jelét veti rá, valahányszor közelébe kerül.

Zsuzsanna szívét újra kétfelé vonta a megértés és szánalom. Hatalmi szavával felléphetett volna, de nem akarta megbántani anyatársát. Nem tudta rávenni magát sokáig arra sem, hogy Zsófiával beszéljen. Az egész Erdélyben s felvidéki megyékben isteniszteletekben hálálkodtak az emberek a gyermek szerencsés megszületésért. Rákóczy György nagypapai boldogságában minden neheztelést felejtve tárta karját a fiatalok felé s örömet lövetett minden várában. A szomszédos várak is kedvet kaptak tőle s ujjongva hirdették a lövészszámok a fejedelmi sarj születését. Már indult a követ is, hogy régóta húzódó ellenségeskedést változtasson barátsággá: a fejedelem Lupul moldvai vajdát kérte fel keresztapának. És az országban áradó öröm mégsem akart betérni a fejérváripalotába. Még az a kis mámor is kiröppent, amit az első órák magukkal hoztak.

Zsófia erőtlenül, fásultan feküdt. Hiába bíztatták a borbélyok, hiába kérlelte anyja, nem akart felkelni. A gyerekekkel nem törődött. Sárgán, aránytalanul növekedő fejjel feküdt a címeres bölcsőben nagypapja reménysége. Csak nógatásra, ímmel-ámmal táplálta az anyja.

Zsuzsanna szánta menyét, de nem könyörülhetett tovább rajta. Mellé állt. Kihúzta magát és komolyan tekintett le a fiatalasszonyra:

— Ha pópista gyermeket kívántál magadnak, nem kellett volna az erdélyi fejedelem fiához kötni az

életedet, lányom. De, ha már megadta az Isten, adj néki legalább enni jó szívvel.

Már az első szavakra felült az ernyedten fekvő asszony. Összevonta keblén a nyakban ráncolt patyolat inget. Arca vonaglani kezdett. Mintha megszállta volna újra a gonosz, rikácsolva támadt rá anyósára:

— Átkozott legyen az az óra, amelyik ide vezetett! Átkozott legyen minden perc, amit itt kell töltenem! Miért nem hagytak békében, ártatlan gyermek-ségben? Miért járt utánam nagyságod fia, míg meg nem vette a szívemet? Vagy, ha már megvette, hagyott volna veszni, elepedni! Hát nem látják, hogy nincs énnékem sem éjjelem, sem nappalom? Ha egyik uj jómat vágom, az is fáj, ha a másikat, az is fáj! Azért olyan az én fiam, mint egy váltott gyermek, mert meg van mérgezve a tej, amit néki adok! Jobbra húznak, balra vonnak. Nem lesz nékem nyugalom már ebben az életben!

Feljajdulva borult párnájára. És Zsuzsanna újra engedett. Úgy nézett alá a szerencsétlen gyermekre, hogy a maga szíve még jobban fájt, mint a Zsófiáé. Nem tudott szigorú lenni, mikor vigasztalni vágyott.

Leült az ágy mellé. Brokátszoknyája szétterült körülötte. Lehajolt a zöldselyem párnáig és a gyötrődő asszony feje mellé fektette a fejét. Átölelte és fülébe súgott:

— Azt kívánom, hogy nyugalomad legyen. Most én kimegyek Munkácsra. Lásd, hogy az uradat jó úton vezetgesd. Ne törődj a holnapoddal, lányom. Adj enni gyermekednek békességgel. Mindeneket eligazít a felettünk való kegyelmes Isten, ha rá bízunk magunkat.

Zsófiát újra lefegyverezte a szelíd hang. Jobban vágyott volna haragos fenyegetésekre, mint erre a jó-ságra. Újra annyira felbiztatták már, hogy valósággal kívánta a harcot. De azért valami jóleső békesség áradt el benne: ha a fejedelemasszony elmegy, csak ketten maradnak ők, az urával. Talán nem kell any-

nyit küzdenie? Talán megpihenhet egy kicsit? Talán nyugton hagyja egyidőre anyja és azok, akiknek nevében ő hergeli?

A kisfiú éktelen sivalkodással ébredt. Jobbra-balra nyújtotta nyakát. Zsuzsanna a gyermek után nyúlt. Óda helyezte az anyja mellé. Egyre közelebb simította a felül széles, hosszúkás fejet Zsófia kebléhez. S egyszerre valami átmelegítette a fiatalasszonyt. Vadul ragadta magához gyermekét. Először érezte a kebléhez simuló kis fejből áradó üdvösséget. S ebben a pillanatban szépnek látta fiát. Simogatta és fogadkozott magában, hogy mindent megad neki, amit csak adhat.

Zsuzsanna szerette volna még az országgyűlést előkészíteni, de György olyan magabízón kérlete, hogy ne várokoztassa apját, mintha alig várná, hogy megmutathassa tudását. Az anya elgondolkozva figyelte, milyen buzgón rovatgatja egymás mellé a betűket. Felvázolta mondanivalóját, mint apja szokta. Maga is úgy érezte most, hogy jobb, ha fia gyakorolja magát a kormányzásban. De még volt elintézetlen dolga. S erről beszélnie kellett:

— Ide hallgass, fiam. Tudod, hogy kis húgodat elhívta az anyja. De azt nem hallottad, miben sántikál Alliáné?

György mosolygott magában. Anyja akkor emlegette így Katalin húgát, mikor különösebben kedve ellen tett. Maga sem tudta szeretni nagynénjét, de néha el is felejtette, hogy a világon van.

— Én bizony nem hallottam.

— El akarja vetni az özvegyi fátyolt. Ha igaz a szóbeszéd, Isten előtt már el is vetette, összeadta magát Apafi Istvánnal. Szegény húgodat meg Apafi Boldizsárhoz erőltetné. Pedig annak Zólyomi Miklós-hoz húz a szíve.

Homlokára szorította kezét, mintha nem bírná befogadni ezt a gondolatot. Könnytelen fájdalommal panaszkolta:

— Vér az én véreből. Egy apának vagyunk gyermekei. Meg nem érthetem, hogy tud jó ura után másra áhítozni. Hiszen az asszony nemcsak a sírig tartozik az ő urához, hanem azontúl is.

György hallgatott. Valahogy ugyanazt gondolta, amit annak idején az ifjú Bethlen István: elég volna neki, ha a sírig egészen hozzátartozna az ő felesége. De soha nem érezte ezt. Mindig volt valami kimondhatatlan távolság közöttük, még akkor is, mikor a szívük egymáson dobogott.

— Ha kiméne, küldesd el Alliánéhoz Csulay uramat. Beszéljen a lelkére. Mária húgodat meg hozasd vissza tőle. Nincs ott helye fiatal lánynak, ahol az anya magát gyalázza meg. Mondd meg néki, elveszszük gyermekét s minden jószágát is a lánya nevére adjuk, ha meg nem változik s nem jobbítja magát.

György fanyalogva fogadta ez a megbízást. Most égett benne a vágy, hogy nagyot mutathasson s nem volt kedvére az apróbb kellemetlenség. De tisztelettel kísérté anyját jó darabon s maga a legjobb szándékkal tért haza.

Fejérvár felé vágatva, egyre azon gondolkozott, hogy találja majd feleségét? Reménykedett, hogy kikél tiszteletére az ágyból. Elképzelte, milyen jó volna, ha még az ámbitusra is kijönne elébe. Vagy, ha legalább az erkélyen állana ...

Sarkantyúzta lovát s messze maga mögött hagyogatta kíséretét. Kémlelte a palota ablakait. De csak a napfény játszott az ólomkarikás üvegek sejtjein. Egy sem tárult fogadására.

Az ámbitus is üres volt és nem nyílt meg az erkély ablaka sem. Zsófiát ágyban találta. Változatlanul feküdt, mintha meg sem mozdult volna reggel óta, mióta búcsúzóul megcsókolgatta. Címeres paplana alatt elveszett vékony teste. Fekete haja szétbomlott zöld selyempárnáján. Keblén gyermeke szunyadt s az asszony a sárgásbőrű, pelyhes fejre hajtott arcát. Nem nézett fel ura közeledésére. Pedig

ébre volt. Elárulta ezt Györgynek hosszú pilláinak folytonos rebegése.

György várt egy percre. Hogy nem mozdult az asszony, felnyögött. Kirobogott az ágyasházból. Gőzölgő paripáját még vezette csatlósa. Magához rántotta a kantárt és kengyelbe lépett. Kiviharzott a palota ajtaján.

A csatlós szájtátva bámult utána. Nem mert követni. Tudta, hogy ilyenkor elmar magától mindenkit fiatal ura. Megvakarta a füle tövét és sandán nézett a palota ablakába. Mintha érezte volna, hogy odabent toll perceg az írószobában. Máris jelentette fürge Máté diák a fejedelemnek, hogy egyedül ment, víg úrfikkal ürít kupát az ifjú fejedelem.

Hiába örült György április végén, hogy sok munkával előkészíthette, majd, hogy apja kívánságára ékes rendben lebonyolíthatta az országgyűlést. Nem volt, aki vele örüljön. Felesége úgy feküdt továbbra is, gyermekével karja között, mintha pajzsul tartaná maga előtt. Titkos megbízottak küldték a híreket az öreg fejedelemnek, hogy maga szakállára intézkedett a fia. Mikor György a várt dicséret helyett dorgálást kapott, hitetlenkedve nézte apja levelét:

Jobb lenne, ha nem dirigálnál. Ne sértsd méltóságomat. Várd be legalább haláloamat.

György nem tudta, hogy apja ingerültségét nemcsak a titkos jelentések okozták. Valami átkos véletlen megakadályozta, hogy a fejedelem idejében hírével vegye a svéd haderők előnyomulásának. Eszterházy kezébe került az a levél, melyben Torstenson, a svéd vezér, Rákóczy segítségét kérte Bécs ellen. S míg ő maga a Zsuzsanna megérkezésével együttjáró nagy nyugalommal mindent alaposan és ezerszer megfontolva, a francia követtel együtt fogalmazta Munkács várában a szövetséglevelet, elszalasztotta az egyetlen alkalmat, hogy Bécs városában az ő segítségével vethessék meg lábukat a szövetséges hadak. Ferdinánd császár visszatérhetett Stiriából. Torstenson levegőbe röpítette

főhadiszállását, Kreutzensteint és Brünn felé vonult. A Habsburgok uralma újra megszilárdult és egy másik győzelem is lappangott a háttérben: Eszterházy Miklós fogta le észrevétlenül Rákóczy fegyverét, mint már annyiszor.

Az ifjú fejedelem csak azt érezte, hogy láthatatlan ellenségek veszik körül. Felsorakoztak hitvesi ágya mellett is és ráhajoltak fia bölcsőjére, hogy eltávolítsák tőle családját. Bármit tett a palotában, vagy azon kívül, titkos kezek színezték, nagyították és jelentették apjának. És nem volt itt az egyetlen, aki rendet tudott teremteni minden zűrzavarban. Messze volt az okos szem, amely bevilágított minden rejtett aknába. Munkács várában gazdálkodott Lorántfy Zsuzsanna és nem tudott segíteni nagyobbik fiának.

A huszonöt esztendő, ifjú fejedelem soha nem érezte magát olyan elhagyatottnak, mint ebben az órában. Míg gyermekkorában csodálatos öntudattal, sokszor szertelenségre hajló kevélykedéssel érezte apja után kijáró rangját, most, mint igazi rang tulajdonosa, utolsóbbnak érezte magát bármelyik csatlósánál. Legszívesebben indult volna anyja után, mint kicsi korában, ha valami sérelem érte. De az anyaszív messze dobogott. A palotában csak felesége húzódott egyre szorosabb közelségbe kicsi fiához. Más rokoni lélek nem volt körülötte. Csak udvari személyzet és szolgahad volt itt. Hízelegtek ugyan neki, de kifelé még a ragyogó napot szolgálták s csak félszívvel húzódtak kisebbik urukhoz.

Mégis felesége szobájába vitte a vágyakozás. Zsófia most csakugyan aludt. Gyermeki öntudatlansággal lélezett. Lehelete összevegyült gyermeke alvásának alig hallható neszével. Kisfiát ölelő kezéből, olvasó gyöngyszemei igyekeztek alá. S a gyöngyszemek végén ezüstkereszt csillogott. Fejét fájdalmasan félrehajtva, a Megváltó szenvedett a feszületen.

György szeme megakadt rajta. Egy pillanatig arra gondolt, hogy kitepi az olvasót felesége kezéből.

De megállította valami. Mintha újra szólni akart volna hozzá a Megfeszített. Mintha fájdalma magához ölelte volna őt is, mint minden, mások miatt szenvedőt. De György nem értette meg, hogy az örökkévalóságból szelíd szóval szólítgatja Jézus a gyötrődőket. Nem hallotta az irgalmasság szavait:

Nem azért jöttem a világra, hogy elválasszalak; hanem, hogy összeöleljelek titeket!

Mégis megcsendesedett. Behúzta az ajtót. Anyjára gondolt. Tollat ragadott. És most végre megtalálta a módját, hogy hozzámeneküljön. Elébe zúdította gyermeki szívének minden bánatát. Elsírta, mennyire vágyódott, hogy apja parancsára hadba szállhasson. Felsorolta, mikor kellett apja intézkedését be nem várhatva gyorsan tennie, s rámutatott, hogy ezeket a kényszerű parancsokat súgták be ellenségei apjának. Nem vigyázott a fogalmazásra. Szavakat hagyott ki nagy sebtében, s ha észrevette, arra gondolt, hogy anyja így is megérti, milyen bánatban írta. Folyt a szó és áradt a panasz s minden betű kisodort valamit keserűségéből:

Ő nagysága méltósága ellen semmit nem cselekedtem . . . De kegyelmes asszonyom, ez keserves, kín szívem fáj: ő nagysága azt írja, várjam, haljon meg ő nagysága, mintha én istentelen fiú volnék, ő nagyságának, édesatyámnak halálát kívánnám, kit, ha kívánnék, Isten életemet vegye el! Csak ő nagysága mellett vallom szolgálatom, ha lovászul is, később vagyok úgy ott kinn ő nagysága mellett szolgálnom, hogysen itt bent, ő nagyságának neheztelésével... Nagyságodat, mint kegyelmes asszonyomat, édes anyámat alázatosan kérem, lelkem sérelmét ne kívánja, hanem ő nagyságával együtt engedje meg ki-meneteletem.

A szívből írt szavak szívhez találtak. György megenyhült szívvel gondolt fiára. Csak alkalmat várt, hogy maga után hívhassa s végre részt adjon neki a

harci dicsőségből. De most nem jött még el az ideje. Otthon kellett maradnia, a török miatt. Mert Rákóczy Györgyöt hiába sürgette visszatérésre a porta, nem fordult meg. Szakadatlanul nyomult előre s végre egyesült a svéd hadakkal.

Nagy-Tapolcsányban találkozott először a két hadsereg. Hitetlenkedve nézték egymást a magyar és svéd harcosok. A hajdúk fintorgatták orrukat a tejszín hajú, nagy darab legények láttára. S a svédek visszariadtak az irtózatossá lendülettől, mellyel a vad lovasság eléjük kanyarodott. Csak vaktöltésekkel lőtt üdvözlőt a két sereg, mégis úgy látszott, egymásnak rohan. Rákóczy Zsigmond alig tudta megakadályozni, hogy Nagy-Szombatot kifosszák a svédek, idegenek voltak. Nem tudták megérteni, hogy a magyar vezérnek fájt minden csepp kiontott magyar vér, minden megsemmisített magyar érték, ők csak a zsákmányt látták és rá akarták vetni magukat a prímási palotára, meg a székesegyházra.

A fejedelem kedvetlenül figyelte a zsoldos hadrablovágyát. A porta izenete gonddal töltötte el. Ráadásul a császár követe is nála járt már. Békülni akart Ferdinánd, de Rákóczy húzódozott. Nem tudott addig hinni a békekészségben, míg Eszterházy irányítja a bécsi udvart. Kemény szóval mondta el utoljára is Tőrös Jánosnak, a császár emberének:

— Eszterházy uramnak hinni nem tudok. Lásák kigyelmetek, hogy szavahihető ember legyen közvetítő, nem pedig esküdt ellenségem!

Ferdinándot ez az izenet felélénkítette. Mintha a szövetséges hadak előli nagy futása megnyitotta volna az értelmét, látni kezdett. S ő is csak azt látta, amit elődei: mindig magyarok akadályozták meg, hogy békességben élhessen a magyarokkal. Kisebbítették előtte az erdélyi hadak erejét s ő csak akkor eszmélt rá, hogy mégis jelentős lehet az, mikor már a franciák és svédek hódították maguk pártjára.

Ebben a percben úgy érezte Ferdinánd, hogy nem az erdélyi fejedelem az ellenség, hanem a közelben lebzselő, örök nyugtalanságot szító urak. Jól esett szívének, hogy az osztrák urak beleegyeztek tervébe. Küldhette a levelet Eszterháznak. S elkeseredve olvasta a nádor a kegyességtől csepegő, de valójában gúnyos sorokat:

Az erdélyi fejedelem egyenes kívánatára felmentelek, kedvelt hívem a tárgyalások folytatásától. Valami kedvetlensége vagyon irántad Rákóczynak, hogy nem akar addig békét kötni, míg te vagy a közvetítő!

Eszterházy szájában megepésedett a levél minden sora. őt, őt mentik fel az erdélyi fejedelem kívánságára! őt, aki ifjúkora óta hűséggel, igaz hittel szolgálta a Habsburgiakat? S Rákóczy ért áldozza fel a császár, akit örökös ellenségének tartott?

Káromkodott egy nagyot, .magyarosat. Odavágta a levelet az asztalra. Még ezzel sem elégedett meg. Felragadta és gomolyaggá gyúrte. Undorodva verdeste öklével.

Pál fia érkezett be a szokatlan zajra. Láta vára-kozni a császár küldötteit. Vendégelte is már őket étellel, itallal, mert sejtette, hogy rossz hírt hoztak, ha már apja nem jött udvarlásukra. Most rémülten nézett a nádorra. Alig ismert apjára. Nagy szakállából sárgásán villogott ki arca. Kiütközött a pofacsontja, beesett a halántéka, mint a haldoklóké. Hangja is olyan volt, mint aki utolsó szavait mormogja:

— Oda hát Regécz is.

A jólelkű ifjú apja elé térdelt. Ijedten kezdte simogatni az eres kezeket. De az ország első embere eltolta magától.

— Ez hát a Habsburgi hála! Veszett ember vagyok! Az eperjesi tractán elvesztettem Munkácsot, most Regécet adja császár a fejedelemnek, hogy kedvét töltse. Ha még egyszer tractál Rákóczyval, mindenem rámegy, mert én jószágomból elégíti, úgy sejtem ...

Tántorogva állt fel. Fia ágyához vezette. Felhajtotta a címeres takarót, de már a komornyik hiába akart segíteni felvetni az ágyat. Végig dőlt rajta a hatalmas ember, mint egy szálfá. Rázóhideg kezdte gyötörni.

Egyre Rákóczy győzelmét emlegette. Viaskodott vele, mint egész életében.

Fel sem kelt többé. 1645 szeptemberében lovas emberek járták az országot. Tudatták a nádor halálát.

Véget ért az ellentétes utakon járó két nagy magyar párbaja.

A fejedelem ezt a hírt már nem a svéd tábor közelében kapta. Valami nyugtalanság Patak felé űzte. És jól sejtette, hogy szükség volt reá. Zsuzsanna nagy küzdelmet folytatott, de most nem élő ellenséggel, hanem a halállal. Vérhas, kolera és hagymáz után most már pestis is kísérgette a tábort és be-benyujtotta bűzös csápjait a lakosság közé is. A fejedelemasszony úgy segített, ahogy Isten súgta neki. Élelmiszert küldött a felélt vidékekre és jó ivóvizű kutakat fúratott a megfertőzöttek helyett. Nem tudott egy helyben maradni. Hol Tokajba szállt alá kíséretével, hol Mádon osztott kenyeret és bort. Volt Kassán és járt ónodban is. Úgy verte vissza a nyugtalanság Patakra. S mikor a fejedelem kürtösei a kapu előtt megszólaltak, támolyogva ment ura elé, mint egy kísértet.

György nem kérdezte, mi történt. Már útközben hírül hozták neki az asszony küzdelmét. Akkor harag ébredt benne, mert úgy érezte, hogy nem kíméli magát. De most magába szállva ölelte magához:

— A férfiú háborúságot vet s az asszony nyomorúságot arat. Milyen erős a te lelked, Susánkám, hogy még most is félelem nélkül járod a szegénységet.

Felfelé haladtak a kikopott lépcsőkön, öregesen, megtörten lépdelt a győzelmes fejedelem s mellette, mint árnyék, a csontig lefogyott fejedelemasszony. Mégis azt mondta Zsuzsanna;

— Ne engem sajnáljon kigyelmed, hanem a szegénységet. Magunknak még van mivel élnünk, hála Istennek, csak győzném odahordatni, ahol nincs. De úgy megyén a baj, mint a tűz . . . Nem bírok mindeütt ott lenni. . .

— Most már nem is kell, édesem. Majd mennek embereink, ahogy illik. Tudd meg, hogy te vagy az első, kinek hírül adom: császár elfogadta minden követelésemet. Magam meg felbontom a szövetséget a svékusokkal.

Ég felé emelte tekintetét Zsuzsanna. Felzokogott a hálálkodástól. De fürge agya még nem tudott megnyugodni:

— Avagy csak a svékus erre ne szálljon. Mert az nem kíméli a magyart, mint az erdélyi kímélte.

— Útban vagyon Torstenson uram is Csehország felé. Megsegített bennünket igaz ügyünkben Isten ő szent felsége ...

Zsuzsanna szeretett volna osztozni ura most már kirobbanó örömében. Szerette volna, ha mellette állhat, mikor hálaadásra gyűjti váranépét. De csak az udvarról hallgatta a győzedelmes éneket. Odahívta egy hosszú, üvöltésszerű kiáltás. Kivált az ünneplők közül s megindult a jajszó után. S pár perc múlva egy jobbágy asszony felé hajolt. Görcsösen szorította magához csecsemőjét az elkínzott teremtés. Fogai közé hiába akartak tejet önteni. Szíve már nem dobogott és gyorsan feketedett csonttá aszott arca.

Zsuzsanna elfehéredett. Kikapta a gyermeket az asszony kezéből. Átadta Chernelnének. Odasúgott a mellette álló öreg Jóbnak is:

— Hamar ásass sírt, jó mélyet. Itt a döghalál.

És míg ura énekelte buzgó szívének imáját, ő homlokára szorította a kezét. Ezer gondolat születését akarta megakadályozni. S nem talált más imádságot

ő sem, mint amit ezernyi ezer esztendőök óta minden asszony megtalál háború idején.

— Engedd én Istenem, hogy ne gondolkozzam!
Hogy tegyem, amit tennem kell, zúgolódás nélkül!

XXX.

A fejedelemasszony hazatérése visszahozta Fejérvárra a biztonság érzését. Erdély földjétől ugyan távoltartott minden ellenséget a fejedelem bölcsessége, de már érezték a hegyek és völgyek, érezték a folyamok és legelők, s tudták a főrendek és köznemesek, hirdették a jobbágyok és pásztornépek, hogy Lorántfy Zsuzsamba könyörög mindenkor a békességért, az ő szíve hallja meg a szegénység sóhajtását s az ő keze tárul meg, ha Ínséget hoznak tudomására.

Fogarasban gyülekezett a fejedelmi család. Lorántfy-zászló lengett a tornyokon. Zsuzsanna vendégül várta nemcsak házanépét, hanem a francia követet és Bisterfeldiust is. A linzi-béke termését kellett learatni. Szabályozni kellett a magyarországi vármegyék és az egyes családi jószágok kérdését. És ki kellett követelni az elvett templomok visszaadását is.

A francia követ kicsinylő mosolygással indult útjára. De, ahogy beljebb haladt Erdélybe, egyre jobban meglepte az, amit látott. Háború által sanyargatott vidéket várt és jólétet talált. Azt hitte, zúgolódó szavak kárhoztatják a harcot felidéző fejedelmet, de dicsérő ajkak hirdették, hogy Erdélyt egy forintnyi adóval sem terhelte meg jobban a háború alatt Rákóczy György. Croissy akaratlanul is egyre növekedő tiszteletet érzett magában, ha összehasonlította a francia királyokkal a barbárnak hitt fejedelmet. Míg azok két kézzel szórták alattvalóik nyomorúságos filléreit, itt egy csodálatos vagyonú ember élt, családjával együtt fejedelmi fény közepette is a legnagyobb személyi egyszerűségben. S mérhetetlen kincseit, temérdek

birtokának jövedelmeit, marháit és ha kellett, szeretettel gyűjtött drágaköveit is odanyújtotta országa jóvoltáért.

Mikor Fejérvárra ért, megtudta, hogy öreg Rákóczy György már előre ment. Finom mosollyal kérdezte a hírt hozó Bisterfeldiustól:

— Talán szót érthetnék tisztelgés közben az ifjú fejedelemmel. Tapasztalásom, hogy ifjú emberek, legkivált a trónok örökösei mindig másképpen látják a világot, mint az öregek.

Bisterfeld beszállt a követ hintójába. Megértette a francia szándékát, de elrejtette gondolatát.

— Ám lássa, kigyelmed.

György nagy pompával fogadta a vendéget. Zsófia is felkelt. Bár alig tudott megválni kisfiától, mégsem állhatott ellent a vágnak, hogy végre fejedelmi ékes-ségben mutatkozhasson. De most he kellett látnia, hogy Zsuzsannának akkor is igaza volt, mikor rá akarta venni, hogy franciául tanuljon. Csak mosolygással tudta viszonzni a követ áradó udvariasságát. Csak a felcsillanó férfiszemek tolmácsolták neki, mennyire megtetszett. Sem ura, sem Bisterfeldius nem fordították magyarra a nekik kínos hízelgéseket.

— Sok szép ékességét láttam ez országnak, de legszebb mégis a palota úrnője... Vagy mit is mondok, az ország fejedelemasszonya.

György felemelte fejét. Messzehangzó szóval vallotta, hogy hallják az emberek, hallják a falak és vihessék a felhők és szellők Fogarasba is hittevését:

— Erdélyország legszebb ékessége a fejedelem ő nagysága bölcsessége, híveinek szeretete. A palotának s mindez egész országnak úrnője pedig nem más, mint Lorántfy Zsuzsanna fejedelemasszony édesanyánk ő nagysága, kit Úristen ő szentfelsége sokáig éltesse.

Harsant az éljen, mintha egyetlen száj kiáltotta volna. A követ zavartan nézett széjjel s két tágranyított szemben visszatetszést látott. Báthory Zsófia

nem értette, de kitalálta a latin szavak jelentését. Belesápadt, aztán felpirult. Hátravágta fejét és remegő térddel vonult vissza.

Croissy utána nézett. Diplomáciai ravaszságokban kifinomult agya azt tanácsolta volna, hogy siessen utána s nyerve meg szövetségesnek. De nem akarta elhamarkodni a dolgot. Ráér majd Fogarasban is!

Nehéz volt megtalálnia mondanivalója bevezetését. Aztán, valami rajtaütésszerű hirtelenséggel támadott:

— Nem hiszem, hogy Fogarasba mehessek. Királyom gyors választ kér, hajlandó-e Erdélyország újra megtámadni az osztrák császárt? Megbízatásom szerint mindegy, akármelyik fejedelemtől viszem a választ. Határozzon gyorsan nagyságod, hogy indulhassak tüstént vissza.

Bisterfeldius szorongást érzett. Maga is tudta, hogy a fejedelem sokszor gyanakodott fiára. Szerette volna inteni hajdani tanítványát, legalább egy pillantással. De, mire a figyelmet magára irányíthatta volna, már meg is felelt Rákóczy György:

— Nékem ilyesmire felhatalmazásom nincs. Bisterfeldius uram jobban esmérheti atyám szándékát.

Megkönnyebbülten nézett a franciára a professor.

— Csak azt mondhatom, hogy a fejedelem ő nagyságától utasításom vagyon, Fogarasba kísérni kigyelmedet.

Roszzat sejtett a követ. Ismerte már az öreg fejedelem csavaros észjárását. Tudta, hogy minden szavát háromszor is mérlegre teszi, mielőtt kimondja. Legszívesebben visszafordult volna, hogy másnak engedje át a keservesnek ígérkező tárgyalást. De akkor már György intésére megtáruultak a palota faragott szárnyasajtjai. Hangszerek zendültek a karzaton ülő zenészek kezében. Csodálatos drágaságokkal rakott pohárszékek, földig érő, aranyszélű alsó abroszokkal leterített asztalok hívogattak. A magyar pompa és magya-

ros bőség megmutatta dús értékeit a francia követnek. S az ifjú Rákóczy fejedelmi volt friss szellemének gazdagságában, lenyűgöző kedvességében. Méltóságos volt, mikor újra meg újra elhárította magától a cselvető kísérleteket. Bárhogy fáradozott is a francia király embere, nem tudta elérni, hogy az örökös kapzsiságát, vagy gyűlölséget felidézze a szép, ifjú arc vonásaiban.

Croissy felhagyott a kísérletezéssel. Az ifjú fejedelem füstösképű cigánya lépett mögéje. Álla alá szorította húros szerszámát. S mint György esküvőjén Wesselényi Ferenc, úgy most a francia követ is megismerte Tokaj drága nedűjének mámorát, szívébe kúsztak az ismeretlen zene borongós hangjai. Nem csodálkozott a nekibúsuló rendéken. Az sem lepte meg, mikor a friss dallamra egymásután ugrottak a terem közepére a szakállas, komoly nézésű magyarok.

Forróság lepte el. Még inkább hevült arra a gondolatra, hogy az ősi öltözeteket viselő erdélyi urak bársony- és brokát dolmányban, sőt Kemény János panyókára vágott prémes mentében járja a gyors táncot. Elviselhetetlennek érezte az asszú erejét, a terem hőségét, küldetése első sikertelenségét. Ledobta magáról selyem frakkját. Ingben vegyült a táncolók közé. Gyors eredmények helyett reggel hatig járta a táncot. Csak a sápadt téli reggel eszméltette rá, hogy eltelt egy nap és nem végzett semmit.

Fogarasban még gyakrabban kellett ráébrednie erre a valóságra. Az öreg fejedelem nem zárkózott el tervétől. Hajlandónak mutatkozott a tárgyalásra. S ettől kezdve napokon keresztül méregette a fegyvereket a gyors észjárású francia és a minden szavát megfontoló magyar. Szemben ültek, hol a tárgyalóteremben, hol az egyik írószobában. Volt úgysis, hogy az étkező palotában cserélődtek halk szavak. De bárhol váltottak is szót, a követ mindig magán érzett egy mély, lélekig ható pillantást. Lorántfy Zsuzsanna rend-

szerint ott volt, ahol ura beszélgetett. S ha nem volt ott, akkor is érezte a követ, hogy láthatatlanul is jelen van. Az el-elbágyadó fejedelem csak az ajó felé tekintett. Szinte azonnal tárult és halkan besuhant az asszony. Néha csak megállt ura mögött. Néha végig is simított fehérlő üstökén. De volt úgy, hogy csak átment a szobán és máris felfrissült a fáradt szem, megélénkültek a petyhüdt vonások. Asztalra csapott Rákóczy György és erőre kapott törődött hangja is:

— Bizony mondjuk, örömetst indulnánk császár ellen. De nekünk nem lehet bizodalunk sem a svékushoz, sem kigyelmed urához, míg régi adósságaikat meg nem fizetik. Ha Krisztina királyné és Lajos király maga kezével ad írást, ám megbontjuk a linczibékét. De különben maradunk mind mjangunk, mind országunk nyugodalmára ...

Croissy még várt. Próbálta kitudakolni, nem jön-e Fogarasba az ifjú fejedelem? Még nem adta fel a reménységet, hogy Báthory Zsófia útján megpuhítja ezt az örökké ismétlődő ellentállást. De a fiatal pár nem jelentkezett. Útban voltak már Váradra. Vitték magukkal az átkot, melyet nem Isten, hanem emberek adtak rájuk.

Az asszony úgy hurcolta örökös elégedetlenségét, mint egy drága ékszer. Nem akart tőle megválni sem éjjel, sem nappal. S hiába próbálta a férfi szerelme titokban, vagy örömórákban leoldani róla ezt a súlyos bilincset. Zsófia nem vált meg tőle, mert nem akart megválni. Most már nem engedte magától anyját, mert jól esett neki, hogy van, aki folyton táplálja tüzét.

örökké visszatérő volt a vád:

— Mindenek tudják, hogy újra megalázott benünket apád. S türte ezt az a jó anyád isi Az a drágalátos anyád. Fejedelem vagy, de nincs hatalmad. Lám, a franczuz követ is hogy elfordult tőled. Behívtuk a nagy udvartartást, de most miből étessük ezt a temérdek népet? Apád már nem juttat többet, mint

a háborúság előtt. Anyád sem ad annyit, amennyit adhatna. Na, én ugyan nem vendégelem a lithván herceget, hiába kívánja. Miből vendégeljem? Nem nékem őrzi az aranyat Patak-vára!

Csak Györgynek beszélt így. A férfi fogát csikorogtatva hallgatta, mert tudta, hogy közben vonja be a sok pénzt anyja után somlyói és lengyelországi javairól. De ez külön kincstárba özönlött. Ez az ő pénze volt. S az ifjú fejedelem úgy érezte, személy szerint az egész országban senki nem érzi a két esztendő hadjárat anyagi terhét, csak ő maga. Csak neki kell megszenvednie, hogy most összebb vonta anyja erős kis keze a bivalybőrök és pénzeszsákok száját.

Főtt a feje, hogyan teremtsen elő Radzivill herceg látogatására a költséget? Szüleihez fordulni nem mert. Érezte, hogy igazán megfogyatkozott a nagy tartalék. Felesége kincseiből meg nem akart költeni. Pedig akkor már ugyancsak forgott a lengyel arany. Zsófia félretette a házasságára kapott öltözeteket. Portai zsidók újabb, drágább kelméket vásároltak neki. öregszemű gyöngyök, hüvelyknyi rubinok, macska szeméhez hasonló topázok és hosszúkás smaragdok vándoroltak titkos úton a palotába. Érkeztek Somlyóról a tálasokra, asztalokra való drágamíves edények is. S bár kellő időre megjelent Rákóczy Zsigmond is sok arany-ezüstneművel, mikor a vendég fogadására megtáruáltak a paloták ajtajai, ifjú Rákóczy György maga csodálkozott legjobban a feléjük fénylő kincsektől. Kérdően nézett feleségére. De Zsófia nem viszonzta pillantását. Ült a herceg mellett, testszínű, aranyos brokát ruhájában. Ébenfekete hajában sziporkáztak a gyémántokkal körülvevett rubintok. S György csak most vette észre, hogy körülzáródó korona ékesíti felesége fejét. Fejedelmi korona ... Brandenburgi Katalin viselt ilyenformát...

Úgy érezte, nem tudja lenyelni a mézédés tarczali bort. Valami feltolakodott a torkában. Rossz érzés,

csúnya érzés fojtogatta s ösztönösen körülnézett, mintha azt keresné, aki azonnal hírt ad az öreg fejedelem udvarába, hogy megkoronázta önmagát Báthory Zsófia. De a tábla a lithván herceg felé hajolt. Mindenki igyekezett kedvében járni. Találgatták, milyen szándék hozta a herceget a fejedelem udvarába? Radzivil hallgatott. Croissyval ellentétben, ő kizárólag az öreg fejedelemmel akart tárgyalni. Zsófia hiába ragyogott, hiába igyekezett elfogni a herceg mosolygását. Feltartózzhatatlanul indult másnap Munkácsra. Ott várta már a vár alatti ékes sátorban az öreg Rákóczy s előtte megnyílt a lengyel főúr szíve. Míg a hatalmas vár erődítéseit nézték, kezét nyújtotta társának:

— Sietve mondom, míg utánunk nem jön a sok szájtató. Nemcsak azért jöttem, hogy a lengyel király küldött. Bátor magam is igen szorgosnak vélném, hogy török ellen egész Európa conföderációt kössön, de ennél előbbvaló mondanivalóm is volna nagyságodnak. Mint tudja, feleségem Lupul vajda lánya. Jó békességben élünk. Húgát apósom a portára küldötte zálogba. Szeretné, ha onnét násznép hozná vissza. Megmondom szíve szándékát: kigyelmed ifjabb fiára, Zsigmond hercegre gondoltunk. Sok nagy erénnyel áldotta meg a herceget a felséges Úristen, mindenek azt mondják. Jó ura lenne Irene húgunknak.

György meghökkenve állt meg. Alatta terült el a munkácsi síkság. Nagy szikláján tántoríthatatlanul állt a vár. S a fejedelem mégis úgy érezte, mintha megmozdult volna véle a sziklatömb s inogni kezdtek volna a bástyák. Mióta az eszét tudta, a házasságot Isten rendelésének tekintette. Nem tudta elfogadni korának szokásait. Sem maga, sem öccsei, sem fiai számára nem szemelt bölcsőbéli menyasszonyt, serdülő leánykát. Csakis a szív megszólalásának tiszteletben tartása vezette akkor is, mikor minden erejével vissza

nem utasította a Báthory Zsófiával kötendő házasság gondolatát.

De éppen ez a házasság zavarta meg szívbeli meggyőződésében. Hátha mégsem elégséges a fiatalok vonzódása? Hátha a szerelem eszüket veszi s nemcsak Istennek, de az ördögnek is része lehet a fiatalok találkozásában? Lupullal régen szándékozott szövetséget kötni. Ha leányát udvarába hozhatná, nem kellene tartania titkos áskálódásától... De fia ... Engedelmes gyermekét, vitéz hadvezérét, szabad-é feláldoznia ország javáért?

Körülnézett. Zsuzsanna nem követte a bátyára a férfiakat. A vár ablakában állt és azon gondolkodott, hogy amit egy másik asszony áldozatul akart dobni szerelmének, azt ő megerősítette a hitves ragaszkodásával. Munkács vára most már nem szerelmesek búvóhelye, hanem merész, erős vár! Még akkor is meg tudná védeni a mögötte állókat, ha csak gyenge asszony irányítaná az őrséget. De annak a gyenge asszonynak erős szívű asszonynak kellene lennie. Olyannak, mint ő maga ...

Zsigmondra gondolt. Hátha az elhozza neki a várva várt leányt? Hátha az megváltja a családot az egyetlenlenség átkától? ...

Mire György vágya magasra nőtt, Zsuzsanna már indult is feljűk. Mire beszélni akart, ott is állt mögöttük. Becsempészte puha kezét a férfi tenyerébe, hogy a vendég ne láthassa. Kérdés volt ez: nincs szükség reám?

S mintha nagy ínségből sóhajtana, úgy fordult hozzá a fejedelem:

— Szerelmetes asszonyom, herceg ő fensége ajánlattal jött hozzánk. Lupul vajda leányát kommenálja, Zsigmond fiúnk számára.

Az asszony pillanat alatt ugyanazt az utat járta végig, mint előbb az ura. Látta a házasság minden előnyét. De amit ura nem tudott szavakba önteni, ő

egy pillanat alatt megtette. Meghajtotta szép fejét Radzivil előtt:

— Megtiszteltetés számunkra, hogy fiúnkat megbecsülik fenségtek. Magunk örömmel ölelnénk a vajda lányát, mint lányunkat. De addig nem szólhatunk, míg a fiatalok nem látták egymást. Nékik kell tudniuk, hajlandók-e az életüket egymással hűségben, szeretetben eltölteni?

György szeme felcsillant. Ez volt az, amire ő vágyakozott. Beleegyezés és mégis távoltage. Szövet-ségkínálás, de nyitva hagyott ajtó. Mert Zsigmondot nem lehet, nem szabad áldozatul dobniuk, még akkor sem, ha ő maga önként vállalkozna erre...

... Báthory Zsófia nem így értette ezt a választ. Már előre riogatta magát, hogy ha sógora fejedelmi házból nőszül, ő még inkább hátrább kerül a családban. Bomlott hajjal, fejét öklével verve járt-kelt a váradi házakban. Gyermeke hangos sírása sem térítette észre. Csak akkor eszmélt anyaságára, mikor öreg dajkája nagy alázkodással elébe vezette a fiát.

Kis Ferkó már tipegett. Vézna lábacska girbén-gurbán fonódott össze. De nagy fejében szinte örege-sen pillantottak a bús, kék szemek. Arca hatévest mutatott, míg vézna teste alig tudta elhíttetni, hogy másfél éves gyermek járul anyja elébe.

— Kicsi urunk éhes.

Az asszony feje zúgott. Most elébeállt az a gondolat, amivel a hírhozók legjobban megzavarták: Radzivil herceg nemcsak leányt kínált Munkácson, hanem királyi koronát is. A betegeskedő lengyel király koronájával öreg Rákóczy Györgyöt bízatta meg! De úgy, hogy ha akarja, Zsigmond fejére is teheti...

A lengyel királyi korona!

A Báthoryak és lengyel főurak leszármazottjának többet jelentett ez Erdély fejedelemségénél! Töb-bet, mintha Magyarország szent koronájával kínálták volna meg. S most mindez másé lesz. Hitte, hogy

öreg Rákóczy György nem adja másnak életében, de, ha az öreg fejedelem meghal, bizonyosan úgy hagyakozik, hogy a lengyel király Zsigmond fia legyen. Hiszen György már úgylis erdélyi fejedelem ...

A dajka várakozott. A gyermek éhesen, panaszosan sírni kezdett. Zsófia keble égett. Fájón feszült a kérő hangra. S az asszony ölébe kapta az öregarcú gyermeket. Megadta neki az egyetlen táplálékot, amit ismert.

Estére nagy lótás-futás keletkezett a váradi várban. Jajveszékélő asszonyok, sürgő szolgálányok szaladoztak a borbélyért. Zöld virágos, kamuka szokny'ájukban, testszínű tercenellából szabott, aranycsipkével prémezett vállaikban, aranybogláros pártájukkal kezüket tördelve futkostak az udvarlóleányok. Egyforma öltözetükben minduntalan összetévesztették őket az őrtálló úrfiak. Néha egy-egy futó kézszerítés a nagy szomorúságban is jelt adott az örökké vidám szerelemről. De azért a nyolc kisasszony ajkán is egyformán jajveszékelt a szó:

— Beteg a kisúr!

Kis Rákóczy Ferenc nehéz lélekzéssel küzdve, alétan feküdt. György nem tudott bentmaradni a gyermek bölcsőjénél. Annyira emlékeztette most a csúnya gyermek gyönyörű kis öccsére, hogy minduntalan összetévesztette a kettőt.

Báthory Zsófia a bölcső mellett ült. Szólongatta kisfiát, de az nem felelt. Kezébe vette ujjait, — erőtellenül feküdt tenyerén a kis kéz, s lezuhant, ha engedte. Heteken át jöttek-mentek a borbélyok. Már Gyulafejérvárról is hoztak kettőt, de nem sokat tudtak. Csak a váradi felcser csóválta a fejét:

— Nem szokás anyatejet adni a gyermeknek, ha a másik útban vagyon.

Zsófia ráripakodott. Mindenki előtt titkolta újabb anyaságát. Azt hitte, valami csoda folytán még elmúlik tőle az újabb keserűségek órája. Nem akarta, hogy a szemfüles ember hírülvigye várandósságát.

— Bolondokat beszél kend! Minden épeszű tudja, hogy szoptató asszonynak nem lehet gyermeke!

A felcser visszavonult. De, mintha szavával megbabonázta volna a gyermeket, kis Ferkó elfordult anyja kínálkozó keblétől. Cserepes száját addig táto-gatta, míg az öreg dajka nagy hirtelenséggel tejet adott neki egy metszett pohárból. Erre megnyugodott és elaludt. De Zsófia nem akarta elhinni, hogy gyermekének már nincs szüksége az ő tejére.

Lassan javult a kisfiú állapota, de jobb karja béna maradt. Nem mozdult sem ölelésre, sem könny-törlésre. Zsófia egy álmatlan éjszaka belecsípett az ernyedt kis kézbe. Nem mozdult a gyermek. Aludta tovább verejtékkal terhes álmát. Nem fájt a kar és nem hajlott.

György magához tért rémüléséből. Zakrzeska Zsófia megint bevonult Váradra és tudatta vejjével, hogy már nem is sokára újra apa lesz. A fiatal férj úgy nézett maga körül, mint aki rossz álomból ébred: hát akkor ez okozta az újabb sok szenvedést! Rohant feleségéhez. Leborult előtte és hálálkodva kezdte csókolgatni.

Zsófia fanyarul hagyta. Aztán epésen vágta hozzá:

— Majd világrahozok újra valami nyomorékot. Mert ez a gyermek már soha nem lesz ép, azt meg-lássa kigyelmed. De nem is csodálom. Veri az Isten a hitehagyót.

György most értette meg, hogy a gyermek beteg-ségének is ezt a magyarázatát adta az anyósa. A sze-rencsétlen fiatalasszony csüggedt szeme, beesett arca elárulta, hogy éjjel-nappal ez a gondolat emészti.

Felugrott a tigrisbőrről az ifjú fejedelem. Mel-lére ütött, hogy csak úgy döngött. Felvágta a fejét is:

— Babonaság, vénasszony-fecsegés! Beteg a gyer-mek, mert Isten ráadta a bajt. De a Mindenható nem akarhatja, hogy mások bűnéért szenvedjen az ártat-

lan. S néked meg éppen nincs bűnöd az Úr színe előtt! Ha van, nékem van! Nékem, aki miatt hitet változtattál!

Felzokogott az asszony. Olyan gyermeki volt fájalmában, hogy György szíve meglágyult. Lehajolt és megcsókolta a könnyező szempárt:

— Csillapodjál, én édesem. Küldök éjjel-nappal a lőcsei-doktorért. Meglátod, ölel még minket kis Ferkó a gyenge két karjával.

Tizenötödik komoly ábrázatú férfiú hajolt a gyermek felébe. Zsófia fásultan nézte. A lőcsei-doktor fejét csóválta. Jóságos ábrázatán elvonult a kelletlen s ég felhője:

— Fájt a gyermek toroka?

— Azzal kezdődött a nyavalya.

— Valami rosszféle ételt, vagy italt kaphatott a kis úr. Méreg ette magát a csontjába. Most nem lehet mást tenni, mint este-reggel egy-két óráig dörzsölni, boros ruhával éjjelre bekötni s kivárni, míg magától moccan. Táplálékul pedig kapjon a gyermekese minél több zöldséget. Hadd tisztuljan, hadd erősödjön a kis legény. Petrezselyemfőztjét is jó haszonnal ihatja.

Zsófia nem sokat törődött a rendeléssel. Hónapok óta mindent végigpróbáltak már, s eredmény nem volt. De az öreg dajka leste a doktor szavát. S Marikával, a kis jobbágy-lánnyal, gyógyítgatni kezdték Ferkót a lőcsei-doktor rendelése szerint. A doktor is maradt. Felügyelte a két szorgalmas ápolót. Egyelőre nem volt más dolga. György nem engedte el, míg Zsófia új gyermeke meg nem születik.

XXXI.

November settenkedett elő halkan, mintha nem akarná elriasztani a sokáig időző októbert. Verőfény játszott a pataki-kert színes lombjai között. Zsuzsanna arcán, haján, ruháján fel-felragyogott egy-egy nap-

folt, ahogy a tarka levelek között alázuhant. Guggolva hajolt az ásott ágyás felébe. Fürge ujjakkal ültetgette a virághagymákat, melyeket Allia Mária és Zólyomi Miklós felváltva adogattak a kezébe. Hátra nem nézett volna rájuk a világerért sem, mert tudta, hogy a kezük néha összetéved. Csendesesen örül a két, szomorú sorsú gyermek boldogságának.

György nézegette a fény játékát és mosolyogva gyönyörködött a hajladozó asszony serény kezének mozgásában. Magában számolgatott: 1600-ban született az ő hitvese. Betöltötte immár negyvenhatodik esztendejét. S most, hogy a hosszúranyúló őszben itt tesz-vesz körülötte, megint olyan, mint ifjúságuk legboldogabb napjaiban . . .

Felsóhajtott. Megemelte karját. Sárgásán feszült a bőr ujjain. Hiába csípte, hiába morzsolta kis ujját, nem érezte a várt fájdalmat . . . Már harmadszor jött ez a furcsa, zsongító bágyadság tavasz óta. Mintha kis unokája betegsége utánajött volna s elérte volna itt, a távolban is.

Hangosan mondta, amit gondolt:

— Bizony, ma-holnap vén ember az urad, édesem!

Zsuzsanna felemelkedett. Visszasimította homlokáról kiszabadult hajszárait. Föld tapadt a vékony ujjakhoz. De a fejedelem legjobban szerette volna végigcsókolgatni úgy, ahogy homlokához simult a keze-feje.

— Mit beszél kigyelmed, édes egy uram? Még ugyan fiatal színben vagy, mindenek mondják.

A fejedelem megfogta bal kezét s dolmánya gombjai közé dugta a jobbával. Miért ijesztgetni Zsuzsannát, mikor úgyis elmúlik ez a furcsa érzés? Vidámságot erőltetett.

— Nem látom, hogy olyan nagyon járnál kedvemben! Már pedig fiatal urának kedveskedik a hűséges feleség.

Zsuzsanna átengedte a munkát a fiataloknak. Közelebb jött. Fájdalom rezdült a fejedelem hangjában. Mintha neheztelne rá valamiért.

— Akármit teszek, kigyelmed öröme teszem, szerelmetes uram. Nem látja-é, hogy tulipahagymákat ültetgetek? Százharmincegy gyökért dugtam már el, s már csak az a tizenkét, teljes virágú nárcisszes gyökér vagyon hátra, akit Jantsovits uram ráadásul küldött.

— Aztán az már semmiképpen nem várhat?

— Nem bizony. Megírta Jantsovits uram, hogy Szent Márton nap tájékán, holdtölte előtt kell elültetni. Már pedig a hold igen növekedik. Iparkodnom kell, ha kárt nem akarok vallani véle. Kigyelmed is szint azonképpen iparkodni szokott, ha barackot ojtogat, hogy idejében tegye.

Odasimult urához. Györgyben végigfájdult, hogy csak egy kézzel szoríthatja magához:

— Tudja, szerelmetes uram, hogy kigyelmednek vagyon benne legfőbb gyönyörűsége, ha megerednek a gyökerek s virágba borul a kiskert. Ne mondhassa hát, hogy nem kedvére teszek. Bizony mondom, most is, mindenkoron is, kedvét iparkodom találni.

Köpad hívogatott. Az asszony feketebársony palástja ott feküdt már. Szétegyengette, hogy a nyusztos bélés került alól. Rátelepedtek. Járták életük útját s hallgatagon is azt sorolta fel magában a férfi, hány-szor és hányféleképpen próbálta kedvét keresni az asszony. Valami dévajtság villant meg bozontos szemöldöke alatt, mikor mégis az egyetlen ellenkezést mutatta meg.

— Na, mindenkoron ugyan nem. Igen összefogtál a tornai esperessel. Te is oka vagy, hogy a skótok rítusának követői akadnak a calviliai hiten lévők között...

Az asszony hallgatott. Gondolataik és terveik az utóbbi időben egy vonatkozásban csakugyan kétfelé

szakadtak. De a puritanizmus terjesztésében nem érezte magát hibásnak. Komolyan nézett urára.

— Csak incselkedik vélem kigyelmed. Soha nem fogtam pártját Tolnay uramnak. Kigyelmed alumnusa volt. Kigyelmed küldte az ángliusok közé. De azt megértettem, hogy nagy haszonnal volna, ha a hívek közül az arra érdemeseket presbyterekké választanák s azok összefogván, döntenének az egyházak dolgaiban. Mert az ész Isten nem rang szerint méri. Szegénybe is adhatja, ingyen kegyelméből.

Nekipirult. Most újra harcosává vált már meggyőződésének.

Ura úgy nézte, mint egy gyermekifjút, akit elragad valami új eszmeáramlat. Gyönyörködött benne s nyoma sem volt hangjában sem neheztelésnek, sem incselkedésnek, mikor azt mondta:

— Én meg úgy gondolom, hogy maguk a papok a presbyterek. Csak magad is beláthatod, hogy jobb a Szentírásban jártas emberek, mint parasztok által kormányoztatni?

Felcsillantak az aranypontok az asszony szemében.

— Kigyelmed nem esméri a szegénységet. Kigyelmed ül a maga trónusán s szolgálják nagyok és kicsinyek. Soha nemi jutott eszébe, hogy meghallgassa, mit mondat nekünk a felséges Úristen a földhözragadt szegény szájával. Csak a főemberek igazságát hallgatja meg, mert csak azoknak van jussuk megmondani, mit gondolnak. Bizony, higgye el kigyelmed, gyakorta mondják italos fejjel, vagy tisztátalan szándékkal. S a szegénység közt is van, akinek Isten maga sugalmazza az igazságot. Én tudom, mert én esmérem őket. Legkivált a háborúság óta. Köztük jártam, szenvedésüket megmértem!. S láttam, hogy mennyivel nehezebb Isten igéjét követni szegényül, korgó gyomorral, mint nagy lakomák terhével. Láttam, mennyivel

nehezebb hűségesnek lenni rongyokban, mint drágakövekkel ékesen. Láttam ...

A fejedelem közbevágott. Hónapok óta megújuló vitatkozás volt ez közöttük. Néha a férfi is tüzelte aszszonyát. Szerette látni, hogy megerőltette agyát s könnyű ránc árulta el homlokán, milyen mélységből hozta fel érveit. De most fárasztotta a vitatkozás Rákóczyt.

— Tudod, nem is tettem ellenedre. Ha akartam volna, elvettetem volna a zsinattal örökre ezt az újítgatást. De csak jobb időkre halasztottuk. Majd ha Geleji uram törvénykönyvbe foglalja a fennálló szokásokat, meg rendeleteket, még változtathatunk ott, ahol jónak látjuk. Addig is elégedj meg azzal, hogy a fiúoskolák mellé mindenütt felállítatom a leányzók oktatását is, mert azt magam is érzem, hogy mindkét nem üdvére tekintettel kell lennünk. Nem akarom, hogy úgy nőjjenek fel, mint szegény menyemasszony, ki nagy gazdagsága mellett még nevét is alig tudja leírni.

Zsuzsanna jólelkűen sietett menyé védelmére:

— Ha szerencsésen szabadul a szegény, majd újra előveszem. Érettebb elmével majd könnyebben tanul. Maga is megértheti, hogy néki válik hasznára, ha tud valamit. Hej, csak nékem lett volna időm annyit tanulni, annyit foglalatосkodni a tudományokkal, mint szerettem volna. Vagy, ha legalább papírra vettettem volna mindent, amit gondolok. Néha úgy jönnek elmémbe az igazságok, hogy azt vélem, Isten sugallja, s követelné, hogy maradandóvá tegyem őket... Mint most is ...

A száradó földréteg már leporladt ujjairól. összekulcsolta őket s megfeszített tenyerét rászorította homlokára, mintha bent akarná tartani a röppenni készülő szikrákat. De ura elvonta kezéről a homlokát. Magáihoz hajlította karcsú nyakát. Úgy nézett a szemébe:

— Legalább most mondd hát ki, mire gondolsz? Hadd gyönyörködjek elméd ékességében.

— Ha én azt úgy ki tudnám formálni! De nem tudom. Csak azt érzem, hogy valami nagy igazságtalanság vagy a földön, mert hogy nem értjük Isten akaratát. Hiába iparkodom én, hogy megosszam javainkat másokkal, mégis csak úgy vagy, hogy mi fent ülünk a várban s én virághagymát dugdosgatok. Lent meg, a nehéz munkálatú földeken, egyetlen tehénke után jár a sok jobbágyözvegy ... Keresőjét elvitte a háború. Maga igazgatja a barázdát a kövecses rögökbe, s tudja, hogy otthon éhesen sírnak árvái. Pedig Istenben testvérem az a pataki asszony. Minden szegény asszony testvérem az Úrban.

A fejedelem elgondolkozott. Sokszor meglepte felesége a jobbágyok iránt érzett szánalmával. Maga nem, tudta követni ezekben az érzésekben, mert ősi nevelése még nem tudta befogadtatni vele az új igazságokat, ő a jobbágyot éppen olyan tulajdonának tartotta, mint a földet. De nem állt útjába a fejlődő gondolatnak. Ráhajtotta fáradt fejét az asszony hajára.

— Mondd, miért küzködöl annyit magaddal? Hiszen úgy vagy minden, ahogy akarsz. Tudod, igyekszem kedvedre tenni én is. Annyi szabadságod vagy, mint egyetlen asszonynak sem a Magyarházában, de tán még azon túl sem. Miért töprengsz hát? Meg tudnád mondani?

Zsuzsanna látta maga előtt az emberek ezreinek szenvedését. Látta az ország temérdek sebéit, a magyarság siránkozó jobbait, s érezte, milyen meddő harc folyik a vallásszabadságért.

— Nem tudok mást mondani, minthogy szabadságot szeretnék minden szegény magyar számára!

— Ezért harcolsz hát egymagadban? A szabadságért?

Széttárta karját. S mintha új jelmondatot talált volna, hangosan mondta be a világba:

— Pro libertatae!

Az asszony szeme felcsillant. Friss szél fúj be a Bodrog fodrairól. Északról megindult egy hűvös áramlás és elébük kanyarodott. Nagy aranyszélű felhő egy repülő madár alakját öltötte magára. Egyre nőtt, szélesedett fénnel szegett szárnya. Végigterült Patak vára felett. S az ősi kövek felkapták a két szót. Az erősödő szél szárnyán repülni kezdett az asszony agyából a gondolat. De még nem volt szív, amely magába fogadja.

Öreg Rákóczy György lemondó hangon mondta:

— Bizony nem értem, hogy gondolod? De hiszem, Isten szólt belőled édesem. S hátha majd megértik a fiaink, mit kívánsz. Ha azok nem, majd megérti valamelyik unokánk.

Az aranyszélű felhő röptelt tovább, Várad felé. Találkozott egy postát hozó küldönccel. S néhány óra múlva megérkezett a Pataki-várba György levele. Tuddata, hogy fiúval áldotta meg újra az Isten.

Zsuzsanna szíve feldobbant. Mintha valami jóslat kezdene valósággá bontakozni. Alig várta, hogy láthassa a gyermeket. Keresni akarta szemében az ihletett órák ígérését. De csak temetésre érkezett Váradra. Csak halva látta az újszülöttet s még jobban megzavarodva a szegény anyát.

XXXIII.

Az ifjú fejedelem tárt karokkal sietett öccse elébe. Ritkán láthatták egymást s lestvéri szeretetük nem élhette ki magát. Most váratlanul érkezett Rákóczy Zsigmond s bátyja úgy érezte, nagy híreket hoz.

Zsófia nem mutatkozott. A testvérek a bástyákon mentek körbe, mielőtt öccsét szállására vezette volna György Zsigmond kérte ezt:

— Látni szeretném, hogy rakattad meg az új tornyot.

— Pihenj előbb.

— Hadd távoztassam elébb tagjaimból a fáradtságot. Igen megtört a ló.

Aggódva nézte György öccse keskeny arcát:

— Nincs valami jó színed.

— A lőcsei doktor azt mondja, májamat sanyarja valami nyavalya. Tavasz óta savanyúvízzel élek. Ide is hozattam magam után egy hordóval. Küldtem már 'be Fejérvárra is.

Keresték a szavakat. A ritka találkozások eleinte mindig idegenül állították szembe őket egymással. Rákóczy György szakállas, megférfiásodott arca éppen olyan szokatlan volt Zsigmondnak, mint az ifjú fejedelemnek a megizmosodott ifjú herceg. Zsigmondot még most is csak úgy tudta elképzelni, hogy könyvek felé hajlik. Pedig már ő volt az igazi hadvezér, s híre mögött messze maradt bátyja árnyékfejedelemségének emlegetése.

Mentek körbe-körbe. Félmondatokat kezdtek, de nem arról beszéltek, amiről akartak. György szeretne volna megkérdezni, feleségül veszi-e öccse Lupul leányát? Zsigmond pedig kis öccsét kívánta volna látni. De sem Zsófiát, sem a kis Ferkót nem találta. Fáradtan kérte hát:

— Most már megegyengettem magam. Menjünk szállásomra. Rövid pihenésem lészen. Hajnalon tovább megyek.

— Ó nagysága rendelt?

— Nem rendelt. De nincs nyugovásom, mintha bajban volna... Meg, tudod azt is, hogy hűgunk násza készül.

— Mi is indulóban vagyunk, de csak a jövő héten szándékozom bemenni. Ettől bizony még időzhetnél nálam.

— Nem fog a nyugalom. Mindéig édesatyánk

ő nagysága látogat álmomban. Hallom, most már állandó doktor vagyon mellette. Guta kerületi minduntalan.

Hallgattak. Egyikőjük szívében sem ébredt a közeli nagy örökség, vagy nagy hatalom gondolata. György most enyhültén bírálta már apja utóbbi éveinek tetteit. Belátta, hogy feleségét magára nem hagyhatta s fél lélekkel nem harcolhatott volna olyan eredménnyel, mint öccse. Zsófia is kezdett elbékélni. Csendeség volt körülötte. Szívből kívánta, legyen is marandó ez a békesség.

Lefelé haladtak a lakóházakba. Zsigmond végre elcsípte az egyik ajtón kifelé kukucskáló kis Ferkót. Nagy, komoly szemmel nézett rá a gyermek. Feje még most is aránytalanul nagy volt vézna testéhez képest. Görbe combján piros nadrág feszült. Apró csizmájának szára lötyögve őrizte vékony lábszárát. Zsigmond mégis gyönyörködve kapta ölbe:

— Micsoda derék kis katona vagy, kis öcsém!

Bajuszos ajkával nagyokat cuppantott a gyermek kékes erezetű, átlátszó arcára. De kis Ferkó nem kacagott a bajusz érintésétől. Komolyan mondta:

— Nem vagyok katona. Fejedelem vagyok!

Egymásra nézett a két testvér. Mintha régen elhallgatott ajkáról zendült volna az ünnepélyes szó. Zsigmond szeme könnybelábadt. Magasra emelte a kisleányt:

— Engedje a hatalmas Isten ő szent felsége, hogy derék fejedelem váljék majdan belőled, édes kis ecsém!

György magához vonta öccse karját. Felelet volt ez egy ki nem mondott kérdésre is. Zsigmond hát nem kívánczik társfejedelemségre, ha majd...

Nem tudta végiggondolni apjuk halálának közelségét. Nyelt és tettetett kedvvel kacsintott Zsigmondra:

— Mikor koronázunk Lengyelben királyt?

Zsigmond nyíltszívűen válaszolt:

— Ha rajtam állna, akár ma ő nagysága fejére tennénk a koronát. Annakutána meg, Isten segédelmével, kigyelmedére, kedves bátyám . . .

Megnyílt és becsapódott felettük egy ablak. Török rózsalevelekből készült olaj illata csapódott feléjük, mint egy felhő. György nem mert felnézni, mert tudta, hogy felesége hallgatózik. De megkönnyebbült, mikor Zsófia nagy méltósággal jött eléjük Zsigmond szállásáról:

— Szolgálni kívánok, kisebbik gazdámnak. Hozta Isten kigyelmedet!

Ragyogott a szeme. Szívélyes volt és rokoni. Oda nyújtotta arcát, hogy megcsókolhassa Zsigmond. S mikor a táblánál ültek, könnyörögve fordult urához:

— Menjünk mi is hajnalon, édes jó uram. Hátha segíthetnék anyánkasszony ő nagyságának a lakodalmi készülétekben?

György szerette volna mondani, hogy Lorántfy Zsuzsanna mindeneget elrendezett már. De felesége kedvét nem akarta megrontani. Olyan ritkán kívánczott a fejedelmi család után, hogy György megragadta a kínálkozó alkalmat. Jólelkűen bólintott. És Zsófia csevegett tovább:

— Ilyet is csak asszonyanyánk ő nagysága eszelhetett ki, hogy Zólyomi Dávid fiához adja a húgát. Megszerzi Allia Máriának a Zólyomi vagyont.

Zsigmond kigyúló szeme cáfolat volt. De György lefogta öccse ökölbe kanyarodó jobbját. Szelíden csitígtatta feleségét:

— Jól tudod, édesem, hogy nem ilyen szándokkal egyezett bé a házasságba. Láttá a fiatalok epekedését... Mindenkoron szószólója ő a szerelmeseknek, azt magunkról is tudjuk.

Megkeskenyedett Zsófia ajka. Lázongó szívében valami kemény válasz vívódott. De most nem akarta megrontani terveit. Felállt, hogy az útra készüljön.

S hajnalban hosszú menetben vonult Fejérvár felé az ifjú fejedelem kísérete. Maga feleségével, öccsével és kisleányával hintóba szállt. Le-lehúnyódtak a szemek az egyformán döcögő úton. Csak Zsófia ébersége nem szűnt. Szakadatlanul az öreg fejedelemre gondolt. Vájjon mit csinál? Vájjon igaz-e, amit az este hallott, hogy újra betegeskedik? ...

*

. . . Öreg Rákóczy György szívéhez kapott. Újra figyelmeztette az ismert jel, hogy valami közeledik hozzá. Csendben feküdt s várta, míg szűnik agyának zsidbadása. Aztán kinyújtotta kezét Zsuzsanna felé. Megtapintotta a selymes haját. Felébe hajolva hallgatta egyenletes lélegzését. Kibújt ágyából. Kaftánt öltött magára s jólesően érezte a hiúzprém melegét. Mert rázta a hideg. Olyan erővel jött rá, hogy minden tagjában reszketett.

Az ágy szélén ült egy darabig. Vágyódott volna vissza, ia meleg pelyheik közé. Szerette volna, ha felesége hirtelen megébred, hogy hallja édes hangját. De a lakodalmi előkészületek egész héten át megkövetelték a gazdaasszonyt. Kimerülten feküdt Zsuzsanna s nem érezte meg távol bolyongó öntudata, hogy ura hívja.

Vége, egy határozott mozdulattal kilódította magát a fejedelem. író-szobájába osont. A fali tartókban négy szövétnék lobogott. Égett a gyertya is az írópolcon, — várta gazdáját. György odaállt s kipróbálta a tollakat. Ujjai remegése már alább hagyott. De nem fogott munkához, míg kinyújtott kezében szilárdan nem állt a meghegyezett lúdtoll. Aztán kisímogatta maga előtt az odakészített papírost. Összekulcsolta duzzadt erű kezét. Felfohászkozva kezdett írni:

Meg gondolván az Úristennek amaz igen igaz, igen változhatatlan írását: por vagy s porrá kell lenned, én is, mint halandó s óráját nem tudó ember.

nem akarván utolsó órára, beteges és fájdalmas, erőtlén állapotomra halasztani az én rendelésemet, hanem most az én irgalmas, kegyelmes Istenemnek igen kegyes rendeléséből ép elmével bírván, akarom, hogy az én Istenemnek nagy, kibeszélhetetlen, minden érdemem nélkül vélem tett sok szép áldásairól, szerelmes édes feleségem, kivel a vénségre is tisztességesen, igaz szeretettel érkeztem s engem még eddig meg nem búsíta, valamint gyermekim között is holtom után való dispositióimat végbe vigyem . . .

Könnyek futottak alá a barázdás ábrázaton. Feleségének említése úgy elgyengítette a fejedelmet, hogy percekig nem tudta folytatni az írást. Megindult a szobában és a. nyitott biblia felé lépegetett. Erősítésért fohászzkodott. S a falon lobogó szövetnek fényénél elolvasta a feléje világító sorokat:

Mert az, aki meghalt, megszabadult a bűn rab-ságából. Ha tehát Krisztussal meghalunk, hisszük, hogy ő vele életre is kelünk.

Homlokával érintette a betűket, mintha be akarná vésni a vigasztalás szavát. Szíve egyre jobban megtárult a hit előtt s mikor visszament az írópolchoz, már nem kesergett. Derű simította ki vonásait. Határozott kézzel, egyre jobban elmélyülve írt. Most nem volt számára más az utolsó hagyakozás, mini egy út előtt álló ember, rövid időre szóló rendelkezése.

A gyertya lángja fel-fellobbant. Talán látni akarta, milyen szavak kerülnek ki az öreg kezek alól? Mintha könnyeket fakasztott volna minden egyes szó, kövér cseppekben indult le a viasz s megfagyott a tartók alján.

Áldom és dicsérem az irgalmas Istent... ingyen való irgalmából igaz Idvözítőnk evangéliumi vallásában engede születnem . . .

... szegény, elpusztult s fogyásra jutott hazám s nemzetemnek segélnem engedett. . .

... bizván azért igaz hitünk által az én Jézus Krisztusomnak értem való keserves kínszenvedésében . .. ajánlom lelkem az ő szentséges kezébe, testemet a földnek, a jövődő feltámadásnak bizonyos és csálhatatlan bizó erős reménységével...

Olyan erősen hitte a feltámadást, hogy úgy érezte, csak rövid napokra búcsúzkodik szeretteitől. Mégis újra felfakadt szemében a könny, mikor feleségét megszólította. Igyekezett kerek betűket vetni, hogy annak idején könnyen olvashassa, jól megérthesse, ami mondanivalója még volt számára:

Édes atyámfia, szerelmes feleségem ... nekem megbocsáss, ha mi együtt lakunkban vétettem volna is, mert én is csak ember voltam ...

Végigfutott kettőjük életén. Érezte az asszony szívéből mindenkor feléje áradó jóságot és szeretetet. Érezte azt is, hogy tudva soha nem tett ellene. De, egyszerre a múltból mintha valami elindult volna feléje. Egy kínos óra, amelyben megérezte, hogy Lorántfy Zsuzsanna sem tudott tökéletesen unegszabadulni a gonosz nyelvek kárhozatos szavaitól... Hiszen szenvedett, mikor Brandenburgi Katalin egyre találkozni próbált az urával.. .

Megmártotta a tollat. Kifreccsentette a tintát. Aztán úgy kezdett írni, hogy kérte Istent: gondoljon arra asszonya is, amire most ő gondol. Halála után is legyen örök bizonyága, hogy egyetlen volt az ura szívében:

Arról bizonyóságot teszek Isten és az ő szent angyalai előtt, mitől fogva Isten összevezetett bennünket, se szebbet, se okosabbat, gazdagabbat s akármi dicséretre méltó személyt náladon kívül meg nem láttam s hozzád igaz, tökéletes szeretettel voltam...

Úgy érezte, bánatának enyhülését, várakozásának rövidítését, hitének erejét osztja most meg szeretelt asszonyával, Mozgott az ajka. Mondta is. amit írt:

— *Köszönöm édesem, a te hozzám való igaz sze-*

retetedet is, kit mind jó, mind gonosz állapotomban te hozzám bőségesen megmutattál, kiért a mennynek és földnek teremtő istene mind lelkedben, testedben áldjon meg s jövődőben is az örök dicsőségben egymással egyesítve is dicsérhessük a mi jó Istenünket.

Megkönnyebbült, mint aki a legnehezebben túlesett. Megsimogatta a teleírt lapokat, s bizonyosan érezte, hogy felesége szelíd ujjai sokszor ismétlik majd ezt a mozdulatot. Aztán fiaitól kezdett búcsúzni s megszólította papjait, tanácsurait is ...

írás közben azonban már azok felé fordult gondolata, akiket Isten kegyelméből viszontláthat. Apja vidáman mosolygó szeme fénylett feléje, mintha számonkérné, mint sáfárkodott javaival? Zsigmond öccse után olyan erősen kezdett vágyakozni, mintha már itt lenne és kezét nyújtaná neki, hogy elvezesse. S végül Pált látta... A hűséges, igaz testvért, ki másik religióban is tudta védeni ősei vallását... Pált, akinek családját felélték a temetésre érkezők, s akinek fia maholnap megérkezik külföldi tanulásából ...

Mintha valami szárnyon lebegett volna, magasból látta, hogy Zsuzsanna az első fájdalom megszűnése után legszívesebben vele adna mindent, amit magukénak mondhatott... Látta, hogy Erdély rendjei még fokozzák teteme felett a fejedelmeiknek eddig adakozott pompát. S újra szántotta a toll a betűbarázdákat a fehér papírra:

— Kénszerítelek, kedves atyámfia, szerelmes feleségem s édes gyermekim s mindazokat, kiknek a mi testünknek tisztességes eltakarítása incumbálni fog, igen nagy pompával, ezüstös aranyos koporsóba ne tegyetek... Zászlóm a többi fejedelmekénél is tisztesebb és pompásabb ne legyen, hanem inkább a szegény Bocskay Istvánénál s annál inkább szegény Bethlen Gábor uraménál alacsonyabb legyen ...

Ettől kezdve már szinte vígan ment az írás. S

mire a hajnal felhasadt, ágyába bújt újra a fejedelem. Elnyújtotta magát és keblén összekulcsolta kezét, mintha máris várná az örök nyugalmat.

Zsuzsanna megmozdult. Ura felé tapogatózott. Felsírt, mikor az összekulcsolt kézre végre rátaláltak ujjai:

— Rosszat álmodtam, édes jó uram. Azt álmodtam, messze ment kigyelmed!

Ráfogta az ujjakat maga kézhátára György. Simogatni kezdte őket lassan, szeretettel:

— Ez csak azt jelenti édesem, hogy te mentél igen messze álmodban tőlem. Mert én bizony véled voltam, rád gondoltam, véled társalkodtam ezen órában is. .. De ugyan micsoda nagy baj volna, ha csakugyan el is mennék? Mentem már el másszor is, ugyan hosszú időkre. Mégis mindenkor összevezetett bennünket a szentséges Úristen. Ládd, megint együtt vagyunk s együtt is leszünk, ha hosszabb, rövidebb időre megválnánk is még egymástól...

Zsuzsanna felkönyökölt. Az ablakok szemei világitani kezdtek. Őszi lombok bólíngattak a távoli hegyekről. Az asszony szívébe belesajdult valami. A rózsaszín fellegetek maga előtt űző nap feltörő fényénél figyelmesen nézte szerelmese arcát.

Elbékélt volt és sima, mintha kipihente volna magát. S az asszony mégis összerándult:

— Beteg kigyelmed, szerelmetes uram!

— Én? Ugyan már mért volnék beteg? Sőt inkább igen frissen ébredtem!

— Halasszuk el a menyegzőt, édes jó uram. Nagy erőlködésébe lenne kigyelmednek a hosszas mulatozás.

Felült György. Vidáman hunyorgatott feleségére:

— Azt bizony nem tesszük. Csak nem várakoztatjuk az epekedő fiatalokat? Jól emlékeznének meg öreg 'bátyjukról, ha ezt tenném vélek. Sőt inkább

utána nézek, micsodás friss vadat tanálhatnék a lakodalmasoknak Marosvécs környékén?

Fürgén kiugrott az ágyból. Mezítláb rohant végig a szobán. Felzavarta a bóbiskoló ajtónállókat. Kürtöt fúvatott és sólymászokat, agarászokat rendelt. Olyan lázban volt, mintha egyszerre mindenféle vadat maga előtt akarna látni. Nagy hirtelenséggel felvonult a vadásznép s élére ugratott Rákóczy.

Zsuzsanna nem tudta kedvét szegni. Kirobogott a fejedelem és alig vette észre, hogy udvari orvosa melléje került. Zötyögött a lovon Hortis Krisztián és dorgáló szavakkal igyekezett visszatéríteni urát:

— Tudja nagyságod, hogy nyugalomra vagygon szüksége. Ártalmára lehet a vadúzés.

Kacagott a fejedelem és vidáman nézett széjjel az őszi tájon. Tarka farsangi díszben pompáztak a hegyek oldalai. Messze, a láthatáron havas csúcsok világítottak. S a Maros ezüstös kanyargása feléjük csillogott már:

— Az bizony soha. Inkább a medvéknek s más dúvadnak léssen ártalmára. Dehát maradjon mellettünk kigyelmed, ha már asszonyunk utánam parancsolta. Hadd legyen a szívének nyugalma. Kigyelmed meg majd csak elhalásztat, míg én nagy vadra megyek. Van ám Vécs alatt olyan hosszú pisztráng, mint a karom. Csakhogy tűrömolajjal kell megkenni a horgot, hogy ráakadjon!

Kacagott és levetette föveget. Már ismét vérhulám kúszott fel a tarkóján. Kopaszodó fejbúbján lengette a szél az őszbevegyülő szálakat. Meglátta a földön haladó árnyékot és rámutatott:

— Látja kigyelmed, hajadonfőtt is van nékem darutollam. Mert a daru igen hasznos állat... Szépen szól, tudja azt jól. .. tudja azt.. . tudja . .

Akadozni kezdett a nyelve. Lilásra változott vidám ábrázata. Ha az orvos utána nem kap, lefordul a lóról.

Körülseglették a vadásztársak. Csatlósok vágattak és az útszélen puha ágyat rögtönöztek lombból, bundákból a teherhordók. Villant a borotva az orvos kezében s nagy nehezen feketés vér csordult a színes lombokra.

A fejedelem magához tért. Körülnézett, mintha csodálkozna, hogy még ugyanazt látja, mint az előbb. Lelke a rövid idő alatt nagy utat tett meg. Már irtózatossá magasságokban kereste az ösvényt.

Nézte az egyre pirosodó, vígabban csörgedező vért. Aztán a körülötte térdelő urak arcát figyelte. Rávillant a szeme Kemény Jánosra.

— Korlátnok uram tudja legjobban, hányan s hányszor kívánták látni vérem hullását? Hát most láthatják. Hiszem, olyanok nézik, akiknek nem telik benne gyönyörűségük.

Kemény János komolyan állta a fürkésző tekintetet.

— Szekeremért küldtem, kegyelmes uram. Fordulunk vissza, Fejérvárra.

Nekilendítette magát a beteg. Felült és még egyszer megnézte lábát:

— Azt bizony nem tesszük. Szegény asszonyunkat nem riogatjuk. Lássa doktor uram, hogy valamivel elállítsa a vért, bár hiszen már alig szivárog. Mi meg megyünk tovább, Vécs felé. Vadat ígértem asszonyunknak. S ha utániból visszafordulnék, még azt hihetné kigyelmed, hogy megsajnáltam Vécs várát, pedig azt mondtam, hogy kigyelmednek szántam, sok hű szolgálatiért. Egyébként kigyelmed induljon Moldovába. Hozzon hírt Lupultól, szaporán.

Befogta fülét, hogy ne is hallja az ellenvetéseket. Kemény csodálkozó köszönetét is elhárította. Kezébe kapta puskáját s füttyentett kedvenc vizslájának:

— Lássuk, Madárom, micsodás vadat tudsz hajtani gazdádnak?

A vizsla bölcs ábrázattal hallgatta. Barnafoltos

háta megborzongom az izgalomtól. Egyik lábát a másik után emelgetve, türelmetlenül várta, hogy szíj-járói eloldják. Aztán orrát a földhöz szorítva, cakkos vonalban kezdett szimatolni.

— Engem úgyse, nyulat érez. Utána!

Mire észrevették, nyergébe lódította magát Rákóczy. Megszédült egy kicsit, de aztán behunyt szemét tágranyította. Parancsolt magának, parancsolt a közelő ismeretlenek. Visszanevetett kísérőire. Rövidre fogta a kantárszárat s indult hatalmas paripáján a loholva futó kutya után.

Kedvetlenül követte a társaság. De a vadászszenvédegy elragadta őket. Estére a fenyőfagallyakon hatalmas sorban feküdtek kiterítve az elejtett állatok. Gyönyörködve nézte végig a zsákmányt a fejdelem.

— Ez bizony derék medve... De ez az erdei kan se utolsó ... Lássanak hozzá kigyelmetek, hogy megkapja őket asszonyunk konyhája.

Lódobogás verte fel a vadászok sürgés-forgását. Hosszúra nyúlt árnyékok jelentkeztek a vadásztűz körül. A fejdelem végighúzta kezét homlokán, — azt hitte, álmodik. A sötétségből egymásután lépett a fénykörbe Zsuzsanna, György, Zsigmond. S utoljára, vonakodva, dorgálást várva, Zsófia. Zsuzsanna gondterhelt homloka lassan kezdett simulni, mikor a vadász örömét látta.

Nagyot kurjantott Rákóczy, csak úgy visszhangzott bele az erdő:

— Ide mellém, mind, akik szerettek! Lássátok, nem olyan vén elesett még apátok, mint gondoljátok!

Sorba ölelgette mindnyájukat. Legutoljára Zsófia homlokát csókolta meg:

— Lám, menyemasszony is eljött utánam? Na, holnap mi ketten előre megyünk. Megmutatom a kis menyecskének, mit tud az öreg após. Csak már legalább a kis Ferkót is elhoztátok volna, szentem!

Zsuzsannát lefegyverezte az áradó jókedv. Nem

tudta megmondani, hogy nem vadásztatni jöttek. Vissza akarták csalogatni... Most már nem tehetett mást, mint sodródott utánna, s vitette magát lovával arra, amerre ura kitörő jókedve csalogatta.

Így mellette volt, mikor Görgény alatt rosszul lett. Az ő karja pihent az esett fő alatt, mikor a hegyen emelkedő várba vitték. Szénát gyűjtő jobbágyok szaladtak össze s fenyőgallyakból rögtönöztek hordágyat. Hallgatagon nézték a szomorú menetet az egymás mögött sorakozó hegyláncok. A legutolsó csúcs fején hókorona csillogott s úgy ráhajolt az ég, mintha mutatná, hogy onnan már csak egyetlen lépés az örökkévalóság.

György a hegyeket nézegette. Súlytalannak érezte magát. Magánál volt, csak beszélni nem tudott. Fájdalom nem gyötörte. Ahogy felfelé vitték, lelke gondolatban már előre járt. Fellepegetett a hegyek hátán át, a havas csúcsig. Nem is akart visszafordulni.

Felsírt valaki. Ez visszatérítette. Dermedt szemébe visszatért a környezet látása. S látnia kellett, hogy Allia Mária szeméből patakzik a könny.

Zsuzsannát kereste meg. Az asszony biztató mosollyal, könnytelen szemmel lépegetett mellette. Karja ott pihent feje alatt, mint egy utolsó ölelés.

Világosság gyulladt a távoli ormokon. S a fejedelem a másnak nem látható fénynél meglátta, hogy Mária magát siratja. Bár talán nem is tudja, de várt boldogságának tovatűnésén kesereg.

Megmozdult Zsuzsanna karján a nehéz fej. Mosolygás húzódott végig a bajusszal fedett ajkon. Felkönyökölt a fejedelem és jólelkűen intett kis húgának :

— Ne siránkozz, Marikám. Nem megy még el öreg bátyád. Táncolni akarok a menyegződön ...

Zsuzsanna azt hitte, félrebeszél. Közelebb hajolt. S akkor levonta fejét magához az újra erőre kapott balkéz. Fülébe súgta asszonyának Rákóczy:

— Véled akarok táncolni, Susánkám, lelkem.

Mintha akarata úrrá lett volna a halálon. Másnap már újra nyeregbe ült. Keze nem reszketett, szeme nem tévedt. Vadászatva érkezett haza. S Allia Mária esküvőjén csakugyan ott üldögélt az ünneplő, vigadozó násznép között. Fülébe húzta Rigó cigány. Búsongva, poharazva hallgatták a szomorú nótát a teremben. Halkan dúdolta öreg Rákóczy:

*Így iszik, úgy iszik három hajdú legény
Bíró Zsigmondnének kötött kapujában.*

A fejedelem körülnézett. Minden szemben az ő sápadt arca tükröződött. Feléje fordult minden arc. Háttérbe húzódott a jegyespár ifjú szénsége és Báthory Zsófia diadalmas méltósága. Csak egy fáradt, kókadozó fejű öregember színe változását figyelte mindenki. S Rákóczy a távolból is megértette, mit sugott Bethlen Ferenc Bánffynak:

— Bizony, látszik mi urunkon a halálos betegség.

A fejedelem hátraszólt Rigónak. Felintett a karzatra is a zenészeknek.

— Lakodalmat ülünk, nem tort! Lássunk tánchoz, híveim!

Lassan lépegetett ifjú Rákóczy György Zsuzsannával, utána Zólyomi Miklós menyasszonyával. Mária fehérselyembe öltöztetett karcsú teste úgy hajladozott, mintha tündérke járná holdfényen a virágok táncát. Fiatal lányok, fiatal legények lépték velük a lassút, ünnepi méltósággal.

Tenyérébe csapott a fejedelem. Valamit sugott Rigónak. S a füstösképű cigány vezetésével felhangzott egy régi dal:

*Menyasszony, vőlegény, de szép mindakettő.
Olyan mindakettő, mint az aranyvessző.. .*

Zsuzsanna megrezzent fia kezén. Emlékek éledtek benne. Urára nézett. S halvány arcán ragyogó mosolygással, bágyadt szemében új csillogással intett

neki a fejedelem. Lassan felemelkedett. Erőtlen hangja is megacélosodott:

— A második táncot szokás szerént az örömapa kezdi az örömannyával. Itt az örömszülők mi vagyunk, édesem. Apátlan, anyátlan árvákat vezettünk össze, készítettünk nászra. Illendő, hogy eljárjuk menyegzőjünkön a magunk táncát is.

Édesen zokogott Rigó kezében a húros szerszám. Halkan követték a dallamot a zenészek, öreg Rákóczy György lehúzta dolmányát. Megsimogatta üstökét. Kihúzta derekát s nádszál egyenesen lépett oda Zsuzsannához. Megfogta a vékony, remegő ujjakat. Mélyen nézett a szemébe. Kivezette a palota közepére. Délcegen, meg nem rogyadó lábbal lépegetett körbe vele.

Nem társult senki hozzájuk. György és Zsigmond elfelejtették szokás parancsolta kötelességüket. Nem szólítottak táncba senkit. Mindenről felejtkezve nézték a csodát: szemük láttára ifjává változtak az öreg vonások. Férj és feleség szemében távoli emlékek gyuladoztak. I. Rákóczy György és Lorántfy Zsuzsanna nem rokonok lakodalmán táncoltak. Harminckét esztendő múlva újra visszatértek saját menyegzőjük örömeztéjére. Maguknak, magukért lépegettek. S úgy fénylett szemükben az üdvösség, mintha fátyollal bevont, örömmel telt élet várakozott volna reájuk. És Rigó húzta, lelkét belesírta:

— *Olyan mindakettő, mind az aranyvessző!*

György közelebb hajolt egy fordulónál hitveséhez. Fülébe mondta, amit érzett:

— Szép volt az életünk, édes feleségem ... Minden hátralevő percünk legyen hálaadás, hogy ilyen gyönyörűséges volt.

Zsuzsanna szívében elhallgatott a rémület kopogtatása. Visszanézett az együtt töltött harminckét esztendőre s gyorsan felidézte még az előzőket is. Láta magát, mint anyát sirató árvát s érezte dereka körül

egy jóságos szemű ifjú erős karját. Hozzásimult urához és felzokogott a boldogságtól:

— Úgy vagyon, szerelmetes uram. Légyen minden hátralévő percünk hálaadás.

Utolsót rezdült a húr Rigó vonója alatt. Széttépetten pattant szét a levegőbe. A zene hirtelen elhallgatott. De ők még most is ott álltak a palota közepén. Egymásra mosolyogtak. Nem búcsúzkodtak, hanem új kötést kötöttek az örök életre.

XXXIV.

A következő, bánathónapok alatt sem volt Zsuzsanna szívében zúgolódás. Ha visszagondolt az utolsó estére, mindig eláradt szívében ura szívének Istent dicsérő hálája. Fájdalma is azért vált egyre élesebbé, mert nem tudta mindenben teljesíteni György utolsó kívánságát. Hiába sürgette volna a temetést, Erdély ragaszkodott jogaihoz! A végső tisztességadás csakis országgyűlésből történhetett. Nagy fejedelmét minden főúr követni akarta utolsó útjára. A lengyel főurakat sem hagyhatták meghívatlanul. Számot tartott hívásra a két oláh vajda s a magyarországi főurak is. De a császárt is tudatni kellett, nehogy az öt vármegyét a temetés előtt visszakövetelje.

öreg Rákóczy György békésen pihent már ciprusfa koporsójában. De teteme körül bizonytalanság lett az úr. Ha tanácsot adhatott volna, azt mondta volna Zsigmondnak, hogy szállja meg a linzi békében kiharcolt öt magyar vármegyét s ne elégedjék meg a császár által kegyesen neki ajándékozott Szabolccsal és Szatmárral. Bizonyosan megdorgálta volna a Lengyelországba küldött követeket is, mert nemhogy a koronát igyekeztek volna megszerezni, de még a nekik adott pénzt is visszahozták a gyászoló családnak. Mindenkit úgy lesújtott a halál, hogy tétlenül hallgatták a lengyel királyválasztást, Nem kellett már

rettegnie Báthory Zsófiának: Zsigmond elesett a koronától. János Kázmér lett a lengyelek uralkodója.

Sem az özvegy, sem a két fiú nem törődtek ezzel. Úgy tele volt szívük az eltávozott emlékével, hogy nem néztek előre. Zsófia szavai rázták fel őket először gyászukból:

— Nem értem kigyelmeteket? Miért nem igyekeznek Lengyelbe? Még meg lehetne másítani a választást!

A két fiú összenézett. Volt valami észszerű az asszony tanácsában. De egyszerre siklottak el felette:

— Még atyánk ő nagysága temetetlen, nem rezgélődhünk.

Zsófia tehetetlenül tördelte a kezét.

— Meglátja kigyelmed, Lupul sem adja leányát Rákóczy Zsigmondhoz, ha nem léssen lengyel király.

György annyira nem tudta követni felesége gondolatait, hogy meg sem ütközött rajtuk. Hányszor hallotta, hogy Zsigmond emelése ellen háborog, — s most egyszerre trónon szeretne volna látni? A férj nem érezte, hogy most már a család tekintélyét félti hitvese. Maga fásult volt és csak azon töprengett, hányszor búsította meg apját engedetlenségével.

— Hát akkor nem adja. Majd tanál magának Zsigmond szíve szerint valót.

Zsófia végignézett a két férfin. Az egyik szőke volt, a másik egyre sötétülő hajú. György tüzes szemében aranypontok szoktak fényleni, mint anyjában, — Zsigmond valami nagy távolságból kék szemeket kapott örökségbe. Mégis egyforma volt a két szem s egyformán csüggedt a két nemes metszésű arc. Soha nem látszott jobban rajtuk, hogy testvérek, mint a gyász óráiban.

Az asszony sarkon fordult. Lebbent utána csipkéből készült, fekete fátyola:

— Ám lássák kigyelmetek. Úgy sejtem, magukat temetik, nem ő nagyságát.

Ment kisfiához. Feketébe öltöztette, de folyton suttogott hozzá:

— Te, kis fejedelmem. Viseld magad illendően, méltósággal, kis fejedelmem.

Aztán megint nem volt tennivalója. Várnia kellett. Tehetetlenségében végtől-végig járta a palota termeit. Csak anyósa hálózát kerülte el. Mert a fejedelemasszony kérdő szeme hang nélkül is úgy beletalált a szívébe, mintha sejtette volna lázadozását. Végre a maga hálózában nyugalomra nyert. Mióta Fejérvárra beköltöztek, szokása volt rendre kopogtatni a falakat. Hallott valamit Katalin titkos oltáráról. Azokat a szobákat nyitatta magának, ahol Behtlen Gábor felesége lakott. S egy este csakugyan felpattant a rejtett rúgó érintésétől a portai szőnyeg alatt egy titkos ajtó. Kifordult az oltár. Felujjongva vetette magát térdre előtte a fejedelemasszony. Imádkozni kezdett, mint a szomjúhozó. Nem volt formája kérésének, csak egyre-másra ostromolta a Szűzanyát s a szenteket, hogy teljesítsék kívánságait.

Nap-nap után szóltak a harangok. Siratták a fejedelmet. Zsófia ilyenkor jajgatni szeretett volna már kínjában. Sürgette volna a temetést, hogy megindulhasson körülötte az élet. S mikor végre egy kemény januári napon Összetörték a címeres zászlót Rákóczy György sírja felett, felszakadt szívéből egy igazi sóhajtás. Vége volt, hát most már vége volt az örökös búsulásnak!

Zsuzsanna könnytelen szemmel készítette utolsó útjára urát. Szívén ott feküdt a végrendelet reá vonatkozó lapja. A fekete betűkből szállt a vigasztalás és hirdette, hogy nincs elválás számukra. Maga öltöztette esküvői, fehérsejtem dolmányába Györgyöt. Rásimította kopaszodó fejére a kis, fekete főveget. De csak ujjai adták meg a kihült testnek az utolsó szolgálatokat. Maga messze nézett. Mintha távolból hallgatta volna a találkozást ígérő szavakat. S úgy érezte,

most már nincs egyéb teendője, mint készülődni erre a találkozásra. Csak akkor jajdult fel, mikor az összetört zászlórúdon még egyszer megmozdult a nagy, selyem lobogó. Még egyszer megmutatkozott a jól ismert betűkből alakult jelmondat: *Non est currentis, neque volentis, sed est miserentis Dei.*

Fiai ijedten húzódtak közelebb. De Zsuzsanna csillapítóan szorította meg a feléje nyúló kezeket. Már megtalálta önmagát. Mint György, úgy ő is új értelmét kereste a sokszor olvasott szavaknak. S egyszerre, izzó betűkkel gyulladt ki előtte a székesegyház falán az új igazság.

Nem a futóké, sem a törtetőké, hanem Isten kiválasztottaié az örökkévalóság.

Úgy fordult el a bezárult sírtól, mint aki új élet felé fordul. Álomban járt és titkos szavakat suttogott valaikinek, aki még mellette lépkedett. György szeme világított rája a hunyó nap utolsó sugaraiból György hangját hozta el neki a zúgó erdők benső rejtekéből minden patak csacsogása. Fehér fejkendője messziről hirdette, hogy özvegy arcát keretezi, — de ő szívében még most is az utolsó tánc ütemeit járta. Hallotta a biztató szavakat és egyre mélyebben érezte, hogy hálát kell adnia minden megszentelt napért, amit együtt tölthettek.

Valami vonzotta, ki a fejedelmi palotából. Nagy hegyek oltalmába vágyódott, ahonnan nem rángatják le kicsinyes szavakkal minduntalan a mélységbe. Mielőtt fiai megsejthették volna szándékát s lebeszélhették volna róla, Fogarasba indult kicsi kíséretével. Vitte magával a végrendelet néhány lapját, s vitte magával egy élet édes emlékeit.

Zsigmond sem tudta visszatéríteni. Vele indult hát.

Zsófia megkönnyebbülten maradt vissza a palota kapujában. Mintha csak most kezdődött volna igazi élete. Valami nagy nyűg szakadt le kezéről-lábáról.

Kitárta karját és beleujjongott a levegőbe, mint egy repülni kezdő madár:

György mögötte állt és csodálkozva nézte. S az asszony elrejtette örömét a férfi széles keblén:

— Tavasz vagyon, édes jó uram. Nem érzi kigyelmed?

György azon töprengett, hogy kozák követek érkeztek most hozzá. Nem tudta elképzelni, mit akarnak a lengyel vazallusok. Csodálkozva hallgatta a mézes-mázos szavakat. Földig hajolt előtte a fényes öltözetűl Wichowski János:

— Nagy baj hajtogat bennünket, kegyelmes fejedelem. Azt szeretnénk, ha elszakadhatnánk Lengyelországtól s kigyelmed vagy Zsigmond öccse felvenné a kozák királyság koronáját.

György összeráncolta homlokát:

— De hiszen kozák királyság nincs. A kozákság vazallusa Lengyelországnak.

— Azért kívánók, hogy megszabadítson bennünket kegyelmességed!

György olyan mozdulatot tett, mintha távozó testvére után akarna rohanni. De Zsigmond már messze járt. S most apja komoly megfontoltsága után vágyott volna az ifjú fejedelem. Vagy legalább anyjával beszélhetett volna, kedve szerint. De nem volt más a palotában, csak Zsófia. Nem merte magát rábízni a nagyravágyás tanácsára.

S mintha összeesküdtek volna tapasztalatlansága ellen, egyre-másra jöttek a követek. A kozákokat még csak megnyugtatta azzal, hogy Zsigmondhoz követet küldött. Megadhatta nekik a választ is hamarosan:

— Zsigmond ecsémet kigyelmeitek közé bocsájtom s ő majd megviszi üzenetemet.

De, alig küldte útjukra a kozákokat, már érkeztek a portai követek. Serédy fondorlatos arccal, sok káromkodással vegyítve beszámolóját, kibökkentette a végső üzenetet:

— Bizony az ebhitű nem enged. Nemcsak ötezer aranyat követel immár, a magyarországi részek után, mint megboldogult urunktól tette, hanem harmincezeret!

György segítséget kérően nézett tanácsuraira. Sem Kemény, sem Bisterfeldius nem tudott kibúvót. Mindegyik lehorgasztotta a fejét. Értette ezt: fizetnie kell. S nyugtalansága most Zsófiához vitte. Végre is kellett valaki, aki legközelebb áll hozzá. Reménykedett, hátha a nagy méltóság felébreszti feleségében is azt a támaszt, ami apjának volt az anyja:

— Mit gondolsz édesem, fizessenek a török császárnak? Harmincezer aranyat követel immár!

Zsófia a kapucsi basa érkezésére készült. Tudta, hogy már útban van s hozza az athnámét. Minden ékességét előszedegette. Udvarló leányai egymásután hozták elébe a ruhákat, hogy szemlét tartson felettük. Katalin szelleme újra ébredt a palotában. A pávaskodó nő mezéből csak most ütközött ki a magyar fejedelemasszony, hogy ura bús ábrázatát meglátta.

Egyetlen mozdulattal elkergette a lányokat. Hátravetette fején a csikefátyolt. Két szeme izzott és haragl festette arcát lángszínűre:

— Mit? Harmincezer aranyat? Megbolondult nagyságod? Fizesse az, aki tartozik! Kigyelmed anyjának, meg eccsének hagyta a fejedelem minden igaz uradalmát. Patakon meg Munkácson a sok kincs, — nekünk nem maradt egyéb, csak a pusztá ládák s tárházak, öreg Rákóczy György ungorkodott mindég a törökkel, mindenek tudják. Ha tartozott, ő tartozott. Fizessék meg azok, akiknek hagyakozott. Minket meg hagyjanak békességben. Lám, egyetlen valamire való szoknyának nem vagyok ura! Honnan vegyek illendő ékeset?

György azzal a titkos reménységgel jött, hogy megnyitja kincsházát előtte a felesége. Tudta, hogy nemrég adott el egy uradalmat hetvenezer aranyért

Zakrzeska Anna. Számított rá, hogy abból kér kölcsön. De az asszony szavai megvadították. Most maga is úgy érezte, nagy igazságtalanság történt vele. Hiszen Fogaras, Munkács, Ecsed, Regécz anyjáié, Patak, Tarcal és a sok értékes erdélyi jószág öccsége. Neki nem maradt olyan vár, amiben kincstárak volnának... Miből fizessen hát?

Eszébe sem jutott, hogy a rendekhez forduljon, öreg Rákóczy György emléke nagyon uralkodott gondolatai felett. De Zsófia már nem engedte el hatalmából. Egyre tüzelte. Mögéje állt. És György megírta a levelet anyjának. Nem azt írta, amit írni szeretett volna. Nem kérés fakadt a toll nyomán, hanem követelés. Báthory Zsófia gyűlölködése irányította gondolatait.

Vágtatott a posta, de Lórántfy Zsuzsanna szíve nem érezte, hogy új bánat közeledik feléje. Zsigmondal járkált az Olt mentén. Elbeszélgetett a szénát csináló lányokkal. Aztán tovább haladt a víz partján és lefigyelt a habok csacsogására. Mindig csak azt ismételték neki, amit úgysis érzett: ura elment ugyan, de nem hagyta el. Itt lépdel most is mellette és ezer kedves emléket ébreszt benne.

Rátámaszkodott Zsigmond karjára. Nem volt fáradt, de jól esett éreznie fia gondoskodó közelségét. Szelíden indult hangja az ezer édes neszből összesimuló, mélységes csendben:

— Látod fiam, ezt kívánom én néked... Hogy így vezetgesd ifjú feleségedet, mint most öreganyádat. Dehát Lupul lányát már nem akarod.

Zsigmond fellélekzett. Széttárta két karját és beleölelte anyját:

— Megtettem volna, ha használhattam volna véle. De most, hogy Lupul felmondta a szövetséget, nem kényszeríthet senki rá. Mit tudom én, milyen lett volna? Ugyan félve gondoltam rá. Hátha füstötte volna magát? Hátha idősebb, mint én? Törökország-

ban nevelkedett, — ki tudja, hol, kinél? Úgy mondják, ott nem sokat törődnek az asszonyok erkölcsével! Jobb lesz nékem lelkem anyámasszonyom mellett, továbbra is.

Szelíden tiltakozott Zsuzsanna:

— Mindörökre mellettem nem maradhatsz. Nékem már nem sok van hátra. Olyan igen vágyakozom az én drága uram után, hogy rövidnapon, meglásd eljön értem.

Lezuhant az ifjú két karja, mint a szárnyaszegett madár tolla. Rémület lappangott szemében. Remegett finom ajka is:

— Isten érnem ne engedje, szerelmetes anyám! Még gondolni sem szabad ilyet, nemhogy mondani. Nagyságod hét esztendővel ifjabb, mint apánk ő nagysága volt. Színben meg hússzal mutat kevesebbet. Bizony élélhet Isten segedelmével még akár negyven-ötven évekig is.

Zsuzsanna úgy megriadt, mintha büntetéssel fenyegették volna.

— Nem kívánom. Isten látja lelkem, nem kívánom, édes fiam. De azt bizony szeretném megérni, ha Isten ő szentfelsége megengedné, hogy kedved szerént való feleséged mellett hagyjalak. Meg, hogy gyermekeseidet megáldhassam, mielőtt szemem lehunyám. Mond meg nékem igaz lelkedre, nincs valami választottad? Nem csak irántunk való kedvezésből vállaltad volna a vajda lányát?

— Bizony mondom, senki olyat nem esmérek, akit szeretni tudnék. Tán nem is teremtett olyat az Úristen. Mert én mindegyiktől csak azt kívánnám, hogy nagyságodhoz hasonlítson. Nékem olyan jó, olyan tisztaságos, olyan bölcs és olyan erkölcsös kellene ... Máshoz az én szívem soha nem hajolna. ..

Kimondatlanul is ott lappangott közöttük Zsófia neve. S a fejedelmasszony előre húzta fehér gyászkendőjét, mert erősen elébük kanyarodott már a nap:

— Hát akkor majd tudakoltatok én néked olyat, amelyet kívánsz. Nem olyat, mint öreganyád, hanem különbet. Hirtelen házasság ritkán dicsértetik. De majd megkérlelem Bisterfeldius uramat, nézzen széjjel nyugoti országokban is. Hátha mind magadnak, mind nemzetségünknek emelését szolgálhatod, ha kedvedre való asszonyt kapsz? Én nem kénszerítelek, azt jól tudod. Képit hozatjuk, azonfelül majd magad is megnézed. Csak éppen tudni kívánom, hol is vannak hozzádillő kisasszonyok?

Zsigmond nem merült bele a tervezgetésekbe. De nem akarta rontani anyja örömét. Azon gondolkozott, hogy hírt ad Györgynek. Mert nála járt a lengyelek követe. Nagyon élesen beszélt a kozák követ ellen. Végül felajánlotta neki a lengyel koronát. Mégis csak kirobbant belőle a szó, hogy ehhez a gondolathoz ért:

— Nem tanáltam illendőnek, hogy a lengyel követ bátyámat becsmelte előttem. Azt mondta, engem kívánnak, mert szónok vagyok és tudós. Jó volna tudatni bátyámmal, hogy micsoda nessel jár nálam.

— Elmész?

Olyan szomorúság settenkedett az asszonyi hangban, hogy Zsigmond vigasztalni kezdte.

— Csak rövid időre. Azután bizony visszatérek.

— Siess hát, hogy hamarabb fordulj.

Visszafelé indult az Olt mentén. Elborult előtte a tündökletes nyár. Mintha a víz sem a drága hangon csacsogott volna. Most nem hallotta másnak, mint folyó futásának. De nem tudta visszatartani fiát kötelességétől.

Alig maradt magára, megérkezett György követe. Elboruló szemmel olvasta a levelet. Irtózatosságot tört rá. Visszaidézte azokat a perceket, mikor Rákóczy Pált kielégítették. Bizony nem engedte gyötörödni férjét, hanem megnyitotta előtte kincseinek házáat. György mellett is van hitves. Gazdag. Gazdagabb, mint ő volt. S mégis ilyen levelet ír neki a fia?

Most nem segített rajta ura utolsó izenete. Arról nem álmodott utolsó napjaiban öreg Rákóczy, hogy valaha is vád éri őt és panaszos lesz feleségének adott hagyománya. Csak a komor falak voltak körülötte s nem vizsgáltta sem erdő, sem mező. Elhallgatott benne minden életöröm. Nem világított már feléje az urához vezető ösvény sem.

Az udvari személyzet most látta először megtörtve a hősies asszonyt. Roskadozó, öreges lépésekkel ment a kincsház felé. Maga nyitotta a nehéz lakatot. S maga gurította elő egymásután az arannyal telt hordócskákat. Még csak meg sem nézte rajtuk ura drága képét. Az ajtó elé erőlködött velük. Hívatta Barcsai Ákost:

— Rakasd szekérre s tüstint indulsz velük a fejedelemhez. Csak egy levelet írok még hozzá.

Leült íróasztalához. Elnézte rajta a márvány betéteket, mintha először látná. Megsimogatta arcát az író toll szárnyával. Csak nem jelentkeztek a betűk. Végül visszaidézte sok szeretettel telt leveleinek születését. S akkor indult a levél, ugyanazon szavakkal, mint máskor:

Az Úr Isten édes fiam áldjon meg szerencsés hosszú élettel, jó egészséggel. . .

Leperdült az első könnyecsepp s megült a betűk felett. Elmázolódott az anya jókívánása. De még erőt vett magán s tovább írta:

Vettem leveledet, nem kicsiny búsulással, a kire sem édes atyád, sem én nem adtunk okot. A mi atyai és anyai szeretetünket soha meg nem mulasztottuk. . . Ha már én szenvedek is, csak édes atyád felől ne volnál olyan ítélettel, hogy nem helyesen cselekedett. Elhagyom a szókat, kiket mondottál. . . Minden levelidet megtartottam, ezt is azokhoz teszem, ez is erősíti a többit. Én azért mindezért, mind a többiért az én Istenemtől áldást kívánok reád, hogy az Isten engedelmesebb fiúval áldjon meg, hogysesem mint magad

voltál s ilyen keserves állapotomban megbúsítottál. Azért nem haragszom, hogy kérsz, de azért igen, hogy felhányod, mintha Istenben boldogult uram csak nekem s öcsédnek hagyott volna, s te csak pusztá ládákat s tárházakat látsz. Én nem tudom, magad tudod, hová lett, ami maradt. Én nem nyúltam hozzá halála után semmijéhez. Amit költöttéi szegény uram eltakarítására, avval nem igen fogytál. . .

Most már feltartóztatlanul ömlött a könny. Nem tudta folytatni az írást. Leroskadt karosszékebe. Panaszosan tört ki belőle lelkének minden fájdalma, bús özvegységének első átérzése. Fennszóval siratta nagy árvaságát.

A sarokban tollát rágva gubbasztott Péter diák. Mikor asszonya szavait hallotta, felhúzta valami ülőhelyéről. Vonakodva közeledett. Nem tudta, tollába mondja-e az özvegy a szavakat, vagy csak magának? De Zsuzsanna ráemelte könnyes szemét. Intett neki, hogy folytassa a levelet. S a diák írta. Maga is könnyeket törült le csipkés ingujjával, ahogy a nagyasszony szívének fájdalma megtáruult előtte.

Mire Zsigmond visszatért, anyja már betege volt a várakozásnak. Elszántan lépett fia elé:

— Ha van valami kedves jószágod, hozd el innét. Én ugyan semmire a kezem rá nem teszem. Nyughass az éjszaka, aztán légy segedelmemre, hogy holnap megindulhassak.

Megütközve nézte anyját a hűséges gyermek, ősz hajszálak csillantak a sötét hajban. Mély vonások árkolódtak a friss ajak körül. Homlokát is ráncok szántották fel Lorántfy Zsuzsannának, mintha öt nap alatt egy láthatatlan kéz öregasszonnyá fosztogatta volna.

— Hová készül édes anyámasszony? ...

Sóhajtás felelt csak, nem emberi hang. Vágy szállt át a havasok tövéből a Bodrog partjára. Könyvel kísérte egyetlen szavát Lorántfy Zsuzsanna:

— Patakra ...

Aztán felsírt. Leborult az asztalra és valami keserves gondolat rázta megvékonyodott testét. Ha elmegy, itt kell hagynia ura koporsóját. Erdély rendjei maguknak tartják fejedelmüket. . .

Zsigmond ijedten térdelt melléje. Soha nem látta anyját ennyire elesettnek. A legnagyobb megpróbáltatások órájában is messze kimagaslott mindannyiuk közül erős lelkének vigasztadó csodája. S most olyan volt, mintha elhagyatott gyermek jajongott volna előtte. Apát, anyát egyszerre vesztett, otthonából kiűzött, eltévedt gyermekké vált Lorántfy Zsuzsanna.

Zsigmond leborult az áldott ölbe, mint kicsi korában. Érezte az anyatest melegét és átkarolta karjával a remegő derekat. Könyörgő hangon kérlelte:

— Anyám . . . Egyetlen jóm ezen a földön. Csak azt mondja meg, mi búsította meg ennyire? Miért készül Patakra?

Felnézett Zsuzsanna. Réveteg volt a szeme s elhúzta remegő ujjait homlokán. Mosolyt erőltetett.

— Nem jól beszéltem, édes fiam. Hiszen Patakhoz semmi jussom nincs. Patakot néked hagyományozta édesatyád ő nagysága. Majd megyek hát Munkácsra... Ha ugyan ott is nyugodalmat találhatok.

— Édesanyám ... Hallgasson hát rám I Ne bántson ilyen keserves szóval! Hogy mondhassa Patakot enyémnek? Bizony nagyságodé Patak, meg minden javadalom, amit édesatyám nagy szívbeli jósága nékem szánt. Soha nem tekintettem magaménak semmit, Patakot meg legkivált nem. Patakot elképzelni sem tudnám édesanyám ő nagysága nélkül. Nagyságodé az, mind életében, mind halálaiban. Én csak vendég leszek benne, ha ugyan megtűr maga mellett. . .

Kékszeme úgy kínálta a vigasztalást, hangja úgy behatolt az anyja szívébe, hogy megenyhült Zsuzsanna bánata. Erőtlenül támaszkodott fia vállára és közelebb húzta magához. Megcsókolta a világító, magas homlokot:

— Te vagy az én szerelmetes fiam. Ha hát né-

kem adod az én drága Patakomat, vedd cserébe érte Munkácsot. De, ha igaz örömet akarsz szerezni árva anyádnak, lakozzál vélem, míg Isten hitvest rendel melléd. Légy az én örömöm, az én vigasztalóm... Segítöm is. írd meg te a bátyádnak, hogy kimegyek innét...

. .. György önvádas fájdalommal sietett anyjához. De szándékát megváltoztatni nem tudta. Zsuzsanna megbocsátóan nyújtotta neki kezét.

— Jobb, ha elmegyek. Senkinek ellenére tenni nem akarok. Ha kint leszek, tán még jó szívvel is gondoltok rám . . .

György elkeseredetten verte a mellét:

— Ha nagyságod meg is bocsát nékem, én magamnak soha megbocsájtani nem tudok. Elvette az Isten az eszemet, amikor megbántottam.

Döngött a férfi mellkasa. S az anya szelíden megfogta a büntető kezét.

— Istenre ne hárítsd magad bűnét, fiam. Inkább tán ember vétkezett, mikor ellenem hergelt. De most már mindegy. Jobb lesz nékem odakint, néktek meg idebent. Nem botránkoztatok senkit az én bánatommal.

Kimondatlanul kísértett közöttük Báthory Zsófia neve. György könyörögve tette össze a kezét:

— Csak azt mondja meg kigyelmed, hogy nem vonja meg tőlem szeretetét, tanácsát.

— Szeretetemet nem tudom megvonni, mert azt Isten adta belém, miótátul megtudtam, hogy véled megáldott. Tanácsot is adnék, de félek, hiába. Pedig elhíheded, javadra szolgálna. Édesapád ő nagysága is csak azt mondhatná, amit én mondhatok.

— Segítsen hát rajtam. Olyan összevisszaság van a fejemben. Senki nékem oltalmamra nincs.

Felemelte fejét Zsuzsanna s most újra a fejedelemasszony nézett szembe fiával. Már nem kérlelt, hanem akart a hangjával:

— Apád hűségeseit megbecsüld fiam. Tőlük valamit vissza ne végy, amit ő nagysága nékik hagyta-

kozott. Lám, Kemény János is sok nagy bajban, háborúságban szolgált bennünket igaz szívvel. Te is hasznát veszed.

Lángolt a férfi arca. Lelkesedve ígérte:

— Bizony, megbecsülöm. Zsigmond öcsémet hiába kérlelem, nem vállal hivatalt mellettem. Maga helyett ország generálisául Keményt ajánlotta. Legyen hát korlátnok mellett generális is. Vécsben sem háborítom. Maradjon övé s maradékié.

— Van még egy hű szolgám. Barcsai Ákos is jóeszű ember. Alacsony állapotból vettem magamhoz, de mindig hűséggel eljár, mindenben. Édesatyád már a portára is küldte. Itt hagynám neked.

— Rajta leszek, hogy illendő módon jutalmazzam hűségét.

Zsuzsanna széjjelnézett:

— Akkor hát én mehetek is, fiam... Jól tetted, hogy eljöttél hozzám. Nem jó haragban elválni egymástól a halandó embereknek.

György követte anyja tekintetét. Bontatlan rend volt a fogarasi várban. Egyetlen szőnyeg, egyetlen függöny, bútor, vagy poggyász sem mutatta, hogy végleg költözik onnan a fejedelemasszony. Kétkedve nézett újra meg újra végig, a hosszú termék során:

— Még nem mehet nagyságod. Időbe kerül, míg elrakódik.

— Nem viszek én el magammal semmit. Még az is fáj, hogy a rajtamvalót vinnem kell. De jól nézd meg, hogy feketeternónál, meg ennél a fehér kendőnél nincs egyéb rajtam. Sem pompa, sem ékesség. Ezt tán nem irigyli el tőlem senki.. .

György félrenézett. Megint ott járt Báthory Zsófia s fürkésző szemével benézett minden zugba s végigméretezte az előtte álló, vékony asszonyalakat. Annyira érezték közelségét mindketten, mintha látták volna. Pedig Zsófia Fejérvárott öltöztette bíbor ru-

hába kövér anyját. Megrakta ékszerrel, Hermelinnel bélelt palástot adott a vállára. Úgy ujjongott neki:

— Most már édesanyám az öreg fejedelemszszony. Én meg a fiatal. Majd megmutatjuk mi Erdélynek, mint emeli az országot, ha méltóságra illő asszony ül a fejedelem mellett!

XXXV.

A tárt ablakokon beözönlött a levegő. A Bodrog szelíden folyt medrében s nem próbálta túllépni hargagos hullámokkal. Sima tükreben megnézegették magukat a távolabbi jegenyék s felébehajoltak a mindig szomjas füzek, hogy olthatatlan szomjukra enyhülést találjanak. A halványkék égen fátyolszerűen siklott fel a hold s beletükröződött a könnyedén remegő vízbe.

Szénaillatot hozott a szél és a várkertben nyílai kezdtek csókjától a tarka törökszekfűk. Portulácskák tarka virágai bújtak a kövek közül s mézillatú bodza tárta szét ernyőit a bokrok védelmében. Gyógyító balsamként hatoltak be a jó szagok.

Zsuzsanna az ablakban ült. Meg-megpihent kezében a skófmot vonogató tű. Elnézte a koranyári kertet s aztán befelé fordult. Szép arcát mosolygás derítette, összébb húzta szemét, mintha kisebbet akart volna látni. S valóban megisméltődött előtte egy régen látott kép: Zsigmond ott sürgölődött a könyvek között, mint kicsi korában. Rakta az asztalra a bőrkötésű fóliánsokat, dédelgető kézzel húzogatta helyükről a régi köteteket. Maga fújta le a finom port valamennyiről s csak elvétve kapott kezéhez egyet-egyet titkára, Horváth István, — majdnem soha a ruháját féltő Padányi kamarás.

Olyan buzgón dolgozott a fiatal herceg, hogy könnyű verejtek lepte el homlokát. Padányi feszelt. Szeretett volna megpihenni, de már nem tudta

volt tanulótársát olyan könnyen megszólítani, mint a fejevári-iskola falai között. Hiába volt Zsigmond szívélyes, sőt baráti, — mégis érezte a nagy távolságot. Csodálatos fenség áradt ki az ifjú hercegből. Nagy tudása úgy sugárzott mélyenülő, kék szeméből, mint egy kiapadhatatlan forrás. Gondolatai szinte átütöttek sima homlokának néha összevonódó, vékony ráncából, mint termékeny barázdákból a bujkálni kezdő vetés. Nem a rang, de a szellem méltósága tartotta tőle távolabb ifjú kamarását, mint ahogy ő maga kívánta.

Zsuzsanna sajnálta megbontani a nyári alkonyat békés hangulatát. Mégis intett a titkárnak. S Horváth maga kezdte gyújtogatni a gyertyákat a karos tartókban. Sárgásán ömlött el az asztalra rakott könyveken a rebegő fény. S akkor Zsuzsanna felállt, összehajtogatta a patyolat terítőt. Fia mögé lépett:

— Alkonyodik, fiam. Gyertyavilágnál meg nem sokat látsz. Hagyd holnapra a rakodást. Hiszen majd csak rendben talál úgyis mindent Comenius uram!

Zsigmond felegyenesedett. Ujjai hegyén vékony porréteg ült. De szeme úgy ragyogott, mintha kincseket rakosgatott volna naphosszat maga gyönyörűségére. Tenger gyöngyénél értékesebbnek, aranynál súlyosabbnak, drágaköveknél tetszetősebbeknek érezte a zöld posztón heverő fóliánsokat. Különös gyöngédséggel vett kézbe egy nagyalakú nyomtatványt. Címlapján nap, hold és csillagok árasztották fényüket a földre s megtermékenyítették a tudomány által. E sokat mondó kép felett ott ékeskedett a felírás:

PRIMITAE LABORUM SCHOLASTICORUM.

Zsigmond nem állhatott ellent. Belelapozott, pedig már sokszor áttanulmányozta Comenius tanítási tervezetét. De újra gyönyörködött a szépen felépített

rendszerben s hangosan kezdte olvasni az egymást kiegészítő osztályok neveit:

— Vestibulium — ez a legkisebb diákok számára a tudomány pitvara. Janim az ajtó, melyen beléphetnek. S átrium, azaz csarnok, ahol már maguk is megmérhetik, milyen kincseket kapnak a tudós professor októl.

Elgondolkozott. Legyintett, mintha kellemetlen emlék tolult volna tudatába.

— Csak már Tolnai uram ne akadékoskodnék. Néki ellenére van, hogy Comenius uram lesz a professorok felett. Lám Kapossi Pál, meg Ecsedi János örömmel vállalták a második és harmadik osztály tanítását, s ő meg elégedetlenkedik, hogy az elsőbe rendelte Comenius uram. Pedig, ha meggondolom, még bizony néki lesz a legékesebb munkája. Csupa öröm lesz megnyitni a kis tudatlan gyermekek fejét s befelé terelni őket az ajtó, a Janus felé... Valóban méltó ez a pataki prédikátorhoz.

Zsuzsanna homloka is felhőssé vált:

— Úgy sejtem, Tolnai uramnak nincs innyére, hogy más ember újítását elfogadjuk. Pedig az ő újításit én mindenkor pártoltam. A presbiteriánizmus miatt még szegény, áldott apáddal is megütözköztem. Most is ugyan mellettük vagyok. Medgyesy uramat is berendeltem Patakra. Ha már Fejérvárról kiüldözte ángyod, meg bátyád, hadd legyen az én udvari papom. Patakon holtig való szállása lesz, hiszem. Ügye fiam, halálom után sem üldözöd el ezt az igaz embert?

Zsigmond hangjában zokogás bujkált. De tiltakozás után igyekezett másra terelni a szót:

— Édes anyámasszony! Tudhassa, semmi nékem jobban nem fáj, mintha haláláról beszél! Inkább azt mondja, vájjon nem lesz-e kevés Comenius uramnak a rendelt fizetés. Ilyen nagy elmét nem is lehet földi kincessel kellőképpen jutalmazni! Tudjuk, hogy mind

az ángliusoknál, mind a sévkusoknál, de még Németalföldön is igen örömmel látnák.

— Nem kímélem én a költséget, édes fiam. De Bisterfeldius uram úgy véli, hogy előre kell tekintennünk. A lissiai iskolákban ennyi javadalma sem volt. Ne felejsd, hogy húsz honfitársának is szabad életet nyújtunk, az iskola is igen rongált állapotban van, javíttatnunk, nagyobbíttatnunk kell. Bizony szeretnék a nevendékek számára szabad asztalt, hogy a szegényje is illendő táplálékot nyerjen s a gazdagja ne hivalkodhasson. Magad meg a nyomdát szorgalmazod nagyon, .. Ha egyszerre kiköltekezünk, majd nem marad nászajándékra ...

Az utolsó szavakat már halkán mondta, pedig a titkár és a kamarás kihátráltak. Tudták, hogy alkonyati órákon egyedül szeret beszélgetni anyja és fia. De ők maguk is csak arról beszéltek, amiről ezek ketten: Zsigmond herceg közelgő házasságáról.

Zsigmond könnyedén nevetett.

— Bizony, nem tudom, érdemes-e megzavarni ezt a nyugodalmat. Ha meggondolom, hogy már nem-sokára ifjú asszonyt kell kísérgetnem s nem mehetek édesanyámmal sem a skólába, sem az uradalmakba kedvünk szerint, kedvem volna visszahívatni Mednyánszky uramat!

Zsuzsanna szívében is viaskodott az a szemernyi anyai önzés, ami még helyt talált benne, a határtalan önzetlenséggel, mellyel fia boldogságán munkálkodott. De mint annyiszor, most is az önzetlenség győzött:

— Azt már nem tehetjük. Mit szólna hozzá a pfalzi örgróf, hogy hoppon hagyod a menyasszonyt? Hiszen tetszett néked a cseh király árvalánya. Magad mondod, hogy minden kép közül a kis Henrietteé a legtetszetősebb.

— Horváth úgy mondja, hogy nem üti meg az eredetit...

— Horváth könnyűvérű ember. Nem kell a szavára adni. Dehát néked senki nem lesz kedvedre, attól félek. Magyarországi kisasszony egy sem kell. A belgiumira kimondtad, hogy rút, meg sápkóros. Még Bisterfeldius is megdorgált a nagy válogatásért. Tudod-é, mit írt Klobusiczky uramnak? Várj csak, hadd mutassam. Ugyan jót nevettem rajta:

Varródobozából elővette a professor keményvónású kézzel írt levelét. Zsigmond letérdelt az ablak-emelvényre. Anyja lehajolt hozzá. Úgy olvasták kuncogva a megrovó sorokat:

A herceg azzal van, hogy sápkóros a menyasszony? Hát aztán? Ebből meggyógyítja a férjhezmenetel. Az én menyasszonyom is sápkóros volt s amint elvettem, úgy kivirított, mint a rózsza. Nem illik fejedelmi s közjóra született emberhez mindent, arcot, kort, szokást, öltözetet apróra kutatni: az közsorsú ifjak dolga.

— Na látod fiam. így vélekednek rólad az ország tanácsadói. Kemény uram is szintazonképpen írta, hogy necsak parasztmódon szaporodásra, avagy papi módon a jámbor, együgyű életre, hanem terjeszkedésre és erősödése is nézz a házasság dolgában.

Zsigmond füléhez kapta kezét. Felugrott:

— Édes anyámasszony, hagyjon fel nagyságod mások bölcsességével! Nékem csak az a bölcsesség kell, ami kigyelmeteket vezette, mikor Isten előtt kezet fogtak. Hűséggel akarom én szeretni az én hitvesemet, nem csapodársággal. örökös társat keresek magamnak, ha már egyedül nem maradhatok, nem szerelmeskedő játékbubát. Ha az árva Henriette-el ezt küldi hozzám az Űristen, mindhalálomig áldom. De ha nem, bizony mondom, soha én mostani boldogságomat fel nem találom... Látom én a példát, mit tész az, ha ketten két felé húznak ...

Új vizsályok emléke frissült előttük. Zsuzsanna

szája megkeményedett. Aztán legyintett a levegőben, mintha üzni akarná a rájuk vetődő árnyékot.

— Ne törődjünk mi mással, fiam. Örvendezzünk, hogy békességben együtt lehetünk. Magam bizony mind éjjel, mind nappal hálálkodom, hogy nagy búsulásomban még ezt a nagy örömet engedni érte az én Istenem, mielőtt hazamegyek.

— Itthon van, édesanyám.

Zsigmond karja átfonódott a karcsú alakon. Emelte magához:

— Már csak rövid időre, fiam. Hidd meg nékem, mikor odaát többen várnak az emberre, mint az itt valók, bizony mindig arra felé nyújtogatja már kezét az ember. Nem restellem bevallani, hogy éjszakánként mindig úgy tárom a karom, hogy akármelyik percen kézen foghasson engem a te jó apád s vezethessen magával.

Zsigmond már nem ellenkezett. Kezdte megszokni, hogy anyja csak félig van mellette. Derűs és gondoskodó, szorgalmas és előrenéző, de valaki mindig mellette jár. S néha kétszer is szólni kell hozzá, mintha beszélgetésbe mélyült volna azzal a láthatatlan valakivel.

Padányi köhintése ébresztette őket a jelenre. Furcsa fintorral jelentette az ifjú kamarás:

— Comenius uram kísértiből valami ember jött nagyságtokhoz. Mindenáron a herceg úrral akar beszélni. Drabiknak mondja magát.

Zsigmond kitárt karral sietett az ajtó felé. De visszahőkölt, mikor a belépőt meglátta. Egyetlen, nyakban ráncolt, fehér ing volt az ember Öltözete. Meztelen lábát kicserzette a szél, megbarnította a nap. Barna haja rendetlenül lógott két oldalt a vállára. Felemelte kezét s bűgő hangja szétömlött az alkonyattal telt szobában:

— Békesség néktek!

Zsigmond erőt vett meglepetésén. Nyájas szóval tessékelt beljebb az embert.

— Mondd jó uram, micsoda izenetet küldött nékünk Comenius mester?

— Nem Comenius, hanem Isten szól néktek általam.

Borzadozás futott végig Zsuzsannán és Zsigmondon is. Az idegen szeméből lángok lobbantak, mintha gyújtogatni akarná a szívüket. S zendült a mély hang:

— Én vagyok az Úr prófétája. Izeni néked a kegyelmes Isten, hogy nagy hatalomra szemelt ki, ifjú hercegem. Ha nem késlekedsz hadba szállani, s a fejedelem ő nagyságát magad után szólítani, te leszel a felkent király!

Lehunyta szemét. Még titokzatosabb volt a lobogó gyertyák fényében, mint mikor szeméből áradt az akarat. Most olyan sápadt lett, mint egy halott. Megingott és elesett volna, ha Zsigmond erős karja fel nem fogja.

Zsuzsanna határozottan nyúlt az ezüst csengő felé. De, mielőtt rátehette volna kezét, hogy beszéltsa az udvarlókat, felemelte szavát a lehúnytszemű férfi:

— Nincs mondanivalóm udvari szolgáknak, hanemha az ifjú hercegnek és az ő anyjának. Ím halljátok szavam. Nagy boldogságot készít Zsigmond úr számára a mindenható Isten, de el is veszi, ha nem követi az ő parancsolatját!

Rossz érzéssel pillantott egymásra anya és fia. De a különös idegent nem zavarta ez:

— Királyi vérből veszel feleséget. Királyi korona vár reád. De elvész hitvesed és elvész életed is, ha nem nyúlsz a korona után, mit Isten irgalma hoz egyre közelebb fejedre. Avagy nem vágyik-é minden ember méltóságra? S bizony mondom, senkire nagyobb nem vár, mint reád, jó uram! Üld meg me-

nyegződet és siess hadat vezetni! Csehország királya leszel, ha nem késlekedsz!

Kibontakozott a herceg karjából. Határozott lépésekkel ment az ajtó felé. Zsuzsanna és Zsigmond utána néztek. Úgy tűnt el közülük, mint egy látomás. De valami arra ösztönözte őket, hogy egymás között is hallgassanak róla.

Indultak az iskola felé. S míg a poros utcákon végighaladtak, Zsuzsanna mindenütt látott valami javítani valót. Mintha láthatatlan kísérője felhívta volna figyelmét a legapróbb romlásra is. Aztán a rövid séta után felértek a várba. Kettesben vacsoráztak és nem beszéltek arról sem, hogy már megérkezhetek azóta Krossenbe a követek. Rövidnapon belül házasságot is köt pfalzi Henriette-el Rhédey Ferenc. Aztán indul a sors ifjú leány alakjában Patak felé. Áldást, vagy örökös átkot hoz magával.

Ha nem beszéltek is róla, mindketten erre gondoltak. Zsuzsanna nem volt annyira bizakodó, mint mutatta. Éjszaka egyszerre nyugtalankodni kezdett ágyában, öreg udvarmesternője, Petneházyiné, két ágba font, őszülő varkocsával, kezében csepegő gertyával nyitott be hozzá. Aggódás hozta. S megnyílt előtte Zsuzsanna zárkózott ajka:

— Hátha valami nagyravágyó, fényűző asszony közeleg felénk, kedves Petneházyiné?

Csóválta fejét az öregasszony. Szerette volna elhessegetni a rossz gondolatokat, de maga is félt. Brandenburgi Katalin volt előtte, akiért éppen így ment a fényes kíséret, éppen így más esküdöxt meg vele az ura képében. Hátha ez is csak elégedetlenséget, szomorúságot hoz magával az idegen országból, mint az a másik?

összehúzódott a két öregasszony. Reggelig igyekeztek egymást vigasztani. Aztán a napfény erősítést hozott. Munka várt rájuk minden zugban. S mint

ifjú asszonysága éveiben, most is karjára fűzte kulcsos kosarát Zsuzsanna.

Megnézte a meghívandók számára emelt leveles színeket.

Előre terítettett a korán érkezőknek. Gyakran tekintgetett Tokaj felé. Nem akarta 'bevallani, de dobogó szívvel várta Györgyöt.

A legelső vendég nem az ifjú fejedelem, hanem Báthory Zsófia volt. Ura levelét hozta magával. De maga is nagy sebtében újságolta, hogy újra kozák követek érkeztek. Nem hagyhatja őket, sem ura, sem Kemény. Még Bisterfeldiust sem bocsáthatták ki a menyegzőre.

Zsigmondnak szinte ez fájt legjobban. Szeretett volna a sokat aggódó, öreg professor mellett állni, mikor először jön vele szembe mátkája. Kemény János hűséges arcát is nélkülözte. De Kemény módját találta, hogy megéreztesse ragaszkodását. Nyúlánk ifjú lépett a herceg elé s leveleket nyújtott át. A kancellár mentegetőzött elmaradásáért:

Már útban voltam, mikor a fejedelem visszahivatott. Bár legalább beszélhettem volna Nagyságoddal és ott leendő becsületes rendekkel, noha lábom fortélyoskodik. Alázatosan kérem Nagyságodat, ismeretessen meg távolról a hercegasszonnyal, kinek szolgálatára fekete köntösben indultam, mind feleségestől. S fogadja magam helyett fiamat. Csak a fraucimmereknek tányértörlésében szolgáltasson Nagyságod véle.

Zsigmond gyönyörködve nézett a nyílt arcú ifjúra. Vállára ütött és kedveskedve mondta neki:

— Apád ő kigyelme ugyan tányértörlésre ajánl. De tán nem haragszol meg, ha szövétnekes ifjúvá választalak, öcsém?

A fiú szeméből hála csapott Zsigmond felé. A vőlegény megsimogatta lángbaboruló arcát is. Ment, hogy fogadja a többi vendégeket, hogy úrrá legyen

egyre erősödő nyugtalanságán. Nem is vette észre, hogy Kemény Simon pillantása nem őt követi, hanem az ura kíséretében érkező Allia Mária előtt hódol.

Özönlött az úri nép a Pataki-várba. Érkezett a császár képiben az egri püspök. Nagy vitatkozásba merült Comeniussal. Alig lehetett őket egymás nélkül látni. Hit sugárzott a két férfi feje felett, mint egy glória. S bár napestig igyekeztek, nem tudták meggyőzni egymást. Egyetlen lépéssel sem bírták eltántorítani hitvallásától a másikat. Ezért fonódott szorosán össze a kezük, mikor elváltak. Ezért várták türelmetlenül a reggelt, hogy újra összecsaphassanak. Mindegyikőjük erősödött hitében a másik hitének izzóságától.

Jöttek a lengyel követek is, de a lengyel főurak színe-java már táborba szállva várta a kozákok és tatárok támadását. Háború előszele fújdogált a határokról. A kozákok egyre erősebben kérelték Györgyöt, hogy álljon élükre s szabadítsa fel őket a lengyel uralom alól. De a pataki várban nem gondoltak most a közelgő veszedelemmel. Zsuzsanna már egészen átengedte magát a várakozásnak. Ha összetalálkozott vizsgálódó útját járó menyével, kitért előle. Jó szóval viszonzta minden epés mondását. Pedig Zsófia úgy nézegetett mindent, mintha tőlük elrabolt értékekben dúskálnodnék anyósa, sógora.

Mikor a násznép előhírnökei befutottak, Zsigmond szívében megmozdult valami. Eddig arra gondolt, hogy félig-meddig akarata ellenére összevezetik egy idegen lánnyal, — most arra gondolt, hogy fényes kísérettel, ékes hintókon közeledik feléje egy árva. Hiába származik magasból, hiába volt az apja cseh király s anyja I. Jakab angol király leánya. Az apa száműzetésben, az anya testvére, I. Károly, verpadon halt meg. Nehéz átok súlyosodik erre a szegény virágszálla. S talán mégis azt érzi legnehezebb-

nek, hogy most idegenbe viszik, s egy ismeretlen férfi kezébe helyezik a sorsát.

Eddig soha nem gondolt részvéttel menyasszonyára, de most ez a részvét űzte, hogy mielőbb láthassa. Alig tudta kivárni, míg kísérete előállt. Úgy vetette magát nyeregbe, mintha rég nélkülözött testvér elébe menne. Mintha eltévedt árva sírna messze, messze erdőségekben s várná, hogy oltalmába vegye valaki. Úton-útfélen elébe állt a próféta és dörgő hangján figyelmeztette, hogy legyen méltó a királyi vérhez. De Zsigmond nem a királylányt várta. Oltalmazó vággyal nyújtotta kezét menyasszonyának. S Henriette az első pillanattól úgy érezte, mintha szívének legféléttetebb titkát olvasta volna ki a mellette haladó ifjú.

Zsigmondra emelte mélytüzű szemét. Tejfehér bőrén halvány rózsaszín váltakozott a bíboros tűzzel. Ajka könnyedén remegett, pedig nem nyílt szólásra. De Zsigmond megértette a ki nem mondott szavakat. Karjába fűzte a hattyúprém keztyűhen reszkető kis kezét. Úgy tette rá a maga erős jobbját, mintha kis madarat dédelgetne. Németül biztatgatta:

— Ne félj, édes kis feleségem. Velünk van az Úr és összevezeti a szívünket is, ha már az életünket összevezette.

Henriette szepegni kezdett, mint a hazatalált gyermek. Zsigmond elébe állt, hogy senki fia ne lássa ellágyulását. Levendula illatú keszkenőjével letörülte az első könnycseppet a szíromfinom arcáról. Ujjongó öröm hatalmasodott el benne. Mintha apja vidám szeme integetett volna feléje az örömtüzek fényéből. Mintha az ágyúk dörgéséből öreg Rákóczy tréfálkozó hangja hatolt volna el hozzá. Aztán áhítatba ment át az incselkedés szava. S az ifjú férj összekulcsolta kezét felesége ujjával. Imádkozott, hogy életben-halálban együtt maradhassanak, most ébredő szerelmük teljes erejével és tisztaságával. S félretolta útjából

Drabikot, aki váratlanul elébe állt a sátor függönyei közül és vészujjával mutatott a fejére.

Nem tudtak a múltó násznapokról. Nem értették, milyen csendes örömmel csókolta meg őket egy reggel Lórántfy Zsuzsanna. Csak akkor vették észre az anya távozását, mikor egyedül maradtak, összenéztek. S a fiatalasszony Zsigmond kezére hajolt:

— Milyen kegyelmes az én Istenem! Nemcsak jó férjet, de új anyát is adott nékem. De miért távozott ő nagysága? Legyen közöttünk. Lakozzék velünk, míg élünk s él...

Zsigmond hálásan ölelte át hitvesét. Új, nem is sejtett boldogság nőtt a szívében. Míg eddig nem tudta elképzelni, hogy egy idegen asszony mellett kelljen élnie, most nem értette, hogyan is tudott eddig meglenni Henriett nélkül. Patak vén falai csodát értek meg. Kivirágzott közöttük újra az a szerelem, amelyet valamikor ők már dajkáltak, ápolgattak, nagyra neveltek.

Csodálatos szép napokat ajándékozott az ifjú párnak a nyár. Ifjú szerelmüket csak Drabik felhőzte. Mintha titkos ajtókon jött-ment volna a várban: hol az őrtornyok mélyéből, hol a bástyák pillérei mögül, hol a kertek fának törzse mögül bukkant elő. Áldást osztott rájuk, de ajka könnyörtelenül a követelőzés és fenyegetőzés jóslásait rebegte. Henrietté borzadozva bujt Zsigmond keblére. De, mikor egy alkonyatkor újra felbukkant előttük a vad külsejű aszkéta, keblébe nyúlt és egy levelet adott át urának:

— Édes jó uram, ne hidd, hogy magam vágyódom méltóságra. De felséges anyám ugyanazt írja, amit a próféta mond.

Zsigmond széjjelbontotta a cseh királyi pecséttel ékesített levelet. Feleségéhez hajló fejjel, lélekzetét visszafojtva olvasta anyósa intelmét:

Ha volt bátorságod királynőt venni nődül, legyen bátorságod koronát tenni fejére.

A próféta előttük állt. Kócos haját megkoronázta a lenyugvó nap. De most nem szólt. Csak a levélre mutatott s tovatűnt meztelen talpának nesztelen lépéseivel.

Zsigmond szívében ellenérzés ébredt. Közelebbhajolt feleségéhez s mélyen nézett a szemébe:

— Úgy jöttél hát el a kis magyar főemberhez, hogy előre tudtad: királyságot kérsz tőle nászajándékkal?

Sikoltva tört a szó Henriette szívéből. Könyörögve emelte Zsigmond felé karcsú kezét:

— Semmit soha én tőled nem kérek! Hiszen olyan mondhatatlan sokat adsz nékem a szerelmeddel. Kergesd el azt az embert! Anyámnak magam írom meg, hogy nem kell nekünk királyság! Itt vagyok az én koronám a te kezvedben, ha fejemre teszed. Itt vagyok az én trónusom a szívedben, ha magadhoz ölelsz!

Félszükre siető madárcák suhantak felettük. A Bodrog édes dallamokat énekelt s elhallgattatta a susogó fákat, hogy a szerelmesek hallhassák egymáshoz vágyódó, dobogó szívük zenés kíséretét. Zsigmond úgy érezte, hogy az életben most először boldog. ízlelte és kóstolgatta az örömöket, hogy aztán vadul, fenékgig üritse a mámor kelyhét. Henriette hűségesen követte. Csókjaik megkapták a teljes összetartozás mézét. Egyetlen húros hangszerré vált a világ és minden csak az ő vérük ritmusát muzsikálta.

S Henriette nap, mint nap könyörgött urának:

— Sürgessük anyánkat. Hadd lássa, hogy Isten összekötött bennünket immár érzésünkkel is!

XXXVI.

A hársak már elvirágoztak. Zsuzsanna mégis úgy érezte, itt maradt az illatuk a levegőben. De nem az elmúlt nyár illata volt ez. Mélyebb, édesebb, zamatosabb levegőben járt, mint Patak fái alatt. Hiszen ezeket a fákat ifjú Rákóczy György akaratos keze ágyalta földbe, téli fagy idején. Innen került bibliájába az a most már porladni kezdő, aranyszín levél, amit aztán neki, az árva leánykának küldött el. . . S ez a hárslevél ma is itt van még vele. Már nem meri kivenni a biblia lapjai közül, nehogy megsemmisüljön. De tudja, hogy ott van és vigasztalás árad belőle a lapokon át.

A fehér fejkendős, fekete ruhás asszony tovább járt a hársak alatt. Messze húzódott tőle kicsi kísérete. Mégsem volt egyedül. Kezét fogva, vezetgette ura s ő elmondta neki gondolatban, hogy érkezett életébe a sokszor áhított, várva-várt leány. Már nem kell jobbágy Marika szemébe nézni, ha hűgára gondol, — pfalzi Henrietteben nemcsak Zsigmond feleségét, de árva Lorántfy Máriát is szeretgethette. S azt is továbbbította a mellette járónak, hogy Patak várában új boldogság virul. Lorántfy Zsuzsanna és Rákóczy György ifjú szerelmének emlékei újulnak ki. Szétárasztják sugaraikat anyai szívéig és vonzzák, hívják, csalogatják magukhoz ...

Az első hívásra mégsem mozdult Zboróról. Végigvitte a levelet a hársfák alatt s szeme ragyogott az örömtől, de maradt. Ám, követ követet ért. Felzokogó hálával telepedett hintájába. Mikor aztán elindult, megállás nélkül hajtattott Patakra. Útközben minduntalan kinézegetett. Először Kassán várta az ifjú párt. Aztán Telkibányán dugta ki a fejét. De nem várta hintó. Zsigmond almásszürke lova sem nyerített elébe.

Minduntalan azzal biztatta magát, hogy ez nem

jelent semmit. Bizonyosan a felvonóhid mellett bújtak meg. Vidám ujjongással futnak majd elébe, mint a gyermekek. De szívére szorítja, egyszerre, mindkettőt!

Egyelőre csak keze tapadt keblére. Valami rossz érzés szegődött mellé. A nap is bujkált a fellegek között. Patak tornyára meg éppen sötéten ereszkedett alá egy magányos foszlány ... De mégsem igaz szíve híradása. Hiszen Zsigmond csakugyan itt álldogál, az őrtáilo tömbje előtt...

Sugaras szemében kigyulladt a fény. Mégis csak meg akarják hát tréfálni a gyermekek.

Lehunyta a szemét, mintha aludnék, mintha ő sem készülődne a viszontlátásra. Csak akkor rezzent fel, mikor halkán, szomorúan, könnyeket leplezve hallotta csendülni fia hangját:

— Feleségem nem tud jönni szolgatjára, édes jó anyámasszony. Belső forróság rázza harmadnap óta. Fel akart ugyan kelni, de nem engedhettem.

Zsuzsanna kettősével ugrott át a lépcsőfokokon. Nem sejtett erővel tépte fel a hálózást ajtaját. Ott feküdt a fiatalasszony s két karját erőtlenül tárta feléje. Lázrzsák tették festettszerűvé szép, ifjú arcát.

Zsuzsanna legszebb mosolyát tette ajándékkul a beteg elébe. Hűvös kezének érintése könnyeket fakasztott. Útikalauzát Petneházy né vette le róla, mert neki ettől a pillanattól kezdve nem volt tekintete, nem volt mozdulata maga számára. Már nem gondolt arra, hogy kis hűgához hasonlít a menyé. Henriette volt minden érzése, őt derítgette biztató szeme. Érette harcolt olyan hőiesen, hogy hónapokig meg tudta futamítani oldala mellől az ellenséget. Annyira elszánt volt ez a küzdelem, hogy még gyönyörű órákat adakozott a fiatalasszonynak. Hármában nézték meg a vár kincseit. Hintóba ültek s megtekintették a közeli uradalmakat. Felkeresték a Királykútját és

Zsuzsanna elmesélte Mátyás király ifjú szerelmének történetét. Henrietté elszoruló szívvel hallgatta. Aztán Zsigmond kezét szívére vonta:

— Úgy-e, te soha el nem hagynál engem, hogy a szívem meghasadjon?

Gyenge volt és erőtlen. Inkább feküdt, mint ült Zsuzsanna kékselyem hintójában. Zsigmond remegve fogta átlátszó kezét s rimánkodni szeretett volna, hogy az asszony ne hagyja el őt. Hiszen már inkább álomnak tűnt fel, mint valóságnak. Mégis tréfálkozni próbált a férfi:

— Mi már csak együtt járunk-kelünk, édes szívem. Ahová te mégy, oda én is követlek.

Zsuzsanna fia keze után kapott, mintha máris szállni készülne az asszony és vinné magával urát is. Becézgetve mondta nekik:

— Pihensz kicsinyég, aztán elmegyünk Kékedre. Csodavize van, mindenek mondják. Az majd meggyógyít!

Bekanyarodott a hintó a várbavezető útra. Leereszkedtek a felvonóhíd láncai. S az őrtálló kötömbjénél ott állt a próféta. Még elhanyagoltabb volt, mint azelőtt. Lobogó szeméből gyűlölet szikrázott. Bozontos bajusza alól fenyegetően sziszegett Zsigmond fülébe az intelem:

— Ha nem hallgatsz az Úr tanácsára, négy napon belül Isten visszaveszi a néked adott kincset!

Zsuzsanna ettől kezdve már mindig csak fia készülődsre valló szavát hallotta, — Zsigmondban pedig a próféta jóslatai viszhangoztak szüntelenül. Ha tehette volna, most egy iszonyú ordítással összekönyörögte volna a világ minden katonáját, hogy induljanak hát harcra és segítsenek megtartani asszonyát. Vallásos lelke mégis legyőzte a próféta szavainak mérget. Nem tett egyetlen lépést sem, hogy kövesse, — de a szívéhen csengő szavakat nem tudta elhallgat-

tatni. Akkor is hallotta, mikor utolsót simított a szégyen asszony márványarcán.

— Isten visszaveszi a néked adott kincset.

*

Zsuzsanna nem bírta leküzdeni fia szörnyű fájdalmát. Henriette halála után esztétvesztve bolyongott a várban az ifjú herceg. Alig ismerte meg anyját. Egy hónapba került, míg minden erejét elvette a szenvedés, összeroskadva találta Zsuzsanna a terítón alvó, bebalzsamozott Henriette lábánál.

— Édes jó fiam, erősítsd magadat. Az Úristen rendelése ellen hiába harcol az erőtlén ember.

Anyja kezére borult a férfi. Átforrósdott könyvek sírták bánatát:

— Én, tudja Isten, életemet már semminek tartom!

Zsuzsanna összeszorította ajkát. Maga érzésére ismert. Azt is belátta, hogy fia szívét még nem erősítette meg a sok csapás, mint az övét. Életének célját csak most találta meg s már el is vesztette, — gyengének érezte magát, hogy egyedül hacoljon ezzel a fájdalommal.

Segítségére sietett hát mindenki. György igaz testvéri szívből kérlelte öccsét. Kemény János tőle nem is várható gyöngédséggel vigasztalgatta. S jött öreg tanárja. Fel akarta rázni 'kötelességeire Bisterfeldius komoly szava:

— Tudja, hogy az Atya akarata nélküi hajszálunk sem görbül! Mérsékelje hát bánatát s tartsa meg magát a keresztyén világnak. Öreg Rákóczy György kedvesebbik fiára még nagy szükség vagyon¹

Zsigmond felnyögött. Mintha apja erős hangja jött volna nagy távolságból feléje. Zsuzsanna könyebbülten intett a professornak, hogy intse tovább:

— Nagyságod sínylődése bizony mondom ne-

künk, az egyháznak, a hazának kárára lehet! Szükségünk van életére!

Zsigmond felemelkedett. Lépései az imaterem felé vitték volna. Ott várta Henriette, hogy utolsó útjára kísérjék. De a professor átnyalábolta. Szinte ölben vitte a könyvtár ajtajához.

— Várja nagyságotat a sok, ügyes-bajos levél. Az oskolát már meg kellene nyitni. Mivégre hívatta udvarába Comenius uramat, ha most megfelejtkezik róla? A fejedelem is kérdezi a híreket a lengyelek felől? Kitől várjon igaz tudósítást, ha nem édes öcscsétől?

Zsigmond fejét szorította, mintha álmából ébresztenék a szavak. S Bisterfeld könyörtelenül folytatta tovább:

— Az a szegény elköltözött is nagyságottól kéri tisztességes eltakaríttatását. Nem siratást akar az már, hanem végső nyugodalmat. Ki adja meg néki, ha nem a szerelmetes ura? Nem imilyen-amolyan személy volt, hanem királyok véréből való. Nagy gondoskodást kíván, hogy minden hozzá illő legyen!

Zsigmond úgy kapott ezen a gondolaton, mint aki célt talált. Nagy fásultságától nem sejthető lázzal fogott az előkészületekhez. Zsuzsanna már megrendelte Krakkóból a temérdek fekete selymet, bársonyt. S a fiatal férj maga gondoskodott, hogy a Henriette kíséretében érkezett német cselédség ékes ruhát kapjon. Nagy szenvedés árán maga fogalmazta a gyásztudósításokat. S lovas hírnökök vitték a szomorú hírt fekete zászló alatt mindenkinek, akit fél esztendővel ezelőtt víg lakodalomra hívogattak.

De a herceg arcán nem látszott a megnyugvás. Már ott pihent a fiatalasszony Lórántfy Mihály úr mellett, a pataki öreg templomban. A kert ékességeit letarolta az ősz s már a száraz lombokat is elfújta az északi szél. A temetés utáni napon Zsuzsanna az éjjel

esett, első hóban találta a fiát. Arcra borulva, eszméletlenül feküdt a templom felé vezető úton.

Pillanatig tétlenül állt árva Lórántfy Zsuzsanna. Dermedt szívében azt suttogta egy titkos hang: jobb neki, ha nem tud magáról. Aztán nem sejthető erővel ölelte fel gyermekét. Hóval dörzsölte halotthalvány arcát s kékülő ajka közé is csepegtetett a tenyerében olvasztott hóból. Mikor az ifjú herceg magához tért, már mögötte állt Padányi és Horváth is. Betámogatták a várba. A kandalló rácsán át fényrózsák igyekeztek megszínesíteni elváltozott arcát.

Zsuzsanna melléje ült. Fogta erőtlen kezét, de szemével, szavával már másokat igazgatott. Lótottfutott mindenki a házban s olyan élénkség verte fel a nagy termeket, amelyet csak szándékosan lehetett felidézni a halk szavakhoz, intésekhez szoktatott személyzettel. Érces hangon vezényelt az anya:

— Eltegyétek a hercegnek minden ékességét. Bár gyászban vagyon, de a beiktatásra a rendek tiszteletére majd ki kell öltözködnie.

Zsigmond úgy nézett széjjel, mint aki messze útról tér meg. Kérdések ébredtek nagy kék szemében, de még nem tudta hanggal továbbítani őket. Az anya így is megértette. Rég nem látott erély, legyőzhetetlen akarat élesítette meg a szelíd vonásokat. Kis keze ellentmondást nem tűrő szorítással tapadt Zsigmondéra. Még hangja sem volt lágy, inkább parancsoló:

— Lásd, hogy összeszedd magad, édes fiam. Bátyád ő nagyságának, s az országnak szüksége vagyon minden erődre. Váradot nem hagyhatjuk tovább ebek harmincadjára. Beindulsz s országgyűlésen váradi kapitánnyá kiáltanak a rendek.

A szavak úgy zuhogtak Zsigmondra, mint a korbácsütések. Olyan távol volt mindentől, mintha más világban élt volna. Az ő világa ez az ősi vár volt, ahol rövid idő alatt ezer édes emlék gyülekezett össze. Nyugóhelye az a sírbolt volt, ahol felesége

mélységes álmát aludta. Nem kívánt, de nem is akart kimozdulni Patakról. Arca elé kapta kezét, mintha nem akarná látni az anyja által festett új utat. De Lórántfy Zsuzsanna nem engedett neki időt, hogy újra elmeneküljön a maga külön világába. Most már szigorú lett a hangja:

— Senki nem ura a maga akaratának, fiam. Tudod, mit kívánt tőled, édesatyád ő nagysága utolsó akaratában? Hogy élj bátyáddal egymást értő, atyafiságos szeretetben! Miért nem akarsz segíteni néki, mikor ország javáért esedezik hozzád?

Zsigmond ringatta fejét, mint a halottsiratók. Még most sem találkozott tekintetével az anya vigasztalást kínáló szeme. S akkor felállt Lórántfy Zsuzsanna. A szentírás lapjai közül elővette öreg Rákóczy György végrendeletét. Egy pillanatra megállt, hogy láthassa a neki írt sorokat, de azután átforgatta a lapokat. Megkereste a gyermekeknek szóló végső üzenetet. Ünnepelesen tartotta két kezében s oda-vitte fia elébe. És Zsigmond most felnyögve olvasta az erős kézzel vont betűkből kiharsogó parancsot:

Atyai hatalmammal igen parancsolom, mindenkibe és mindenkhez viseljétek úgy magatokat és éljétek úgy, hogy ha szinte az én holtom után való becsületemnek őrizői, cselekedetimnek, amiben jók s istenesek voltak, követői, őrizői nem akarnátok is lenni, de nagyatyátok s böcsületes nemzetségünk, valamint a magatok hírére nevére legyenek tekintetetek és ne legyetek elvesztői, megmocskolói, hanem inkább nevelői!

Minden szó eszméitető volt a hű fiú számára. Úgy érezte, mintha a sírból kinyúlna az erős kéz és elébe tárná, mennyire őrző, mennyire csak magára gondoló. S mint az életben, úgy most a halálban is segített Lórántfy Zsuzsannának az ura. Egymást felváltva beszélt hol az anya, hol az írás embert túlélő

erejével az apa. Zsuzsanna szelídebb hangon folytatta:

— Ugyan mit szólna ő nagysága, hogy te itt búnak adod fejed, míg Wesselényi Lupul cimborájával szövetkezik ellenetekre? Megnyerték már az egri és budai basákat is. Ha Várad őriző nélkül marad, egyszerre csak azt veheted észbe, hogy Erdélyben a császár hada, s alulról felnyomulnak a basák és bégek. Bizony Lupui is megindul s hiába szegül ellene a havaselvi vajda. Magunk életében érjük meg, hogy apátok csontjait a fejevári öreg templomból szórják az ebeknek, mint öregapád csontjaival tették! Nincsenek fiai, úgy látszik, nincsenek fiai, akik az ellenség elébe álljanak!

Olyan panasz jajdult fel az anya hangjából, hogy végre lelke mélyéig megindította a fiatal férfit. Szétnézett a békés teremben. A fenyőhasábok lángja kinyelvelt a kandallóból. Bevilágította a jól ismert bútorokat. Felettük a nyolckrétű boltíven úgy borultak össze a rózsa szirmai, mintha magukba akarnák zárni anya és fiú harcát. Mindketten érezték, hogy a szeretetet mérte most össze fegyverét. Először volt ellenfele szegény kis Henriette-nek Lórántfy Zsuzsanna. Míg az marasztotta urát, hogy dermedt karjába csalogassa, az anya menekíteni akarta s minden erejével az élet felé terelte. S látszólag az anya maradt a győztes.

Zsigmond lecsúszott székéből s anyja lábához térdelt. Rajongó szemmel nézett fel rá.

— Nagyságtok parancsolnak s én engedelmeskedem. De kérésem is van. Tudja édesanyám, milyen erőtlenség vagyok egymagamban. Ne hagyjon el. Jöjjön velem! Légyen társam a nagy magányosságban.

Zsuzsanna előre nézett. A nagy hegyek integettek feléje és hűséges emberek szíve dobogta a hívószót. A fejevári öregtemplomban ott várta a porladó

tetem, hogy megálljon mellette s beszámoljon gyermekeiről. És még valaki támogatta Zsigmond kérését. György olyan elhagyatottnak, olyan szerencsétlennek érződött levelei nyomán, hogy elmosódott az anya szívében minden bántódás.

Rátette kezét Zsigmond fejére. De nemcsak neki, hanem urának és másik fiának is mondta:

— Megyek véled, édes fiam.

XXXVII.

Négyszögű bástyaival már kiemelkedett a síkságból Fogaras vára. Mögötte, mint védő őrség, hihetetlen magasságban ágaskodtak a hegyek. A napfényben úgy csillogott-villogott a hóborította bércek háta, mint egy mesebeli álomvilág.

Az Olt még küzdött a hideggel. Sebes folyása nagy erőlködéssel zúzta szét a jeget. De az ölébe szaladó kis patakok már mind megadták magukat. Felébük borult a jégpáncél és csacsogásuk némasággá változott.

Valami halotti, élettelen pompa volt mindez. Zsuzsanna nem tudott szabadulni attól a gondolattól, hogy szemfedőhöz hasonlatos a hó és koporsók a szegletes hátú hegyek. Nem csodálkozott ezen. Hiszen Patakról halott elől menekült, Erdélyben is csak két halott várta változhatatlan hűséggel. Kicsi fia és ura . . .

De Zsigmondott felélénkítette az utazás. Zsuzsanna elhagyta magát. Minden állomásnál fiát küldte, hogy gondoskodják róla. Felébresztette benne az eddig olyan ellenállhatatlanul kedves, de most szunnyadó udvariasságot. Nem tűrte, hogy csak magával foglalkozzék. Életében először mutatkozott nyűgösnek, kényelem után vágyakozónak, hogy ezzel folytonos éberségre kényszerítse a kesergőt.

S Fogaras vára mintha vigasztalást adott volna a szomorú hercegnek. Követek jöttek-mentek és György

testvéri szeretete belevonta a közügyekbe öccsét. Bisterfeldius könyveket küldött neki s ő maga is elhozta a pataki iskola kidolgozott terveit. Még egyre javítgatni akart Comenius elgondolásain, hogy a tanítás vetekedjen külső országok hírességeivel. De egy este eltolta magától a disznóbőrbe kötött fóliánsokat. Szeme elé kapta kezét és elfordult a gyertyák fényétől. Undorodott a világosságtól s nemcsak szemében, de torkában is egyre erősebben tolakodott fel a rossz érzés.

Zsuzsanna ijedten nézte színe változását. Kint szél nyögött a vén tornyok körül. Nehéz ajtókat nyomott be az irtózatos erővel csapódó hótömeg. Már elsimultak a csúcsok és mélyre hajoltak terhük alatt a fenyők. Üvöltés zendült le a rengetegekből. Egyszerre mérhetetlenül elhagyatottnak érezte magát az árva asszony, mintha soha nem virrasztott volna sziklán álló varban, gyertyafénynél, farkasok szikrázó szemének kereszttüzeiben.

Fürkészve nézte fia arcát s ijedten vette észre, hogy felomlott, mintha felcsipkedte volna valami láthatatlan kéz. Emlékeiben kutatott s egy kis gyermekarc tűnt fel előtte. Majd két ifjú, egymás felé forduló teremtést látott a Lorántfy-címer hársleveleivel díszített, selyempaplanok alatt. Irtózatos sejtelem kopogtatott be a szívéen. S most először roskadt össze az új csapás alatt. Leborult az asztalra és hangtalanul jajongott benne az eget ostromló kérés:

— Ne vedd el tőlem, Uram! Legalább ezt az egyet hadd meg énnékem!

Mikor fejét felemelte, Zsigmond tekintete simogatta. Mosolygott a férfi, fáradtan, erőtlenül, de az anya hitetlenkedve nézte. Éppen olyan sima volt az arca, mint egy órával ezelőtt. Nyoma sem volt rajta a kórságnak. Zsuzsanna reménykedni kezdett. Lehetetlen, hogy újra ismétlődjék húga és sógora borzalmas elmúlása. Mégis kisírt hangjából a rettegés:

— Beteg vagy, drága fiam?

— Nem én, édesanyám. Csak fáradt vagyok. Elmondhatatlanul fáradt.

Soha nem is panaszkodott másról Rákóczy Zsigmond. Soha nem látott betegségjeleket rajta az anya fürkésző szeme. De már reggel nem kelt fel ágyából és erőtlensége egyre fokozódott. Zsuzsanna rémülten küldött Györgyért s még egyszer összetalálkozott a két testvér. Üldögéltek egymás mellett, Zsigmond az ágyban, György az ágy szélén. Fogták egymás kezét és régi emlékeket hívtak életre. Elvonult előttük közös ifjúságuk, tanulásuk évei. Bár országgyűlésre készülődtek, mégis úgy érezte György, hogy kisfiú és nincs más gondja, mint a pataki vár öreg fáin a madárfészkek felkutatása, meg az ágyúöntő meséinek hallgatása. Zsigmond minduntalan a jelenre terelte a szót. De itt sem tudta elképzelni nélküle az élejét bátyja:

Az anya hallgatta a terveket:

— Tudod, csak most érzem, hogy igazán fejedelem vagyok. Most, mikor tudom, hogy te fogsz örködni Váradban.

Zsigmond szomorúan mosolygott. Elképzelhetetlen volt számára, hogy még egyszer kikeljen ágyából, de nem akarta búsítani szeretteit. Mosolygott, mikor Györgyöt visszaküldte Fejérvárra, hogy a rendek előtt helyette is beszéljen majd. Mosolygott akkor is, mikor utoljára csókolta meg anyja kezét.

— Mennem kell, szerelmetes anyám. Henriette vár. Ne késlekedjék sokáig. Hiszen annyian várjuk odaát!

Zsuzsanna most fohászokodott életében először a halál megváltó öröméért. Végigfeküdt fia mellett és összekulcsolta kezét a keblén. Várta ura hívó hangját. Várta, hogy átvezeti magukhoz. De óra óra után telt és szíve még mindig dobogott. Leégték a gyertyák a szobában és viaszszag áradt a levegőben. Fia egyre

hidegebb lett s végül szinte taszító volt már a jeges áramlat. De az anya ezt is az örök szeretet vonzásának érezte.

Halkan nyílt meg a csendes szoba ajtaja és Medgyesy prédikátor kémlelt be rajta. Mikor a mélységes hangtalanságot érzékelte, azt hitte, két halott fekszik egymás mellett. Nagy megnyugvás áradt el a szívében, összekulcsolt kézzel közeledett hozzájuk. Szótlanul nézte az anyát és fiát és hálát adott Istennek, hogy megszabadította mélységesen tisztelt úrnőjét a legirtózatossabb csapás tudatától.

Sokáig állt, hangtalan imádsággal az ágy előtt. Hajnali fények kezdték deríteni a nagy szobát. S mikor egy sugár futár rányargalt az ágyra, a prédikátor megdöbbenve látta, hogy lassan emelkedik a nagyszony keblén a patyolat ingváll.

Sóhajtás szakadt fel a férfi szívéből. Egy pillanatra habozott, ne forduljon-e ki? Hátha a szenvedés befejezné elkezdett munkáját? De aztán Isten küldöttének érezte magát. Rátette meleg kezét a dermedt ujjakra. Szelíd szavakkal visszahívogatta az életbe a beláthatatlan távolságokban tévelygő lelket.

Mikor papja sírással küzdő hangjára eszmélt, Zsuzsanna újra átélte fia elvesztésének fájalmát. Eltorzult az arca, hogy a szörnyű álomból még szörnyűbb valóságra ébredt. Könnytelen szemmel meredt rá Medgyessyre:

— Harminckét éve ... Harminckét esztendeje . . . Mária és Zsigmond éppen így... Egyik a másik után ... Éppen így ...

— Nagy terhet mért nagyságodra az Úr. De nagy erőt is adott mindenkhez. A gyengét hiába próbálgatja. Csak az erős tehet bizonyoságot alázatos hifiről.

Sóhajtás szakadt fel az anya szívéből. Hozzásimította arcát fia jéghideg arcához. Aztán felkelt. Enyhülést nem találó, égő szemmel indult nehéz útjára. S a prédikátor szüntelen imával ostromolta az

Istent, hogy segítse meg asszonyát valamiképpen. Adjon vigasztalódást valamilyen módon. Ha másképpen nem, új kábulattal. Milyen békésen tudott szenderegni halott fia mellett...

Önkívület helyett a Gondviselés más utat választott. Hogy a csapás könnyebben elviselhető legyen, új aggodalommal látogatta meg Lorántfy Zsuzsannát. Jött a hír, hogy Györgyöt is ágynak döntötte a himlő... Követte a másik, hogy már Báthory Zsófia és a kis Ferkó is elkapták a bajt...

Zsuzsannát anyai szíve kétfelé hívta. Zsigmond temetését kellett rendeznie, de György után is vágyott. Lelkének ereje már győzedelmeskedett az újabb bánaton. De teste olyan erőtlenné vált, hogy hűségesei könnyen le tudták beszélni a fejevári útról. Napestig karosszékben ült és szinte béna kézzel próbált leveleket írni. Mikor már kihullott a toll, a prédikátor elébe tette a bibliát. S a munka után végre elpihent a szegény agy. Olvasgatta a vigasztalás ígét:

Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? Aki tulajdon fiát sem kímélte, hanem érettünk feláldozta, hogyne halmozna el bennünket véle együtt minden javakkal? Hiszen a meghalt s mi több, fel is támadt Krisztus immár az Isten jobbán ül s esedezik érettünk.

A prédikátor visszaült helyére. Nagy patrónusának utolsó útjára készítette beszédét. Itt is, ott is felütötte a Szentírást, hogy vigasztaló ígét válasszon. De mindenkor csak sötét jóslatok kínálkoztak elébe. S ahogy az ország sorsát nézte, egyre jobban érezte, hogy Isten figyelmeztetése szól hozzája ezekből az igékből. Sóhajtva írta fel azt, amit talált:

Takarítottál a te atyáidhoz békességben, hogy ne lássák meg a te szemeid azt a gonoszt, melyet én hozandó vagyok e hely ellen.

Hogy megtalálta a szent leckét, már repült a toll. Siratta Medgyesy a nemzet reménységét, szülei örö-

mét, bátyja pillérét. S mikor az utolsó szavakat leírta, könnyel pecsételte meg, milyen igazán érezte:

Gyenge épületünk mellől elvétellett a jó támasz, nekünk már csak a sok félelmet, remegést, szerelmesidnek a nagy kívánságot, mindeneknek boldog, jó emlékezetidet hagyod.

Mintha érezték volna a rendek a készülő gyászbeszéd szomorú jóslatait, komoran gyülekeztek a fejérvári palotába. Alig akadt közöttük, aki szokás szerint gyönyörködött volna öreg Rákóczy ajándékában, az ékes képekkel írott, nagy, tanácskozó teremben. Sőtét öltözetek gyászolták az ifjú herceget és aggódó szemek fordultak a fekete ruhás Kemény János felé, mintha tőle akarnák előljáróban is megtudni, mit várhatnak még? Mert György állapota még nem nyújtott biztos reménységet. Mintha Zsigmond halálával, az ifjú fejedelem betegségével meglazult volna az az erős gyepelő, mellyel öreg Rákóczy György még halála után is olyan biztosan kormányozott. Az erdélyi főurak egymás szemét kutatták, mintha utódot kerestek volna a fejedelmi székbe.

Mély csend volt a nagy teremben s még az elhelyezkedés is olyan halkán történt, mint temetések alatt. Nélkülözték a fejedelmi székben György mosolygó arcát. A trón helyett csak a kancellári székben zendült feléjük biztató hang. Kemény János, gyászékszerekkel díszített ruhájában, komoly arcán mégis reménységgel szólította meg őket s felolvasta a fejedelem izenetét. Elparentálta Zsigmond herceget is. Aztán végignézett a jól ismert arcokon. Úgy hatolt tekintete minden szembe, mintha sürgetne és igenlést követelné, mikor emelt hangon folytatta:

— Noha kegyelmes urunk boldog emlékezetű eleinek idejében nem kicsiny okokból igen elleneztetett, hogy gyermekidejű fejedelmet válasszunk, mégis mostan ő nagysága hirtelen és véletlenül érkezett beteg-

sége ébresztgetvén bennünket, hogy jövődöbeli állapotunkról idejekorán gondoskodjunk, urunk, II. Rákóczy György szerelmes fiát ajánljuk szabad választásunk rendi szerint országunk fejedelmévé választani. Pillanatig még uralkodott a csend, aztán egyszerre kitört a zaj. Nem lehetett tudni, merről és honnan jön az éljen, melyik száj harsogta az ellenzés szavát. Kiáltások keresztezödték, mintha éles szabályák csaptak volna össze:

— Hét esztendös fejedelmet válasszunk, ebben a nagy szorongatásban?

— Minden nemzetsége csak békességet hozott árva Erdélynek!

— Emlékezzenek kigyelmetek Báthory Zsigmond idejének nyomorúságira!

Visszacsattant a hang, mintha a terem falai dobták volna át.

— Emlékezzenek kigyelmetek, micsodás rázkódásoknak tette ki az országot, ha nem tudtak megéyezni eleink a fejedelem személyében!

Vitatkozások kezdödték. Ellenvélemények harcoltak egymással. De végre gyözött Kemény akarata. Március kilencedikén vihette a hírt a fejedelmi családnak, hogy Rákóczy Ferencet fejedelemmé választották Erdély rendjei. ..

Zsófiát ágyban találta még. Már lábbadozott s nemcsak testén, de arcán is tünezték a betegség nyomai. Ezüst tükröt tartott a kezében s az utolsó sebhelyet nézegette orrán. Úgy kívánta a betegség távozását, mintha minden életmegnyilvánulás közül az volna a legfontosabb: marad-e rajta éktelenítő mélyedés, vagy nem? Még régi álmától is eltérítette gondolatait ez a szorongás. Elöször alig értette, mit jelent neki a mélyen meghajló Kemény. De aztán felragyogott megvékonyodott arca. Egyszerre egészségesnek érezte magát. Alig várta, hogy a kancellár után becsapódják az ajtó. Mezítláb szaladt át fia szobájába.

Kiemelte ágyából a kókadozó gyermeket. Vitte magával és erős hangon anyját kezdte követelni.

Nagy fújtatással érkezett Anna asszony a maga hálójába felől. Bekémlelt leányához. Alig tudta titkolni félelmét.

Zsófia már ekkor öltöztette Ferkót. Régen elkészítette a bíboros ruhát, ékes palástot. Zárt koronát tett a gyermek nagy fejére. Anyjával együtt úgy kísérte át apjához, mintha ékes menet menne utána. Vigyázva lépkedtek, nehogy rábotladozzanak a palást hermelszegélyére.

A gyermek már arányosabb volt kissé, de feje még most is félrehúzta vékonyka nyakát, öreges szemében ott ült a közöny. Haladt apja ágya felé, arcán néhány pirosuló himlőhellyel. De anyja és nagyanyja úgy látták, hogy nála szebb, délcegebb ifjú soha nem járt ezen a földön.

György fáradtan tekintett eléjük. Mikor a közelgő gyermeket meglátta, szeméhez kapott. Másik kis gyermeket látott, fejedelmi ékességgel feldíszítve. De az a gyermek nem járt, hanem feküdt. Nem nézett senkire, hanem lehunyt szemmel álmodta tovább földi álmait. S az apa úgy kapott fia után, mintha ettől a sorstól akarta volna menteni.

Zsófia arcán öröm száguldott át. Letelepedett ura ágya szélére. Elegyengette tengerzöld szoknyáját:

— Már azt hittem, nem is örül nagyságod fia felemeltetésének. Csakhogy az öröm most nem elegendő. Cselekedni is kell, ha akarunk valamit. Jó lenne, ha kikelne az ágyból, mert ugyan szükség volna az öregebbik fejedelem szavára ... Igen megköthetik a kis fejedelem kezét-lábát a rendek, ha bele nem avatja magát nagyságod.

Fáradtan próbált felemelkedni György. De zúgó feje visszahúzta. Bágyadtan védekezett:

— Hű emberem Kemény. Vigyázza fiunk jóvoltát.

— Mégis arról beszélt, hogy nem tesznek esküt, míg kora miatt Ferenc is esküt nem tehet. Micsodás fejedelem az olyan, akinek senki nem tartozik hűséggel?

— Nyugodjunk meg, édesem, hogy megválasztották. Majd, ha jobbul leszek, változtathatunk magunk is . . .

Zsófia félrefordult. Úgy tett, mintha az ágy függönyén nézegetné a Rákóczy-sasokat. Könnyedén vette oda:

— Azt is furcsállom, hogy meg akarják kötni fiunkat vallásában is. Ha vallását változtatná, a rendek nem akarják tovább szolgálni.

Egyszerre éber lett Rákóczy. Felkönyökölt és váratlanul erősödött a hangja:

— Igazuk van a főembereknek! Micsodás Rákóczy is volna az, aki vallását megtagadja?

Tágranyitott szemmel meredt rá Zsófia, mintha most látná először. Zakrzeska Anna kétszer is intett neki, hogy erőt öntsön belé. De maga kihúzódott a betegszobából s csak a függönyt hagyta félrevonva, csak a kilincs nyelvét csukta akarattal az ütköző mellé. Így jól hallotta lánya éles hangját:

— Így vélekedik hát nagyságod a vallást változtatókról? Hát akkor miért kényszerített engem, hogy elhagyjam a magamét?

Felesége keze után kapott az elgyötört beteg. Újra itt volt hát a soha meg nem szűnő vita. S bár előre tudta, hogy minden hiába, mégis védekezni próbált erőtlen hangjával:

— Nem kényszerítettelek. Még ugyan időt adtam, hogy erősítsd magad. Mikor szándékozt megjelentetted, édesanyám ő nagysága ugyan számonkérte, nem kedvezésből, vagy nem félelemből változtatsz-é? Mindeneket fogadtál. Semmit meg nem tartottál. De legalább betegségemben kímélnél, ha már egészségemben nem hagysz békén.

A kis fejedelem komoly szemmel nézett egyikről a másikra. Sajnálta apját és félt anyjától. Éppen úgy érezte magát, mint mikor Bisterfeldius után nyomban megjelent nagyanyja udvari papja és igyekezett megcáfolni a tanításokat. Nem sokat értett sem egyikből, sem másikból. Minduntalan összezavarta a Miatyánkot is. Bisterfeldiusnak katolikus módra mondta, a jezsuita páternek meg calviliai tanítás szerint, akárcsak valamikor az anyja. Megdorgálta mindegyik. S a gyermek éppen úgy menekülni igyekezett a hitoktatás elől, mint apja és anyja örök összecsapásától. De nem volt hova. Ha kisurran az ajtón, bizonyosan nagyanyja karmai közé kerül, S még az volt a legrosszabb. Mert az térdre kényszerítette és véget nem érő imádkozásokkal, böjtökkel próbálta vele ellensúlyoztam! atyái állítólagos bűneit.

Valaki élt a kisfiú emlékezetében „.. Ritkán látta s inkább álmában idézte a szelídarcú, másik nagyanyát. Mikor Fogarasba menet megpihent Fejérvárott. fehér kendőben hajolt feléje. Édes volt a hangja és a keze csupa simogatást ajándékozott. Mintha könny lett volna aranyosan csillogó szemében, mikor fel-emelte az ő fejét. Úgy látszott, kérdezni akart tőle valamit.. . Ferkó úgy érezte, éppen úgy vallási dolgokból akarja examinálni, mint a többi felnőtt. Már vissza is húzódott tőle, hogy újra egyedül legyen. De akkor lágyan csendült a nagyanyja hangja:

— Szeretsz szánkózni, kis fiam?

Milyen jó volt erre felelni. S milyen jó volt eltenni az ígéretet, amit Zsuzsanna nagyanyótól kapott. Most is úgy aludt el minden este, hogy visszahívta a lány hangot:

— Majd eljössz hozzánk, Fogarasba. Zsigmond bátyád bundájába vesz s mink csak megyünk, mendegélünk öreg fenyők között, nagy hegyek oldalán a csilingelő szánkón ...

A gyermek fejét nyomta a korona. Vállát vágta

a palást pántja. Leülni nem mert, az állásban el-
fáradt. Nekitámaszkodott az ágy végének. Itt legalább
elrejtette a nehéz függöny. S míg az apa és anya
tovább vitatkoztak s bomlott életük minden csalódását
egymásnak dobálták, a gyermek szeméből nagy könny-
cseppek szivárogtak . . . Már tudta, hogy soha nem bur-
kolja farkasbundájába szép, szőke Zsigmond bátyja.
Elolvadt a hó is a szánkó elől. Marika mesélte neki,
hogy hat fekete lovon, fekete szekéren hozzák Fejér-
várra alig ismert nagybátyját. Április közepén lesz a
temetése.

Marika mondta azt is, hogy nagyanyja már soha
nem teszi le a fekete ruhát és fehér gyászkendőt. . .

... S talán soha meg nem kérdezi tőle még egy-
szer, szeret-e szánkózni? Soha, senki nem kérdezi tőle
többet, szeretne-e valamit?

Hangosan sírt fel a gyermek és üresen maradt
életének minden panasza ott remegett ebben a szűnni
nem akaró zokogásban. De az apa és anya nem esz-
méltek a gyermek mélységes magányosságára. Foly-
tatták tovább az évek óta tartó, egymást mardosó,
eredménytelen szemrehányást.

XXXVIII.

A napok úgy jöttek, mint ezelőtt. Keleten fel-
bukkantak a rózsaszín fellegek s remegni kezdett kö-
zeledtükre a hajnalcsillag fénye. Aztán egyre feljebb
siettek a hajnal rózsái s megnézegették magukat a
Bodrog tükreben. A rezgő nyárfa levelei reszkettek az
előnyargaló szélről. Még nem érezték lehelletét, de már
tudták, hogy visszatéríthetetlenül útban van. S lejjebb
hajoltak a kicsi bokrokhoz, hogy velük is közöljék a
csodahírt:

— Indul az élet!

A pataki várban is minden hajnalban megindult
az élet. A virrasztók már csillagtan égnék fújták

a hajnali ébresztőt. Kakasok kukorékoltak a városka házaiból s visszafeleltek nekik a várbeliek, mintha hirdetnék a Patakon élő testvériséget. Vállukon vedrekkel egyensúlyozott rúddal, megindultak a folyóhoz a vízhordó leányok. Tárultak a pincék ajtajai és élelmiszereket hordoztak ki az abrakosztók. Az istállókban a tehenek panaszosan hívogatták a fejőlányokat. S a kisasszonyok szobájában fejükre húzták a párnát a sötét és világosszínű hajú leánykák. Még egy pár percet el akartak csenni a nappaltól, mielőtt munkába fogtak.

Csak egy ágyban mozdult az ébresztő szavára azonnal a benne alvó. Mintha rugóra járt volna szikár teste, szinte katonás mozdulatokkal ült fel. Sima, fekete haját erősen hátrasimította halántékáról, hogy szinte fésülködéssel felért. Párnája alól kivette a Szentírást. Piros szalaggal meg volt jegyezve, hol hagyta abba az olvasást. S Bornemissza Anna egyetlen betűvel sem kezdte előbb, vagy hátrább, mint ahol este befejezte. Felhúzott térdén összekulcsolt kézzel olvasta:

Látjátok, milyen nagy atyai szeretet jele az, hogy mink Isten gyermekeinek neveztetünk és azok is lehetünk. A világ azért nem ismer minket, mert nem ismeri őt...

Mire a fejedelemasszony halk lépései felhangzottak a hálóláz ajtaja előtt, Bornemissza Anna már befejezte a bibliaolvasást. Ágy elé tett sarujába dugta csontos lábát. A sárga saruk úgy vártak rá, hogy felülésekor egyetlen vonallal nem kellett jobbra vagy balra keresgélnie lábujjaival. Pontosan, katonás rendben volt ágya mellé rakva ruhája is. Hirtelen átváltotta nappali ingét s addig is bokrára kötötte a ráncolt nyak összehúzószalagját, míg a mosdótál felé sietett. Szemérmesen körülnézett, de nem volt kitől tartania. Még szenderegtek a többi kisasszonyok s talán az udvarban sürgölődő, nemes úrfiakról álmodtak.

Bornemissza Anna nem álmódott senkivel. Rendezett gondolatai nem adtak helyet ilyen csalóka képeknek. Számára az alvás csak azért volt, hogy új erőt hozzon a napi munkához. Pontosan erre is használta fel, anélkül, hogy erről tudott volna. S nem sietős, de haladó mozdulatokkal öltözködve, számba vette a ráváró napimunkát:

Kisasszonyok keltése, a kisebbek fésülködésének, tisztálkodásának felügyelete, hálópár rendbehozásának vigyázása, templomi rendbe való felállás ...

Nem folytathatta kötelességei felsorolását, mert könnyű kéz simított végig patyolat ingvállán. Nyugodt mozdulattal húzta összebb magán, nehogy lecsússzon. Meglepetést nem érezve, de nem is mutatva fordult meg s mély bókolással tisztelkedett árva Lórántfy Zsuzsanna előtt.

— Nem hittem volna, hogy ébren találjalak, lányom. Azt gondoltam, nem sokat aludtál az éjjel.

Tiszta szemmel nézett a csontos arcú leány úrnőjére.

— Bizony aludtam, mind közönségesen.

Jóságosan veregette meg Zsuzsanna a sárgásbőrű arcot:

— Már pedig egy menyasszonynak nem rójjuk bűnül, ha kicsinyég elfoglalatoskodik elméjében jövő sorsával.

Keresztbetette alig domborodó keblén sovány kezét Anna. Lesütötte szemét.

— Nem szabad törődnünk a holnappal. Bízunk kell mindeneket a mi mennyei Atyánkra.

Átölelte a leányt Zsuzsanna. Vezette kifelé. De az vonakodva maradt vissza.

— Költsögetnem kell a kisasszonyokat. Megint elkésnek a reggeli hálálkodásról.

— Hagyd ma őket, majd előjön Petneháznén asszonyom, ha megébred. Minden órán érted jöhet a násznép. Juttass magadnak egy kis pihenést.

— A násznép nem jön azért sem később, sem hamarébb, ha én elvégzem a feladatomat.

Zsuzsanna hiába igyekezett leküzdeni valami kis kedvetlenséget. Bár nagy támasza volt Bornemissza Anna, mióta apja halála óta udvarába vette, mégis sokszor megütközött azon a szinte nem is emberi pontosságon, ahogy dolgait végezte. Soha nem látta jobbkedvűnek, soha nem látta búsulónak. Társai csínjeiben nem osztozott, csak bírálta őket. Bornemissza Anna olyan volt, mint a gondosan felhúzott óra: kötelességszerűen ébredt és gondolkozás nélkül tért nyugovóra. Nem dorgálhatta mulasztásért, de soha nem is örülhetett kezdeményezésének. Azt is tudta már, hogy amit a fejébe vett, attól el nem áll.

Az ajtófélnék támaszkodott. Megvárta, míg Anna rendre költögeti a leánykákat. Figyelmesen nézte. Nem látott egyetlen türelmetlen mozdulatot, de simogatást sem. Nem hallott sürgetést, de becézgetést sem. Még akkor sem lágyult meg a hangja, mikor saját hűgához ért. S a leánykák úgy ültek fel sorra érintése nyomán, mintha dróton rántotta volna őket éberségre valaki. Anna keresztbefont karral várt, míg mindegyik elvégezte reggeli ájtatosságát. Csak akkor indult asszonya után, mikor sürgető hangon maga után hívta:

— Jöjj, leányom! Beszédem vagyon véled!

Vezette maga után a kertbe. Friss italukat élvezve itták a fehérliliomok a reggeli harmatot. A fűben megszólalt egy vidám tücsök muzsikája. Halványkék lepkék ébredtek s szárnyukat széttárva kényeskedtek a kelyhüket táró virágok szirmain. Az Ötvenhárom éves asszony sok szomorúságának terhe alól is látta az élet ezer szépségét. Kereste volna a leány arcán is az Örömet. De csak éberséget és várakozást látott.

Maga mellé intette, a régi kőpadra:

— Mondd, leányom, szereted te Apafi Mihály uramat?

— Isten rendelte mellém támaszul. Igyekszem hűséges segítőtársa lenni.

Megint nem az volt, amit Zsuzsanna várt. Pirulás nélkül, szemébe nézve vallotta a menyegző előtt álló leány a maga érzését. És az asszony nem is kísérletezett tovább. Kezében benne maradt a simogatás, összekulcsolta ölében s inkább magának mondta:

— Hiszem, az is leszel. Kötelességedet mindenkor elvégezted. Soha mulasztáson nem értelek. Mióta házamban lakozol, rendet tartasz társaid között s igaz segítségemre vagy. Kérem Istent, fordítsa hasznodra, ha tán mit tanulhattál tőlem.

Először melegedett át kissé a leány hangja. Megszínesedett arccsontjára feszülő bőre is:

— Bizony sokat tanultam s mind rendtartásban, mind takarékoságban, mind bőkezűségben igyekszem követni nagyságodat, ha Isten alkalmat parancsol rá... Dehát én csak egy főember mátkája vagyok. Amit itt tanultam, annak én az ebesfalvi udvarházban mását nem utánozhatom. Majd igyekszem besoztani uram javait magunk szegényes életéhez mértén.

Annyi józanság és előrelátás volt a leány szavaiban, hogy Zsuzsanna megnyugodva állt fel. Befejezte vállalt feladatát. Útjára bocsájthatja szegény Bornemissza Pál árváját. De nincs rá szükség, hogy szerető anyai szóval a szerelmes menyasszonynak szóló útravalót is megadja neki.

Harangszó zendült fel a toronyból. Anna először sietett meg ezen a napon. Szoknyáját összekapva, társai felá rohant, hogy még idejében elrendezze a menetet. Zsuzsanna is felállt. Térde néha nehezebben hajlott már s így reggel soha nem tudott könnyen megindulni. De aztán kihúzta magát. Fehér fejken-

dőjét megegyengetve, fekete tercezella szoknyájának ráncait kisimítva, megindult Anna után.

Csendesen lépegetett. Már maga a templomba-menés is imádkozás volt számára. Azokra gondolt, akikkel együtt haladt édes nyári reggeleken a harangszó hívására, s akik rendre elmaradoztak mögötte. Véréből való vér már csak kettő élt, de ez a kettő messzebb volt tőle, mint a halálba távozottak. Könnyen tudta idézni Kamarás Borbála asszonyt, pedig kilenc esztendő volt, mikor anyját elvesztette, de egyetlen unokáját alig láthatta s Györgynek is csak ifjúkori nyílt, sokszor dacos arca élt emlékezetében. Urát meg idéznie sem kellett. Még nem szűnt meg a láthatatlan kapcsolat. Négy esztendő magányossága, sok csapása sem tudta legyőzni a hitet, hogy György mellette jár s elszólítja, magával viszi, ha az idő betelt.

A harangszó szőnyegén lépkedett, mikor egyszerre valaki hangosan feléje kiáltotta:

— Az idő betelt! Jaj annak, aki nem segít megbuktatni a babylóniai királyt s nem akar harcolni az Apocalptycus szörnye ellen!

Összerezzen a váratlan hangtól, pedig jól ismerte. Drabik állt előtte. Most már nem hordott inget sem, csak a lágyékán valami rongyot. Furkós bot volt a kezében és azzal fenyegetett nyugatra, mintha látná ellenségét. Nagy sárga fogai lenyúltak s tátott szájában úgy mozogtak, mint öreg lovak agyari. Szakállát vörösre fakította a szél és nap s fehér szálakkal szőtte át az idő. Sajnálatraméltónak, de egyszersmind félelmetesnek látszott.

— Engedj utamra, jó ember. Istennel kívánok társalkodni. Ne tartóztass fel, mikor hozzá sietek.

Szelíd volt a hang, de nem hatott a férfira. Ordítva fenyegette a fehérkendős asszonyt:

— Elfordult tőled Isten, mert nem vezetted igaz Útra fiaidat. Ha nem hallgatsz szavamra, elfordul tő-

led mindenki, akit hívednek hiszel. Ellenségeddé válik, akit kebleden táplálsz s megvonja az úr szolgája tőled a vigasztalást.

Zsuzsanna testén újra átborzongott valami rémület. De nem tudott haragudni a prófétára. Inkább szánta s neon kárhoztatta a felidézett szörnyű emlékekért. Mióta Drabik visszavonult a Telkibányai-hegyek közé, gondoskodott, hogy mindig legyen ételeitala és ruházata is barlangja előtt.

Elhaladt mellette s bár nem látta, de érezte, hogy feléje sújt a kampós bot. Eltorzult arccal vonaglott a szörnyű száj és hangtalan átkok fakadtak a bozontos szakáll között.

Istentisztelet végeztével Zsuzsanna maga előtt engedte a lányokat. Annára bízta vezetésüket s maga megállt a torony alatt. Rávetődött a növekedő árnyék, így találta Comenius mester, aki az iskola diákjai után lépegetett.

Nagy tisztelettel emelte meg fejbúbján ülő kis fekete sapkáját az özvegy előtt a tudós. Zsuzsanna kérlelően nézett rá:

— Tudja kigyelmed, hogy nagy becsben tartom minden szavát. De azt nem érthetem, miért nem távoztatja közelünkéből a szegény háborodottat?

Comenius megindult a fejedelemasszony mellett. Kihajtott inggallérja úgy fehérlett a fekete taláron, mintha tisztaságáról akart volna tanúskodni. Széles, magas homloka világított. Magasra vont szemöldöke csodálkozást fejezett ki. Keskeny ajka kegyellenek látszott volna, ha nem enyhítette volna a szomorúan szakállába hajló, ősz bajusz.

— Micsoda háborodotról beszél nagyságod?

— Tudja jól kigyelmed, hogy az a szegény ott, aki prófétának mondja magát...

Comenius hosszú keze kibújt a bő ujjból. Elvágta Zsuzsanna szavait egy mozdulattal:

— Drabik nemcsak mondja magát prófétának.

Ő valóban Isten választott nyelve. Általa int az Úr kötelességünkre.

— Habomra lázít bennünket szüntelen. Megke-serítette szegény 'boldogult fiam életét, úton-útfélen riasztgatta szegény menyemet. Most meg már György fiamra veti magát. A fejedelmét akarja háborúba lovalni!

Szenvedélyesen peregtek a vádak Zsuzsanna ajkáról. Most úgy érezte, elébe kell vetnie magát egyetlen fiának, különben azon is hatalmat vesz ez a szörnyű ember. De Comeniust nem indította meg az anyai rettegés. Szárazon mondta:

— Semminemű háborodottságot nem látok abban, hogy valakinek Isten megjeleníti magát. Mindenkor küldött az Úr prófétákat és általuk szólott a szavát nem értőkhöz. Avagy mit mond olyat a szegény száműzött, ami elméje háborodó ttságát mutatná? Tudja, hogy minden nyomorúság okozói a habsburgiak voltak, — s Isten tudatta véle s általa a fejedelemmel is, hogy ő van magyar királynak kiszemelve. De, ha elég 'bátorság van ő nagyságában, a lengyel és cseh koronákat is fejére teheti. Ha Pálffy nádorral okosan és titkosan közölné szándékát, örök dicsőséget szerezne magának.

Zsuzsanna úgy nézett a professorra is, mintha először látná. Zavarodottságot keresett szemében, de csak az értelein világított belőle. S Comenius folytatta:

— Minden kár csak abból származik, hogy a fejedelmet idegen akarat irányítja. Ezért kellene nagyságodnak megfordítani fia szívét. Hiszen a próféta nekem már azt is megjelentette, milyen ékes cselekedetet vár nagyságodtól az Úr. Mondom, is, ahogy tőle hallottam: fordíttassa le a török számára a Szentírást. Nyomassa ki és vitesse közójük. Mind a muzulmán megtér az igaz hitre és segélyünkre siet.

Zsuzsanna legszívesebben kezét tördelte volna,

hogy ilyen ostrom zúdult rá onnan is, ahonnan segítséget várt. Nézett széjjel, mintha oltalmat keresne. De csak a nyári napfény hullott rá a fák lombjai között. Ezernyi aranytallér ragyogott a poros úton, mintha arra akarná biztatni, hogy nyissa meg kincses házát és fogadjon szót a professornak.

Most szembefordult Zsuzsannával Comenius. Az őrtálló katona megmozdult kötömbjén, mert egy pillanatig azt hitte, hogy fenyegeti asszonyát. De télen hűzódott vissza a hosszú kéz a talár ujjában. Csak hangjával ütött a professor jöltevője szívére:

— Eljöttem nagyságtok hívására, mert láttam, hogy a tudománynak erős őrei. Fel is lendítettem az oskolát, hogy nincs párja ez országban. Mindenek dicsérik általam nagyságtokat. De, ha tudtam volna, hogy nagy szorongattatásunkban nem jönnek segítségünkre, hogy eszét vesztett fecsegésnek hiszik Isten emberének szavát és eltaszítják maguktól a koronát, bizony maradtam volna külföldön. Nem látják nagyságtok, hogy idegen királyai jármot készítenek a magyarnak?

Zsuzsanna most csakugyan tördelni kezdte vékony ujjait:

— Mit tegyek hát? Mit tehessek?

— Intse a fejedelmet, hogy húzzon fegyvert a Habsburgi ellen.

— Fiam nem hallgat rám! Tudója kigyelmed, milyen törvényt hozatott a presbyteriánizmus ellen is. Hiába kérleltem, hiába parancsoltam, csak ellene szavaztatta a rendeket! Pedig hittel hiszem, hogy nékem vagyon igazságom. Jó uram sem vetette el, csak időt várt a behozatalára, ő nem bánt vélem ilyen lelketlenül, mintha éretlen gyermek lennék. Inkább mindenkor hallgatott szavamra.

— A fejedelem immár nem maga embere. Eszezik mások. De vagyon még udvarában értelmes em-

ber. Hívassa el nagyságod Bisterfeldius urat. Hátha véle szót tudnék érteni?

Nem kísérte be a fejedelemasszonyt. Állt a felvonóhídon és kihúzta magát. Mintha feltételt szabott volna, mielőtt belép a kapun. Zsuzsanna sem hívta magával. Meghajtotta a fejét. Egyedül lépdelt előre, a leányok előtt. De, ahogy Comenius visszamaradt, Zsuzsanna józansága újra mérlegelni kezdte a professor szavait. Nem érezte lehetségesnek, hogy az európai hatalmak szövetség nélkül is fia segítségére siessenek. Valami szörnyű veszedelem közeledését érezte. Valami elháríthatatlan csapást igyekezett volna elfordítani fia fejről. S éppen ezért, nehogy mulasztás terhelje, magához kérte régi hűségét. Alig várta, hogy megérkezzék Erdélyből urának mindenkor igaz tanácsadója.

Bisterfeldius jött. De nem kapta meg benne Zsuzsanna a várt támaszt. Az öreg professor vitába bocsátkozott Comeniussal. Előhívták a prófétát is. S a tudós érdeklődve figyelte a vad férfiú külsejében és szavaiban az örület és látnoki ihlettség váltakozó jelenségeit. Nem biztatta, de nem is cáfolgatta. Csak Comeniussal mérte össze újra meg újra józansága fegyvereit. Végül is, nagy egyetértésben búcsúzkodtak egymástól.

— Megjelentem uramnak kigyelmetek sürgetésit. Beszélek véle a prófétáról is. De, ha már a fejedelmet is belevonjuk, legalább írásban szeretném látni, mit is kíván tőle ez a szerencsétlen?

— Magam írom össze kigyelmednek minden revelációját. Hozzáfűzöm azt is, amit magam okosnak tanácsolnék. Mert, ha ráhallgat ő nagysága, követet indít a protestáns országokba. Ám, ha nem hallgat rám, én már megyek tovább. Elvégeztem a rámbízottakat. Megindult az iskola s tovább tudják folytatni mások. Egyébre engem itt nem kívánnak használni. Megelégettem már Tolnay uram örökös ungor-

kodásait is. Hiába próbálom szép szóval békíteni, ellenemre tör.

Zsuzsanna csendesen üldögélt a férfiak mellett. Nem szólt a vitába. Úrasztalterítőt hímzett most is, hogy Erdély minden főbb templomának hagyhasson valami emléket. Most mégis felkapta a fejét:

— Nem engedem kigyelmedet. Zsenge még a fundamentum. Bizony nagy szükség vagyon éles elméjére.

— Már pedig én indulok tovább. Keresek magamnak más pátrónust. Hátha egyben megtalálom a felszabadító királyt is 'benne'?

Felállt. Mintha éveket öregedett volna, úgy vált el Bisterfeldiustól. Zsuzsanna elgondolkozva nézett utána:

— Nagyra becsülöm elméje gazdagságát s mégis úgy vélem, nem látja az igaz utat. Hogy is lehetne király az én fiam? Ép elmével ilyet maga elé nem tűzhet. Lám, még nagy Bethlen Gábel sem törekedett koronáért, pedig őt királlyá választotta a nemzet.

Bisterfeldiis megindult. A könyvtárban voltak, melyet annyi szeretettel rendezett, rakosgatott Zsigmond tudós keze. Mély ráncokat vont a gond a professor homlokára. Viaszos sápadtság tette évekké öregebbé, mint mikor Zsuzsanna utoljára látta:

— Magam sem javaslok. S mégis az a furcsa, hogy Magyarországból is indul ilyen kívánság. Onnan, ahonnan nem is várhattuk. Lám, Zrinyi Miklós ellene harcolt öreg urunknak, negyvenötben. S most mégis egyre izén, egyre kínálkozik, hogy híve a fejedelemnek. Ha ő lehetne magyar nádor, igen el lehetne igazítani a dolgot. Na meg öccse, Zrinyi Péter úr, horvát bánná emelkedne, olyan támaszt nyernék bennük, hogy segítségükkel majdan a törököt is messze űzhetnénk az országból. Zrinyi Miklós, a mostani bán, gyermekese kora óta ezért viaskodik. Ha

nádor lehetne s Péter öccse a horvát bán, nyert ügye volna uramnak.

Szédítő terv bontakozott ki az anya előtt. Szeme elé kapta a kezét, mint aki elvakult. Aztán lehullott a szárnyat bontott gondolat. Csak a félelem maradt vissza:

— Csak maga tiszttségét megtarthassa, azon imádkozom.

Bisterfeldius is visszatért a nagy messzeségekből. Volt valami az anya hangjában, ami jóslatszerűbb volt számára, mint a szegény próféta álmólátása. Nyugtatva vette kezébe az özvegy ujjait. Dédelgette, mintha testvért vigasztalna. Aztán mély tisztelettel térdet hajtott Zsuzsanna előtt.

— Nyugodjék meg nagyságod. Míg mellette enged lennem Isten, míg Kemény uram szavára hallgat, nem rohantatjuk veszedelembe. Bátor úgy hírlík, Kemény uram maga hűségire eskettet minden katonát, de tán nincs gonosz szándéka. Csak bizony, pótolni kellene a régi embereket. Magam néha nagyon gyenge vagyok. Halódók én már, úgy hiszem. Szép csendesen sírom felé lépegetek.

— Azt tesszük mindannyian. Még a ma született csecsemő is.

Zsuzsanna tréfálkozni próbált, de újra elfogta valami sejtelem. S mikor távozáskor a professor szemébe nézett, mintha titkos jeleket látott volna a bárázdás arcon. Úgy fogott kezét vele, mint aki örökre búcsúzik. S mintha ezt az érzést akarná meghazudtolni, utána sietett a távozóknak:

— A presbyterium dolgáról még nem is beszélünk. Kigyelmed is ellenünk voksolt?

Megállt a professor. Nyiltan nézett Zsuzsannára:

— Bizony nem tettem, mert beteg voltam akkoriban. De, ha ország gyűlésén ott lehettem volna, csak elleneztem volna magam is.

— Soha nem hihettem volna, hogy kigyelmed is

ellene vagyon a szegénységnek. Azt hittem, kigyel-med is híve minden előbbrehaladásnak.

— Vallom, hogy Isten lelket adott a jobbágnak is. Magam is azon vagyok, hogy még közelebb juttat-hassuk Isten ő szent felségéhez. De hiába, ha még nem érkezett el az idő. Nem értik szavunkat a gyarló emberek.

Zsuzsanna, kezét homlokára szorítva tördelte:

— De hiszen mindenképp meg vágnak írva a Szentírásban. Magam is csak abból olvasom igazun-kat. Krisztus urunk hirdette, hogy mindannyian egyek vagyunk az Atyában ... Nem tanítanak papjaim sem egyebet.

A professor sajnálkozva nézte a gyötrődő asszonyt.

— Az igazságért mindenkor üldöztetést kell szen-vedni azoknak, akik először néznek szembe véle. őket előre küldte az Úr. De gyarló emberek még nem tudják szintazonképpen követni őket. Mert van-nak, akik látóknak születtek, s vannak, akiknek csak idő múltán nyílik fel a szemük, mint a kis macskáké. De jön az idő s hozza nagyságod igazságát is. Ha éle-tében nem, hozza halálában.

Csendesen megnyitotta az ajtót s eltűnt Zsu-zsanna elől. Az asszony nem követte. Csendesen is-mételgette magában a kapott szavakat.

XXXIX.

Összerezzen. Felhúzta lábát takarója alatt, mintha kicsire akarna zsugorodni, hogy ne lássa is-meretlen üldözője. Toroka kiszáradt és egész testében pattanásig lüktettek az erek. Szörnyű morajjal indult meg alatta a föld és recsegve-ropogva omlott össze minden. Mintha az utolsó ítélet rázta volna meg a világot, úgy rengett, zengett, sistergett és zúgott kö-rülötte. Levegőbe kapott, hogy valamibe megkapasz-kodhassak, de csak a superlát rojtjait ragadhatta

meg. Reccsent a skófiumarany terhe alatt a varrás és kezében maradt a leszakított ékesség. Pihegő keblére nehezedett a súlyos aranyrojt. A hideg érintés felébresztette.

Még mindig hallotta az eszeveszett lármát, de már nem rémítette ez. A Szentírás után nyúlt. De a könyv felett egy sárgult füzet feküdt s leesett, mikor a drágakövekkel rakott bibliát megemelte. Zsuzsanna lehajolt érte. Sárgásán ömlött be a nyitott ablakon a holdfény. Szőnyeget terített egészen az ágyig. Világosságánál újra rá vigyorogtak az elalvás előtt olvasott sorok:

*Ezerhatszáz ötvenhétben,
Mikor ember jutsz ennyiben
Rezzen világ minden részben
Mert a nagy év percen ebben ...*

Hitetlenkedve fordította első lapjára a füzetet. De hiába kételkedett, most is csak 1598 állt a címlapon. Újfalvi Imre, debreczeni schola mester közönséges kalendáriumának jóslata volt ez. Tegnap hozta egy lovas ember az elavult nyomtatást. Levél nem volt mellette, csak a prognosticánál volt megnyitva a könyv. És Zsuzsanna azon tanakodott, ki küldhette neki ezt a figyelmeztetőt?

Csak most eszmélt rá, hogy a zaj megszűnt. Nem sújtott rá az utolsó ítélet, de ajtaján újra zörgetett valaki. Petneházy né öreges hangja reszketett át a csendben.

— Vendég érkezett, kegyelmes asszonyom.

Egészen felébredt Zsuzsanna. Most már tudta, hogy szorongásos álmát a várba befutó jövevények lármája okozta. El is mosolyodott, mert azt hitte, hogy Veróczy Ferenc prédikátor kéri tőle újra számon a presbiteriánus érdekében végzett munkát. Dörgő hangja elől akart álmában menekülni s a jó-solt világomlások fenyegetések készítették oltalomkeresésre.

De aztán elkomolyodott. Bűnvádat érzett. Hiszen a Szentírás olvasása után még belenézett a küldött füzetbe is. Tudni akarta, mit kívánt vele tudatni az ismeretlen küldő. Olvasás közben nyomta el az álom. S így nyert értelmet a szörnyű fenyegetés, ébrenlét helyett alvás közben. Mert ezerhatszázötvenhét küszöbét tegnap átlépte a világ.

Újra kopogtak s az öreges hang most már sürgetett:

— Kegyelmes asszonyom! Fejedelemasszonyunk van itt, kis urunkkal!

Zsuzsanna hajlandó volt álomnak hinni ezt a jelentést. Báthory Zsófiát nem látta, mióta Zsigmondot a sírba tette. Unokája után is csak távolból vágyakozott. Mit jelenthet, hogy most, éjszakának idején, előzetes jelentés nélkül kopogtatnak nála?

Csak palástját kapta magára s már nyitotta is az ajtót. A küszöbön, olvadó hópolyhektől csepegő prémes palástban, felismerhetetlenségig bebonyált fiával várakozott Báthory Zsófia. Kékült arcát alig ismerte meg Zsuzsanna.

— Isten hozott, édes leányom, szerelmetes kicsi önök ám!

Magához ölelte mindkettőjüket. Dobbanó szívének melegén végképpen felolvadt a hó s elsimult a keserűség vonása Zsófia szája körül. Mégis éppen viszonozta az üdvözlő szavakat.

— Ugyan régóta várakozunk nagyságod küszöbén!

— Isten látja lelkem, ha csak sejtem is, micsodás öröm ér, dehogy zártam volna magamra az ajtót. Do ilyen vénasszony már nehéz álmú. Sokáig tartott, míg egészen megébredtem, bár már régebben felriadtam.

Fürge kézzel vetkőztette Ferencet. Petneházyné a szolgáló kisasszonyokat meg sem próbálta ébresztetni. Maga bontogatta a téli holmikát Zsófiáról s

széket tolt a hűlő kandalló elé. Serényen mozgott, mintha a kis Ferenc látása megfiatalította volna.

Zsófia dermedt kezét dörzsölgette, de kíváncsian nézegette anyósát. Mintha visszafordult volna az idő, — Zsuzsanna nem látszott ötvenhét esztendősnak. Sokkal fiatalabb volt, mint mikor utoljára látta. Igaz, hogy akkor legdrágább gyermeke koporsója mellett állt, — most meg unokájának gügyögött, mélységes szeretettel:

— Kicsi virágom, drága tulipántom, csakhogy még egyszer láthat öreg nagyanyád. Hadd látom, mennyit nőttél? Lám, hiszen egészen nagy legénykét nevelt belőled a mindenható Isten. Hamar, mézes melegbort a lelkemnek. Most az egyszer öreganyád bíztat ivásra, szerelmem. De aztán soha többé! Soha, soha többé, csak ha így megfázol aranyom, mint ezen a keserves éjszakán.

Zsófia fanyarul nézte őket. Tizenkét éves fia nem sok jót hallott apai nagyanyjáról. Ha ő nem is emlegette előtte pocskondiázva, de Zakrzeska Anna ezerszer elmondta, milyen fősvény, milyen magának való. Ajándékait becsmérelte, kegyességét kigúnyolta. Nem értette az anya, miért simult olyan bizalommal anyósához a fiú, hiszen mással szemben már erősen megmutakozott kamaszos esetlensége.

Túrte, hogy öreg Petneházyné maga bontsa ki saruja felé csavart kendőit is. Csak félvállról vetette oda:

— A kis fejedelem rendtartását a hoppmestere írja elé. Mindenekben szigorúan ahhoz kell tartania magát.

— De most nincs hoppmiester. Patak várában csak öreganyó van, meg egy csomó olyan öregcsont, aki már nem való az ifjak világába. Ha idejöttetek, szentem, már csak hozzánk kell igazodnotok egy kicsinyég. Legalább addig, míg a gyermekcse megmeleg-

szik. Ugye, kis fiam? Add ide azt a két kis kezedet. Hadd melengesse nagyanyád.

Remegve vonta meleg keblére a két dermedt kezét. Lehelletével is oszlatta a kékséget. És Zsófia kegyesen elfordult. Túrte, hogy azok ketten barátkozzanak.

Meleg ágyába bujtatta Ferencet Zsuzsanna. A címeres paplan felé még egy selyemhuzatú, pehelypárnát is egyengetett. Aztán átölelte Zsófiát és kifelé vezette:

— Jöjj édes lyányom. Messze még a reggel, nyugovóra térhetsz. Aztán, ha megébredsz, elébem adod, mi vezetett hozzám. Hiszem, nem a baj hajtogat!

Szenvedélyesen vetette hátra palástját Zsófia. Egyszerre olyan melege lett, hogy tüzes kemencének érezte a hűlő toronyszobát.

— Tudok is én nyugodni! Ha legalább csak egy éccaka pihenőt adott volna az Isten, nem rohantam volna éjt s napot egybevetve, nyavalyás gyermekkel, télvíz idején Patakba! De hiába vagyon én nékem minden könyörgésem. Isten elfordult tőlem, az uram meg nem hallgat rám. Mind csak a sok titkos emberre, meg a katolicusok ellenségeire hallgat. Szövetkezett a svékus királlyal. Indul a lengyel ellen! Nem törődik a porta fenyegetésivel sem. Mindenáron király akar lenni!

Zsuzsána szíve is összeszorult. Ismerte menyé nagyravágyását. Megrendítette, hogy most nem a koronaszerezésre törekvő férfit, hanem a férjet látja. Félti Györgyöt. Hát mégis szeretné?

Elfújta az esztendőök óta gyűlő keserűséget ez az egyetlen gondolat. Soha anyja melegebben nem ölelhette Báthory Zsófiát, mint most anyósa ölelte. Simogatta felhevült arcát és szeretettel egyengette el számára a heverő szőnyegét. Úgy ült mellé, hogy a kezét el sem engedte. Biztatóan fogta kis kezébe:

— A lengyelekkel a háborút én sem javallom. Ha levelemet olvasod, tudhatod, hogy mindenkoron

ugyan nagy ellenzője voltam. Testvérünk nekünk a lengyel, nem ellenségünk. Hiszem is, ha Bisterfeldius uramat életben tartotta volna az Isten, soha nem került volna rá a sor.

— Csak azt ne higgye, nagyságod! Az is csak azt nézte, hol üthessen rajtunk!

Beharapta ajkát. Nézte anyósa arcát, észrevette-e, hogy azonosítja magát a katolikusokkal. De nem látta nyomát megbotránkozásnak. Zsuzsanna elsiklott az elszólás felett. Úgy tett, mintha Zsófia csak származására értelmezte volna:

— Valamikor még ugyan kívántad uradnak a lengyel koronát, lányom.

— Mert akkor még nem tudtam, hogy gyermekem mindent elveszíthet. Mi lesz, ha Györgyöt megverik, anyámasszony? Ki védelmezi meg ezt a szegény árvát? Hiszen ennek nincs egyetlen híve sem, csak ellensége. A rendek nem esküdtek fel néki, s nem is akarnak, *míg* a húsz esztendő bé nem tölti. Mondtam én már akkor, hogy ebből nagy baj lesz. Dehát Rákóczy György nem lát tovább az orránál. Vaksággal verte meg az Isten. Csak maga dicsőségére gondol, de a gyermekkel nem törődik. Már pedig az Úr nem hagyja büntetés nélkül, ha valaki . . .

Lenyelte, amit mondani akart. De Zsuzsanna így is megértette, hogy mit akart mondani. Soha el neon hagyott vallásának követőit félti, azokért retteg. S fia jövője az egyetlen gondja, ezért félti urát a vállalkozástól.

Sóhajtott Zsuzsanna. Nem lett hát összetalálkozás ebből a váratlan éjjeli látogatásból sem. Most már csak arra vigyázott, hogy teljes elválássá ne változzék. Szelíden végigsimított Zsófia kezén:

— Ha jól sejtem lányom, azért jöttél, hogy uradat visszafordulásra bízassam. Bizony, elhiheted, örömet tenném. De nem tudom, hogy vehetnem rá. Tán te többet tudsz, de most ne beszéljünk erről. Aludd ki

magad. Talán még az álom is hoz jó tanácsot. Reggelre kelve, majd elmondhatod, mit s hogy gondolnál.

Küzdött az álommal Zsófia. Mérhetetlen fáradtság szakadt rá, de valami kis remény is biztatta már. Túrte, hogy anyósa betakargassa. Álmosan dűnnyögte:

— Sokáig nem időzhetek. György nem is tudja utamat. Azt hiszi, Somlyóra mentünk. Harangszó előtt keltsen fel nagyságod . . .

Szemhéja már le-lezárult, de még keresett valamit, amivel erősítse magát. Úgy nézett anyósára, mintha várná szavai hatását:

— Szeretnék elmenni reggeli könyörgésre. Hátha meghallgatja kérésünket az Úr!

Zsuzsanna nemcsak a szavakat hallotta. Érezte az idegenkedést is, amivel Zsófia ezt mondta. Tudta, hogy csak őt akarja jobban pártjára nyerni. De nem tudta kárhozatni. Korával együtt még jobban gyűlt szívében a megértés is. Sokszor elgondolta, hogy egész életében mindig tisztelte mások vallását. Sógorának papot hozatott, ha Patakra jött, Vásárhelyi páterrel megbecsüléssel vitatkozott. Soha, senki szemére nem vethette, hogy vallása miatt megbántott volna valakit. Hiszen ma is fizetést ad a munkácsi görögkatolikus püspöknek. A munkácsi és borsi ispotályokban sem kérdezik meg a betegtől, milyen confessió szerint imádkozik. Vág-völgyi birtokain letelepítette a földönfutó husszitákat. S különösen kedves szívének az a Pálos-rendi barát, ki Medgyesyhez szokott ellátogatni. Úgy tudnak beszélgetni vallási kérdésekről, mintha testvérek akarnák erősíteni egymást a hitben. Miért nem lehet hát békesség a földön? Miért nem érzi meg más is, amit ő: egy Isten gyermekei az emberek mindannyian?

A nagy személyzet már elhelyezte a kíséretet. Újra csend volt a pataki várban. Hófűvás keletkezett és sikoltozva hordta a szél a pelyheket a bástyákra. De Zsuzsanna nem tudott erről. Sok örömet, sok fájdal-

mat látott mennyezetes ágyn csendben szendergett a kis Rákóczy Ferenc. Csontos fiú keze még imádkozott. Katolikus módon, ujjait nem kulcsolva, hanem össze-téve, — mint aki így szokta meg. Zsuzsanna lehajolt és elnézte a gyermeket. Ismerős vonásokat keresett a kis arcában. S most, ebben a kimerült alvásban csak-ugyan drága kisfiához hasonlított Ferkó.

Zsuzsanna rácsókolt az összetett kis kéz ujjaira. Aztán íróasztalához ült. Tenyerébe hajtotta fejét és el-gondolkozott. De gyötrődő agya nem tudott megnyug-vást találni. Lábhegyen visszatért hát ágyához. Elhozta a bibliát és megnyitotta. Az Apostolok Cselekedeteinek második része tárult meg előtte:

És megteltek mindannyian Szentlélekkel s kezd-tek szólni . . . S a zúgásra egybesereglett nép megér-tette vala őket, mert ki-ki saját nyelvén hallotta vala őket beszélni...

A gyötrődő asszony lelkébe bevilágított ez a csoda. Látta az apostolokat körülálló sokaságot. Figyelte az arcokon a megdöbbenést. S gyönyörködött a felragyogó szemek örömeiben, mikor az egyetlen nyelven beszélő-ket, minden egyes ember megértette. Pedig sokféle nemzetség tagjai vontak kört mellettük.

Tiszta papírlap után nyúlt. Egy pillanatig még gondolkozott. De aztán, mintha valaki vezetné a kezét, kezdte felírni gondolatait. A hajnali órákban jöttek s tovatűntek az induló élet neszei. Meg-megfordult ágyá-ban a halálra fáradt gyermek s régen felriadt álmá-ból Báthory Zsófia. Be is nyitott anyósa szobájába, de hogy íróasztalánál találta, visszahúzódott. Megnyugo-dott abban a gondolatban, hogy fiának ír. Visszafeküdt a heverőre, meg újra felugrott. Kiment és málhait kö-vetelte. Bevitetett mindent a szoba közepére és belé-jük túrt. Csak akkor nyugodott meg, mikor ujjai érin-tették a keresett dolgot. Vékony szálból hálózott rece-munkát húzott ki. Felkuperodott az ablakmélyedésben

guggoló karosszékekbe. Reszkető ujjakkal aranyszálat fűzött a tübe. Megnézte még egyszer a kialakult mintát. Az utolsó alakzathoz fogott s nagy sebesen öltögetni kezdett.

Harangkondulás riasztotta fel Zsuzsannát az írásból. Zsófia buzgón öltögette keresztbe-hosszába a sima öltéseket, fűrge ujjakkal szövögette a csipkevonalakat. Nem vette észre, hogy anyósa szégyenkező mosolygással áll előtte:

— Megbocsáss, édes lányom, de bizony megkés-tem'. Ebből látom a kort, hogy bele-belefelejtkezem a munkába. Egyébkor nem is sajnáltam volna, de most, hogy együtt akartál vélem jönni áhítatoskodásra . . .

Közelebb hajolt. Örömhullám öntötte el . . .

— Bár hiszen úgy látom, most is Istennel társalkodtál. Templom számára varrod ezt a szép recescipkét, ugye, édes lányom?

Zsófia el akarta tenni kézimunkáját, de aztán megdacosodott. Odanyújtotta a szemével is kérdező Zsuzsannának.

— Bizony, oda szántam. Akarja látni nagyságod?

Kihúzta a csipkét Zsuzsanna. Rőfnyi széles volt s legalább három rőf hosszú. Sok múlt óra gondos mfunkája. S a minta is különös szeretettel formálódott ki. Emberi alakok rajzolódtak a figyelő asszonyszemek előtt. Azonnal látta, hogy az első kép a bűnbeesés, a második Krisztus megkereszteltetése, feje felett a Szentlélekkel. Megdobbant szíve a csodálatos örömtől. Hát gond órában egyaránt Istenhez fordultak, ki-ki a maga tudása szerint?

— Igen ékes mustra! Kitől kaptad édes lányom? Még nem láttam ilyen ábrákat récére vinni sehol.

Zsófia elpirult a dicsérettől. Kezdte összehajtogatni a csipkét:

— Bizony, csak magam tanáltam. Mikor már nem tudtam hová lenni a nagy észtüredelmétől, kezd-

tem gondolkozni, mi is rontja meg az asszonyállat életét? Mi okozza, hogy bűnbeesik és nem tud többet szabadulni tőle? Így jöttem rá, hogy nem más, minthogy: ha egyszer eszik az asszony a tiltott gyümölcsből, holtaig rabja lesz annak, aki adta.

Zsuzsanna felvonta szemöldökét. Még egyszer a csipke után nyúlt és kibontotta: csak most vette észre, hogy nem az asszony nyújtja az almát a férfinak, hanem megfordítva. S a férfi feje felett sziszeg a sima öltések ügyes rajzából a kígyó ... A bűn kigyója . . . Az utolsó kép is alakult már. Most már látta, hogy kereszt alakja bontakozik a kuszának látszó öltések közül.

Újra összehajtogatta a csipkét. Elgondolkozva adta vissza Zsófiának. Nem volt haragos a hangja, csak szomorú:

— Ha jól sejtem, kápolnába szántad. Tán bizony nagyon már a fejérvári palotában?

Felemelte fejét az asszony. Dacosan nézett anyósa szemébe, de csak megértést és szánalmat talált. Ki sem mondta az igent, máris bólintott Zsuzsanna:

— Gondoltam. Ebben is megsemmisült hát öreg Rákóczy György akarata.

Valami készítette Zsófiát, hogy urát megvédje:

— György nem tud róla!

— Azt meghiszem. Ha hirtelen természetű is, apja végakarátát lábbal szándékosan nem tiporja. Na lányom, induljunk, ha még jönni akarsz. Megvárt engem Medgyesy uram, ha kicsit késtem is ma.

Előre ment. Nem fordult vissza. De Zsófia vonakodás nélkül követte. Szemrehányás helyett újra megértést talált. Végighaladt anyósa mellett a templomba vezető havas úton. S mikor a diákok kórusa nagy lelkesedéssel új éneket kezdett, Zsuzsanna hallotta, hogy bátortalanul, reszketve, de mégis követi menyé hangja az ősi ének szövegét és dallamát:

*Ne szállj perbe én velem
Ó, én édes Istenem!
Mert meg nem igazulhat előtted lelkem,
Kárhózatba kell mennem!*

Soha nem érezte a tanítgatás óráiban, hogy Zsófia vágyakozna a protestáns vallás vigasztalása után. De most tudta, hogy minden erejével megnyugvást keres. Eláradt szívében a hála. írására gondolt. Majd, annak a segítségével szépen elbékíti. Bevezetgeti a maga megismerésébe. Együtt építgetik azokat az igazságokat, amelyek lehetővé teszik, hogy megértsék egymást Isten imádásában, bárha különböző nyelven tanulták is a vallás gyakorlását a szertartások és imádságok útján.

Olyan erős volt szívében a bizakodás, hogy tempomiból kijöve, magához ölelte a fiatalasszonyt. Mindezek szemeláttára csókolta homlokon:

— El sem is engedlek, míg a háború tart, édes jó leányom! Itt bizodalmas békességben lehetsz kis fiaddal együtt.

Zsófia már újra összeszorította ajkát. Szeme is összeszűkül, mint a világosságra érő macskáé. Úgy érezte, háló fonódik körülötte s megfogja kezét, lábát, eltéphetetlen kötelékekkel. De nem szólt. Csak az írószoba magányában lépett anyósa elé:

— Isten nevében kérem nagyságodat, ne segítse pénzzel a fejedelmet. Ha aranyért küld, ne adjon néki, semmi áron. Magából nem szeret áldozni. Én meg nem segítem, azt tudom. Csak nagyságodtól kaphat feles számmal.

Zsuzsanna szívében hidegség kezdett terjengeni. Más szavakat várt az ájtatosság után. De erőt vett magán:

— Ha megszorul, bizony adok. Tán azt akarnád, hogy hazáig üzze a lengyel, mert nem juttatott néki hadgyűjtésre a tulajdon anyja? Ámbátor tőlem eddig

mostanában nem kért, de meg nem tagadhatom tőle, ha bajba kerül.

Zsófia felsóhajtott. Meglazultak a köréje fonódó háló szemei. Most csak a minden akaratát keresztező öregasszonyt látta. Elfordult tőle. Ment, hogy fiát felébressze.

Zsuzsanna követte. Mikor a félig alvó gyermeket kihúzta az ágyból, szörnyűködve kiáltott fel:

— Hova akarod vinni, ebben az istentelen hidegben?

Keményen válaszolt Zsófia:

— Oda, ahonnan jöttünk. Ha kérésemet megtagadja, nekünk itt nincs keresetünk. Sem nekem, sem a kis fejedelem ő nagyságának!

Hiába könyörgött Zsuzsanna. Hiába fonta maradásra vágyva vézna karját nagyanyja nyaka köré Ferkó. Zsófia annál könyörtelenebb lett. Valósággal lelépte a gyermeket Zsuzsanna kebléről.

— Legalább ezt a kis ártatlant hagyd nálam. Hadd pihengéljen, hadd ismerkedjünk.

— Ott vagyon az helye, ahol árva anyjáié. Megyünk fiam, Somlyóra, a nagyanyádhoz. A te egyetlen, jószágos nagyanyádhoz!

Zsuzsanna keze lehullt, mintha megbénult volna. Tehetetlenül tűrte, hogy útra készüljenek. De, mikor a hintók kidübörögtek a kegyetlen rázós, fagyos röggön, füléhez kapott, mert úgy érezte, irtózatoss vihar közeledtéről dörög ég és föld szava. Tűzbe vetette a rossz álmát felidéző kis füzetet, de mégis látta a jóslat minden betűjét. Anyai szívének minden dobbanása a vers ütemeit tagolta:

*Ezer hatszáztizenhétben
Mikor ember jutsz ennyiben,
Rezzen világ minden részben ...*

XL.

A fejedelem ismerős zajokra ébredt. Mintha gyermekkorának évei tértek volna vissza: pásztorsíp hangjai szálltak alá a Rózsahegyről.

Jólesően nyújtózkodott a tigrisbörtakaró alatt. Hevenyészve vetette magára, mikor hajnalban megérkezett. Nem is akart aludni, de elnyomta a fáradtság. S most tisztán bontakozott ki előtte, hogy Deésen van, a nagy udvarházban, hol annyi boldog napot töltött anyjával és öccseivel.

Most nem a békesség pihenésére készült, hanem a háború veszedelmeire. S mégis nyugalom volt a szívében. Hátratette karját feje alá. Elfészkelődött a jó melegben s folytatta gondolatait ott, ahol elhagyta: felsorolta magában, mit tett és mire, kire számíthat?

Igaz, hogy a porta nem egyezett bele a hadjáratba, de, ha gyorsan előrenyomul és megnyeri Krakót, már nem fog ellenkezni. Félszemmel az óriási, rézzel vert ládára pillantott, melyet magával hozott: kincseket érő, drágakövekkel ékesített ruhák voltak benne. Előttejárom hűségesegek ugyanilyen ládákból vitték a sok pénzt s mindent előkészítettek, hogy a bevonulás után haladéktalanul megkoronázhassák.

Elmosolyodott. Zsófia könnyörgése jutott eszébe. Láta azt az eszeveszett igyekezetet, amivel anyjához, Somlyóra érkezett. Most sem érzett mást, mint amivel az asszonyt nyugtatgatta:

— A Rákóczyaknak szerencsájuk van. Lám, az öreg fejedelem is micsoda nagy győzedelmet vett Szalontánál a törökön, s pedig vérontás nélkül!

Ha kell is áldozatot hoznia, de vereségtől nem félt. Hiszen a kozákok is felvonulnak s együttesen körbe fogják a lengyel sereget. A svékusok cserben nem hagyják, a lengyelek között sok jó barátja van. Csak Zsófia jönne már, hogy indulhatnának. Mert nélküle nem számít a győzelem, fabatkát sem ér a dicsőség.

Mint mindig, most is elhatalmasodott benne a vágy az asszony után. Ha együtt voltak, csak ritkán élvezhették a békesség óráit. Fájdalmas szerelemmel gyötörték egymást, vagy marakodtak, mint az elszánt ellenségek. De, ha egyedül maradt, felejtette a viaskodások rossz óráit. Csak az asszonyt látta. Gyönyörűségnek, kívánatosnak. Hollófekete haját, karcsú derekát, csillogó szemének pillantását ajándéknak érezte. Örömmel tűrte érte a lihegő vádaskodásokat is.

Felugrott, mikor a köveken lópaták zaja közeledett. Rohant az ajtó felé, hogy maga fogadja feleségét s gyermekét. De hintó helyett csak lovasok érkeztek. Kemény János már kísérte is hozzá Sebesy Miklóst.

Zúz lepte el a férfi bajuszát. Szakállára is ráült a dér, hogy vénembernek látszott. Csupa prém volt a tél ellen védekező ember öltözete. Még csizmáját is körülszegte egy tenyéryi széles csík, mintha egy nyest maga farkát akarta volna megharapni.

György tárt karokkal fogadta:

— Kerülj beljebb, jó hívem. Mondd el nékem, mit láttál a tatároknál?

Tátogott a férfi, mintha bajusza összefogta volna ajkát is. Csak akkor engedett ki, mikor egy ifjú pohárnok tele kupa melegbort nyújtott neki. Egy hajtásra kiitta. Kétfelé törülte bajuszát utána s dicsekedve mondta:

— Keresztül-kasul jártam Tatárországot, nagyságos uram. Tán csak a kutyáit nem vettem számba, de azt hittel mondom, hogyha a tatár clián minden erejét derekasan felveszi is, minden népével együtt sem üti meg a huszonötezret. Evvel ugyan hiába szövetkezne ellenünk a török.

Csillogott György szeme, mint az ajándékot kapó gyermeké. Ráütött Kemény János vállára:

— Látja kigyelmed, generális uram? Mégis mindig tatárral riogat engem.

— Most is csak azt mondom, jobb volna itthon maradni!

Összecsapta kezét a fejedelem. Harag szikrázott minden szavából:

— Hogy indulhassak én győzedelemre, mikor legfőbb generálisom félelemmel megy ki? Maradjon kigyelmed s viszek magammal ifjabbakat. Te is félsz a tatártól, Miklós fiam?

— Én ugyan nem. Ezer jó hajdúval elébük mennék állani! Legkivált meg ilyen nagy fejedelem vezérlete alatt, aki mindeneket igen jól eligazgat. Találkoztam Földváry Ferkóval is. ő is befelé jövőget, de keze elfagyván, nem szorgalmazhatja lovát kedve szerént. Azt jelenti, nem nehéz a felmenetel a máramarosi öreg hegyekbe, csak a leszállás fog bajha kerülni.

— Ez az én bajom! Milyen könnyen mehetnék Zboró felé! Magam jószágán haladnék, ameddig csak kell. S mégsem tehetem, mert hiába az én uradalmam, de császár parancsol újra Felsőmagyarországon. Hej, csak most az egyszer segítsen meg engem az a hatalmas Úristen! Majd ellátom én a császár baját is!

Felfenyegetett öklével, mintha a nagy magasságban trónoló Habsburgit akarná figyelmeztetni. Kemény fanyarul nézte. S Rákóczy elfordult régi hívétől. Arra lépett, amerről a bizakodás integetett feléje.

— Hiszed-é, Sebesy Miklós, hogy győzelemmel térünk meg?

— Mint az egy igaz Istenben, úgy bízom ebben! Hiszen nagyságod olyan, mint ama Mars, kiről is a schólában tanultunk. Meggyőzhetetlen!

Most úgy tett György, mintha nem tudná, hogy Kemény mögötte áll:

— De ezt ne mond Kemény uramnak, fiam. Még ellenedre tör. Lám, bennünket is lábunknál fogva húzna vissza, ha tudna.

Kemény János kifordult. A benyíló szoba ablakához állt. Nézte a gyülekező hadakat, de valójában sem-

mit sem látott. Könnyek futottak át szemén. Szégyenében és tehetetlen dühében keservesen siratta magát, a fejedelmet, a hízlegők miatt veszedelembe sodródó Erdélyt ...

Báthory Zsófia haladt át a szobán. Most érkezett anyjával és fiával. Nem szándékozott urának beszélni a pataki látogatásról, de keresett valakit, akitől megtudhassa: nem gondolt-e mást a fejedelem? Nagy nyugtalanságában beleütközött az ablaknál álló férfibe. Csak megforduláskor ismerte meg a fővezért. S nem akart hinni szemének, mikor könnyezve látta:

— Valami rossz hírt vettek, generális uram?

Gúnyosan húzódott le Kemény szája. Elfordult a fejedelemasszonytól is.

— Sőt inkább nagyon jót. Ha bemegy nagyságod, ott tanálja urunkat az új vezérekkel, akik létrát támasztanak a hegyekbe, élelmet rendelnek tél derekán a hadaknak és fittyet hánynak mind lengyelnek, mind tatárnak, mind töröknek, mind császárnak. Hiszen, ha szájjal lehetne ellenséget lebírni, akkor nem volna itt hiba. De az én fejem fő, miből s honnan vitessem azt a temérdek szénát, embernek, állatnak való élelmet a nagy hegyek közé, ahol ilyenkor tán még a sas se jár! Inzellér embertől kéne tanácsot kérni, de arra sajnálja a pénzt a mi urunk.

Zsófia érezte, hogy innen nem kap biztatást. Ment urához. De az csak szerelmes gerjedéssel ölelte s szájára tapasztotta kezét, mikor kérlelni akarta:

— Asszony szája csak csókra való, nem prédikációra. Ha azért teremtette volna őket az Isten, valamennyiből prédikátor lenne. Elmondott már nékem a sok vén tanácsos mindent, amivel riogathatott. Csak megerősítettek. Ne is próbálj nyomukba lépni, mert őket a nyúl szívűségben ugyan le nem győzheted. De azt megmondom, Ferkót őrizd tőlük. Nem akarom, hogy időelőtt vénasszonnyá lágyljon.

Zsófia ellenkezni akart, de valami rossz sejtélem

úgy összeszorította a szívét, hogy jajgatva vetette magát ura karjába. És sírt a hosszú út alatt is, míg Deésről Viskig érkeztek. Hiába próbálta vigasztalni ura, hiába szorongatta kezét rémült fia, hiába bátorította egyre kövérebb anyja is. Úgy érezte, egyetlen ember van széles e világon, aki most hozzá hasonlóan rémüldözik. De ahhoz az egyhez mégsem tud menekülni. Hiába húzná Zsuzsannához valami, — más érzés meg taszítja. S ő nem tehet mást, minthogy imádkozik, — zavarodottan, segítséget már nem is remélve.

Az eső szakadt. A térdig érő hó vízzé változott. Sebes patakok rohantak alá a nagy hegyekről s követeket sodortak magukkal. Felszaggatták a folyók jégháát. Az ezernyi ezer szekér mellett káromkodó, ingigvizes, láztól gyötört emberek láboltak az irtózatossá jeges vízben. Tartották a boruló járműveket, de, ha a vezetők nem látták őket, billentettek is rajta. Fel-felbukott egy-egy állat. Panaszos bögés, riadt nyerítés torlódott az utakon s elárulta, hogy újra megakadt a menet. És a szürke égből szakadatlanul csorgott, özönvízhez hasonlóan ömlött alá az ólmos eső.

Zsófia úgy sírt, mintha szaporítaná akarná könnyeivel az akadályokat. De Rákóczy György kedvét nem szeghette. Derűsen üldögélt hintója párnái között. Csak akkor húzta ráncba homlokát, ha meg-megálltak. Ilyenkor türelmetlenségében legszívesebben korbáccsal hajtotta volna embereit, állatait. Az inasok mellé katonákat rendelt. Most már emberkorlát között haladt a kocsi.

Végre az eső elállt. Egyszerre megszűnt a szél is. Olyan hideg jött alá a hágókon, hogy a lovak már csak nehezen tudták kihúzni lábukat a keményedő sárból. A folyók felől átkozódó üvöltés hallatszott. Körülölelte a testeket a jégpáncél. Hiába rángatták ki magukat az emberek. Csak újabb, fagyos ölelés fogadta őket. Végre egy utolsó jajdulással megadták magukat. Elhalt láb-szárral, élő felsőtesttel, kimeredő szemmel nézték,

hogy a hegyek lejtőiről ordasok óvakodnak alá. Egyre szűkebb körben kerülgették őket. Némelyik már rálépett a jégre is, de még visszahúzta a lábát. Aztán leült két hátulsó lábára és ég felé vonítva, segítséget kért valami láthatatlan erőtől.

S a segítség megérkezett. Lassan szálltak alá az első hópelyhek, egyre sűrűbben összefogózva kerengtek alá. Pár óra múlva puha szőnyeg borította a jeges utakat. Nem csúszott már a toportyánok lába. Lassan, lihegő nyelvüket hegyesre öltve, előre élvezve bátorodtak a biztos préda felé. S mint valamikor nádi társaik a szalontai mocsarakban, úgy most ők is nagy lakomát csaptak. De török hús helyett drága, magyar testeket marcangolt rettenetes foguk.

A hintóban ülők semmit sem láttak. Inaszakadtáig támogatta az embergát s elzárta a szemük elől a szörnyű utat. Zsófia mégis egyre ontotta könnyeit. S mikor beértek Viskre, Rákóczy bevallotta magának, hogy örömmel hagyja el a síró asszonyt, ijedt szemű gyermeket. Felköltötte szendergő anyósát is. Bekísérte őket a táborba s magához hívatta Serédy Istvánt, Rhédey Ferencet és Barcsay Ákost:

— Kigyelmeteket szemeltük hadbavonulásunk idejére kormányzónknak. Lássák, hogy jól vigyázzanak minden javunkra: családunkra is, országunkra is.

Rhédey Ferenc komolyan emelte meg főveget:

— Mind életünkben, mind halálunkban hívei vagyunk nagyságtoknak.

Barcsai Ákos elkiáltotta magát:

— Éljen a fejedelemasszony! Éljen I. Rákóczy Ferenc, ifjú fejedelmünk.

De az öreg Serédy nem nagyon örült a megbízásnak. Megvakarta fejedéjéből hatalmas kucsmája alatt. Valami furcsát mondhatott, mert a körülötte állók alig tudták visszafojtani a megbotránkozott nevetést. Rozoga lábán hátrahúzódott. Megkereste Keményt.

— Na, ecsém, kösd fel a gatyádat. Ilyet még nem sok generális próbált. Ha még legalább az öreg fejedelemasszony előtted járna, mint ennekötte ura előtt járt... Az tán csakugyan utat vágatott volna még a hegyekbe is, csakhogy meg ne botoljon öreg Rákóczy György méltóságos lába. De ez? Ha így folytatja, kifolyik a szeme, mire hazakísérjük.

Kemény nem válaszolt. Az egész úton senki nem hallotta szavát. Magában füstölgötte el keserűségét, csak önmagával tanakodott. Nem bízott senkiben. Terveiről sem beszélt. Csak akkor fordult oda a fejedelemhez, m kor a fejedelmi család a három kormányzó kíséretében elindult.

— Mikor parancsolja nagyságod az indulást?

— Rögvest.

Kemény kinézett a sátorból. Elötte egy irtózatoss hegyhát emelkedett. Előintett egy máramarosi katonát.

— Hogy nevezitek ezt a fertelmes hegyet?

Állatbőrökbe bújtatott ember állt előtte. Csizma helyett kifelé fordított bárány volt a saruja. Hegyes báránybőr kucsmájában felpislogott a hegyre. Egyetlen szót mondott:

— Priszlop.

— Nahát nekiveselkedünk. Ha a túlsó oldalon leereszkedünk, megpihenhettek. Addig sem én, sem más.

Kilépett a sátor elé. Elordította magát:

— Ide hozzám, minden hadnagyok és kapitányok!

Fegyverzörgés, morajlás és lábak dobbanása árulta el, hogy a közelállók sietnek teljesíteni a parancsot. Hosszan elnyújtott kiáltások továbbították a távolabbiaknak is a fővezér rendelkezését. Embergyűrű vonódott köréje:

— Hirdesse meg ki-ki a maga emberinek, hogy a gyalogok egy havi zsoldot kapnak külön, ha megtisztítják a hegyen az utat.

A fázó emberek azonnal lapátot ragadtak, neki-vetették magukat. Estére kelve már jöttek az első hír-

hozók: nincs út a hegyekben. A gyalogösvényeket jég teszi járhatatlanná. Gondolni sem lehet arra, hogy állatok, lövészerszámok, társzekerek átjussanak.

Kemény nem vitte tovább a hírt a fejedelemnek. Nem akarta meggyőzni kedvelt Földváryjának megbízhatatlanságáról. Be sem tért a fejedelmi sátorba, hol Rákóczy György még egyszer országgyűlést tartott és nagyjából elmondta terveit a főembereknek.

A generális a hajdúk közé tartott. Külön tábort vontak maguknak és elkülönülve minden más katonaságtól, lobogó tűz mellett ropták a táncot. Elnézte őket Kemény János és összeszorult a szíve. Nagy síksághoz szokott életükkel hogyan vezesse neki őket az irdatlan meredeknek? De csak egy percig tartott az ellágyulás, mert az egyik már észrevette. Jóízűen integetett neki:

— Jöjjön kigyelmed, generális uram. Lássuk, tudja-e járni a hajdútáncot?

Megtörülte bajuszát Kemény. A dévaj hang jó gondolatot hozott neki. ő is vidáman felelt:

— Én csak tudnám, de ti nem tudjátok a hegyi táncot. Egy sem jut át közületek azon a fertelmes Priszlopon.

— Hogy hívják?

— Priszlop.

A hajdúk próbálgatni kezdték az idegen szót. Innen is, onnan is hallatszott a belezavarodó nyelvek botlása. Harsogó kacagással incselkedtek egymással, mintha nem is hagytak volna már sok, drága testvért a fagy martalékául. Kemény maga is elnevette magát:

— Lám, még kimondani sem tudjátok, nemhogy megmászni.

Közelebb lépett egy pörge bajuszú legény. Válláig figyegett süvegje teteje. Hetykén nézett szembe a nagy úrral:

— Hát kimondani nem tudjuk, mert a mi szánkat az Úristen magyar nyelvre teremtette. De hogy meg-

mászni ne tudnánk? Ki mondja, hogy nem tuggyuk megmászni?

— Imént hallottam a csíki-székelyek táborában.

— Héj, azt a keserves mindensígit. Hajjátok, komák? Gyertek hát, mutassuk meg ezeknek a puliszkásoknak, mit tud a hajdú? Hogy az én Istenem állítsa el bennük az ilyen csúfolódó szót.

Felgyúrte szőrös karjáról dolmánya ujját. Felkapott egy pányvát maga mellől. Maga sem tudta, miért hozta el, de most úgy érezte, hasznát veheti. Indult neki a meredek hegyhátnak. Utána nagy óbégatással, egymást biztatva a többi. Köteleket hurkoltak a kis ágyúkra, úgy vontatták maguk után. Hatan is vállukat feszítették egy-egy szekérnek és segítettek az állatoknak. Mire Kemény észbe kapott, már messze jártak.

A fővezér szívében jelt adott az öröm. Ballagott a székelyek felé. Rámutatott az övig érő havat lapátoló, nagy tiprással egyengető hajdúseregre:

— A hajdúk fogadtak, hogy ők érnek át először a Priszlopon.

A székelyek hadnagyai összenéztek. Nem beszéltek. De elszéledtek a táborban. S mire az alkonyat leszállt, már szótlantul, lépést lépés után törve, minden erejüket megfeszítve, haladt a meredeken egy másik csapat is. Két hétig versengett egymással hajdú és székely. Végül is kezét fogott egymással a két főember a lengyel földön:

— Most ugyan egyikőnk sem előzködött. De majd folytatjuk.

Rákóczy Györgyre ráragadt a katonák virtuskodása. Mindenütt nyomukban volt. övig süppedt a hóban, de nem káromkodott, mint a többiek s nem sópánkodott, mint a főemberek. Mintha most tört volna ki belőle minden elfojtott vágy a tábori élet után. Mintha apja most oldozta volna fel a büntetés alól. Nem kímélte sem magát, sem pénzét. Együtt járt a se-

reggel és jó szóval, csillogó arannyal jutalmazta a bátrakat.

A lengyelek nem is álmodhatták, hogy ekkora sereggel, járhatatlannak hitt időiben és úton, elébük toppanjon ilyen fegyelmezett katonasággal. Krakkót csaknem védtelenül hagyták. Főseregük északon, Danczka mellett táborozott. Riadtan szedelőzködtek, mert nagy pusztítással, falvak felégetésével közeledett már a kozák had is Rákóczy segítségére.

A hajdúság érdeklődve várta a vad népet. Valami csodát vártak, másféle embereket, mint az eddig láttak. Találgatták, milyenek lehetnek? A tábortűz mellett estéknként róluk folyt a szó:

— Kutyafejük van, elhihetitek.

Öregember vitte a szót. Ötvenen túl volt már, de első mindenütt. Hetyke legény torkolta le:

— Nem jól tuggya, Gyuri bátyám. Kutyafejük a tatároknak van, monta nagyanyám. Emezeknek tán macskafejük lesz?

Kemény seregszemlét tartott. Már beérkeztek az első kozák hadak s hírül hozták, hogy húszezren vannak. Maga tizennyolcezer lovast s ötezer gyalogost hozott át s felvonult már a vajdák hatezer főnyi serge is. Kezdett visszatérni a fővezér hite. Nem marta már szavával a fejedelem sem, ha elébe ért, — inkább mindenütt dicsérte a csodával határos átkelésért. A szerencse csillaga szinte fényes nappal is látható volt Rákóczy felett. Úgy haladt előre a hódító csapat, mint valami lakodalmas menet.

György útközben mindig azt kereste, milyen értékeket küldhetné haza családjának. Pompás öltözeteket vásárolt Zsófiának, lengyel és kozák fegyvereket Ferkónak. Anyósáról sem felejtkezett meg: a kozákoktól megváltotta a templomi ékességeket, miseruhákat, oltárterítőket. A somlyai-templomnak szánta őket s nem tudta, hogy Fejérváron, saját palotájában is lenne felszentelt hely, ahol elhelyezhetné

a katolikus szertartás külső kellékeit. Anyjának csak rövid leveleket küldött. De mindig érezte, hogy felesége s anyja imádsága lebeg feje felett s hitte, hogy úgy őrzik, mintha közelében lehetnének.

Olvadt a hó és vígan élt a tábor. Már kezdett ütközni a fű is, ezzel együtt a reménység is, hogy Rákóczy-módra, kevés veszteséggel nagyot nyerhetnek. Sárga virágok hemperegtek a lengyei mezőkön s már fel-feltűnedeztek Krakkó tornyai is a vonulók előtt. Lengjél lányok adták szívüket magyar legényeknek. Kozákok után fordult átkozódva a kifosztott lakosság. Vér nem folyt, de mégis háború dúlt a lengyel földön és megint csak a szegénység érezte meg.

Nap-nap után jöttek követek a svédektől. A táborozás alatt nagy előkészületek folytak, hogy pompával vonulhasson be György a fővárosba. Aztán egyszerre csak köd szállt le. Láthatatlan erők irtózatossá vihart támasztottak a hadak felett. A kora tavaszon villámok hasogatták az eget és irtózatossá dörgés keltette azt a hitet, mintha mennyei seregek ágyúznának.

György kocsijában hátradőlve tervezgetett, Zsófiára gondolt. Vájjon érzi-e, milyen kár volt aggódásai-val gyengíteni urát? Vájjon örül-e már, hogy minden rendben megy? S vájjon anyja elbékél-e a gondolatban, hogy ura helyett, Zsigmond fia helyett, György fia lesz a lengyelek királya? Vájjon hiszi-e már, hogy nincs miért félnie sem töröktől, sem császártól?

Irtózatossá csattanás riasztotta fel. Lovai felágaszkodtak és árokba rántották kocsiját. Krakkó várának bástyáin felujjongott a szorongó lakosság:

— Nem hiába ment a mi királynénk, Ludovica Mária Censtochovába! Megsegítette a csodatevő fekete Szűz!

— Vége Ragoczkynak!

Imádság kelt, templomok nyíltak. Azt hitte a lengyel főváros, hogy holtan fekszik a kocsi romjai alatt az erdélyi fejedelem. Annál nagyobb volt a rémület,

mikor a vihar elült. Töröksípok, dobok jelezték, hogy jön az ellenség. Nyolcszáz svéd után kétezer hajdú vágta a földet. Kozákok és moldvai lovasok követték őket. Aztán svéd lovasok következtek s utánuk fényes öltözetében, pompás török lován a holtnak híresztelt Rákóczy. Svéd és erdélyi, kozák és moldvai főemberek vették körül. Vegyes hadakból álló sereg nyomult utána.

A város kapui megnyíltak. A kulcsokat átadták a bevonulónak. A tanács hajadonfővel várakozott és kenyeret és sót nyújtott át a fejedelemnek. Aztán megtáruult a Wawel kapuja. Báthory István lengyel király termeiben az erdélyi fejedelem volt az úr.

György akkor éjszaka nem tudott aludni. Úgy elkápráztatta a győzelem érzése, hogy már előbbrevitte terveit. Ha a lengyel királyság ura, most már könnyű lesz arra felé törni, amerre előtte még csak Bethlen Gábor merészkedett. De nem fog megállni Bécs előtt. Nem fél fejére tenni a koronát. Megszerzi a legnagyobb dicsőséget kisfiának, a rég várt, a megjósolt, az érkezett Rákóczy Ferencnek, ki már férfivá érik anyja oltalmában.

Úgy járt ettől kezdve, mint aki álomban él. Tisztelgett a svéd királynál és fogadta annak látogatását. Méltósággal köszöntötte, mint egyenlő rangú társát. Meghódították Bresztet és elfoglalták Varsót.

Rákóczy csak akkor kezdett felébredni álmaiból, mikor a svéd parancsnok, Stenbock jelentkezett előtte. Hosszú szőke haja vállára omlott, s világos bajusza olyan volt, mint első táncba induló ifjú legénykéé. De bíbor köpenye alatt páncél domborodott, s kemény szavával azt jelentette Rákóczynak, hogy Dánia betört Svédországba.

— Láthatja nagyságod, haza kell sietnem, minden seregenumel.

György úgy állt, mint egy szélütött. Hallotta a szavakat, de alig tudta felfogni, mit jelent, hogy egye-

dül marad kis seregével az ellenséges földön. Sokára ébredt tudatára, hogy körül van kerítve. A lengyelek bátran felvehetik vele a harcot. S a kozákokban nem tudott megbízni. Azt már belátta, hogy csak a hadizsákmányért harcolnak, haditerv nem tudja őket hatalmában tartani.

Kapkodott a levegő után. Nézett a svéd vezérre, mintha tréfálkozót látna. De az keményen ismételte:

— Mennem kell. Lássa nagyságod, miként boldogul.

Úgy érezte, mintha rázúdulna egy hatalmas sziklatömb. Melle elszorult, levegő után hápogott. De csak könnyek toltak fel szorongó szívéből. S a páncélos hadvezér előtt elsírta magát, mint egy kis gyermek. Úgy panaszkolta:

— Békés birodalmam volt. Visszautasítottam a lengyelek kínálozásait. Nem hallgattam a császárra, muszkák s tatár fenyegetőzésére, még a szultánnál is ujjat húztam miattatok! Még Erdélyben megjövendölte ezt nékem feleségem is, mások is ... Siratott keserves könnyével az anyám. .. Megmondta a cancellár is, hogy legnagyobb veszedelmemben fogtok elhagyni!

Szeme elé kapta kezét és hangosan zokogott.

Kemény jött, rémült szemmel. De a méltóságát veszített fejedelem láttára nem tudta elmondani hírét. Odalépett mellé és erélyesen rászólt:

— Siránkozni pedig magyar ember nem szokott, hanem csak ha kedvesít temeti. Fejedelem meg éppen nem hagyhatja el magát.

A svéd is megszánta az elesettet. Csillapító szóval biztatgatta:

— Ne féljen nagyságod, király ő felsége soha el hagyja...

Kemény élesen nézett szemöldöke alól az idegenre. Az elhallgatott. Kihátrált a szobából. És hiába küzdött magával Kemény, mégis meg kellett mondania;

— Lubomirsky uram betört Munkácsra. Dúlja, prédálja kigyelmed javait.

— Lubomirsky! Aki palotámban üritett sok teli pohárt?

György összeroskadt. Karjába fogta Kemény és széket húzott alá a lábával.

Most már megint erélyes volt a hangja:

— Ha az öreg fejedelemasszony is úgy elhagyná magát, mint nagyságod, bizony azóta idegen ülne Munkács várában. De mi nagyasszonyunk kiküldte udvari embereit s a kártétevő ellenséget sűrű álgyú és taracklövésekkel visszafordította!

Valami engedni kezdett a megtört ember szívében. Mintha egy oltalmazó kéz megfogta volna a kezét. Sok hosszú év után most jutott eszébe úgy fordulni anyja felé, mint kicsi korában. Hangosan elkiáltotta magát:

— Anyám!

Aztán lecsúszott a székről. Halványan, kék halántékkal, felakadt szemmel feküdt Kemény lába előtt, mint egy halott. De Kemény most már nem ismerhette irgalmat. Felébe hajolt és visszarázta az eszméletbe. Fülébe kiáltotta, mintha irtózatot távolságban járna:

— Azonnal mieg kell fordulnunk, uram! A sereg is mind azt kiáltozza!

Felszakította az ablakot. S a halódó férfit visszakényszerítette az életbe a távolról jövő irtózatot moraj. Egyre közeledett. Kiáltozásnak bizonyult. Ordító hangok követelték, ezernyi torokból áradt:

— Hátra! Hátra!

Koldusrongyokat lebbentett az emberke vállán az alkonyi szellő. Véres seb húzódott szemétől halántékáig. Bicegett is az istenadta. Mégis úgy karikázott görbe lábával a várkapu felé, hogy az őrtálló azonnal megismerte:

— Isten úgyse, ez Pál mester! Már azt hittük, asszonyt fogtál magadnak a töröknél. Még tán négyet is, mint ilyen nagy férfiemberhez illik?

Megpödörte nyalka bajuszát s várta a vidám szót. De a tréfacsináló kis törpe most nem adogatta vissza a nevetést. Kezét szívére szorította. Lihegve kapkodott levegő után.

— Hol van asszonyunk? Munkácson?

— Nem biz a. Tegnap estenden hazaérkezett. Már azóta tán nyugovóra készül.

Pál rohant be a várba és a jól ismert utakon Zsuzsannát kereste. S mikor rátalált, mégsem tudta azonnal megszólítani.

Kedvenc fája alatt, a kőpadon ült a fehérkendős asszony. Méhek zümmögtek körülötte s még most is kutatták a rég elvirágzott hárs pillangókat. Édes illatot lehelt a kert és rezedákat tartott a nagyasszony keze. Fehér arcán jött és ment a vér hulláma. Fialatos hevülettel magyarázott az előtte álló, fehér csuhás papnak. Folytatta azt, amit kora délután megkezdett:

— Bizony mondom, ha a hit nem tartana, régen nem tudnám húzni bús életem nehéz igáját. De az én lelkem minden nap azt súgja nekem, hogy az Úr nem küldött hiába. Hátha vélem adta a Szentlélek nyelvét s megsegít, hogy megérthessen minden jóra törekvő ember? Mert elhiheti nékem, nem egyébért róttam betűt betű mellé, hanemha csak azért, hogy mindenek előtt megbizonyíthassam, mit mutatott meg nékem a Mindenható?

A pálosrendi szerzetes vágyva nézett a kezében tartott füzetbe.

— Mindeneket bölcsen mond nagyságod. Hiszen, ha én pápa ő szentsége elé juthatnék, magam vinném Rómába kegyességének ékes bizonyágát. Tán tudnék tanálni olyan cardinális, aki szót tenne róla ő szentsége előtt is . . . Dehát én Rómába bajosan juthatok el.

Messze nézett, dél felé. A Hegyalja láncai kékesen sűtkéreztek a lenyugvó nap sugaraiban. De a szerzetes Róma halmait látta. A Szent Péter templomot látta, amelynek kupolája után úgy sóvárgott, mintha életének célja az volna.

Zsuzsanna nézte és olvasta a vágyakozó arc vonásait. Mellette heverő tarsolya után nyúlt. Megemelte. Legalább száz arany volt benne. Az iskolának akarta levinni. Gondolkozás nélkül nyújtotta át a szerzetesnek.

— Ha tán költség gátolja szándékában . . .

Vamovichi megrendülve tért vissza világjáró útjából. S ahogy letekintett, látta, hogy egy jóságos kéz valósággá változtatta az álmokat. Inkább dadogta, mint érthetően mondta:

— Gyermeckorom óta... Mindig... Mindig vágyakoztam ... De nem bírom a gyaloglást. . Gyenge a tudóm, kifulladás a hosszú útban. Ha jótét lélekre nem akadok, elpusztulok útközben . . .

Jóságos szemével simogatta a kipirult ifjú arcot Zsuzsanna:

— Na, csak számlálja meg kigyelmed, ha elégséges-e? Pótolhatom, ha kevésnek gondolja.

A férfi szeme ragyogott. Botja után nyúlt. Szívéhez szorította a füzetet:

— Tüstént indulok. Megyek én magam lábán is, ahol bírok . . . Nem időzhetek tovább. Hátha Isten magához szólít, ha késlekedem? Nagyságos asszonyom, magammal vihetem ékes tanítását?

Zsuzsanna úgy nézett a füzet után, mintha még egyszer szeretne belelapozni. Sok keserűségre talált vigasztalást, míg kiemelte őket hite legtitkosabb mélységeiből. Sok álmatlan éjszaka gondúzóje volt az írás. Istennel társalkodó lelkének üdítő forrás volt, hogy megmaraszthatta, betűbe szedhette a tovatűnő gondolatokat. Most úgy érezte, megfosztja a szerzetes ettől a nagy erőtől, melyet saját lelkéből adakozott neki az Isten. Mégsem ellenkezett:

— Bátor szerettem volna mását íratni, ha ilyen szorgos kigyelmed útja, nem tartóztatom. Vezérelje a szentséges Uristen s vezesse el békességben Róma városába.

A páter azonnal indult. Zsuzsanna utána nézett. Milyen boldog! Milyen bizó!

Megborzongott az előfutó széltől. S ahogy hátrafordult, hogy valamelyik kisasszonyt megkeresse, meglátta Pált. Kiegyenesedett. Szívére szorította a kezét:

— Pál fiam, rossz hírt hoztál, úgy-e? A fiam . . .

Remegett az ajka, de Pál megelőzte. Biztató mosolyra húzta ráncos, sebes arcát:

— Épségben szabadult. Pedig a tatár már kari-kóba vette. Magam vezettem át arra, amerre bement. Vencsellőn várja nagyságodat.

— Isten áldjon meg érte, édes jó fiam!

Pál már ott kuporgott Zsuzsanna lábánál. Piszkos volt és gyér haját összekuszálta a szél. De Zsuzsanna tudta, hogy várja érintését. S keze lassan, hálásan simogatta a törpe őszbevegyült fejét. Hangtalan imádságban mondott köszönetet fia szabadulásáért, a viszontlátás reménységéért.

A törpe tudta, hogy Istennel beszél. Nem tudta megszakítani ezt a társalkodást. De aztán felnyögött. Eltakarta szemét kopott körmű ujjaival, mint aki valami retteneteset lát. Zsuzsanna azonnal érezte, hogy még van mondanivalója:

— Mondd, fiam, szaporán. Valami baj vagyon?

— Baj van, még pedig nem csekély. Oda a sereg! Kemény uram minden hadával tatár kézre került. A fejedelem visszaküldött, hogy vezessem utána Kemény uramat is. De már rabságban tanáltam. Csak írását hozhattam el a fejedelemnek. Bizony, keserves a szegény generális sorsa. Életét ugyan veszedelem nem fenyegeti, de nagy sok sarczal lehet csak megváltani.

Zsuzsanna ajka hangtalanul mozgott. Maga sem tudta, hogy egy verset kezdedt mondogatni: ő úgy hallotta, hogy Drábik dörgi a fülébe. Mert már kitalálta, hogy az ócska füzetkét a próféta csempészte be hozzá:

*Ezerhatszázötvenhétben ...
Mikor ember jutsz ennyiben,
Rezzen világ minden részben ...*

Pál úgy figyelte, mint egy hűséges kutya. Aztán meghúzta a fekete brokátszoknya alját, hogy visszatértítse. Zsuzsanna újra simogatni kezdte a rút fejet. Lehajolt a törpéhez:

— Szegény fiam, ugyan jól helybehagytak. S hogy szabadultál?

— Mikor Kemény uram sátrából illantaim, utánam sújtott egy vén tatár. Lefeküdtem azonnal s lélekzetemet elállítottam, mint Isztambulban szokták a fakérnak nevezett mágusok. Megmotozott, de arany-ezüstnéműt nálam nem tanált, a levelet meg estemben magam alá gyűrtem. Vártam kicsinyég, míg a hold lebukott, aztán magam is indultam, nyugotra. De előttem járt a tatár követség is, a rabok dolgában. Nem miarad pénz Erdélyben, ha mindazt összeadják az árvák és özvegyek, amiket tatár tőlük sarcul kíván.. . Van is nagy keserves sírás-rívás, átkozódás mindenfelé ...

Zsuzsanna hirtelen számolgatni kezdett. Fia hadjárata megürítette a kincstárt. A termés még csépeletlen. Egymilliókétszázézer forintot kívánt a békéért a

lengyel. . . Azt meg kell fizetni, mert míg tartoznak, mindig veszedelem fenyegeti őket. Soha nem lehet tudni, mikor csapnak le észak felől. Mégis készen állt, hogy segítségére siessen a megszorodott anyáknak, gyermekeknek. S megnyugtatta ez a gondolat. Indult volna a vár felé, de Pál visszatartotta:

— Maradjon még kicsinyég, édes jóltevőm. Falak között nem merem elmondani, mi hajtott ide. De kívánnám, hogy tudja nagyságod: Barcsai Ákos uram nem jó híve a fejedelemnek!

— Barcsai?

Letörölte egy kegyetlen kéz Zsuzsanna arcáról a bizakodás rózsáit. Újra itt volt egy végzetes csapás. Ahhan csalódott, akit kicsi korától nevelt, mindig kitüntetett, fiának maga ajánlott. De Pál könyörtelenül folytatta tovább:

— Magam fülével hallottam, hogy pártot üt a fejedelem ellen. Míg Serédy uram élt, az csak féken tartotta. De öreg Rhédey uram magatehetetlen, s Barcsai Hubiár agával levelezik. Megnyitottam egy török írást. Fejedelemséggel biztatja az aga ... Héj, hiszen ha én nem volnék ilyen nyomorék. Ha én ékes, deli főember lehetnék! Dehát én csak undokságos, nevetető törpe vagyok ... Mit tudok én segíteni nagy emberek baján?

Lágyan haladt le Zsuzsanna keze a ráncos, öreg arcon. Szelíd szavak is lépegettek a simogatás után. Balzsamos erővel gyógyították a törpe szívét:

— Nékem mindenekfelett igaz segítőm voltál, fiam. Sok nagy rangú, nagy ékes külsejű ember hagyott már cserben. Lám, ez az Ákos is .. . De benned, Pál, én soha nem csalatkoztam. Most is segítséget hoztál nékem.

Felugrott a törpe. Kutyaszemében csillant a készség:

— Induljak vissza?

Szánakozva nézett az elnyúzott vonásokra Zsuzsanna. Bizony, örömmel indította volna, hogy előtte

járjon, óvást vigyen fiának. De új fáradságnak nem akarta odadobni az elcsigázott emberkét. Azt is érezte, hogy hiába intené. Györgyöt. Vagy győzni fog fia személyének varázsa, vagy beteljesedik rajta Isten rendelése.

Az éjszaka új tanácsot hozott. Pált újra a törökhöz küldte. Pontos hírekkel akarta szolgálni fiát. Maga pedig ment Vencsellőre. Úgy ölelte Györgyöt, mintha diadalmas csatából tért volna meg. És György most már végképpen anyjára támaszkodott. Soha nem járt olyan sűrűn a posta Patak és a fejedelem között, mint ebben az esztendőben.

Zsuzsanna új tettekre ébredt minden nap. Mintha fiát visszaadta volna a veszedelem korszaka. De az anya nem tudott örülni fia rászorulásának. Csak azt érezte, hogy hiányzik mellőle az igazi asszony, önzést nem ismerő szívében mélységes száanalommal találgatta, mi lehet az oka, hogy Báthory Zsófia ennyire kiengedte hatalmából az urát?

Zsófia pedig elesetten ült. Elzavarta a Györgytől jövő hírvivőket s bedugta fülét, ha valaki beszámolt neki az urára egymásután lesújtó, végzetes csapásokról. Úgy tett, mintha nem tudná, hogy Györgyöt okolják a tatárabságban szenvedők családjai, őketátkozzák keserves fennszóval. Nem állt ura mellett, mikor azt lemondásra kényszerítették a rendek. Könnyekkel fogadta, mikor tudatta vele, hogy Rhédey Ferencet választották fejedelemmé. Lehúzta a száját, míg György biztatta magát:

— Lám, ebből is kitetszik, ki az igaz emberem. Rhédey csak színleg fogadta el a nagy tisztességet, ígéri, hogy jobb időkben visszaenged. Nyugodt lehetsz, édesem, ülünk mink még törvényt a fejevári palotában.

Zsófia elfordult tőle. Könny buggyant szeméből:

— Beteg az anyám.

György csak most érezte meg, hogy az asszony

egész megpróbáltatása alatt messze járt tőle. Csak most nézett bele a gyermeki fájdalom nagyságába. Saját szenvedését felejtve, magához ölelte feleségét. Lecsókolta szeméből a könnyeket. Rengette térdén, mint apró gyermeket szokás:

— Meggyógyítja az Úristen, megládd. Magam is este reggel imádkozom érte ... Jó anyád, azt tudom . . .

De magában arra gondolt, mit érezne Zsófia, ha Lorántfy Zsuzsanna betegségéről hallana? S szomorúan tudta, hogy feleségére akkor nem számíthatna.

Zsófia teljesen felolvadt gyermeki fájdmában. Mikor Zakrzeska Anna csendesen elaludt, nem engedte eltemettetni. Hiába sürgette ura, hogy tegyék mielőbb sírba a szegény asszonyt. Hiába ijesztgette a forrongó ország sok veszedelmével. Zsófia nem akart megválni anyjától. György csak akkor tudta elhozni a halottól, mikor kitört rajta a láz. Félrebeszél s állandóan össze- tévesztette anyját Lorántfy Zsuzsannával. Hol egyiket szólítgatta, hol a másikat. Hol Zsófiát siratta, hol Zsuzsannát.

A férfi tehetetlenül üldögélt mellette. Anyjához fordult leveleivel. Úgy beszélgetett vele mindenről, mint gyermekkorában. De még ez sem elégítette ki. Szeretett volna odabujni hozzá, mint egy eltévedt, kicsi fiú. Szerette volna érezni a levendula illatát. Leveleiben nem tudta elmondani, mennyire vágyik utána. És Zsuzsanna tettel, hírekkel, pénzzel segítette fiát, de, bár érezte, hogy simogatására is szüksége lehet, nem hagyhatta el Patakot, örködött a magyarországi javak felett s várta üldözött fiát.. .

... Korai hűsvét közelgett. A füzek már kidugdos- ták barkáikat. A Bodrog tele volt a puha virágokból kihulló sárgás porral. Ibolyák bújtak elő a kert fáinak védelméből. Beillatoztak a világba és hirdették a fel- támadást. És sorba hasadtak a nárciszok bimbói, mintha urára akarnák emlékeztetni Zsuzsannát. Mégis elhagyatottnak érezte magát. Mintha most már ritkáb-

ban követte volna lépéseit ura láthatatlan alakja. Megszólaltak a harangok is, de bongásukban csak az érc beszélt s nem Rákóczy György Istenhez hívogató hangja. Valami hiányzott neki az ájtalosságból s nem tudta, mit tegyen, hogy visszacsalogassa. Medgyesy Pált nagypénteken beteg apja helyett elkérte az eperjesi gyülekezet. De Zsuzsanna azzal biztatta magát, hogy nem az igehirdető személye adja az áhítatot, hanem maga a hirdetett Ige. Mégsem tudta leküzdeni szorongását, mikor háza népétől kísérve, megindult a templomba.

De az éneklő hangok hozsánnás üdvözlése elébejött. Körülfogta és helyére kísérte. Beleringatta lelkét az elbékélésbe. Most már kezdte érezni, hogy Isten oltalmában van. Mintha a férfiak oldalán, a Rákóczy-címerrel ékesített faragott padban, pillanatra feltűnt volna ura alakja is. Elhomályosuló szemmel nézte az általa hímzett terítővel letakart úrasztalát. Boldogságos ellágyulással tudta, hogy hívogattja Krisztus és emlékezetének ünneplésére megvendégeli az utolsó vacsorán kiszolgáltattott, szent jegyekkel. Szájában érezte a kenyér és bor ízét. S lélekben visszafelé haladt, áldott emlékezetű húsvéti ünnepeken, mikor urát nézte, ahogy áhítattal átveszi a megtört kenyeret, mikor kisfiái fogták két kézzel az arany veretes kelyhet, hogy ajkukhoz emeljék.

Könnyek perdültek le hervadt arcán s zengő szívvel énekelt ő is.

Fátyol vonult a szeme elé. Nem látta a szószék lépcsőjén felhaladó papot. Csak arra rezzent Össze, hogy Medgyessy lágy hangja helyett dörgő, kemény páthosszal zúdult le rá egy erélyes hang:

Aki az Isten templomát megrontja, az az Istent is megrontja.

Zsuzsanna összeszoruló szívvel hallgatta a felvett igét. Valami mást várt. Arra vágyott, hogy Krisztust követhesse a feltámadás titokzatos útján, vagy a hívő

asszonyok seregével vonulhasson a prédikáció nyomán és hallelujázzon a halált legyőző Krisztusnak. Sehogy sem tudta összeegyeztetni a húsvét ünnepének örömeivel a fenyegetőző, bűnbánati hetekhez illő igét. De elhelyezkedett. Megszagolta az elébe tett kis ibolyacsokrot. Aztán összefogta két kezét és várta, hogyan vezeti át Verőczy prédikátor boldog örvendezésre a fenyegető szavakat.

A prédikátor feléje fordult. Egyetlen szót sem intézett a gyülekezethez. Mintha Medgyessy rövid távozása alatt ki akarta volna használni az alkalmat, hogy gátat szakítson mondanivalójának. A presbyteriánizmust kezdte ostorozni. Felhozta, hogy álpróféták járnak az országban s megtévesztik a hívő lelkeket. És álkegyesek segítik őket, hogy elvégezzék az Antikrisztus munkáját. Betöltötte iszonyú hangja a templomot. Minden pillér visszaverte, minden boltív aládobta, Lorántfy Zsuzsanna szívéhez ütötte a kárhoztatás szavait:

— Kárhoztatot fogsz aratni, mert kárhoztatot vetettél!

Zsuzsanna úgy érezte, minden szem feléje fordul. Megalázottságában egyre lejjebb hajtotta fehérekendős fejét. Könnyei nem születtek. Csodálatos hidegség markolta össze szívét, mintha oltalmazni akarná a feléje zúduló bántalmaktól. Aztán úgy érezte, mintha valaki melléje telepedett volna. Világos, vidám szemével ránézett az a valaki. S összekulcsolt ujjai széjjel váltak, mert várta, hogy György megfogja és megsimogatja őket. S talán meg is elégeli már ezt a szenvedést? Isten irgalmából elvezeti innen, ahogy megígérte.

De öntudata éber maradt.

Mondta a bűnvallás igéjét. Hallgatta a vigasztalás szavait s még mindig várt. Már megbontották az úrasztalát s a hívek járultak a szent jegyekért. A férfiak erős lépései sorba visszakanyarodtak a padokhoz. Csend lett egy pillanatra. Minden szem a nagyasszony

felé fordult. Köhintések biztatták. Ruhák súrlódtak mögötte, ahogy rendre felálltak az udvari kisasszonyok, hogy utána járuljanak. Petneházy né előre is lépett.

Zsuzsanna mégis tétovázott. A prédikátorra nézett. Hosszú esztendőkön át taníttatta, külföldre küldte, azóta is támogatta. Vájjon szándékosan alázta meg, hogy annál nagyobb kegyelemben részesítse?

A prédikátor csontos ujjai apróra osztották a hosszúra vágott kenyérszeleteket. Rá sem pillantott a gyülekezetre. Palástja alatt megrántotta vállát. És végre megindult a nagyasszony. Szemét a kőkockákra szegezte. Még egyszer bejárta azt az utat, melyet a presbyteriánizmus védelmében tett. Alázatosan kérte Istent, hogy ha vétkezett, bocsássa meg neki Szent Fiának érdeméért, de segítse diadalra, ha igaz ügynek állt pártjára.

Olyan áhítat lebegte körül a vár úrnőjét, hogy az utána haladók minduntalan szemükhöz kapták zsebkendőjüket. Mintha már nem is élt volna Lorántfy Zsuzsanna, annyira áttetsző volt halvány arca, ahogy a fehérkendőből kirajzolódott finom vonalú éle.

Megérezte a mögötte jövő ragaszkodást, és felemelte fejét az asszony. Megállt az úrasztala előtt Könyörgő szemmel várta Krisztus vendégszeretét.

Lélekzetét visszafojtva sorakozott mögötte az asszonyok serege. Csend feszült a templomban. Pillanatra elhallgatott az ének is.

A prédikátor úgy érezte, mindenki őt figyeli. Valami megmozdult benne. Valami nagyot akart tenni igazsága védelmében. Emlékezetessé akarta tenni ezt a húsvétot, hogy mindenki megemlégethesse, micsoda büntetés sújtja az új tanok követőit. Fanatikus láng perzselt végig minden hívőt, ahogy bizonyágtevésre szólította őket pillantásával. Aztán felzendült az ének. A prédikátor a kenyér után nyúlt. De nem tette Zsu-

zsánna sóvárgó ujjai közé, hanem elvonta előle és Petneháznénak nyújtotta át.

Zsuzsanna állt. Földbegyökerezett fekete szattyán papucsos lába. Szeme tágranyílt, mint a haldoklóké. Messzire nézett és már el is lebbent a bőkezűségével támogatott templomból. Mellette volt ura és erős karjával felemelte a földről. Az asszony várta, hogy szárnyal vele tovább, a magasságokig. De ennyi ereje még nem volt a hűséges élettársnak. Csak a megaláztatás átérzésétől mentette meg aléló hitvesét.

Zsuzsanna a templom előtt, Petneházné asszony karjában eszmélt a valóságra. Körülötte ott állt a pataki diákok serege. S ahogy megindult a vár felé, egyetlen emberként sorakozott mögéje a diákság. Kíséret nélkül, egyedül mehetett lakására Veróczy Ferenc.

Zsuzsanna érezte, hogy mögötte jönnek. De lába nem tudott a megtett lépésekről. A lépcső aljában öszszeroskadt. Jött újra az áldott kábulat. De ajka folyton mozgott. Érthetetlen szavakkal panaszolt.

Harmadnapon megérkezett Medgyessy. Könnyes szemmel ébresztgette:

— Térjen magához, nagyságod. Mindenek elítélik azt, ki jóltevőjével gonoszt cselekedett.

Először formálta hallható szavakba keservét Zsuzsanna. Először jajdult fel belőle, amit három nap óta eszméletlenségében is folyton suttogott Istennek, urának, hú Zsigmond fiának, minden jó emberének:

— Nem volt szabad a Krisztus szerzése és a Szentírás rendelése szerint úrvacsorával élnünk!

— Isten rendeléséből elhoztam nagyságodnak. Vegye és egye Jézus Krisztus Urunk áldott emlékeztérére.

Megpihent a szent jegyek magához vétele után az elgyötört asszony. Úgy feküdt párnái között, mintha már leszámolt volna mindennel. Medgyessy Pál fájó szívvel nézte, milyen beesett keskeny arca, milyen üreges halántéka. Arra gondolt, hogy jobb

volna, ha most, a békesség órájában távozhata a földről. Hiszen az erdélyi állapotok jóra már nem fordulhatnak. II. Rákóczy György nem apja józanságával mérlegel, hanem mindig elhamarkodottan cselekszik. Csapás csapás után jöhet még az árva asszonyra.

Lehajtotta fejét s imádkozni kezdett. De, mintha megérezte volna szándékát Zsuzsanna, gyöngéden nevéen szólította:

— Csak azt akarom mondani, hogy Isten ostora ez, melyet békével kell túrnünk. Ez alól sem kibújni, sem halálba menekülni nem lehet.. .

— Értetlen ember gonoszkodása ez, nagyságos asszonyom! Meg is bünteti érte az Úr!

— Bizony, nem kívánom! Ha ki valamiben maga igazát oltalmazza, jól teszi. Hiszem, kedves az Úr előtt mindenki, aki ostorozza a világ vétkeit.

Medgyessy Pál az összekulcsolt kézre hajtotta fejét. Felzokogott a jóság nagyszerűsége előtt. S a nagyasszony édes hangon mondta, mintha maga ajándékát meg akarná osztani vele:

— Hanem lássa kigyelmed, nem hiába dajkáltam az ifjúságot. Értik, hogy Istennek és szegény hazánknak szolgálatára igyekeztem nevelni őket. Lám, jelét adták szeretetüknek.

Felragyogott az arca és a prédikátor álmélgodva emelkedett fel. Visszatért a csodálatos erő, mintha a szeretett pataki diákok a maguk fiatal ereit nyitották volna meg, hogy abból adakozzanak pátrónájuknak. Felült a nagyasszony és párnáira támaszkodva mondta:

— Minemű szükségük volna, tudakolja meg édes jó prédikátorom!

XLII.

— Mintha egyik lábát nehezen vonná öngyűlöletére.

Súgva figyelmeztette Petneházyt az udvari papot a templomból hazafelé lépkedő Zsuzsanna járására. Csakugyan nyomot hagyott a hóban, ahogy jobb lábát erőltlenül húzta maga után. De az elmúlt húsvét óta Medgyessy Pál már nem aggódott többé a nagyszonyért. Mintha az a megpróbáltatás megsokszorozta volna erejét. Nyolc hónapon át férjhez méltó eréllyel támogatta váltakozó szerencsével küzdő fiát. Erősítette a várakat és résen állt a Felvidéken. Élelmiszert gyűjtött és küldött Erdélybe is. A hajdúkat maga fizette, nehogy csalatkozzanak és minden alkalmat megragadott, hogy hűségüket biztosítsa. Anyai szóval intette Barcsait és emlékeztette a fejedelemnek adott szavára. Mintha megsokszorozódott volna életerejére, mióta egyetlen fiának nemcsak trónja, de élete is sokszor veszélyben forgott. Ott volt mindenütt Lórántfy Zsuzsanna tette, szava, pénze, ahol Rákóczy Györgynek szüksége lehetett rá.

Biztatgatva súgta tehát Medgyessy az udvarmesternőnek :

— Ne felejtse, Petneházyt asszonyom, hogy eljárt az idő ő nagyságától. Hatvanadik esztendejét tapossa. Úgy vélem, még ugyan jó erőben engedte megérnie a Mindenhatót.

Tipegve ropogtatta a havat az öregasszony. Fontoskodva nézett fel a papra, mint egy vészmondó feketevarjú:

— El még nem érte... Április tizennyolcadikán ülné születése és menyegzője ünnepét... Hej, addig még sok ártalom érheti szegény asszonyunkat.

Ezt bizony a prédikátor sem cáfolhatta meg. A török Vásárhelyhez szorította a fejedelmet. Ádáz gyűlölködéssel harcolt ellene a félhold. Erdély, ellenségtől oly régen szűz földjét dúló török és tatárhordák

csúfollak meg. Jajszó hangzott a néhány esztendővel ezelőtt még virágzó völgyekben. S óhajtva emlegették Bethlen Gábort és öreg Rákóczy Györgyöt a jobbágykunyhókban és az udvarházakban. A várak megerősítve várták a támadásokat. S a havasok népe sutogva bújt össze, mikor a hegyek lábánál füstfelhők gomolyogtak és magasra csapó lángok elárulták, hogy janicsárok hagyták ott becsapásaik bizonyosságát. Szájról-szájra járt a nagyvezír izenete:

— Megesküdött a török, hogy ha fejedelem ő nagysága bika szarvába bújik, még onnét is kiúzi. . .

Patakra is eljutott ez az izenet. Maga György írta meg. De levele, ezt leszámítva, bizakodó volt. A prédikátor gondolta is magában, hogy jobb volna, ha nem kicsinyelné úgy az ellenséget. Csakhogy ezt a gondolatot nem merte közölni az anyával. Nyugtattatta a mellette kacszázó öregasszonyt is:

— Igaz, hogy érheti ártalom. De érheti öröm is. Onokája után vágyódik. A fejedelem ugyan szorgalmazza, hogy jöjjön ide a fejedelemasszony, míg Erdélyben baj van. Hátha rövid napon kijönnek? Vagy legalább a kis fejedelmet elbocsátja Báthory Zsófia?

Két ujjával megtörülte ajkát Petneházyné. Aztán legyintett.

— Az bizony soha. Ecsedbe húzta meg magát, meg minden kincsét. Elég sok rosszalója is van ennek Erdélyben. Dehát, ne szólj szám, nem fáj fejem... Nem is bánám már én, csak asszonyunk láthatná onokáját. Mindenkor Ferkó úr után eseng.

Közelebb hajolt a paphoz s fülébe rebegte:

— Isten bocsásson, ha rosszul szólok, de néha úgy gondolom, összetéveszi mi 'boldogult kis urunkkal.

— Dehogy téveszti. Mindönknél élesebb elmével él ma is. Lám, micsodás rendet állított össze a diákságnak! Bizony, megint csak ő vette észre, hogy nagy

szabadossággal élnek, sokat mulatoznak, keveset tanulnak. Alig várom, hogy elébük adjam az új rendtartást, hadd okuljanak belőle!

Zsuzsanna hátra fordult. Eddig Allia Mária karjára támaszkodott. Most elengedte és megvárta hűségeseit. Mosolygott, de szeméből félelem világított:

— Ugyan micsodás nagy sugdosásban vannak kigyelmeitek? Talán bizony titkos beszédük van? A fejedelemeiről tudnak valami rosszat?

— Semmit azon kívül, hogy jó egészséggel van. Csak nem akartuk zavarni nagyságodat a hangos szóval. Láttuk, igen beszélgetett Mária asszonnyal.

Zsuzsanna a tovább haladó karcsú asszony után nézett.

— Megnyitotta előttem a szívét. Belátom, volt oka, hogy elhagyta az urát. Csak legalább már a második házassága szerencsésebb lenne, mint az első. Ha már Zólyomi Miklós meg nem becsülte, Kemény uram Simon fia talán jobb ura lesz. Én ugyan ma sem értem, hogy egy asszony két férfit is urának nevezhet. Dehát nem teszek ellene. Szánom szomorú ifjúságát. Tudja kigyelmed, hogy szeretem a fiatalságot.

— Az ifjúság is hűséggel hálálja nagyságod sok jóságát. A pataki diákok mindhalálig áldják.

— Tudom. Ezt tudom. Hiszem, minden cselekedetemből érzik, hogy javukat szolgálom. Mondja is el nekik kigyelmed, hogy nem irigységből rövidítem szabadságukat, hanem irántuk való gondoskodásból. Nem akarom, hogy rosszra vezesse őket a sok mulatozás. Úgy-e, megmondja kigyelmed?

A prédikátor bizakodóan bólintott. Most már közrefogták Petneházynéval a nagyasszonyt és úgy kísérték a várba. Kis asztal volt terítve, kettőjük számára. Petneházyné Allia Máriával a másik teremben vendégelte a táblához ülőket. S a nagyasszony és udvari papja a csendes szobában vallási vitába mélyültek, mint régi jó időkben. Zsuzsanna felélénkült tőle.

— Csak már a Szentlélekről írt könyvecskémet visszajuttatná Vamovichi uram. De tán már meg sincsen ökelme Ugyan elhallgatott. Tavaly nyáron vettem utolsó levelét. Mit is írt benne?

Medgyessy mosolygott. Felállt és előhozta az írópolcra a *Mózes és a próphéták* című könyvbe csúsztatott levelet. Ott tartogatta Lórántfy Zsuzsanna, Vásárhelyi páter sorai mellett. Kicsit remegő kézzel bontogatta az összehajtogatott ívet és olvasni kezdte a fakuló sorokat. Közbe felnézett a prédikátorra:

— Tudom, nevetgél is rajtam kigyelmed. De hiába, öreg ember olyan, mint a gyermek. Nem tud betelni avval a kis örömmel, amit még juttatott néki a Mindenható.

Medgyessy elkomolyodott. Arra gondolt, hogy bizony, mióta ura sírba szállt, kevés örömet mért a kegyes asszonynak a Gondviselés. De nem akarta búszítani a maga elégedetlenségével. Inkább azt mondta:

— Nem az a gazdag, aki nagy dúskálkodásában azt sem tudja, minek örüljön, hanem az, aki Istentől jövő jónak érzi a keveset is.

— Ez a levél pedig Istentől jövő jó. Mert úgy vélem, békességet készítget az emberek között, hogy Rómában így megértették szegény szavamat. Gondolja csak kigyelmed! Rómában, ahol még soha nem volt protestáns embernek igazsága. S lám, mégis mi-
ket írt nékem Vamovichi uram!

Lassan ízlelte a szavak jelentőségét. S látó szeme előtt kibontakozott a dédelgetve őrzött kép: a Szentlélek kitöltetésének ünnepélyes órája. Áhítattal hallgatta már körülötte Krisztus apostolait minden nyelvű és vallású nép, mert szívből, szívhez szóltak. Mert szeretetet és békességet hirdettek. Már nem a saját olvasását hallotta, hanem valami csodálatos, örömmondó hang zendült a távolból elébe:

Kegyelmes Asszonyom, ide jutván, Rómába, a Nagyságod nekem, alázatos szolgájának sokszor nyúj-

tolt kegyelmességéről itt sem akartam feledékeny lenni, hanem ez alázatos írásom által tudósítani, hogy szenvedhető egészségben és szerencsésen érkeztem szentséges pápa elé. Míg itt leszek és ezután is, Istent imádok, hogy ő szent Felsége adja meg azt Nagyságodnak, amit leginkább kíván Nagyságod, és azt, amit én kívántam Nagyságodnak és most kívánok ő szent Felségétől, lelkének örök üdvösséget. Nagyságod írásai, melyet adott Nagyságod énnékem, Szentléleknek származásáról, magammal ide hoztam és mutattam tudós embereknek, kik megdicsérvén és csudálkozván a Nagyságod szép okosságán, szánkoztak, kívánván velem együtt, hogy Isten ő szent felsége engedje Nagyságodnak azt a hitet megösmerni, melyet szerzett Krisztus urunk ...

Ha idáig ért, máskor mindig felpattant Medgyessy. Most is benne lázadozott az az érzés, hogy a jótéteményekkel elhalmozott páter szerint ez a mindenkinél hívőbb asszony nem ismeri hát Krisztus hitét ... De olyan békesség, annyi öröm pihent Zsuzsanna nemes vonásaiban, hogy elhagyta ezt a vitatkozást, összehajtogatta a levelet...

— Meghiszem, hogy csodálkoztak nagyságod szép okosságán. Magam is azt cselekszem s áldom Istent, hogy szolgálnom engedte nagyságodat.

Mosolygott a nagyasszony. Hátradőlt székében és előrenyújtotta lábát a vörösbársony párnán. Arcán kisimultak a finom redők. Nagy szemében ragyogtak az aranyos fények. Messze-messze nézett s mintha látott volna valakit, bólíntott is feléje.

Csend volt a teremben s felemelkedett a prédikátor, összekulcsolta ujjait. Magában mondta az asztali áldást, mert úgyis tudta, hogy Lórántfy Zsuzsanna ugyanezt teszi. Meghajtotta magát:

— Megyek most már az oskolába. Együtt tanulom a nevendékeket.

— Majd hozzon hírt, hogy s mint fogadták a rendtartást?

— Nem mulasztom el. . .

A szolgálattelvő komornyik intett a másik teremben étkező Allia Máriának. Lassan közeledett a fiatalasszony s lehajolt nénjéhez. Felsegítette székéből. Átvezette a régi, erkélyes szobába. Itt még minden úgy volt, mint György életében. Csillagalakban futottak össze a boltívek. Mindegyik ívben más-más festett kép gyönyörködtette a szemet. Fakultak voltak már a színek, de Zsuzsanna számára régi szépségükben tündököltek. Legszívesebben mégis az aranyhárslevéllel díszített gerezdet nézegette. Valamikor két arany hárslevél hajtott a törzsökből... Az egyik rég leporladt s mállóban a festék a másikon is . . .

Allia Mária kérdően nézett rá, de a nagyszőnyeg nem látta. Üldögélt székben és nem vette le szemét a mennyezetről.. Két arany hárslevél? ... Ó, de régen volt. .. Míg Zsigmond fia élt, mindennap áldotta érte Istent... De már csak egy levél maradt életük fáján... S azt az egyet is, ki tudja, mikor, merre sodorja a szél? ...

Könnyek vajúdtak sugárzó szemében. Kezére hajtotta fejét s küzdött elhagyatottsága érzésével. Nem akart csüggedni. Nem akart békétlenkedni. Ahogy végignézte élete útját, még most is látta rajta az Isten kegyelmét jelentő örömmállomásokat. Mégis fiára kellett gondolnia, aki talán utolsó csatáit vívja a Rákóczyak dicsőségéért. S György fáján is egyetlen maradt az aranyiéval... Báthory Zsófia nem adott több gyermeket urának ...

De áldassák az Isten azért az egy drága, aranylevélért is. Áldja meg az Isten a legénykévé serdülő Rákóczy Ferencet...

Zaj közeledett. Ifjú torkokból harsant. Zsuzsanna elérékenyülő szívében riadót vert az öröm . . . A fiúk jönnek... A pataki ifjúság jön! A növendék-

kek igyekeznek feléje, akik megaláztatásában fel-emelői voltak . . . Nem elég, hogy követik anyai szívének intelmeit. Ide kíváncsoznak, hogy bizonyosságot is tegyenek fiúi hálájukról! Lám, Isten megmutatta, hogy nem egy aranyág van szíve fáján. Hiszen a pataki diákok mind, egytől-egyig az ő szívének gyermekei!

Nehézkesen felállt. A városra néző ablakhoz ment. Erőlködve nyitotta meg a fagyos táblákat. Jeges szél süvített be a hóval fedett hegyekről. A Bodrog úgy zajlott, mintha minden erejével küzdene a rátörő fagy páncélja ellen. De a vasmarok szorítása már kezdte legyőzni ellenállását. Egyre jobban nőttek hátán a ringatózó jégből rakodó lótuszvirágok.

S egyre jobban nőtt a rémület az ablakhoz támaszkodó öregasszony szívében is. Most már kivethette az ifjú hangokat. Nem a hálálkodás, nem a megértés ösztönözte őket a fiatal torkokból, hanem az elkeseredés, a könyörtelen szemrehányás. Utcanépe követte őket. Vigyorgó arcú sihederek, szájtató jobbágyok, magukat távol tartó tisztos nemesek, bátor-talan leányok ... S mind hallotta, egész Patak hallotta, hogy lázongva, fenyegetőzve ordította sok-sok ifjú torok:

— Nem vagyunk csecsemők, hogy vélünk így bánjanak!

— Nem tűrjük, hogy vénasszony kormányozzon bennünket!

— Oskolánk törvényit professorok írták! Azon ugyan nem változtathat Lórántfy Zsuzsanna.

— Megyünk mind, Göncre! Beülhet az üres skó-lába ő nagysága!

Behúzódott az ablakfülke sarkába. Tágranyított szemmel kereste Medgyessyt. Meg is találta. Két kezét széttárva, lépésről-lépésre hátrálva igyekezett fel-tartani a vár felé özönlő áradatot. De a heves ifjúság visszaszorította. Már akadt olyan is, aki lenyúlt a fa-

gyos hóért. Fenyegetően nyomkodta kemény golyóbissá.

Zsuzsanna szíveből felfelé tört egy sikoltás. Mintha már nem bírná tovább az a szegény szív, egy utolsó jajdulással kifelé igyekezett belőle az élet. De akkor két erős kar magához ölelte. Vidám, meleg hang duruzsolt a fülébe. Kiemelte a dermesztő hideggel megtelt ablakmélyedésből. Puha palástba burkolta és magasba emelte. Ringatta, mintha kicsi gyermek volna és apró csókokat lehelt sajtó szívére. Szállt vele, szállt, nagy messzeségek felé. S onnan hozsánnás üdvözlésnek hallatszott a pataki diákok zendülő ordítózása.

Sokáig lebegett ég és föld között. De most sem maradhatott fent, a magasságban. Szelíden visszahegyezte párnáira valaki. Hűsége szemek világítottak feléje. Még nem ismert meg mindenkit, de azt látta, hogy Medgyessy áll mellette.

Erőtlenül nyúlt a kéz felé, mely első (megaláztatása idején elhozta hozzá az Úr vacsoráját:

— Elmentek? Itt hagyták az iskolát?

Felpattant a férfi. Napok óta gúzsbakötött indulat tépett láncot a visszatérő drága élet mellett.

— Elhullott a férgese. Java itt maradt. Lássák Göncön, hogy boldogulnak a megátalkodott, Istentől elrugaszkodott, hálát...

Tapogatózva igyekezett a prédikátor szája felé az asszony gyenge keze. Nem is pihent meg, míg el nem zárta a kárhóztató szavakat:

— Félig-meddig még gyermekesek ... Ne káromoljuk őket. Isten tudja, mivel érdemeltem ezt, de azt megmondom ...

Elfulladt. Bólintott a biblia felé. A régi volt ez, az a drága, amit még György hagyott vigasztalásul számára, amikor apja árván hagyta. Felduzzadtan mutatták a lapok, hogy valamit rejtegetniük kellene.

És Zsuzsanna megtárta a bibliát. Rámutatott az összehajtogatott írásra:

— Utolsó akaratom. Ép elmével, Isten tanúságával mondom kigyelmed előtt, hogy rajta semmit másítani nem kívánok. Amit a pataki skólának rendeltem, maradjon az a pataki skóláé. Egy-két megbódított gyermek miatt ne szenvedjenek mind a jövőendő magyar diákjai.. .

Alig lehetett hallani hangját. Visszadőlt zöldsejtem vánkosára. Elfészkelődött s összekulcsolta a kezét. Minden erejével akarta, hogy szűnjön benne a keserűség. Hogy csak szeretettel tudjon gondolni minden ellene vétkezőre.

Az akarat nem volt elégséges. A szíven ejtett seb nem tudott gyógyulni. Betegen kelt ki az ágyból. Vánszorogva ment teremről-teremre. De nem hallgatott intő szavakra, mert úgy érezte, még szükség van reá.

Erdélyben folytatta pusztító útját a végzet. Barcsai Ákos 'bent ült Szebenben s hiába ostromolta a jól megerősített várat Rákóczy. Az anya minden mozgatható ágyút utána küldött. Nagy kerülésekkel élelmiszert juttatott utána. Lőszert és pénzt, tanácsot és titkos jelentéseket vittek a hírvivők. De vigasztalást egyik sem hozott. Lórántfy Zsuzsanna egyre jobban érezte, hogy közeledik valami elháríthatatlan veszedelem felé. De, ha ágyába döntötte a gyengeség, mégsem fia sorsán kesergett. Egyre felszakadt szívéen a gyógyulni nem tudó seb. Medgyessy tehetetlennek érezte magát. Legszívesebben maga kezével verte volna végig a lázadó diákokat nagy fájdalmában.

Március már elsuhant az idő titokzatos szárnyán. Április bontogatott virágokat a kert smaragd szőnyegében. Látogató érkezett a pataki várba és Isten ígéjével kívánta vigasztalni a beteg nagyasszonyt. Tarczali Pál, zempléni esperest vezette be a prédikátor.

A régi barát alig ismerte meg Lórántfy Zsuzsán-

nát. Ágyban feküdt újra s a címeres paplan alig domborodott meg a vékony test felett. Mikor az esperes belépett, szeme elé kapta tenyerét szégyenében. Aztán lassan levonta ujjait, mintha az is megaláztatásához tartoznék, hogy szembe nézzen jó emberével. Alázatosan indult a hangja:

— Hallotta már kigyelmed, mit mért rám az Úr?

Medgyessy felneszelt. Előtte már régen nem emlegette fájalmát a nagyasszony s abban reménykedett, hogy legalább ezt a kárhozatos emléket elsodorta a sok, új rettegés. Dehát nem . . . Még most is fáj. . . S mire megakadályozhatta volna, haraggal robbant ki Tarczaliból a kárhoztatás:

— Mindenek elítéli a gyalázatos cselekedetet! Zsuzsanna elnézett a férfi feje felett, mintha valaki megszólította volna. Aztán lágyan vallotta:

— Bár mindenek tudják, hogy idvezült urammal ifjúságomtól kezdve istenesen éltem, de sem ennek, sem Rákóczy Zsigmond édes fiannak halálán annyit nem keseregtem, mint az ifjúságnak e rajtam esett méltatlan cselekedetén.

— Nyugodjék meg nagyságod. Felejteni kell a gonoszt. Majd pótolja Isten a jók segítségével s veri azokat, akik vétkeztek.

— Nem kívánom, hogy verje . . .

Összekulcsolt kezét égre emelte. Könnyek remegtek halkuló hangjában, mintha védelmeznie kellene a szívéhez nőtt fiúkat:

— Te látod, Isten, hogy mint édesanya a magzatait, dajka az ő kicsinyeit, úgy igyekeztem Istennek és szegény hazánknak szolgálatjára nevelni őket. Ne ródd bűnökül, hogy sok dajkálódásomat ím, mivel fizették!

Most már ömlöttek a könnyek a régóta lezárva őrzött bánatkútból. Együtt sírt Zsuzsannával a két prédikátor is Meghajtották gonddal terhelt fejüket a szenvedő előtt. S az összefolyó könnyek lassan el-

mosták a haragot, szégyent és fájdalmat, Elbékélten pillantott fel Isten két szolgája. Egymásra néztek. Aztán Lórántfy Zsuzsanna szemét kereste pillantásuk.

De a nagyasszony nem viszonozta tekintetüket. Nagy szeme tágra nyílt. Ajka mosolyra húzódott. Jobb kezét kinyújtotta, mintha fogná valaki. Fejét félre fordította s hallgatkozó vonásain úgy látszott, mintha édes szavakat suttogna neki az a valaki...

Medgyessy felemelkedett. Visszahúzta a másik papot. Kihátráltak a szobából. Csak ott suttogta:

— Adjunk hálát az Úrnak. így vigasztalja az ő angyalát. ..

Ahányszor benyitottak, mindig így találták ezután. Napok suhantak napok után s nem változott a nagyasszony állapota. Mintha saját teste felett lebegett volna a lelke: vissza nem talált, elszabadulni tőle még nem tudott. Lassanként kezdték megszokni, hogy nem viszonozza érdeklődő szavaikat nagyasszonyuk, s nem látja aggodásukat a kialvóban levő szem.

*

Illatos szél szárnyán, ragyogó mosolygással virradt április tizenhétediké. Meglendültek a toronyban a harangok, mintha a tavasz maga zendítette volna meg őket. Szavukra megindult a várnép. Medgyessy Pál komoly arcával vezette őket, hogy együttesen rimáncodjanak jóltevőjük gyógyulásáért.

A mozdulatlan beteg mellett csak Etel és Petneházyiné maradt. Imakönyvükre hajolva kísérték a többiek áhítatát imádságos szívük könnyöregéseivel. Koronként fel-felpillantottak. S egyszerre szemük látára megvonaglott a tehetetlennek látszó test. Mintha az éjszaka eltörülte volna a betegség ráncait, megszínesedett a keskeny arc. Izgalom árasztotta el a fásult vonásokat. Nyugtalanul forgatta a fejét Lórántfy Zsuzsanna, mintha sokan sürgölődnének körülötte.

Petneházy né sikoltani akart, de a sokat látott Etel ajkára tette ujjait. Remegő ajakkal, nézte asszonyát. S az udvarmesternő is megértette a pillanatok csodáját. El-elhomályosuló szemmel követte Zsuzsanna minden mozdulatát.

Most már értették is azt, amit láttak: apró mozdulatokkal öltözködni kezdett Lórántfy Zsuzsanna. Láthatatlan kezek rásegítették habselyem menyasszonyi ruháját, de maga is fűzte a bársony vállon az aranyzsinórt. Aztán hátratapogatott hajához. Napfény táncolt az őszes szálakon. S a két öregasszony mégis úgy látta, mintha érett gesztenyéhez hasonlóan csillognának. Zsuzsanna megsimította őket, aztán maga mellé eresztette két kezét. Édes mosollyal érezte, hogy szerető kezével fejére tűzte a menyasszonyi koszorút öreg nagynénije. Bólintott is, mintha köszönetet mondana neki.. .

Felragyogott az egyre rózsásodó arc. Tágranyílt a két nagy szem. Az ajtó felé nézett. Az aléldozó figyelők is láthatták, hogy felpattant mindkét faragott szárny. De azt már nem érzékelhették, hogy jött, ezüstcsipkével borított vőlegényi dolmányban, biztató mosollyal Zsuzsanna mellé lépett I. Rákóczy György. Ahogy közeledett, úgy fiatalodott gyermekivé a rancos arc. És Zsuzsanna megsimogatta kisujján az ónodi várban talált gyűrűcskét. Aztán kezét nyújtotta vőlegénye felé.

A harangok végső kondulással mozdultak. Ezek a hangok futottak a tajtéktól szakadó lovoij nyargaló, apró emberke elébe. Utolsó erejével sarkantyúzta szürke ménjét Pál. Vágtatott, mint a vele futó szél, hogy segítséget kérhessen a könyörtelenül harcra kényszerített fejedelem számára.

De Zsuzsanna nem érezte meg hűségese jöveteletét. Nem tudott már fia veszedelméről sem. Számára a harangzúgás menyegzői örömhirdetéssé vált. S ő már ott lépkedett földigérő fehérruhájában György

mellett. Érezte a melengető férfikéz erőtadó szorítását. Fejét kissé oldalra hajtotta s meg-megpihentette a délceg ifjú vállán. Ránézni nem mert, de érezte, hogy a világos szemből örök hűség sugárzik reá. S a két, könnyes áhítatba merevült öregasszony hallotta, hogy lehelethalkan, mély érzésből születve szállt a fogadalom:

— Hűséges segítőtársa leszek.

Sugár villant szét a messzenéző szemből. Aztán véghetetlen nyugalomba ernyedt az erőtlen test, mintha 'békességet talált volna ebben az esküben. Es Rákóczy György karjába ölelte hitvesét. Felemelte, láthatatlan magasságokba. Végre nem talált akadályt örök szerelme. Vihette, repíthette asszonyát s elmenthette egyetlenül maradt fiúk szörnyű végzete elől.

Az őrtálló ijedten engedte le a felvonóhidat Pál tajtékzó ménje előtt. A törpe szinte lerepült a lóról s lihegve karikázott az erkélyszoba felé. Tárt ajtó fogadta, — mégis megtorpant, mintha egy titokzatos kéz visszafogta volna. S odabent még egyszer megnyílt az erőtlen ajak. Pálig röppent az utolsó sóhajtás:

— Mindhalálig... szolgálunk... Istennek!

Az illatos tavaszi szél meglebbentette a superlát függönyét. Szeszélyes szárnyával végigsodorta a fakult falakat. S a Lórántfy-címer közepéből lágyan leválasztotta az utolsó arany hárslevelet. Egyben maradvá kerengett alá a festett mézsréteg a zöldselyem paplanra.

De Lórántfy Zsuzsanna ezt már nem láthatta. Nem hallotta Pál felüvöltő jajszavát sem. Csak a fáradt test maradt a kőrozsa szirmai alatt. A megdicsőült lélek összeölelkezve szárnyalt örök társával Isten ítélőszéke elé.

VÉGE.